
ПРОИЗХОДЪ И ЗНАЧЕНИЕ

НА

ИМЕНАТА

НА

НАШИТЪ ГРАДОВЕ, СЕЛА,

РЪКИ, ПЛАНИНИ И МЪСТА

НАУКА И ЗНАНИЕ

1

ВАСИЛЪ МИКОВЪ

ПРОИЗХОДЪ И ЗНАЧЕНИЕ

НА

ИМЕНАТА

НА

НАШИТЪ ГРАДОВЕ, СЕЛА,

РЪКИ, ПЛАНИНИ И МЪСТА

СОФИЯ

1943

На Петя, съ чувство на искрено
приятелство посвещава
Авторътъ

ПРЕДГОВОРЪ

Работата въ Народния музей ми наложи да пропътувамъ по всички посоки по-големата частъ отъ българскитѣ земи, като покрай специалнитѣ ми интереси започнахъ да събирамъ и топографски имена. При посещениято на всѣко село или градъ записвахъ и всички названия на рѣки, извори, долини, височини, мѣста и пр., които влизатъ въ землището на селището. Азъ не се ограничавахъ само да записвамъ колкото се може по-вѣрно изговора на названията, но и отбелязвахъ точнитѣ имъ мѣстоположения, тѣхната отличителна особеностъ — височина, стрѣмнина, долина, рѣка, изворъ, мочуръ, равнина, пасбище, ливади, ниви, гори, има ли следи отъ стари селища или градища, какви предания сж свързани съ тѣхъ и пр.

Така въ продължение на много години успѣхъ да запиша повече отъ 25,000 селищни, рѣчни и мѣстни названия. И вмѣсто този огроменъ материалъ да стои въ тетрадкитѣ неизползуванъ и никому неизвестенъ, решихъ да го обработя и издамъ и по този начинъ да го направя достъпенъ, както за специалиститѣ, така и за по-широкъ кръгъ любители. Отначало проектирахъ цѣлиятъ материалъ да бжде издаденъ въ видъ на речникъ, което за менъ, безспорно, щѣше да бжде много по-леко, тъй като работата ми би се ограничила само въ преписване на имената съ тѣхнитѣ подробни обяснения, где се намиратъ, какво представятъ и пр. и подреждането имъ по азбученъ редъ. Но единъ такъвъ речникъ, преди всичко би

ималъ по-голѣма стойность, ако въ него биха влѣзли земеписнитѣ названия изъ всички краища на българскитѣ земи, които сж нѣколко пѣти повече отъ записанитѣ отъ менъ имена. Въ такъвъ случай тѣзи имена ще влѣзатъ въ единъ речникъ отъ 5—6 голѣми тома, което за нашитѣ условия е невъзможно при спокойни времена, а не ли и въ днешния изключителенъ моментъ. Отъ друга страна подобенъ речникъ, независимо отъ това, дали ще бѣде въ единъ или повече тома, би интересувалъ по-ограниченъ брой люде, за които той ще представя богатъ изворъ отъ езикови материали. Като имахъ горното предвидъ, предпочетохъ, доколкото опитътъ при събирането на названията ме научи и познанията ми стигатъ, да дамъ другъ видъ на своя трудъ — именно чрезъ разпредѣление на имената споредъ тѣхния народностенъ произходъ и тѣхното значение.

При разпредѣлението на имената споредъ тѣхния народностенъ произходъ, азъ не се ограничихъ само съ изброяване на стигналитѣ до насъ по-голѣмъ или по-малкъ брой тракийски, гръцки, вулгаро-латински, славянски, прабългарски и прочие имена, но и възъ основа на исторически извори и епиграфски материали правя единъ краткъ исторически прегледъ на всѣка група имена.

При тълкуване значението на названията, азъ не приложихъ, както мнозина биха очаквали, системата на речникъ, а споредъ това дали имената стоятъ въ връзка съ градъ, църква, привилегии, височина, долина, рѣка, изворъ, външенъ видъ и пр. ги подраздѣлихъ на групи. И тукъ преди да пристѣпя къмъ обяснение значението на названията, къмъ всѣка група давамъ и единъ краткъ исторически прегледъ на съответни имена, каквито ни сж известни отъ историческитѣ из-

вори и епиграфските паметници. Всѣко наименоуване се тълкува не чрезъ даване на съответната му по значение дума или чрезъ обширни етимологически обяснения, а чрезъ сравнения, при които се даватъ и всички други названия съ сжщото значение, но отъ различенъ народностенъ произходъ. По този начинъ, освенъ че въ книгата сж влѣзли по-голѣмъ брой названия, но и всѣки читателъ ще добие по-ясна представа за голѣмото разнообразие и отъ различенъ народностенъ произходъ наименования, които се срѣщатъ въ нашитѣ земи.

За улеснение въ края е даденъ азбученъ показалецъ на всички названия, за които се говори въ книгата.

Азъ зная, че колкото и да съмъ се старалъ да бжда безпогрѣшенъ, все читателитѣ ще намѣрятъ нѣкои непълноти. Преди всичко, дължа да отбележа, че отъ земитѣ, придобити следъ 1941 год. тукъ влизатъ твърде ограниченъ брой наименования, тъй като изъ тѣхъ азъ нѣмахъ възможностъ да събирамъ названия. Слабо сж засегнати и тѣзи български краища, въ които доскоро имаше повече инородно население. Тукъ не влизатъ и многобройнитѣ, най-чести и общи за землищата на всички селища, имена като „рѣката“ „овчарското“, „говедарника“, „ливадата“, „ормана“ и пр. пр.

Дължа още едно обяснение. Азъ зная че мнозина биха ме упрѣкнали и не биха се съгласили съ тълкуванията, които давамъ за имената на нѣкои градове, села и мѣста. Но като се има предвидъ, че за първи пжтъ на български езикъ се явява такава книга, че върху етимологията на нашитѣ топографски имена е работено твърде малко, то може би нѣкои названия да съмъ обяснилъ погрѣшно. Но отъ друга страна вѣрвамъ,

че обясненията ми върху значението на голѣмъ брой названия ще сж по-вѣрни отъ тълкуванията, които биха дали специалиститѣ езиковеди. Това е така, защото едно е да се работи въ кабинетъ, въ който изследвачътъ разполага съ събрани чрезъ други или отъ втора рѣка названия, и друго е да се записватъ топографскитѣ имена на самото мѣсто, гдето събирачътъ има възможностъ да види точното разположение на селището, рѣката, височината и др. При събиране названията, дойдохъ до заключение, че населението, както въ миналото, така и днесъ, независимо отъ неговия народностенъ произходъ, е давало поразително вѣрни и безпогрѣшни наименования на мѣстата. За да допълня последната мисълъ ще приведа нѣколко примѣра. Името на гр. Тетеве не специалнитѣ езиковеди го обясняватъ съ „първитѣ преселници, основатели на града, които били дошли“, споредъ нѣкои изследвачи, отъ Тетово. Но селището е старо, сжществувало още презъ срѣднитѣ вѣкове и името си носи отъ стб. тетиво, което значи проточено, опънато, както всрѣдъ дългата и тѣсна долина е проточена и р. Бѣли-Витъ. Произхода на името на съседното село Гложене, всѣки би обяснилъ отъ глогъ, но малцина знаятъ, че селото е разположено въ една тѣснина, дето р. Витъ особено много шуми, и дето непрестанно духа вѣтъръ. По този начинъ отъ шума на рѣката и вѣтъра, на това мѣсто има страшенъ шумъ, а стб. дума за шумя е гложно, отъ дето идва и името на селото. Названието на Лжжене (Бот., Пирд., Ловч. и др.) не произлиза отъ турск. лжджа, съ значение на баня, а отъ стб. лжгъ, което значи гора въ низина, покрай рѣка.

Ако нѣкой не намѣри названието на своето ело или друго наименование, което го интересува, то азъ ще бжда особено доволенъ, ако той

се обърне къмъ менъ, като даде точния произносъ на името, което го интересува, заедно съ подробни сведения за разположението на мѣстото, какво представя, има ли остатъци отъ стари поселения, какви предания сж свързани съ него и пр.

Тукъ не мога да не изкажа моята сърдечна благодарностъ на всички, които изъ села и градове ми даваха сведения при записване на названията. Искрено благодаря и на колегата Т. Герасимовъ, който ми помогна при обясненията на нѣкои названия, и на г-ца М. Тодорова, асистентка въ Етнографския музей, която ме улесни при коригирането на книгата.

СЪКРАЩЕНИЯ

алб.	албански
ар.	арабски
бълг.	български
в.	върхъ
вулг.-лат.	вулгаро-латински
гр.	градъ
гръц.	гръцки
ил.	илирийски
к.	колиба
лат.	латински
м.	махла
перс.	персийски
пл.	планина
праб.	прабългарски
р.	ръка
рум.	румънски
рус.	руски
с.	село
ср.-хърв.	сърбо-хърватски
стб.	старобългарски
трак.	тракийски
тур.	турски
Айт.	Айтоска ок.
Ард.	Ардинска ок.
Асен.	Асеновградска ок.
Балч.	Балчишка ок.
Берк.	Берковска ок.
Бит.	Битолска ок.
Борис.	Борисовградска ок.
Босил.	Босилеградска ок.
Ботевгр.	Ботевградска ок.
Бръзн.	Бръзнишка ок.
Брод.	Бродска ок.
Бъл.	Българска ок.
Бълוגр.	Българградчишка ок.
Бург.	Бургаска ок.
Б.-Сл.	Българо-Слатинска ок.
Варн.	Варненска ок.
Вел.	Велешка ок.
Вид.	Видинска ок.
Вран.	Вранска ок.
Вр.	Врачанска ок.
Габр.	Габровска ок.

Гевг.	Геврелийска ок.
Г.-Дж.	Горно-Джумайска ок.
Г.-Ор.	Горно-Орѣховска ок.
Гюм.	Гюмюрджинска ок.
Дед. А.	Деде-Агачка ок.
Дев.	Девинска ок.
Дем.-Х.	Демирѣ-Хисарска ок.
Добр.	Добричка ок.
Др.	Драмска ок.
Дупн.	Дупнишка ок.
Ел.	Еленска ок.
Елх.	Елховска ок.
Злат.	Златоградска ок.
Ивайл.	Ивайлоградска ок.
Исп.	Исперихска ок.
Ихт.	Ихтиманска ок.
Кавад.	Кавадарска ок.
Кав.	Кавалска ок.
Каз.	Казанлъшка ок.
Карл.	Карловска ок.
Карн.	Карнобатска ок.
Кот.	Котленска ок.
Коч.	Кочанска ок.
Крат.	Кратовска ок.
Кривап.	Кривапаланска ок.
Крум.	Крумовградска ок.
Круш.	Крушевска ок.
Кс.	Ксантийска ок.
Кубр.	Кубратска ок.
Кул.	Кулска ок.
Кум.	Кумановска ок.
Кърдж.	Кърджалийска ок.
Кюст.	Кюстендилска ок.
Ловч.	Ловчанска ок.
Лом.	Ломска ок.
Лук.	Луковитска ок.
М.-Т.	Малко-Търновска ок.
Момч.	Момчилградска ок.
Невр.	Неврокопска ок.
Ник.	Никополска ок.
Н.-Заг.	Ново-Загорска ок.
Новос.	Новоселска ок.
Омур.	Омурташка ок.
Ор.	Орѣховска ок.
Охр.	Охридска ок.
Паз.	Пазарджишка ок.
Пан.	Панагюрска ок.

Петр.	Петричка ок.
Пещ.	Пещерска ок.
Пир.	Пирдопска ок.
Пирот.	Пиротска ок.
Пл.	Плѣвенска ок.
Плов.	Пловдивска ок.
Пом.	Поморийска ок.
Поп.	Поповска ок.
Прав.	Правишка ок.
Пресл.	Преславска ок.
Прил.	Прилепска ок.
Пров.	Провадийска ок.
Радов.	Радовишка ок.
Рад.	Радомирска ок.
Разгр.	Разградска ок.
Разл.	Разлошка ок.
Ресен.	Ресенска ок.
Рус.	Русенска ок.
Сам.	Самоковска ок.
Св. Вр.	Свети Врачка ок.
Св. Н.	Свети Николска ок.
Свил.	Свиленградска ок.
Св.	Свищовска ок.
Севл.	Севлиевска ок.
Сил.	Силистренска ок.
Ск.	Скопска ок.
Слив.	Сливенска ок.
Смол.	Смолянска ок.
Срѣд.	Срѣдецка ок.
Соф.	Софийска ок.
Ст.-З.	Старо-Загорска ок.
Стр.	Струмишка ок.
Сурд.	Сурдулишка ок.
Сѣр.	Сѣрска ок.
Тет.	Тетевенска ок.
Тр.	Троянска ок.
Трън.	Трънска ок.
Тутр.	Тутраканска ок.
Тѣрг.	Тѣрговишка ок.
Тѣрн.	Тѣрновска ок.
Ферд.	Фердинандска ок.
Харм.	Харманлийска ок.
Хаск.	Хасковска ок.
Цар.-с.	Царевоселска ок.
Цар.	Царибродска ок.
Чирп.	Чирпанска ок.
Щип.	Щипска ок.

У В О Д Ъ

ОБЩИ БЕЛЕЖКИ

Никоя частъ отъ Европа не е била изложена на толкова чести нападения и нахлувания, както земи́тъ на Балканския п-въ. Разположени на пътя между Европа и Азия, най-близо до старитѣ културни центрове, надарени съ плодородни полета, умѣренъ климатъ и богати съ руди планини, тѣзи земи презъ всички времена сж привличали съседнитѣ и по-далечни народи. Отъ появата на човѣка на югъ отъ долни Дунавъ, което споредъ последнитѣ издирвания отговаря на така наречената мустерска епоха, т. е. приблизително около преди 100,000 години, до срѣдата на миналия вѣкъ, въ земи́тъ населени днесъ съ българи сж живѣли и сж оставили следитѣ си повече отъ 27 народи. И всѣки народъ, въ зависимостъ отъ продължителността на времето, презъ което е приживѣлъ, както и отъ неговата материална и духовна култура, е оставилъ по-голѣми или по-малки следи — археологически паметници и топографски, т. е. земеписни названия.

Ако въ землището на всѣко селище се намиратъ по единъ, два или повече старинни паметници или мѣста, въ които се откриватъ остатъци отъ материалната култура на разни времена и народи, то топографскитѣ названия сж десеторно повече. Археологическитѣ материали ни запознаватъ съ по-високата или по-бедна култура на изчезналитѣ народи, като и отчасти само ни разкриватъ и имената на народитѣ, които сж ги оставили. Въ замѣна на това, обаче, мѣстнитѣ

имена ни учатъ не само кои и какви народи сж живѣли изъ нашитѣ земи, но още ни опредѣлятъ и тѣхнитѣ етнографски граници, като ни показватъ и въ кои области нѣкои отъ народитѣ се задържатъ за по-дълго време. Възъ основа на мѣстнитѣ имена народитѣ, които сж ги оставили, сами разказватъ своята дълга или кратка история. Тѣ се явяватъ и като особенъ цененъ изворъ за историята на нашитѣ селища, за миналото на които за съжаление липсватъ каквито и да сж вести. Топографскитѣ названия сж и единъ неизчерпаемъ източникъ, отъ който езиковедитѣ могатъ да се ползватъ безгранично.

Въпрѣки всички превратности и езикови и политически промѣни, ставали въ продължение на много вѣкове по нашитѣ земи, само мѣстнитѣ названия оставатъ като единъ съ нищо неразрушимъ паметникъ. Тѣзи наименования сж единственитѣ документи, невидимо записани, както по най-непристъпнитѣ планински върхове или дълбоки долини, така и въ голѣмитѣ рѣки, въ градоветѣ и селата или въ най-незначителнитѣ мѣста. Какво биха ни научили земеписнитѣ имена, на които едва напоследъкъ се обръща по-голѣмо внимание, ще видимъ отъ следнитѣ редове.

При заселване на всѣки новъ народъ на полуострова, сж ставали и голѣми промѣни въ названията. Въ области, въ които по-старото население е било унищожено или принудено да напустне роднитѣ си краища, новодошлитѣ заселници напълно промѣнятъ и мѣстнитѣ имена, а тамъ, дето частъ отъ по-старото население е останало въ роднитѣ си огнища, и топографскитѣ наименования сж се запазвали. Една значителна частъ отъ наследенитѣ по-стари неразбираеми и отъ различенъ народностенъ произходъ имена почватъ да се изговарятъ отъ новитѣ заселници споредъ осо-

бения строежъ на тѣхния езикъ и по този начинъ до насъ тѣ сж стигнали до такава степенъ видоизмѣнени, че и най-голѣмитѣ езиковеди не биха могли да установятъ съ положителностъ първоначалнитѣ имъ форми. Ако ние днесъ не знаемъ старитѣ тракийски, грѣцки или латински названия на много отъ нашитѣ по-голѣми рѣки, селища или планини, ние въ никой случай не бихме знаели, че Искъръ произлиза отъ Оескусъ, Витъ — отъ Утусъ, Осъмъ — отъ Асамусъ, Струма—отъ Стримонъ и пр. Кой напр. би подозиралъ че съвременното название на Силистра е турски изговоръ на византийското Дристрия, което произхожда отъ стб. Дръстъръ, а последното е видоизмѣнена форма на античното Дуросторумъ? Кой, освенъ специалиститѣ, знае, че днешното име на Пловдивъ е новобългарски изговоръ на стб. Плѣвдивъ, а последното е видоизмѣнено отъ трак. Пулпудева, което пъкъ е преводъ на грѣцкото Филипополисъ? И настоящето наименование на Видинъ е грѣцка форма отъ стб. Бѣдинъ, а последното е видоизмѣнено отъ античното Бонония.

Освенъ видоизмѣненитѣ, има и малкъ брой осмислени, т. е. така пригодени къмъ езика на новитѣ завоеватели названия, че въ тѣхъ се влага известно значение, нѣкакъвъ смисълъ. Такъвъ е напр. случаятъ съ днешната българска столица, която, както е известно, славянитѣ отъ античното Сердика осмислили на Срѣдецъ, т. е. „срѣденъ“, „градъ разположенъ въ срѣдата“. Старото Орбелось, славянитѣ осмили на Бѣласица т. е. „бѣла планина“, Баргала — на Брѣгалница, т. е. „брѣгова рѣка“ и пр. Трѣбва да отбележимъ, че както горнитѣ, така още и други, отъ чуждъ произходъ названия, въ миналото, както дори и днесъ, погрѣшно се пишатъ съ Ѣ, вмѣсто съ е.

А какво по-нататъкъ ни говорятъ топографскитѣ имена? — Тѣ ни казватъ, че никой другъ документъ така добре не ни запознава съ етнографскитѣ и политическитѣ граници на народитѣ, както мѣстнитѣ названия. Тѣ сж най-сигурниятъ изворъ, възъ основа на който най-точно и безпогрѣшно може да се установи въ кои области какви народи сж живѣли въ по-компактни маси и где между новитѣ заселници за по-дълго време се запазва старото население. Все възъ основа на названията може да се установи до кжде се е простирало културното влияние на гърци и римляни върху мѣстното тракийско, илирийско или славянско население. Най-после тѣзи имена ни разкриватъ пѣтищата, по които сж се придвижвали народитѣ отъ единия до другия край на полуострова.

При заселването си на югъ отъ Дунава, тракитѣ сж заварили и по-старо население, отъ което безсѣмнено тѣ сж заели и нѣкои рѣчни и селищни названия. Кои именно, това за сега съ положителностъ не може да се установи. Но многобройнитѣ наименования отъ тракийски произходъ, които сж ни известни отъ старитѣ автори и епиграфскитѣ паметници, като: Тимакусъ, Транупара, Буртодиза и пр., ни очертаватъ приблизително границитѣ на тракийскитѣ племена между V в. пр. Хр. до къмъ IV в. сл. Хр. А многобройнитѣ названия отъ тракийски произходъ, достигнали до насъ въ повече или по-малко видоизмѣнена форма, ни говорятъ още следното: 1 — въ прѣки силната грѣцка култура отъ една страна и римска асимилаторска политика отъ друга, тракитѣ сж успѣли да запазятъ своитѣ рѣчни и селищни названия до окончателното имъ асимилиране отъ славянитѣ и 2 — до скоро всички изследвачи на преселението на славянитѣ на

п-ва, приемаха, че тракийското и илирийско население сж били съвършено загубени. Отъ новитѣ изследвания, обаче, и то главно възъ основа на топонимията, се вижда, че мѣстното население не е било загинало, а е останало да живѣе между славянитѣ до пълното му пославянчване.

Названията отъ грѣцки произходъ ни показватъ не само пжтя на бавното и системно проникване на грѣцитѣ отъ морскитѣ брѣгове къмъ вжтрешността, но ни разкриватъ и процеса на разширението на грѣцката култура и постепенното погрѣчване на мѣстното тракийско, илирийско или славянско население въ нѣкои градове или области. Настанени още отрано по брѣговетѣ на Синьо, Бѣло и Черно морета, грѣцитѣ сж основали селища, които съ нѣкои изключения сж носили грѣцки названия, като напр. Амфиполисъ, Неаполъ, Аполония, Анхиало, Калатисъ и др. При разширение на македонската държава, населението отъ вжтрешността влѣзло въ още по-тѣсенъ допиръ съ грѣцитѣ. Презъ римска епоха новата властъ твърде много спомогнала за разширението на грѣцката култура между тракийското и илирийското население. Тогава не само нови заселници-грѣци сж се настанявали изъ вжтрешността, и то главно въ градоветѣ, но и погрѣчването въ нѣкои области е вземало преднина предъ романизацията, какъвто е напр. случаятъ съ населението по долинитѣ на Струма и Места. До голѣма степенъ за погрѣчването и проникване на грѣцкото влияние презъ тази епоха, сж допринесли и официалнитѣ документи, които вмѣсто на латински, сж писани повечето на грѣцки езикъ.

Дошлиитѣ следъ пропадането на римската империя много народи, между които славянитѣ оставатъ за постоянни жители, не сж могли да ос-

танатъ незасегнати отъ гръцката култура, която новитѣ преселници, колкото и да сж били фанатици, възприемали съ готовностъ. Съ разпространението на християнството и официалнитѣ документи писани отъ езическитѣ българи на гръцки езикъ, още по-здраво закрепили гръцкото влияние между славянитѣ, което добива особена сила презъ епохата на византийското ни робство. За разширение на гръцката култура до известна степенъ сж спомогнали и преселенитѣ гърци изъ юго-източна и южна Тракия отъ Крума и Калояна, на северъ отъ Стара-планина.

Това многовѣковно гръцко влияние не е могло да не се отрази и върху мѣстната номенклатура, за което както въ миналото, така и днесъ, свидетелствуватъ множество мѣстни названия отъ гръцки произходъ. Освенъ известнитѣ ни отъ древността покрай морскитѣ брѣгове гръцки селища, като старинни гръцки названия могатъ да се приематъ още: Ямбѡрано, Яменъ, Друмо̀аръ, Параму̀нъ, Бун̀ая и пр. По-късенъ произходъ иматъ: Пѣру̀щица, Калава̀щица, Калака̀строво, Пѣтревене и др.

Римското владичество сжщо така е оказало голѣмо влияние върху топонимията на нашитѣ земи. Знае се, че римлянитѣ сж въздигнали голѣмъ брой нови селища и крепости, една частъ отъ които сж носили латински названия, като: Адъ Пута, Марцианополисъ, Аква Калиде и пр. Повечето отъ названията отъ латински произходъ сж достигнали до насъ посрѣдствомъ романизираното мѣстно тракийско и илирийско население, въ повече или по-малко видоизмѣнена вулгаро-латинска форма. Отъ тѣзи названия се учимъ, въ кои области романизацията е била по-силна, и гдѣ славянитѣ сж сварили по-компактни маси отъ романизираното население, съ което тѣ по-

дълго време .сж били въ по-тѣсни връзки. Отъ вулгаро-латинскитѣ мѣстни наименования, между които тукъ ще споменемъ само Капралъ, Мургаѣшъ, Турла, Косталѣво, Урсулица и др., виждаме че това мѣстно население се е задържало по-задълго време изъ Троянско, Тетевенско, Панагюрско, Пирдопско, Трънско, Пиротско, Вранско, Скопско, Прилепско и Воденско.

Най-голѣмъ интересъ за насъ, безъ съмнение, представятъ топографскитѣ имена отъ славянски произходъ. Отъ голѣмия брой стари славянски названия, каквито сж ни известни отъ много извори, узнаваме, че славянитѣ сж минали на югъ отъ Дунава въ гжсти маси и скоро заели цѣлия Балкански п-въ. Отъ многобройнитѣ славянски мѣстни, селищни и рѣчни наименования, съ малки изключения запазени и днесъ почти по всички части на полуострова, най-добре узнаваме до где нѣкога сж се простирали етнографскитѣ и политически граници на българитѣ. Възъ основа на тѣхъ виждаме, че области, въ които отдавна е изчезнала българската речъ, нѣкога сж били населени съ компактно българско население, което преди два или три вѣка окончателно е загубило родния си езикъ.

Презъ срѣднитѣ вѣкове въ Албания, която, както е известно, е влизала въ предѣлитѣ на първото и второто българско царство, е имало компактно славянско население. Освенъ споменатитѣ въ срѣдновѣковнитѣ извори стари славянски названия, като: Главиница, Бѣлградъ, Черникъ, Булгари, Горичане, Пещане, Дебрене, Тополово и пр., запазенитѣ и до днесъ многобройни названия отъ славянски произходъ като: Черешникъ, Церова, Селяни, Бистрица, Каменица, Зеленикъ, Лисецъ, Лясовецъ, Височка, Кръстецъ, Мокра и мн. др. свидетелствуватъ, че и въ най-западнитѣ

предѣли на Балканския п-въ, българитѣ сж съставяли голѣма частъ отъ населението и че тѣ тамъ сж успѣли да се задържатъ до късни времена.

Известно е, че при заселването си на югъ отъ Дунава, славянитѣ сж проникнали не само въ Тесалия и Епиръ, но и въ Атика и дори въ Пелопонезъ. Често презъ срѣднитѣ вѣкове по тѣзи мѣста се споменува за българи. Въ нѣкои документи отъ това време, между другитѣ селища въ Тесалия и Епиръ, срѣщаме и доста названия отъ славянски произходъ, отъ които тукъ ще отбележимъ: Дупяни, Черничево, Буковикъ, Мелово, Загоряне, Селище, Рахово, Лешница, Граница, Долене и пр. Българитѣ въ Епиръ и Тесалии отдавна сж погърчени и тамъ българскиятъ говоръ не се чува вече, но множеството топографски названия, както напр. Загора, Слатина, Търново, Дръново, Граждани, Смоково, Бистрица, Габрово и много др. ни подсказватъ, че и въ този край българитѣ сж се задържали дълго време и че въ жилитѣ на мѣстното население тече славянска кръвъ.

Не по-завидна е била сждбата и на славянитѣ въ Халкидическия п-въ, гдето презъ срѣднитѣ вѣкове е имало гжсто славянско население, за което и днесъ ни напомнятъ селищнитѣ и мѣстни названия, между които ще споменемъ Изворъ, Луково, Равеникъ, Новосело, Провлака, Гребенико-планина и др.

Въ типикона на изчезналия манастиръ Космосотиря, който се е намиралъ до Вира, дн. Фере, отъ 1152 год., покрай гръцкитѣ названия, срѣщаме и нѣколко селищни и мѣстни имена отъ славянски произходъ, като Баняне, дн. Лжджакъой, източно отъ Деде Агачъ, Дълбочани, Бреница, Драговица, Черникъ, Цехово и др. Отъ тѣзи наименования, изчезнали заедно съ тѣхното

славянско население, се вижда, че земи́тѣ около устието на Марица до падането ни подѣ турцитѣ сѣ били населени сѣ българи.

А неизброимото число мѣстни, селищни и рѣчни названия, които се срѣщатѣ изѣ всички краища на Румѣния, не говорятѣ ли, че и на северѣ отѣ Дунава, дълги вѣкове българитѣ сѣ живѣли съвмѣстно сѣ румѣнското население? Въ миналото, безспорно, имената отѣ славянски произходѣ ще сѣ били много повече, отколкото въ настоящия моментѣ, но трѣбва да се обърне внимание, че много отѣ славянскитѣ наименования сѣ запазени въ по-старинната си форма, отколкото това е на югѣ отѣ Дунава. За примѣръ ще посочимѣ р. Джмбовица, която минава презѣ Букурещѣ, Предѣлъ, курортѣ въ Карпатитѣ, Слатина и пр.

Далечѣ на западѣ, задѣ долината на Морава и изѣ Косово поле и сега многобройнитѣ мѣстни и селищни названия ни разкриватѣ, че и въ тѣзи земи до скоро се е говорило на български езикѣ.

Идва редѣтъ и на прабългаритѣ. Тѣ успѣватѣ да се наложатѣ и да обединятѣ разпокжсанитѣ славянски племена на югѣ отѣ Дунава, като по този начинѣ създаватѣ голѣма и силна държава. Но като малцинство, прабългаритѣ не само че не сѣ могли да наложатѣ своя езикѣ, но и постепенно се сливатѣ сѣ завареното славянско население, докато напълно изчезватѣ като отдѣлна народностна група. Трѣбва да се отбележи, че както отѣ тѣхния езикѣ днесѣ сѣ запазени само нѣколко думи, така и до насѣ сѣ стигнали ограниченѣ брой не сигурни названия, които бихме могли да смѣтаме за прабългарски. Като прабългарски названия можемѣ да споменемѣ: Тамбарасце до Кюлевча (Шум) и Карашѣ (Врач).

Следъ прабългаритѣ тукъ се редятъ едни следъ други печенези, кумани и узи, присъствието на които въ нашитѣ земи, освенъ отъ историческитѣ документи, ни е засвидетелствувано и отъ голѣмъ брой мѣстни и селищни названия. Отъ тѣзи наименования, каквито особено много срѣщаме въ Северна България, отчасти изъ Софийско, Пиротско, Щипско и Воденско, се учимъ, че въ известни области нѣкои племена отъ тѣзи народи сж съставляли значително мнозинство и че тѣ сж били дълго време въ тѣсенъ допиръ съ българското население. Между множеството наименования, които иматъ печенезки, кумански или узки произходъ, могатъ да се посочатъ: Каспичанъ, Батѣкъ, Градоманъ, Берендѣ и пр.

Да се спираме върху многобройнитѣ названия отъ турски произходъ и тѣхното значение, не е необходимо. Достатъчно е да изтъкнемъ, че колкото въ една област броятъ на турскитѣ наименования е по-голѣмъ, толкова по-компактно е било и турското население, какъвто е напр. случая съ Дели-Ормана, Сланникъ, Айтоско, Омурташко, Гюмюрджинско и пр. и обратно, колкото по-малкъ е броятъ на турскитѣ мѣстни имена, толкова и по-рѣдко е било турското население.

Има, обаче, другъ видъ названия, главно отъ български произходъ, но завършватъ съ турски наставки, като Стрѣл-ча, Стран-джа, Марков-ча, Езер-ча, Дѣв-ня и пр., отъ които се установява, че колкото и гъсто да е било турското население, българскитѣ наименования не сж били промѣнени и че въ жилитѣ на това „турско“ население тече българска кръвъ. За изтурчени българи ни говорятъ и звучнитѣ старинни български названия, запазени изъ нѣкои области, въ които изключително преобладаватъ названия отъ турски

произходъ, като Изтокъ, Потѣмнишко, Янка, Бѣрница, Сѣпотъ и пр.

Въ много области се срѣщатъ и нѣкои названия, които стоятъ въ връзка съ името на частъ отъ една народностна група, заселени между компактни маси население отъ другъ произходъ. Тѣзи наименования, между които тукъ ще споменемъ: Урѹмъ-кѹой, Тюркмѣнъ, Татарѣво, Сърбѣ, Маджаре, Чѣшко-поле, Аламѣнка, Юруклѣръ, Черкѣзкото селище и пр., ни показватъ че тѣзи села и мѣста дължатъ имената си на първитѣ заселници, които сж били гърци, турци, татари, сърби, маджари, нѣмци и пр.

Мѣстнитѣ названия сж и единъ богатъ изворъ за историята на нашитѣ земи. Преди всичко тѣ се явяватъ като цененъ документъ за историческата география. Въ една голѣма частъ отъ тѣхъ сж запазени, било въ повече или по-малко осмислена форма, имената на много отъ старитѣ градове, на нѣкои рѣки и планини; въ значителенъ брой отъ тѣзи наименования се криятъ и имената на изчезнали и неизвестни мѣстоположения на споменати у старитѣ автори названия. Въ името Скопѣрникъ, съ което днесъ се нарича една малка височина въ Витоша, не се ли крие античното име на планината — Ехѣмѣросъ? — Подъ името Пѣровецъ, съ което се нарича единъ полупресъхналъ изворъ до Г. Косово (Сев.) не е ли запазено античното име на тържището *Piretensium*? А името Марцѣлъ до Карнобатъ, не напомня ли на често споменуваната презъ срѣднитѣ вѣкове крепостъ Маркели?

Още по-ценни сж мѣстнитѣ названия при областнитѣ или селищни проучвания. Само този, който е правилъ антропогеографски изследвания, знае трудноститѣ, които срѣща при събирането на материали за миналото на села и градове.

А за миналото на по-голямата част от нашите селища, дори и за цъли покрайнини, както се знае, не сж стигнали до насъ каквито и да сж исторически вести, затова често изследвачитъ прибъгватъ до народнитъ предания. Преди всичко въ землището на всъко селище се намиратъ остатъци отъ стари поселения, които освенъ съ археологическитъ материали и, имената, съ които ги назовава околното население, ще ни послужатъ при нашитъ проучвания. Така напр. названията: Градище, Калето, Селище, Юртлукъ, Църквище, Манастирище, Друма и пр., явно ни говорятъ, че наоколо е имало укрепление, градъ, село, църква, пжтъ и пр. Но кога сж сжществували тъзи градища, селища и пр., това отчасти ще научимъ отъ археологическитъ материали, а непрекъснато ли е имало животъ по мѣстата, които ни интересуватъ и имало ли е приемственостъ или сегашното селище нѣма нищо общо съ изчезналитъ селища, това по отсжтсвие на документи ще установимъ само чрезъ мѣстнитъ названия. Какво напр. ще ни покажатъ имената: Линзипара, Басара, Туденъ, Ичера и пр., които сж отъ тракийски произходъ? — Тъ ни казватъ, че непрекъснато повече отъ 2000 години, въпрѣки етнографскитъ и политически промѣни, по тъзи мѣста е имало животъ и че тамъ никога не е било безлюдно. Говорятъ ни още, че старото тракийско население било то запазило езика си, романизирано или погърчено, по-късно е било погълнато отъ славянската маса. Отъ имената Друмоаръ, Парамунъ, Сколдиня, Медвенъ, Скриптенецъ, както и многобройнитъ други хубави и звучни стари български названия, които се срѣщатъ въ землищата на села и градове ни говорятъ, че въпрѣки неспокойнитъ времена презъ епохата на турското ни робство, около селищата,

които ни интересуватъ, е имало животъ. Названията отъ турски произходъ ни казватъ, че е имало промѣна въ населението, но ако изследвачтъ успѣе, между турскитѣ наименования да открие и нѣкои стари български названия, то въ такъвъ случай се установява, че това население нѣкога е било българско и е било принудено да се по-турчи. Ако българскитѣ названия сж нови, т. е. ако сж дадени по името на нѣкои собственици, като напр. Иваново бранище, Станковото, Османското или пъкъ носятъ наименованията „ливадата“, „пасището“, „ормана“, „припека“, „кошарата“ и пр., то тогава вече може да се сѣди, че селището е ново.

И многото названия, като Царичина, Болярски рѣтъ, Столникъ, Паша-кьой, както и Хасекъята, Пашмакль, Войникъ, Аканджиларе, Сокаларе и пр. ни подсвѣщатъ, че на тѣзи мѣста сж имали свои имоти или сж направили нѣщо забележително нѣкой царъ, царски роднина, паша, или най-после населението ще се е ползувало съ известни правдини.

А колко много названия ни разкриватъ икономическото минало на отдѣлни по-голъми или по-малки области? Какво напр. ни учатъ названия: Самоковъ, Желѣзна, Ковачовица, Маданъ, Шлегово, Плакълница и пр. Тѣ най-добре ни свидетелствуватъ, че нѣкога изъ тѣхнитѣ околности е била развита желѣзодобивната индустрия. Имената Памуклукъ, Бабаконецъ, Дрѣстене и пр. ни подсказватъ, че на тѣзи мѣста едно време се е сѣяло памукъ и че е имало тепавица и т. н.

Въ голѣмъ брой названия сж запазени имената на царе, областни владѣтели или на незнайни собственици на по-голъми или по-малки имоти. Името на Шишмана, което е свързано съ послед-

нитъ борби на българитъ съ турцитъ въ края на 14. в. ни казва, че, ако не Шишманъ, то нѣкой неговъ военачалникъ е воювалъ съ турцитъ. Една обширна област между Орѣхово и Бърдарски-геренъ се нарича Косѧня, по името на управителя на крепостта Орѣхово по времето на падането ни подъ турцитъ. Името на Смилеца е запазено въ названията на нѣкои градища изъ Срѣдна-гора, а това на Войсилъ — въ названието Босѧлковецъ, което се намира надъ крепостта Крънъ. А колко звучни стари български лични имена, отдавна изоставени, сж запазени въ мѣстнитъ названия, между които тукъ ще отбележимъ: Бѣломѣръ, Витомѣръ, Гатѧлъ и пр.

По-нататкъ, мѣстнитъ названия сж едно указание, отъ което най-добре ще се разбере, де по-рано изъ земята ни е имало растения, каквито сега вече не се срѣщатъ. Името Кошчанѣво ни подсѣща да търсимъ кестени, Елшѧца — да диримъ елхи и пр. А имената Самѣровъ-трапъ, Кошѣта, Домѣзъ-орманъ, Луповъ-долъ и пр. не показватъ ли, че въ тѣзи мѣста нѣкога сж живѣли бѣлки, кошути, диви свини, вълци и т. н.?

Всѣки народъ, независимо отъ неговата култура и богатство на езика си, е давалъ толкова сполучливи названия на мѣста, рѣки и селища, каквито нито любителтъ, нито пѣкъ специалисттъ биха могли и да помислятъ. Народътъ така добре е именувалъ Комъ, Бѣстрица, Мжтѧца, Юмрѣкъ-чалъ, Дѣпница, Скравѣна, Ржѧна и др., че каквито и нови названия да се налагатъ отгоре, въ никой случай не биха могли да ги замѣнятъ. И народътъ е назовавалъ мѣстата споредъ тѣхния външенъ видъ — като Острѣцъ, Кѣтловица, въ връзка съ пропасти, пещери и пр., като Бездѣница, Пещѣта, Ждрѣло,

споредъ голѣмина, цвѣтъ, въ връзка съ вода, извори, изложение на слънцето и пр., като напр.: Кожѣ-балканъ, Високъ, Червена-стена, Водѣца, Студенецъ, Тресулъ, Патрахѣлъ и пр.

И най-после топографскитѣ имена се явяватъ като единъ неизчерпаемъ езиковъ материалъ за филолозитѣ и езиковедитѣ. Въ колко отъ тѣзи наименования се криятъ думи отъ малко известнитѣ, или почти никакъ непознати езици на траки, прабългари, кумани и печенези! Въ колко отъ многобройнитѣ наименования сж запазени, отдавна излѣзли отъ обикновения говоръ, стб. думи? И ако голѣма частъ отъ старитѣ названия и да сж стигнали до насъ въ повече или по-малко видоизмѣнена форма, езиковедитѣ ще могатъ да издирятъ фонетичнитѣ промѣни ставали въ тѣхъ при предаванетоъ имъ отъ народъ на народъ, докато сж стигнали до днешния си видъ. За езиковедитѣ се открива широко поле за работа: тѣ ще трѣбва да установятъ, кои отъ мѣстнитѣ имена сж отъ тракийски произходъ, какви сж били тѣхнитѣ първоначални форми и какво биха могли да означаватъ. На тѣхъ престои да установятъ, кои отъ названията отъ гръцки произходъ като: Ямборано, Ямень, Петревене, Пилишатъ, Калакастрово и мн. др. сж по-стари, т. е. запазени още отъ римска епоха и кои сж по-нови или наложени отъ често преселяванитѣ отъ българскитѣ царе, гърци, въ българскитѣ замѣни, или най-после, сж преминали по други пѣтища. А какво биха казали езиковедитѣ за множеството названия отъ вулгаро-латински произходъ, каквито особено често се срѣщатъ изъ нѣкои планински и предпланински области?

Но колкото и да сж интересни названията отъ предславянската епоха за насъ, много по-го-

лѣмъ интересъ представятъ безбройнитѣ стари славянски и прабългарски наименования. Този интересъ се състои не само въ това, че голѣма частъ отъ тѣхъ сж звучни, съдържателни, но и затова, че въ единъ голѣмъ брой отъ тѣхъ сж запазени стб. думи, между които тукъ ще отбележимъ: Суха́че отъ соха, Уша́тови дупки отъ оушати, Бренѣ́ца отъ брѣннѣ, Црѣ́нча отъ црѣ́нцъ, Хлѣ́вене отъ хлѣ́въ, Вѣ́са отъ въ́съ, Крѣ́чимъ отъ крѣ́хнн, Кунѣ́но отъ коу́на, Вѣ́женъ отъ вѣ́жа и пр.

И най-после на езиковедитѣ предстои да изследватъ значителенъ брой названия отъ тюркски произходъ, за да установятъ, кои отъ тѣзи топографски имена сж прабългарски, кои печенежки, кои кумански и кои узки, за да могатъ следъ това да издирятъ и тѣхното значение.

Освенъ хилядитѣ названия, чийто произходъ и значение може да се установи, има и значително число наименования съ неопредѣленъ произходъ, като напр.: Шѣ́вря, Логѣ́ра, Кордѣ́ма, Нѣ́сла, Арѣ́я, Нагѣ́яса, Калкѣ́ря, Спѣ́рла, Варнѣ́а и много други.

И въпрѣки многобройнитѣ и най-разнообразни по произходъ и значение мѣстни названия, до сега у насъ не е проявено достатъчно внимание за тѣхното системно събиране и проучване. Наистина, любители и специалисти сж писали върху една незначителна частъ отъ топографскитѣ имена на нашитѣ земи, но то главно върху произхода и значението на имената на по-голѣмитѣ рѣ́ки, градове, и планини.

Още старитѣ гръцки и латински автори, които говорятъ за българскитѣ земи, често между другото, съобщаватъ и за основаване на градове, които сж наричани по имената на тѣхнитѣ

основатели или по характернитѣ имѣ особености. По-рѣдки сѣ сведения на византийскитѣ автори, които ни обясняватъ защо Берое е билъ преименуванъ на Иренополисъ, Преславъ — на Иоануполисъ, Дръстъръ — на Теодоруполисъ и пр. Повече вести за произхода и значението на имената на нѣкои градове и мѣста намираме въ бележкитѣ на миналитѣ презъ турското ни робство по нашитѣ земи чужди пѣтешественици. Нѣкои безсмислени тълкувания върху произхода и значението на имената на Айтосъ, Шуменъ, Ески Заагра, София, Костенецъ и др. дава и Евлия Челеби, пѣтувалъ изъ земитѣ на Европейска Турция презъ 17 в.

Пръвъ, който се е интересувалъ и е събиралъ топографски имена отъ нашитѣ земи е П. И. Шафарикъ, но тѣзи материали не сѣ могли да видятъ бѣлъ свѣтъ. Г. С. Раковски въ предговора на проектираната трета частъ на „Показалеца“ съобщава, че „името Котилъ на самъскритъ языкъ значи укрѣплено — обградено съ крѣпости мѣсто“ (Г. С. Раковскии, Показалецъ или рѣководство I. Одеса 1859, стр. XIX), а въ третата частъ на „Показалеца“, която е въ рѣкописъ, Раковски се занимава съ Котелъ, при което цельта е да се докаже, че топонимията на тоя градъ указва на първото българско отечество, равнинитѣ на Индия (М. Арнаудовъ, Г. С. Раковски, 1942, 211).

Петко Р. Славейковъ е събиралъ топографски имена изъ всички кѣтове на българското отечество, които той тѣкмилъ да издаде въ своя „почти изкаранъ“ „Географски и Исторически словарь на Балканския полуостровъ“, но този извънредно цененъ материалъ е загиналъ въ пламъцитѣ на Старо-Загорския пожаръ въ 1877 год. Въ този словарь Славейковъ ще е правилъ опити и да

обяснява произхода и значението на нѣкои названия, което виждаме и отъ статията му „Нѣколко думи за Пловдивъ“. Сп. „Наука“, кн. II (1882), стр. 82, 175, 176, 179.

К. Иречекъ, както въ своята „История на българитѣ“, така и въ „Военниятъ пѣтъ отъ Бѣлградъ до Цариградъ“ и въ „Пѣтувания по България“, често се спира и върху произхода и значението на много селищни и рѣчни названия изъ българскитѣ земи. Въ специална студия озаглавена „Християнскитѣ елементи въ топографическата номенклатура на Балканскитѣ земи“, той разглежда голѣмъ брой названия, които стоятъ въ връзка съ християнството.

М. Дриновъ, освенъ въ статията си „По въпроса за названието на Пловдивъ“ въ сп. „Наука“, кн. II (1882), стр. 355 и въ нѣкои отъ другитѣ си трудове накратко се спира върху нѣкои топографски имена.

Известенъ интересъ къмъ мѣстнитѣ наименования е ималъ и Ив. Д. Шишмановъ. Но по-голѣмъ интересъ къмъ мѣстнитѣ названия е проявилъ Ат. Илиевъ. Той, обаче, се ограничава върху единъ дѣлъ отъ названията, което се вижда отъ следнитѣ му трудове: „Румънска топонимия отъ славянски произходъ“, „Славянски названия съ турски изговоръ“ и „Растенията отъ българско фолклорно гледище“. Опити за обяснение на произхода и значението на названията на нѣкои селища и рѣки е правилъ и А. Иширковъ.

Колкото и да сж интересни споменатитѣ по-горе трудове, авторитѣ на които повече сж били историци или етнографи, и които между другото сж се занимавали съ топографскитѣ названия, тѣ нѣматъ това значение както трудоветѣ на специалиститѣ езиковеди. Пръвъ, който по-специално, въ строга научна форма, почна да се

занимава съ произхода и значението на топографските имена у насъ е голѣмиятъ, съ европейска известностъ езиковедъ, проф. Ст. Младеновъ. Въ голѣмъ брой трудове той основно се спира на имената на нашитѣ рѣки, за нѣкои селища, за планини и мѣста. Съ тълкуване на названията се занимава и проф. Д. Дечевъ, а върху произхода и значението на имената, главно на градоветѣ изъ Македония пише проф. Ст. Романски. Напоследъкъ съ селищнитѣ и рѣчни названия у насъ се занимаваше и Пш. Зволински.

Опитътъ за географски речникъ на българскитѣ земи се повтори и отъ Ж. Чанковъ, който покрай другитѣ описания е далъ и нѣкои тълкувания на малкъ брой названия.

Всички, които сж се занимавали съ топографскитѣ имена, освенъ П. Р. Славейковъ, сж писали своитѣ трудове възъ основа на събрани чрезъ литературата материали. Отъ дълги години и П. Делирадевъ събира топографски наименования, на една незначителна частъ, отъ които той дава тълкувания въ своитѣ трудове върху нашитѣ планини.

И мнозина други сж се опитвали да обясняватъ произхода и значението на нѣкои селищни или рѣчни имена, трудоветѣ на които сж дадени въ края на книгата. Освенъ това и почти всички, които сж правили антропогеографски проучвания или сж писали върху историята на нѣкои градове и села, сж дали и кратки тълкувания на описванитѣ отъ тѣхъ селища.

На края ще добавя и следнитѣ нѣколко реда: Събирането на тѣзи ценни материали трѣбва да се подеме по-скоро и не отъ единъ или двама, а отъ много, и по-добре подготвени работници. Предстоятъ още много години докато се събератъ всички топографски имена изъ

всички кжтове на българскитѣ земи. И едва следъ като се събератъ всички названия ще може да се пристѣпи къмъ тѣхното тълкуване и издаването имъ въ нѣколко по-голѣми книги.

НАРОДНИ ТЪЛКУВАНИЯ НА ИМЕНАТА

Всѣки се интересува отъ произхода и значението на името на родното си мѣсто. Всѣки би искалъ да знае, какво значи името на близката рѣка, на съседнитѣ височини, планини и пр. А единствениятъ изворъ, гдето любителтъ ще намѣри безгранични обяснения и тълкувания, е народтъ. И никой така лесно и „убедително“, не тълкува селищнитѣ и мѣстнитѣ названия, както населението. Всѣко име, независимо отъ неговия произходъ и значение, за народа е обяснимо. Дори и названия, които и специалиститѣ трудно биха могли да ги обяснятъ, народнитѣ „знахари“, безъ особена мжка, могатъ да ги изтълкуватъ. Имената, главно се тълкуватъ по смисълъ, безъ ни най-малко да се обръща внимание, възможни ли сж и смислени такива обяснения. Има и много наименования, които населението свързва съ легенди и събития, които повечето пжти нѣматъ нищо общо съ мѣстото, нито пъкъ съ каквото и да е историческо събитие.

Излишно е тукъ да се спираме подробно върху обясненията, които населението дава за произхода и значението на названията на селищата, мѣстата и рѣкитѣ. Достатъчни сж само нѣколко примѣра, за да ни стане ясно и да се разбере, че народнитѣ тълкувания не само че не признаватъ никакви езикови закони, но ни най-малко не държатъ смѣтка за географскитѣ форми, за растителността, животинския миръ и пр. Да почнемъ отъ Вйдинъ, името на който споредъ народното

тълкуване произхождало отъ „баба Вида“, която е строила крепостъта и кулитъ. Нейнитъ две сестри Кула и Вида заселили — едната гр. Кúла, а другата — с. Вйтболъ (Вид.). Село Кунинò (Вр.) е било основано отъ Куна кралица, дворцитъ на която се намирали надъ селото. Селата Яна и Бояна (Соф.), сж били основани отъ дветъ сестри Яна и Бояна. Лйсець (Ловч.) се наричало така, защото въ околността му е имало много лисици. Името на с. Йòглавъ (Ловч.), произхождало отъ турскитъ думи — йокъ = нѣма и лафъ = дума, а Крушúна (сжщата ок.) е добило името си отъ голѣмия манастиръ, който се е намиралъ на това мѣсто и който билъ покритъ съ куршумъ (олово). Фрòлошъ (Дупн.) произхождало отъ „римската“ дума флора. Кòстинъ-бродъ (Соф.) носи името си отъ нѣкой си Костьо, който ималъ кръчма на р. Блато, а названието на с. Гèрманъ (Соф.) произхождало отъ гръмъ. Мèляне (Ферд.) се наричало така, защото наоколо имало много хмелъ, а Дйва-Слàтина (Берк.) — поради това, че околната мѣстност не е била плодородна. Названието на село Бъркачèво (Б. Сл.), произхождало отъ турскитъ думи биръ = единъ и качъ = колко. Името на Лòпушна (Пров.) идвало отъ „лопуви“, което значело разбойници, а Кочакъ (Варн.) — отъ качакъ = бѣглець. Названието на най-стария градъ у насъ — Пловдивъ идвало отъ плодородното мѣсто, въ срѣдата на което билъ заселенъ града, а Кукова могила до Дуванли (Пловд., сега разрушена), била издигната отъ македонския царь Кукъ (?). Самоковското село Радуилъ било основано отъ римския владетель Радоулосъ (?), а Кочариново (Дупн.) значило първо мѣсто отъ турск. коч = първо и ери = мѣсто. Кутугерци (Кюст.) се наричало така, защото тамъ нѣкога били живѣли катунари и калугерици отъ изчезналия мана-

стиръ, а Горановци (Кюст.) — защото имало въковни гори, които обграждали селото. Палатъ (Петр.) носи името си отъ многото лозя и, жителитъ му обичали да се напиватъ царски, като въ палатъ, а Дерманци (Лук.) — защото на р. Витъ имало много воденици, тур. = дерменъ и мн. др.

ПРОМѢНА НА СЕЛИЩНИТЪ И МѢСТНИТЪ НАЗВАНИЯ

Промѣнитъ на селищнитъ и мѣстнитъ названия датиратъ още отъ най-стари времена. Всѣки народъ при завладяването или заселването си въ чужда земя, наследява отъ завареното или изостанало по-старо население и много имена на селища, рѣки, планини и пр. Новиятъ народъ въ зависимостъ отъ неговата материална и духовна култура, както и отъ продължителността на времето, презъ което е преживѣлъ въ новозавзетитъ области, промѣня и названията. Промѣната е ставала по три начина: 1. пълно замѣняване на старитъ съ нови наименования, 2. превеждане и 3. чрезъ видоизмѣняване или осмисляне на имената. Съ видоизмѣненитъ и преведени имена ще се занимаемъ въ следнитъ страници, а тукъ ще се запознаемъ съ напълно замѣненитъ стари селищни и мѣстни пазвания съ по-нови, като почнемъ отъ Пловдивъ.

Най-старото име на днешния Пловдивъ, споредъ Амианъ Марцилинъ е било *Εὐμολπιάς* — Евмолипида, който отъ Филипа II Македонски е билъ преименуванъ на *Φίλιπποπολς* — Филипополисъ, а тракитъ превели на Пулпудева. Наредъ съ дветъ имена за известно време градътъ се е наричалъ и *Πονηρόπολις* — Понерополисъ, т. е. „градъ на престѣпниците“. Римлянитъ, отъ тритъ хълма, върху които е билъ заселенъ града, го преименували на *Trimontium*, което ще каже „Трихъл-

мие“, име което не е могло да се запази за дълго време.

Круни (Κρουνοί) е било най-старото име на дн. Балчикъ, което значи „извори“. По-късно градътъ по името на Дионисий билъ нареченъ Διονυσόπολις. Българитъ видоизмѣнили най-старото име, и презъ срѣднитъ вѣкове градътъ се е казвалъ Карвуна. Турцитъ, обаче, по името на полунезависимя владетель на крепостта — Балчикъ, братъ на Добротица, нарекли града Балчикъ. Тракийскиятъ градъ 'Αγορά билъ преименуванъ отъ Лизимаха на Λυσισαχία. Днешниятъ гр. Варна до къмъ IV в. сл. Хр. се е наричалъ 'Οδησσός, а малкото градче Каварна въ антична епоха е било известно съ името Βιζώνη. Античното название на 'Απολλωνία още въ самото начало на срѣднитъ вѣкове било промѣнено на Σωζόπολις — Созополъ.

Тракийското име на Ст. Загора е било Вегое, което римлянитъ промѣнятъ на Augusta Traiana. Славянитъ осмислятъ старото име въ формата Бороуи, което по-късно, и то за кратко време, по името на византийската царица — Ирена е било промѣнено на Иренополисъ. Турцитъ нарекли града Ески Заара, а нѣколко години преди освобождението, нѣкои сж се опитвали да нарекатъ града — Желѣзникъ.

Името на Цариградъ е промѣнявано нѣколко пжти. Античното име Βυζάντιον се промѣня отъ Константинъ Велики на Constantinopolis, а отъ турцитъ — на Истанбулъ.

Старото име на Кавала е било Νεάπολις, което име презъ срѣднитъ вѣкове гърцитъ замѣнятъ съ Χριστοῦπόλεως — а славянитъ — съ **Мороуницъ**.

Тракийското име Παυταλία — Пауталия, славянитъ промѣнятъ въ **Вельбжждъ**, което значи ка-

мила, а турцитѣ по името на тѣхния васалъ Константинъ, наричатъ града Кюстендѣлъ, т. е. Константинова земя.

Днешниятъ градъ Люле-Бургасъ въ древността се е наричалъ Βεργούλη, но въ 403 год., по името на императора Аркадий — билъ нареченъ Ἀρχαδιούπολις — Аркадиополисъ име, което се задържа до късно сръдновѣковие.

Античното име Πόντος въ началото на сръднитѣ вѣкове се промѣня на Тивериуполисъ, което название славянитѣ по късно замѣнятъ съ Струмица. Названието Σχοτούσσα, славянитѣ смѣняватъ на Валовища, а турцитѣ — на Демиръ-Хисаръ. Heraclea Lynkestis се е наричалъ единъ градъ, до мѣстото на който по-късно възниква славянскиятъ градъ Бѣтоля, който турцитѣ и днесъ наричатъ Монастиръ. Тракийското название Транупара презъ сръднитѣ вѣкове е било замѣнено съ Кра̀тово.

Както днесъ, така и въ миналото при промѣната на селищнитѣ названия, често новитѣ имена много скоро били напълно изоставяни и забравяни. Днешниятъ градъ Силиврия е билъ преименуванъ отъ Аркадий въ честь на неговата жена на Εὐδοξίωπολις, име което наскоро е било забравено. Иванъ Цимисхий презъ X в., следъ като поправилъ крепостта Дръстъръ, по името на Теодоръ Стратилатъ, който му помогналъ противъ руситѣ, е преименувалъ града на Θεοδώροπολις — Теодоруполь, а Преславъ билъ нареченъ Иоанополисъ. Презъ сръднитѣ вѣкове Прѣспа била преименувана отъ Василия II на Константина.

Славянитѣ, освенъ селищни, сж промѣнили и много мѣстни названия. Античната Пангей у славянитѣ се промѣня на Кушница, а у турцитѣ — на Пърнаръ-дагъ, Ἐβρος — на Марица, Ἀξιός

— Вардаръ, Δοβναξ — въ Рила, Σχόμβρος — на Витоша и пр.

Не сж малко и случаитѣ, българитѣ да промѣнятъ названията и презъ късното срѣдновѣкове. Така напр., по името на черквата Св. София, още въ края на 14 в. срѣдновѣковниятъ Срѣдецъ започва да се нарича Софiя.

Турцитѣ не сж останали назадъ при промѣната на селищнитѣ и мѣстнитѣ названия. За съжаление, обаче, ние не знаемъ, какъ преди падането ни подъ турцитѣ сж се наричали много отъ нашитѣ градове, планини, рѣки и пр., които сега носятъ турски наименования, какъвто е напр. случая съ Сакаръ-планина, Ески Джумая, Тозлукъ, Софлу, Чая и пр. Турцитѣ преименуватъ Родосто на Текиръ-дагъ (по името на близката планина), Сушица — въ Карлово, Места — въ Кара-су и пр.

Веднага следъ освобождението започва и промѣната на селищнитѣ названия отъ чуждѣ, главно турски произходъ. Тази промѣна е ставала перодически въ различни времена и споредъ нѣкои по-важни вътрешни или външни събития сж били преименувани повече или по-малко селища. Наскоро следъ освобождението сж били промѣнени имената на малкъ брой селища. Повечето селищни названия сж били побългарени презъ 1903 год., но особено много села и градове сж били преименувани презъ 1934 год., когато по нареждането на Министерството на вътрешнитѣ работи сж били промѣнени 1600 селищни названия. Напоследъкъ бѣха преименувани и всички селищни названия отъ чуждѣ произходъ въ Добруджа, както и имената на нѣкои планини, рѣки, равнини и върхове въ различни краища на страната. Но трѣбва да отбележимъ, че както по-рано, така и при последнитѣ промѣни на селищнитѣ и мѣстни названия сж допустнати много

и съ нищо неоправдани грѣшки, които при по-добро желание биха могли да се поправятъ.

По-рано на този извънредно труденъ въпросъ се е гледало леко. Натоваренитѣ съ тази работа, обикновено общински съвети, околийски началници или партизани, по-скоро сж искали да се покажатъ предъ началството си като голѣми родолюбци, отколкото да дадатъ сполучливи названия на отбелязанитѣ за преименуване селища.

Комисията, натоварена презъ 1934 год. съ преименуване на селищата, повече е възприемала и одобрявала имената предлагани отъ общинскитѣ съвети или на други „силни на деня“ лица. Ако по-внимателно се спремъ на новитѣ селищни названия отъ 1934 год., ще видимъ, че членоветѣ на тази комисия, голѣма частъ отъ които сж били специалисти, не сж държали смѣтка нито за миналото, нито за мѣстнитѣ особености на земната поврѣхностъ, почва, растителностъ и животинско царство, занятие на жителитѣ, нито най-после за хубавитѣ мѣстни имена, каквито се намиратъ въ землищата на много отъ преименуванитѣ селища. А причината за всичко това се крие, какъвто е и случаятъ съ комисията назначена за преименуване на селищата въ Добруджа, въ нежеланието на представителитѣ на Министерствата да бждатъ предварително изпратени двама или трима специалисти да проучатъ на самото мѣсто, кое и какво име ще трѣбва да се даде на това или онова селище. Забележително бѣ, че никой отъ членоветѣ на последната комисия, въ която участвувахъ и азъ, не познаваше, отчасти поне, селищата изъ Добруджа. Въ противенъ случай не щѣха да бждатъ допустнати толкова грѣшки. Преименуването на селищинитѣ и мѣстнитѣ названия не може да става само отъ кабинета, а наложително ще трѣбва на самото мѣсто да се

провѣри, кое ново име би било най-подходяще за едно или друго селище. Ще вземемъ само единъ отъ многобройнитѣ примѣри, а именно върхътъ Гьозъ-тепе въ Родопитѣ. Лицата отъ комисията, натоварени съ преименуванията на мѣстнитѣ и селищнитѣ названия, много биха умували и биха предлагали какви ли не имена като: Кржгозоръ, Далекогледъ, Обзоръ и пр., но никой и не би помислилъ да предложи името Вѣденица, както околното българо-мохамеданско население нарича този самотенъ връхъ, който се вижда отъ всѣкъде и отъ който се вижда догдето окото стига. А броятъ на хубавитѣ и звучни стари български имена на мѣста, запазени между турскитѣ названия, е толкова голѣмъ, колкото малцина биха и помислили.

Защо е промѣнено хубавото име Бързѣци въ Александрово (Бѣлогр.)? И не е ли било по-добре, вмѣсто Александрово (Ловч.) селото да е преименувано въ Лукъчъ или Бѣрница, както сж се наричали дветѣ стари изчезнали български селища въ землището на селото? А кому е прѣчило и защо, старото, известно отъ Чипровското въстание презъ 1688 год. име Кутловица е промѣнено въ Фердинандъ? Това най-добре е знаялъ само общинскитъ съветъ отъ тоя градъ презъ 1891 год. А името Кутловица не само, че е старинно, но и напълно отговаря на мѣстоположението на града. Нима бѣше наложително едно отъ едва запазенитѣ две или три прабългарски селищни имена, като Карагуй или Крагуй (Плѣв.) да бжде преименувано въ Горталово? Въ Битолско едно село се нарича Крагѹево, а въ Сърбия има градъ Крагуевацъ. Защо известното още презъ 1636 год. село Куманѣца (Соф.) е замѣнено съ Кубратово? Селото Таушънъ-тепе (Ямб.) е преименувано въ Изворъ, вмѣсто Ко-

вѣлѣ или Кабиле. Съ последното име, ни въ клинѣ, ни въ ржавѣ, е наречено малкото селце Кабилерѣ (Момчилгр.). Наложително ли бѣше Саранѣ-бѣй (Паз.), да се побългарява на Саранѣово, когато старото име на селото е било Загорѣво? Никому не е прѣчило и Кара-Мусалѣ (Паз.) да бжде наречено съ старото си българско име Крушево, вмѣсто Виноградецѣ. Защо Казалѣкъ (Карноб.) е преименувано въ Зайчари, когато то можеше да бжде наречено Потѣмнишко! — единствено запазено въ този край хубаво старобългарско име, което сега носи рѣката, която протича покрай него. Може би за разлика отъ близкото село Зайчарѣ, което е въ Айтоска ок., Карнобатското е наречено Зайчари!

Но особено лошо впечатление правятъ, може да ги наречемъ, глезени имена. Селото Азапѣ-къой (Ямб.) е преименувано въ Веселиново и то не че е много драго и весело на селянитѣ, но защото ямболци идвали да се веселятъ въ близкия „Орманѣ“. Защо старото българско име на с. Карлѣуково (Смол.) трѣбваше да се замѣни съ Славейно? Кѣремитликѣ (Айт.), сега се нарича Люляково, защото на около 5—6 клм. северно отъ селото въ планината имало люлякъ. Това село преди изтурчването на българското население въ този край презъ 16 в. се е наричало Граматѣково, една частъ отъ жителитѣ на което сж се изселили и основали едноименното село Граматиково (М.-Търн.). Погрѣшно е преведено и Василикѣ на Царево, когато е известно че старото му име е Босѣйково. Защо и дветѣ съ стари български имена села Радѣненецѣ и Винѣя (Плѣв.) сж преименувани въ Обнова, а едно малко селце въ Момчилградско — въ Гледка?

А броятъ на лошо преименувани селища е толкова голѣмъ, че да се спираме върху тѣхъ е

излишно. Тукъ ще се задоволимъ да отбележимъ само още и следнитъ примѣри: село Куртъ-бунаръ (Чирп.) е преименувано на Винарово, когато можеше да бжде преведено на Вълчи кладенецъ, което пъкъ напълно ще отговаря на античното *Lupi fontani*. Селото Арăпово (Елх.) е преименувано въ Черноземъ, а Арăпово (Асен.), макаръ че селото е разположено въ равнина—въ Златовръхъ. Новото име на Мжгура (Ник.) е Джбованъ, вмѣсто Върбово или Върбица или пъкъ Могила. Хисаръ (Иваил.) е преименувано въ Рогозово, а Акъ-коюнъ (Пров.), което значи Бѣла-овца, е наречено, безъ никой да знае защо — Искъръ. Гѣрдиме (Харм.), сега се казва Хлѣбово, а има ли повече хлѣбъ въ това село, отколкото въ околнитъ селища, това знае само бедното му население! А какво общо има Ботевъ съ Ботевградъ? — това нека кажатъ голѣмцитъ отъ този градъ, които сж били на чело на управлението презъ 1934 год. Ако Орхане е турско име, защо тогава последното название, почти побългарено, е запазено въ Орханово, бивше Орханъ-кьой (Ямб.)? Сжщото е и съ Надърлъкъ (Айт.), което е промѣнено въ Рожденъ, а Надарево (Тѣрг.) остава! Името на Кулаклий (Ямб.) е промѣнено въ Завой, а Кулаково (Новопаз.) — въ Колаково. Митиръзово (Карл.) е преименувано въ Долно-Левски, а Ямболското с. Мидиръсь е промѣнено на Митирисъ. Акънджиларе (Севл.) е наречено Петко Славейковъ, а Аканджйево (Паз.) — остава.

Да се спираме на множеството едноименни селищни названия като: Ново-село, Александрово, Фердинандово, Борисово, Ботево, Левски и пр. сжщо така е излишно. Тукъ ще обърнемъ внимание, че освенъ значителниятъ брой названия съ имената на Левски и Ботевъ, има вече и Горно, Долно и дори Срѣдно Левски, Горно Ботево и

т. н. Много селищни названия, особено изъ Крумовградско, Ивайловградско, Момчилградско, Златоградско и др. сж преименувани така, че новитѣ имѣ изкуствено създадени имена като: Равенъ, Рогозово, Славеево, Благовецъ, Бѣли-долъ, Гугутка и пр. нѣматъ нищо общо съ селищата.

Не стига че Министерството на вътрешнитѣ работи има грижата за преименуване на селищата, но по-рано и отъ Дирекцията на желѣзницитѣ бѣха се запретнали да „прекрѣщаватъ“ гари и спирки. Защо хубавото и старо, известно на мнозина пжтешественици отъ 17—18 в. име Побѣтъ-камъкъ е замѣнено съ Мѣлковица? Защо новата спирка до Комарево (Карн.) е наречена Лозарево? Една спирка се нарича Немирово, може-би по името на сина на руския публицистъ Немировичъ-Данченко! — или на нѣкой другъ повече заслужилъ на България, отколкото Стамболовъ, на името на когото е наречена най-незначителна спирка по Б. Д. Ж. А наблизу до Немирово презъ всички времена е имало ханове — спирка за пжтници съ всичкитѣ му удобства, която и днесъ се нарича съ старобългарското име Падало̀то.

ИЗЧЕЗНАЛИ И ЗАБРАВЕНИ ИМЕНА

Едва ли има друга областъ, въ която да сж ставали толкова много и чести промѣни на населението, както въ земитѣ на източната половина на Балканския п-въ. При всѣка смѣна на населението въ много покрайнини сж ставали и промѣни на селищнитѣ и мѣстни названия. Голѣма часть отъ старитѣ имена сж изчезнали още твърде рано, други презъ срѣднитѣ вѣкове и турското ни робство, а трети сж запазени въ названията на нѣкой самотенъ връхъ или никому неизвестна долина, изворче или мѣсто. Много отъ старитѣ

имена постоянно изчезватъ и въ наши дни, като се замѣнятъ съ „модерни“, повечето изкуствени и безсмислени, заповѣдани отгоре названия. Изчезналитѣ и забравени имена сж запазени само въ съчиненията на старитѣ гръцки, латински, византийски, арабски и други автори или старобългарскитѣ документи и приписки, въ епиграфскитѣ паметници или въ нѣкои незначителни мѣстни названия, известни само на жителитѣ отъ едно или две села.

Въ Илиадата се споменува прочутия по своето вино гр. Ἰσμάρος — Исмаръ, който се е намиралъ въ областта на тракийското племе кикони, живѣли нѣкъде по юго-източнитѣ склонове на Родопитѣ, и който споредъ Страбона е лежалъ близу до Маронея, градъ отдавна изчезналъ и забравенъ. Къде изъ източна Тракия сж изворитѣ на р. Теаръ, до която въ похода си срещу скититѣ презъ VI в. пр. Хр. Дарий I заповѣдалъ да издигнатъ могила? Не се знае и мѣстоположението на прочутия къмъ VI в. пр. Хр. съ своитѣ златни рудници и отдавна изчезналъ и забравенъ градъ Скаптесиле, който се е намиралъ нѣкъде изъ Пангей (дн. Пърнаръ-дагъ). Преди много вѣкове е забравено и най-старото име на Пловдивъ, който споредъ Амианъ Марцилинъ се е наричалъ Евмолпида. Коя е рѣката Сергентай изъ Овчо-поле, до която презъ V в. пр. Хр. е имало царски дворецъ? Коя е рѣката Лигинъ, далечъ три дни пѣтъ отъ р. Дунавъ, до която е стигналъ Александъръ Велики следъ преминаването на Хемусъ, въ похода му срещу трибалитѣ? На кой родопски връхъ се е намирало прочутото светилище на Дионисий, което е било посетено отъ Александра Велики и бащата на императора Августа?

Въ началото на III в. пр. Хр., келтитѣ основаватъ свое царство на югъ отъ Стара-планина, съ столица Τύλις—Тиле. Где изъ Казанлъшко се е намиралъ този градъ и има ли той нѣщо общо съ споменатия у готски историкъ Иорданесъ презъ VI в. сл. Хр. градъ Τουλεοῦς — Тулеусъ?— Това и до днесъ не е установено. А да се отождествява, както нѣкои приематъ, името на днешното с. Тулово (Каз) съ името на старото Тиле е съвършено неоснователно и погрѣшно.

Отдавна е забравено и старото име на Витоша — Σχόμιος или Σχόμβρος, както и названията на много отъ приморскитѣ градове като: Ἀβδηρα — Абдера, дн. Булуфра къмъ Деде-Агачъ, Πέρινθος — Перинтъ, дн. Ергели на Мраморно море, Бизоне до Каварна и пр. Все презъ края на античната епоха сж забравени и названията на градоветѣ Стибера, Дериопъ и Акане, които сж се намирали нѣкъде около р. Черна. Тогава изчезватъ и Ницеа изъ Битолско, Ускана около Кичево, Стене, който ще е лежалъ около Демиръ-капия, Скиртиана, Антигонеа, Γορτυνία — Гортиния и др., които ще трѣбва да търсимъ изъ долината на р. Вардаръ. И името Керкенитесъ е изчезнало, за да се замѣни съ названието на неотдавна пресушеното Тахино езеро.

Подиръ VI в. сл. Хр. не се чува повече и още не се знае и мѣстоположението на главния градъ на беситѣ — Бессапара, който се е намиралъ изъ Пазарджишко, южно отъ р. Марица. Кжде между р. Искъръ и Цибрица се е намирала пещерата Кейресъ, въ която презъ 29 год. пр. Хр., значителна частъ отъ мизитѣ, заедно съ тѣхнитѣ жени, деца, добитѣкъ и покжщина сж били принудени да се скриятъ, и затворени отъ М. Лициний Красъ, измрѣли отъ гладъ?

Забравени сж и названията на голѣмъ брой римски градове изъ българскитѣ земи, имената на които сж ни известни отъ старитѣ автори, като напр. Траянополисъ (между Фере и Деде-Агачъ), Топирось (съ неизвестно мѣстонахождение, източно отъ Драма), Платинополисъ (дн. Димотика) Августа Траяна (Ст. Загора), Августа (дн. Хисаръ—Пловдивско), Пауталия (Кюстендилъ), Вариана до Лѣсковецъ (Орѣх.) Оескусь до Гигень (Ник.), Нове до Свищовъ, Приста (дн. Русе), Марцианополисъ до Девня (Варн.), Дионизополисъ (дн. Балчикъ), Мелдия до Драгоманъ и пр. А где изъ Мизия е лежалъ споменатиятъ само у единъ кѣсенъ римски авторъ градъ Помпеанополисъ, при Чумаковци ли или на нѣкое друго мѣсто? — Това ще ни покажатъ само бждещитѣ разкопки и издирвания.

И имената на много селища, които сж ни познати отъ римскитѣ итинерарии (карти), сж забравени и то наскоро следъ идването на славянитѣ, като напр.: Бугарака до Лѣсново (Новосел.), Сирнота до Маноле и Перемболе до Бѣлоземъ (Пловд.), Карасура до Свобода (Чирп.), Адъ Пута до Рибень (Плев.), Сторгозия до Плѣвень, Дорионесъ, вѣроятно около Дойренци (Лов.) Мелта, дн. Ловечъ, Состра до Ломецъ (Троян.), Камиструмъ до Козлудуй (Орѣх.) и т. н.

Отъ епиграфскитѣ паметници ни сж известни много тракийски и римски селищни названия, чиито имена сж изчезнали наскоро следъ тѣхното разрушаване презъ IV и V в. сл. Хр. Мѣстонахожденията на една часть отъ тѣзи селища сж открити благодарение на намѣренитѣ въ тѣхъ надписи, но другата по-значителната часть ще останатъ, може би, завинаги неизвестни. Тукъ ще се задоволимъ, като отбележимъ само нѣкои отъ известнитѣ ни отъ надписитѣ, изчезнали имена,

като напр.: Бурдапа (Βουρδάπα) — до Саладиново (Пазард.), Бендипара (Βενδιπάρα) до Строево (Пловд.), Земидрена (Ζεμιδρηνα), между Баткунъ и Вѣтрень-долъ (Пазард.), Скаптопара (Σκαπτοπάρα) до Г. Джумая, Дискодуротера (Δισκοδουράτεραι) до Гостилица (Дрѣн.), Пиретензиумъ (Piretensium) до Горско Косово (Севл.) и Скодреносъ (Σκοδρενός) до Опѣцвѣтъ (Царибр.). Нѣкжде изъ Софийско сж Ранискелосъ (Ῥανίσκελος) и Атипара (Αθιπάρα). А на кои мѣста изъ Чирпанско и Пловдивско ще трѣбва да търсимъ Базопара (Βαξοπάρα), Стратопара (Στρατοπάρα), Гелупара (Γελουπάρα), Курпиза (Κουρπίσα), Красалопара (Κρασαλοπάρα) и Келеносъ (Κελληνός)? И изъ околността на Хисаря сж се намирали отдавна изчезналитѣ селища като: Брентопара (Βρεντοπάρα), Мосина (Μοσσίνα), Геринула (Γερινοῦλα), Зербаста (Ζεροβάστα), Зерклене (Ζερκληνή), Бдекерене (Βδεχυρηνή) и др. Изъ Добруджа сж се намирали изчезналитѣ селища: Декастера (Δεκαστέρα), Либиста (Libistus) и Зичера (Ζιτσέρα), а около Никюпъ — Арзила (Ἀρσίλα) и пр. Где изъ Борисовградско се е намирало селището Скаскопара (Σκασκοπάρα), е изъ Зжхненско — Тасибесита (Τασσιβήστα)? — това вѣроятно никога не ще се узнае.

По всички краища на българскитѣ земи се намиратъ следитѣ на много стотици градове, крепости и села, сжществували презъ римската епоха, на по-голѣма частъ отъ които едва ли нѣкога ще се узнаятъ точнитѣ мѣстонахождения. И до днесъ не ни е известно името на голѣмия римски градъ, който се е издигалъ на мѣстото на с. Чумаковци (Б. Слат.). Развалини и следи отъ по-голѣми селища на римската епоха има до: Макрешъ (Кулско), Кладорубъ (Бѣлогр.), Криводолъ (Врач.), Ердень (Ферд.), Мездра и Карашъ (Врач.), Алтимиръ (Орѣх.), Бѣжаново (Лук.), Баховица (Ловч.), Сухиндолъ (Севл.), Па-

вликени (Търн.), Ковачевецъ и Опака (Попов.), Стралджа (Ямб.), Караново (Н. Загор.), Голѣмосело (Каз.), Черноземъ (Пловд.), Юнацитѣ (Паз.) и много други, старитѣ имена на които вѣроятно никога не ще узнаемъ.

Где сж се намирали Описена (Οπίσηνα), Тибиска (Τιβίσχα), Боспара (Βόσπαρα), Бепара (Βεπάρα) и Исчипара, които сж лежали изъ Пазарджишко, Берипара (Βερίπαρα) изъ Г. Орѣховско, Ролигера (Ρολλι-γεράς) изъ Дупнишко? А колко селища и крепости се споменуватъ у Прокопия, които е поправилъ или въздигналъ Юстинианъ? Тукъ ще споменемъ само нѣколко названия на крепости, изчезнали и забравени, може би, още съ идването на българитѣ, като: Мундепа (Μούνδεπα), Арина (Ἀρίνα) между Одесосъ и Никополисъ, Айадава (Ἀϊα-δαβα) около Бѣла-Паланка, Браиола (Βραϊόλα) въ областъта около Тимокъ, Залдапа (Ζάλδαπα) между Давня и Силистра, Ἀσίλβα и Σιονάδαβα изъ Добруджа, Тарпоронъ (Τάρπωρον), Хердускара (Χερδούσκηρας) и Собаста (Σόβαστας) изъ Кюстендилско и пр. Не е известно и мѣстоположението на основания отъ Юстиниана и споменаванъ до късни времена градъ — Юстиниана Прима!

Не се знаятъ и мѣстата на споменатитѣ у Хиерокла презъ VI в. двата, съ тракийски имена, градове (Βάργαλα) и Запара (Ζάπαρα), които сж се намирали изъ долината на Брѣгалница.

Отдавна сж изчезнали и забравени и имената, както и точнитѣ мѣстонахождения на епископскитѣ градове Диосполисъ (Διόσπολις), Диоклецианополисъ (Διοκλητιανόπολις), Себастополисъ (Σεβαστόπολις), Иоаница (Ἰωαννίτζων) и др., които сж се намирали нѣкъде изъ Южна България. Не се знае положително и седалището на изчезналата изъ Пловдивско, епископия Драгавития. И името

на разположения при устието на Черна гр. Stobi отдавна е забравено.

Названията на много крепости и градове изъ предѣлитъ на българскитъ земи, преминавали отъ едни рѣце въ други, се споменуватъ и между 8—14 в. Имената на голѣма частъ отъ тѣзи крепости и селища сж забравени още при тѣхното разрушение въ войнитъ между българи и гърци, или при падането ни подъ турцитъ. Въ войнитъ между българи и гърци, или българи и маджари, кумани и латинци, или гърци и кумани и печенеги, на югъ отъ Дунава се споменуватъ много крепости, чиито имена отдавна сж забравени, като напр.: Меркели (вѣроятно Хисаря до Карнобатъ, до който минава рѣкичката Марцилъ), Голое до Комарево (Карн.), Белятово (Βελιάτοβα) нѣкжде и изъ Пловдивско (споменато въ войната между византийци и печенези презъ 1086 г.), Лардея, Ктения, Бастерна, нѣкжде изъ Сливенско и Ямболско, Каменна и Девина изъ Котленско, Кочово (Ст. Заг.), Близме до Калугерово (Харм.), Пеячево изъ Ст.-Планина, Кичево и Стеница (Варн.), Козякъ, Грамена и Червезница изъ източна Стара-планина, Пиргиционъ до дн. Бургуджи,—Г. Александрово (Слив.), Мундрага, нѣкжде изъ северо-източна България, заселения отново до Стара-планина отъ Калояна гр. Авлиенъ, Копсисъ, нѣкжде изъ Карловско и мн. др. И днесъ, съ положителностъ не се знае, кжде се е намирала областъта Парория, дето се е подвизавалъ Теодосий Търновски.

Много покрайнини изъ българскитъ земи презъ срѣднитъ вѣкове, дори и до началото на миналия вѣкъ сж се наричали Загора. Въ днешни дни, обаче, това име е запазено само въ нѣ-и народни пѣсни и двата града Стара и Нова

А где трѣбва да търсимъ Констанция, до който градъ, споредъ Сюлейманкойския надписъ, е стигала границата между България и Византия презъ 9 и 10 в. — Изъ Харманлийско или при Малко-Тополово (Асен.), дето върху единъ високъ връхъ се намиратъ развалинитъ на голѣма крепостъ, която днесъ се нарича Костантия! А где изъ Южна България се е намиралъ споменатия въ сѣщия надписъ градъ Балзена (Βαλζήνα)? — За сега оставатъ неизвестни.

Забравени сж и старитъ български имена на градоветъ: Морунецъ (дн. Кавала), Тухтонъ (дн. Поморие), Велбждъ (дн. Кюстендилъ) Равенъ (до Тработивище — Щипско,) Главница, между Бератъ и Валона въ Албания и пр.

Въ грамотитъ на българскитъ царе се изреждатъ много названия на мѣста, села и градове, сега никому неизвестни и завинаги забравени, като: Житомискъ (градъ, който е лежалъ между Кюстендилъ и Дупница), Столникъ, Слепче, Слано, Лимовица, Врачовецъ, Българино, Абланово и др., които сж се намирали изъ Дупнишко, Г. Джумайско и Кюстендилско. Въ Батошевския надписъ, нѣкжде изъ Севлиевско се споменуватъ Витеи и Рибаре, села, отдавна забравени.

А колко много названия на стари крепости, които сега носятъ нарицателнитъ имена „градището“, „калето“, „хисаря“ и др. сж изчезнали при падането ни подъ турцитъ, а съ разрушаването имъ и тѣхнитъ имена сж забравени! Какъ сж се наричали крепоститъ до Фотиново (Пещ.), Триградъ и Гела (Дев.), до Брацигово, Кърджалии, Говедарци (Самок.), Бистрица (Дупн.) Върбово и Чупрене (Бѣлогр.), Бѣлимелъ и Ердень (Ферд.), Оходень, Габаре и Реселецъ (Б. Слат.), Драгана и Смочанъ (Ловч.), Лешница и Жсенъ (Тетев.), Жгленъ, Карлуково и Блъсничево (Лук.), Бато-

шево и Росица (Севл.), Табачка (Бѣлен.), Габрово, Кипилово (Елен.), Заветъ (Айт.), Черково (Ст. Заг.), Бѣлг. поляна (Харм.), Тополовградъ и т. н., за сега не знаемъ. Не сж ни извести и названията на многобройнитѣ, изчезнали при падането ни подъ турското робство села и градове, останкитѣ на които и до днешни дни личатъ по много мѣста изъ българскитѣ земи, като при: Луковитѣ, Видраре, (Тет.), Г. Пещене (Врач.), Цѣрово (Соф.), Джурилово (Б. Слат.), Чамшадиново (Ихт.), Пастуша (Пловд.), Калояновецъ (Ст.-Загор.), Попово, Св. Илия и Ново-село (Елх.), Бѣгунци (Карл.), Расникъ (Брѣзн.), Бѣла-черква (Търн.) и мн. др.

Забравени сж имената и на не малкъ брой селища, изчезнали презъ епохата на робството. И тогава честитѣ войни, грабежи, потурчвания, помохамеданчвания и възстания сж принуждавали българитѣ отъ много покрайнини да напускатъ роднитѣ си огнища, за да потърсятъ спасение въ други области или далечни земи. На мѣстото на изоставенитѣ селища се е настанявало турско население или по-късно сж се преселвали българи отъ по-близки или по-далечни краища. По този начинъ връзката между по-старото и новодошлото население се е прекъсвала, а съ това и старитѣ имена сж се забравяли. Презъ турското робство се забравя името Славиеви гори, както и името Каменица, съ което се е наричала презъ 15—17 в. Западна Стара-планина.

Въ една приписка отъ 1600 год. писана въ Тетевенъ четемъ следното: „... ѿѣство ми је загорѣ таразѣ ѿ градѣ оугрешѣ близ манастира сѣаа петка.“ Где въ земя Загорска, т. е. изъ Южна България се е намиралъ този градъ Угрешъ, който навѣрно скоро следъ това е изчезналъ, съ положителность не е установено. И въ други

приписки и документи се споменуватъ изчезнали, въ повечето случаи, съ неизвестни мѣстоположения, разорени презъ робството селища, като: Водно, между Червенъ брѣгъ и Луковитъ, Тулешово въ Тулешова странъ до Хановетъ (Тетев.), Банково, нѣкжде изъ Родопитъ, и мн. др. Все презъ робството изчезва и селото Ковилъ до Изворъ (Ямб.), въ името на което е било запазено античното название на основания отъ Филипа Македонски гр. Кабиле.

А колко много други селища, имената на които едва ли нѣкога ще узнаемъ, сж изчезнали презъ годинитъ на робството, какъвто е напр. случая съ голѣмото, изчезнало презъ края на 16 в. селище до с. Търнава (Б. Слат.)!

Отъ турскитъ пѣтешественици и документи знаемъ имената на голѣмъ брой селища, изчезнали презъ робството. Презъ първата половина на 17 вѣкъ, между многото селища, Хаджи Калфа споменува и четири града изъ Северна България, съ неизвестни мѣстоположения и напълно забравени имена. Тѣ сж: Хуталиджа, който се е намиралъ между Плѣвенъ, Никополъ и Търново, Загора—между Русе, Търново и Свищовъ, Алаклизе, нѣкжде изъ Търговишко и Поимия—между Враца, Орѣхово и Ловечъ. Забравени сж имената и на изчезналитъ презъ 17 — 18 в. селища, като напр.: Лешовецъ (изъ Видинско), Словникъ и Мирковци (Берк.), Баня и Лозница (Плѣв.), Росица (Севл.), и др.

Много сега изчезнали села се споменуватъ и въ релациитъ на католишкитъ мисионери презъ 17 в. Имената на не малкъ брой отъ тѣзи селища сж вече забравени, а тѣхнитъ мѣстоположения и до днесъ оставатъ почти неизвестни. Изъ Карловско се споменуватъ, изчезналитъ следъ 17 в. села Карачево и Павликѣни, а где изъ

този край сж били — Ходжово и Ново село? Изъ Ловчанско се споменува голѣмото, изчезнало още презъ 17 в. католишко село Телѣжане, следитѣ на което знаятъ само по-старитѣ граждани на Ловечъ. А где, все изъ този край сж се намирали: Червенъ-брѣгъ и Калугерово? До сега още не сж открити и следитѣ на малкото село Кочѣшево, което се е намирало изъ Горно-Орѣховско.

И въ днешни дни постепенно се забравятъ старитѣ, въ много отношения, хубави названия, между които тукъ ще споменемъ: Бурѣлъ, Рупчосъ, Кутловица, Бренѣца до Лѣсидрѣнъ и Бѣжаново, Каменица до Угърчинъ (Ловч.), Бѣляновецъ до Деветаки (Ловч.), Сладница до Б. Слатина, Грезница до Добралево (Орѣх.), Кепичево до Градецъ, и Зелѣни до Ново-село (Вид.), Плѣшово до Глава Панега (Лук.), Калоянва-махала въ София, Шишмановъ-долъ до Дуванли (Пловд.), и мн. др.

Скоро ще се забрави и името на несъществуващото вече Тахино езеро.

ПРЕВЕДЕНИ ИМЕНА

Освенъ множеството видоизмѣнени, осмислени и напълно промѣнени названия, навредъ изъ земитѣ ни се срѣщатъ преведени отъ единъ на другъ езикъ и голѣмъ брой селищни, рѣчни и мѣстни названия.

Знае се, че тракитѣ сж превѣли основания отъ Филипа II Македонски градъ Филипополисъ на Пулпудева, което име славянитѣ видоизмѣнятъ, както ще видимъ, на Плѣвдинъ. Преобладали ли сж римлянитѣ или не, това не е установено, но съ положителностъ се знае, че славянитѣ сж превѣли значителенъ брой названия

отъ тракийски, гръцки и латински произходъ. Романизираното мѣстно население превежда тракийското Αἰμόν или Haemus, въ запазеното и до днесъ название на Старо-планинския в. Бѣба. Славянитѣ отъ своя страна превеждатъ Хемусъ на **Маторніе** гори. Още по-късно, може би въ началото на турското робство, Маторіе гори се превежда въ **Стара-планина**. Последнитѣ две названия, които иматъ едно и сжщо значение, турцитѣ превеждатъ на **Коджѣ балканъ**. Може би славянитѣ сж превѣли и най-старото название *Αἴερος, което значи тъмно, неблагоприятно, на **Черно море**. Славянитѣ превеждатъ и *Εδεσσα на **Воденъ**, а Κεφαλονία — на **Главница**, градъ който се е намиралъ до с. Балша въ **Албания**.

Турцитѣ изглежда, че и въ това отношение държатъ първо мѣсто. Сърнена гора тѣ превеждатъ на **Караджѣ-дагъ**, Света гора до Родосто — на **Текѣръ-дагъ**, Черно-море — на **Карѣ-денизъ**, Черна вода — **Карѣ-су**, р. Черна — **Кара-су**, Гинекокастронъ — **Кжсъ-хисаръ**, което село днесъ българитѣ наричатъ **Жѣнско** (Кукушко), Вълчи-кладенецъ — въ **Куртъ-бунаръ** (дн. Винарово — Чирп.), Сидера — въ **Демѣръ-капу**, дн. Желѣзни врата, Желѣзникъ — въ **Демѣръ-хисаръ**, дн. Желѣзница (Кичевско) и пр.

Може би броятъ на преведенитѣ отъ турцитѣ названия да е извънредно голѣмъ, но, за съжаление, трѣбва и тукъ да се припомни, че на много отъ днешнитѣ, отъ турски произходъ селищни, рѣчни и мѣстни имена, не ни сж известни старитѣ български названия.

ВИДОИЗМѢНЕНИ И ОСМИСЛЕНИ ИМЕНА

Едва ли има друга страна въ Европа, презъ която да сж минали и живѣли толкова народи, както въ българскитѣ земи. Всѣки народъ въ зависимостъ отъ своята материална и духовна култура и главно отъ продължителността на времето, презъ което е преживѣлъ по нашитѣ мѣста, е оставилъ повече или по-малко свои названия на рѣки, планини, селища и пр. Всѣки новъ завоевателъ или народъ, дошълъ като миренъ преселникъ, е заварилъ и по-старо население, отъ което е наследявалъ по-голѣмъ или по-малкъ брой мѣстни и селищни названия.

Съ малки изключения, почти всички народи сж изговаряли заетитѣ названия не така както тѣ сж били произнасяни отъ по-старото население, а сж ги видоизмѣняли. Новитѣ заселници сж почнали да изговарятъ тѣзи имена по свойщината на строежа на езика си, безъ да разбиратъ и влагатъ, каквото и да е значение или смисълъ въ названието. Така осмислени отъ единъ народъ, нѣкои наименования сж се запазили въ тази си форма и до днесъ; изговорътъ на други названия обаче е билъ видоизмѣненъ втори, дори и трети пжтъ отъ нѣкои отъ следващитѣ народи, така че много имена сж стигнали до насъ въ съвършено неузнаваемъ видъ. И днесъ, въпрѣки всички усилия, названията на много рѣки, планини, селища и мѣста изъ българскитѣ земи, оставатъ необясними. И ако ние не знаехме старитѣ имена на нашитѣ по-голѣми рѣки, на много градове, планини и други мѣста, едва ли бихме могли да знаемъ, че днешното име на Вѣдинъ, е гръцки изговоръ на старобългарската форма Вѣдинъ, а последната е видоизмѣнена отъ лат. *Вопоніа*, че *Силѣстра* е турски изговоръ отъ

преиначената гръцка форма Дристра, която пъкъ идва отъ стб. **Дръстръ**, а последната, е осмислена отъ старото тракийско *Dugostorum*. Така е и съ Скопие, което идва отъ античното *Scupi*, Охридъ — отъ *Ἀχρίδος*, а последното отъ *Λύχνιδος*. Срѣдновѣковното име на София — **Срѣдъцъ** е осмислено отъ античното *Serdica*, а византийцитѣ видоизмѣнятъ Срѣдецъ на *Τριάδιτξα*.

Като вникнемъ по-внимателно въ всички мѣстни или селищни названия, на които приблизително бихме могли да установимъ произхода, ще видимъ, че почти всички по-слабо културни народи, като траки, славяни, турци и др., повечето сж осмисляли и приспособявали къмъ особеноститѣ на своитѣ езици заваренитѣ названия, отколкото да сж ги превеждали. Напротивъ, по-културнитѣ народи, като гърци и римляни, почти не сж осмисляли или преиначавали старитѣ названия, тѣ не сж ги и превеждали, а сж налагали своитѣ наименования.

При преселението си на полуострова, тракитѣ сж заварили по-старо, мѣстно население, отъ което несъмнено ще сж заели и доста названия. Отъ старитѣ автори, както и отъ епиграфскитѣ паметници, ни сж известни голѣмъ брой наименования, значителна частъ отъ които явно сж отъ тракийски и илирийски произходъ, друга частъ отъ гръцки или латински произходъ и една незначителна частъ, може би, сж останали отъ предтракийското население, чийто етнически произходъ и до сега остава неизвестенъ. А тѣзи предтракийски имена, между които тукъ ще споменемъ: *Πέρινθος* дн. Ерегли до Мраморно море, *Ὀδησσός*, дн. Варна, *Σαλμυδησός* дн. Мидия, и пр. запазени ли сж въ първоначалнитѣ имъ форми

или сж видоизмѣнени, това днесъ е невъзможно да се установи.

Известно е, че старитѣ гърци сж основали покрай брѣговетѣ на Бѣло, Мраморно и Черно море много свои колонии, които въ скоро време се сж въздигнали като голѣми търговски и културни центрове. Имената на повечето отъ тѣзи колонии, между които ще изброимъ: Амфиполисъ, Неаполисъ—Νεάπολις, Еносъ, Аполония—Ἀπολλωνία, Калатисъ и пр. сж отъ грѣцки произходъ, а други градове като: Маронея, Абдера — Ἀβδηρα, Месемврия и пр. сж отъ тракийски произходъ. Последнитѣ названия показватъ, че гърцитѣ не сж видоизмѣнявали по-старитѣ названия, а сж ги изговаряли така, както ги е изговаряло и мѣстното тракийско население.

Римлянитѣ сж владѣли полуострова повече отъ четири вѣка. Въ продължение на този дълъгъ периодъ, тѣ сж успѣли не само да наложатъ езика си върху тракитѣ и илиритѣ, но и да наложатъ и многобройни свои наименования, особено на основанитѣ и новоиздигнатитѣ отъ тѣхъ селища.

Римлянитѣ сж заварили на полуострова компактно тракийско, илирийско и грѣцко население, отъ което сж заели твърде много названия, които тѣ изговаряли така, както сж били изговаряни отъ по-старото население, като: Ἀπολλωνία Apollonia, Serdica, Παυταλία, Γερμανή, Scupi, Ναϊσσός, Σκάρδος, Ἀϊμος, Utus, Θράκη и др. или пъкъ напълно сж ги преименували, като: Berroe става Augusta Traiana, Φιλιππόπολις — Trimontium, Uscudama — Hadrianopolis и пр.

Следъ разпадането на римската империя, презъ българскитѣ земи единъ подиръ други се редятъ много народи, едни отъ които следъ като разрушаватъ и оплячкосватъ голѣмъ брой гра-

дове се завръщатъ на северъ отъ Дунава, а други се настаняватъ изъ Мизия, Тракия и Македония, гдето сж се и претопили и завинаги изчезнали между дошлитъ по-късно славянски племена. Оставили ли сж тѣзи народи свои названия на мѣста и селища, тепърва ще има да се издирва.

Славянитъ бавно и постепенно, много пжти отъ никого необезпокоявани, се настаняватъ по всички кжтове на Балканския п-въ, дори стигатъ до Пелопонезъ, а нѣкои племена се прехвърлятъ и по Бѣло-морскитъ острови. Тѣ се настаняватъ въ една земя, на мѣста полуобезлюдна, другаде съ разрѣдено или гжсто, почти романизирано, погърчено или отчасти запазило езика си тракийско и илирийско население. Отъ това изостанало по-старо население славянитъ сж наследили безчетъ имена на рѣки, планини, селища и пр. Отъ този голѣмъ брой наименования се вижда, че славянитъ сж дошли не като завоеватели, а като мирни преселници, които търсятъ плодородна земя и богати пасбища. Вижда се още, че славянитъ се настаняватъ между разрѣденото по-старо тракийско и илирийско население, съ което тѣ дълго време сж живѣли въ взаимни връзки, отъ което тѣ сж наследили не само неизброимо число наименования, но и много обичаи, начинъ на животъ, мъжки и женски собствени имена и пр. И трѣбва особено да се обърне внимание, че връзкитъ на славянитъ съ мѣстното селско население сж били по-голѣми и по-постоянни, отколкото съ изостаналото романизирано или погърчено мѣстно градско население. Това най-добре личи не само отъ осмисленитъ или приспособенитъ къмъ своя езикъ названия на рѣки и планини, но и отъ имената на нѣкои градове. Така напр. славянитъ не сж приспособили гръцката форма Филипополисъ или

римската Тримонциумъ, а тракийската Пулпудева — на Плъвдинъ; тѣ не сж взели римското Августа Траяна, а тракийското Берое, което презъ срѣднитѣ вѣкове добива формата Бороѹн дн. Ст. Загора.

Славянитѣ въ повечето случаи запазватъ предишнитѣ имена на рѣки, планини, селища и пр., които тѣ видоизмѣняватъ или осмислятъ споредъ особеноститѣ на езика си и то така, че първоначалниятъ имъ изговоръ въ повечето случаи е свършено загубенъ. При славянския изговоръ, доколкото може да се сѣди, не сж били спазвани, както нѣкои се стараятъ да докажатъ, никакви езикови закони. Промѣната на тѣзи названия не е станала отъ единъ пжтъ, а постепенно въ течение на много вѣкове и подъ влиянието на други народностни групи. Така само може да се обясни, защо повечето отъ имената на рѣки, планини и селища сж стигнали до днешната, почти неузнаваема форма. Дори нѣкои названия, като Струма, Витъ, Срѣдецъ, Охридъ и др. сж осмислени и преобразени така че могатъ да се смѣтатъ и като такива отъ славянски произходъ и да се сближатъ съ понятията: струя, вие се, извива се, срѣденъ, въ срѣдата, охъ ридъ! и пр.

По-рано видоизмѣненитѣ и осмислени названия сж били много повече, отколкото днесъ, но при честитѣ промѣни и разселвания на населението, голѣма частъ отъ тѣзи наименования сж изчезнали и сж били замѣнени съ нови. Така тракийското Берое у старитѣ българи преминава, както казахме, въ Бороѹн, име замѣнено презъ турската епоха съ Ески Заагра. Античното Круни у гърцитѣ и римлянитѣ е известно съ Dyonísopolis. Българитѣ видоизмѣнятъ по-старата форма Круни въ Карвоѹна, а въ началото на турското

робство вече града се нарича Балчикъ. Античното Кабиле до преди стотина години е било запазено подъ формата Ковѣлъ. Римскиятъ градъ Deultum и днесъ е запазенъ съ името Дебѣлтъ, а ранно сръдновѣковниятъ Ἀρμονία преминава у славянитъ въ Равѣнъ, сега Трабoтивѣще на сръдна Брѣгалница. Още въ сръдата на 14 в. старобългарското Сръдецъ, което както вече видѣхме произлиза отъ Сердика, постепенно е била замѣнена съ днешното име София, така че вече презъ 15 в. старото име на града почти не се чува вече.

Старитѣ имена на Тракия и Македония и до днесъ, а до скоро и на Мизия, сж запазени безъ никаква промѣна, така както сж били изговаряни у тракитѣ, гърцитѣ, римлянитѣ и др. Названията на по-малки географски области, както Пеония, минава у славянитѣ подъ формата Пѣяньцъ (дн. Пиянецъ), областъ по горна Брѣгалница и Кюстендилско, а областъта на племето агриане — въ Граово (дн. Брѣзнишко).

Почти по-голѣмата частъ отъ нашитѣ градове носятъ стари, видоизмѣнени отъ славянитѣ имена. Така отъ античното Lychnidus, по-късно Ἀχρίδος у славянитѣ минава въ Охридъ, отъ Scupi — въ Скопие, отъ Astibus — Щипъ, отъ Serdica — въ Сръдецъ, отъ Ναῖσός — въ Нишъ, отъ Θεσσαλονίκη — въ Солунъ, отъ Σίρις — въ Съръ; отъ Δράβησκος — въ Драма; Βορονία — Бѣдинъ — Вѣдинъ, Almus — Ломъ; отъ Durostorum — въ Дръстъръ — Дристра — Силѣстра, Κάλλατις — Галато — Мангалия, Pulprudeva — Плѣвдинъ — Пловдивъ и пр. Нѣкои отъ старитѣ имена сж запазени въ видоизмѣнена форма и въ названията на значителенъ брой села или мѣста, какъвто е случая съ Ratiaria, дн. Арчаръ

(Вид.), Florentiniana — Ф л о р е н т и н ъ (Вид.), Dorigones — Д о й р ё н ц и (Ловч.), Nicopolis ad Istrum — Н и к ю п ъ, Abritus — А б т а т ъ (Добр.) Tauresiana — Т а в а л ѝ ч е в о (Кюст.), Iamphorano — Я м б о р а н о (Кюст.), Σιχέρα — И ч е р а (Котл.), Ταδήνα — Т ѹ д е н ъ (Год.), Bederiana Б р д ѹ н я (мѣстность въ Конявската планина), Ἀρμωνία въ Р а в ѣ н ъ, сега Р а м н а до Тработивище (Коч.) Castra Rubris — К а с т а р и и т ъ, мѣстность между Орѣхово и Изворово (Свил.), Βεργούλη — въ Б р ѣ г а л н и ц а и пр.

Както рѣкитѣ сж вѣчни, така и тѣхнитѣ имена сж по-постоянни, тѣ не се промѣнятъ така, както селищнитѣ названия. Днешното българско наименуване на Д ѹ н а в ъ, произхожда отъ запазеното презъ много вѣкове, подъ различни форми, келтийско название на рѣката — Danubius. Въ другитѣ рѣчни названия срѣщаме по-малка или по-голъма промѣна, като: Margus става на М о р а в а, Timacus — Т ѣ м о к ъ, Ratiaria — А р ч а р ъ, Almus — Л о м ъ, Ciabrus — Ц ѣ б р и ц а, Augusta — О г о с т а, Scitus — С к ж т ъ, Oescus — И с к ѣ р ъ, Rapax — Р а н е г а — Utus — В и т ъ, Assemus — О с ѣ м ъ, Jatrus — Я н т р а, въ горното течение надъ Габрово се нарича Етеръ) Στρώμων — Струма, Νέστος или Mestos — М ё с т а, Tonsus — Т ж ж а — Тунджа, Ἐβρος (Марица) е запазено въ малкия горенъ притокъ Ибѣръ, Sigmus — С т р ё м а и пр.

Славянитѣ сж видоизмѣнили и нѣкои имена на планини, какъвто е случаятъ съ Σχάρδος, което премина въ Ш а р ъ, името на Αἶμον — Стара планина е запазено въ сръдновѣковното Емона и въ днешния турски изговоръ на носъ Емине, Ὀρβηλος — въ Б ѣ л а с и ц а, а Σκόμβρος дн. Витоша въ високия връхъ С о п а р н и к ъ.

Много названия, особено на селища, които сж ни познати презъ срѣднитѣ вѣкове, главно отъ византийскитѣ автори, сж запазени и до днесъ, повече въ промѣнена или съвършено видоизмѣнена славянска форма. Така отъ Νεούτσικον става М-е-зѣкъ (Свил.), названието на крепостъта Μαρκελλαι е запазено въ името на малката рѣкичка Марцѣлъ, Ἀλεξιοῦπολις, градъ основанъ презъ XI в., — въ височината Алѣксица надъ Староселъ (Пловд.). Колосия, едно отъ епископскитѣ имена на Кюстендилъ — въ Кòлуша, Ἀγέρμινι — въ Керменли (Ямб.), прохода Верегава — въ Брегурла, Гнидобрадско — въ Недòбърско и пр.

Турцитѣ продължаватъ дѣлото на славянитѣ. Тѣ видоизмѣнятъ названията, като ги нагаждатъ споредъ свойствения за турския езикъ строежъ на думитѣ. Турцитѣ еднакво сж промѣняли, както имената отъ български, така и названията отъ гръцки или другъ произходъ. Така по името на разрушената крепостъ Κόψις цѣлото горно течение на Срема у турцитѣ се нарича Гьопса; Одринъ става на Едирне, Филипополисъ — Фйлибе, Скопие — Юскіюпъ, отъ гръцката форма Дристра — Силйстра, Костенецъ — Кюстѣнджа, Яница у византийцитѣ — Аниджа — Енидже — Ени-Заагра (Н. Загора), Козекъ-градъ — Гьòзекенъ, Пиргосъ — въ Бургàсъ, Комоцена — Гюмурджйна, Овчага — Ченчѣ (Провад.), Чурулъ — Чòрлу, Кисъ — Кешàнъ, Германщица — Джèрманъ и мн. др.

ЗАПАЗЕНИ НАЗВАНИЯ

Между многобройнитѣ видоизмѣнени или осмислени стари тракийски и гръцки названия, до насъ сж стигнали и единъ незначителенъ брой областни, селищни и мѣстни наименования, които

въпрѣки всички етнографски и политически про-мѣни сж почти запазили първоначалната си форма. Като най-типични измежду тѣзи названия можемъ да изброимъ: Тракия — Θράκη, Македония — Μακεδονία, Тасосъ — Θάτος, Самотраки — Σαμοθράκη, Селиврия — Σηλυβρία, Ксанти — Ξαντία, Марония — Μαρώνεια, Месемврия — Μεσημβρία, Анхиало — Ἀγχίαλος, Созополь — Σωξόπολις, Родопи — Ῥοδόπη и пр.

ПРЕНЕСЕНИ ИМЕНА

Никоя часть отъ Европа не е приживѣла такива неспокойни времена, както Балканскиятъ п-въ. Презъ всички епохи на полуострова сж се заселвали много народи и племена, едни отъ които дошли да търсятъ по-плодородни полета, други — за плячка, а трети — преселници по неволя. При нахлуване на по-силенъ завоеватель, нѣкои народи или отдѣлни племена сж били принуждавани да напустнатъ своитѣ мѣста и да се изселватъ въ по-далечни страни. Но много по-чести сж случаитѣ, когато населението отъ нѣкои селища или цѣли покрайнини, притиснато отъ новитѣ завоеватели е трѣбвало да напустне своитѣ жилища и да се засели въ други, по-безопасни или неплодородни области изъ българскитѣ земи. При тѣзи преселвания и разселвания, по името на новитѣ преселници и новозаселената областъ се е наричала на тѣхното име. Най-често, обаче, много отъ новооснованитѣ селища сж носили и носятъ имената на селата или градоветѣ отъ старото отечество. А такива пренесени имена на области и селища въ българскитѣ земи и вънъ отъ тѣхъ имаме доста много, отъ които ще споменемъ само по-интереснитѣ:

Още въ предисторическо време, фригитѣ или бригитѣ, които сж живѣли въ южна Македония, подъ напора на нѣкои илирийски племена сж били принудени къмъ 14—13 в. пр. Хр. да напустнатъ своята родина и да се заселятъ въ Мала-Азия, дето и основаватъ свое царство съ името Фригия. Малко по-късно и по-голѣмата частъ отъ мизийскитѣ племена, които сж живѣли въ Северна България, сжщо така сж били принудени да се изселятъ въ Мала-Азия, гдето до късни исторически времена тѣхното име се запазва въ областта Мизия.

Многобройни сж примѣритѣ на пренесени презъ по-къснитѣ времена названия. Повечето отъ славянскитѣ племена, на югъ отъ Дунава, сж запазили своитѣ стари имена и въ новитѣ си заселища. Така Смолѣнитѣ въ Родопитѣ, Драговититѣ въ Солунско, Езерцитѣ въ Епиръ, Северитѣ въ Варненско и др., сж запазили имената, каквито и тѣхнитѣ дѣди сж носили по Висла, Днепъръ, Днестъръ, Припетъ и пр.

Следъ разрушението на Nicopolis ad Istrum (дн. Никюпъ), византийскитѣ императорѣ Ираклий въ 629 год. основава Никѡполъ на Дунава. Въ началото на IX в. византийскитѣ императорѣ Никифоръ I, преселилъ християнското население отъ Тивериополъ (въ Мала-Азия) въ Струмишката област, които преселници нарекли новото селище по името на родния си градъ — Тивериополъ. Презъ XI в. преселници отъ разрушения градъ Стоби до дн. Градско на Вардара основатъ градъ Стоби, дн. Стѡбъ (Дупн.).

Споредъ Акрополита, българскитѣ царѣ Калоянъ заселилъ пленницитѣ-гърци отъ Тракия край Дунава въ колонии, които носили и имената на роднитѣ имъ градове и села. Може би името на Рѹсе е пренесено отъ Ροβοισιѹ наречено по-късно

Κίσσος — Кешанъ, Πύργοςъ (Рус.), което се споменува въ 1431 год., сжщо така ще носи името си отъ нѣкой Πύργος.¹⁾ Вѣроятно тогава или малко по-рано и преселници отъ гр. Σηστός, който се е намиралъ на Мраморно море въ Галиполския п-въ, да сж пренесли и името на дн. Свищѡвъ.

Много повече пренесени селищни имена могатъ да се посочатъ презъ епохата на турското ни робство. При завземането на нашитѣ земи отъ турцитѣ, българското население отъ Тракия е напустнало старитѣ си огнища и се преселвало въ различни покрайнини на Северна България, гдето при заселването си е наименоувало нѣкои отъ новооснованитѣ селища по имената на селищата отъ родния си край. При превземането на крепостъта Крънъ (Казанл.), населението отъ околнитѣ селища, между които и на близкото градче Пѡтукъ, се изселва въ Габровско и основава селата Пѡтукъ и Крънча (Дрѣн.). И при завземането на крепостъта Зăреница, юго-източно отъ Павелско (Асеновгр.), населението отъ тази твърдина и изчезналитѣ села Осйково и Елисѣ се преселва и основава врачанскитѣ села — Осйково, Елесѣйна, Звѣринѡ и др. Голѣма частъ отъ населението на градоветѣ Самоковъ и Дупница, все въ началото на робството е било изселено въ М. Самоковъ и Дѹпница (Лозенгр.). При падането на Търново една частъ отъ българското население е било заселено въ Малко-Търново и нѣкои отъ околнитѣ села. Тогава и други неволни изселници отъ Търново и близкото Устѣе, били заточени изъ Родопитѣ и между другитѣ селища основаватъ и с. Устово (Смол.). Все въ началото на турското нашествие е основано и с. Пойбрене (Панаг.) отъ преселници

¹⁾ Иречекъ К. Християнскитѣ елементи, стр. 350.

отъ къмъ долината на Ибъръ, притокъ на Марица.

Когато презъ 1443 год. Владиславъ Полски стига съ войскитѣ си до къмъ Златица и следъ това се оттегля, българитѣ отъ изчезналото село Рѹховецъ, с.-з. отъ Горна-Малина (Новоселс.) и отъ околността на днешната мѣстность Еленска църква, не далечъ отъ Пирдопъ, се заселватъ въ Еленско, гдето основаватъ нови селища, между които и Елѣна, Рѹховци и др. Презъ 15—18 в. Кюстендилъ се е наричалъ Коласия, име пренесено отъ Мало-Азиатския градъ Коласия. Отъ това име произхожда и видоизмѣнената форма на с. Кѡлуша (Кюст.). Царуването на султанъ Селимъ I (1512—1520) е ознаменувано като най-злостъпното за християнското население на полуострова. Презъ неговото царуване сж били разрушени много църкви и манастири, и българитѣ отъ много покраинни сж били принудени да се потурчатъ, да приематъ мохамеданството или да се изселятъ. Тогава населението отъ изчезналото село Граматѣково до Люляково (Айт.), както и частъ отъ жителитѣ на с. Босѣлково (Карноб.) се изселватъ въ Малко-Търновско и основаватъ с. Граматѣково и градчето Босѣлково, което по грѣцки изговоръ по-късно добива името Василѣкѡ (което днесъ погрѣшно е преименувано на Царево). Нещастни за българитѣ сж били и годинитѣ между 1595—1598. Освенъ при злополучното Търновско възстание, много български области въ Севера България сж били опустошени и отъ хайдушкитѣ дружини, съставени отъ власи, маджари и българи на влашкия воевода Михаилъ Витязъ. Тогава жителитѣ на с. Лукѡчъ, което се е намирало до Александрово (Ловч.), се изселватъ въ Унгария и тамъ основаватъ друго село съ сжщото име. И населението

на Гостѣля (Орѣх.) се преселва въ Гостѣлица (Дрѣн.). Може би тогава и жителитѣ на Дѣлбѣкъ-долъ (Троян.), се преселватъ и основаватъ с. Дѣлбѣки (Ст. Загор.).

Голѣми разселвания сж станали и при помохамеданчванията на българитѣ изъ Родопитѣ следъ 1657 год. По това време жителитѣ на изчезналитѣ днесъ села Кремена и Каленъ, които сж се намирали между Неврокопъ и Банско, сж се изселили въ Врачанско и сж основали селата Г. и Д. Кремѣна и Каленъ.

И при помохамеданчването на българитѣ изъ Тетевенско и Луковитско, жителитѣ на много села изъ този край сж се разпрѣснали по разни посоки. Тогава частъ отъ населението на Г. Желѣзна и Старо-село (Троян.) се изселватъ въ Пловдивско и основаватъ селата Демирджилѣре (Старо-Желѣзари) и Старо-ново-село (Староселъ). Все презъ тази несигурна епоха и частъ отъ населението отъ къмъ Етрополе се заселва и основава колибитѣ Етропѣлски връхъ до Бучинъ Проходъ (Соф.). Въ нѣкое време на турското робство отъ Цариградското предградие Галата сж пренесени и названията Галата до Варна и въ Карнобатъ.

Следъ отдрѣпването на войскитѣ на Дибича презъ 1829 г., много българи изъ Одринско, Елховско, Ямболско, Сливенско, Ново-Загорско, Казанлъшко, Шуменско и други покрайнини на северо-източна България, трѣгватъ следъ рускитѣ войски и се заселватъ въ Бесарабия и нѣкои близки области. Много отъ новосъздаденитѣ села въ новозаселенитѣ земи били наименувани по имената на нѣкои отъ старитѣ селища, като: Главанъ, Твърдѣца, Кюлѣвча, Пандакль, Преславъ и др.

Не далечъ отъ с. Попово (Елх.) до преди освобождението е имало село съ име Добруджа, което е било основано отъ завърнали се въ старитѣ си мѣста изъ Добруджа преселници, следъ 1835 г.

ТРАКИЙСКИ ИМЕНА

Отъ старитѣ гръцки и латински автори, както и отъ епиграфскитѣ паметници, намѣрени предимно изъ българскитѣ земи, сж ни известни тракийскитѣ названия на много селища, рѣки, планини и области. По-голъмата частъ отъ тѣзи наименования, обаче, отдавна сж изчезнали и сж забравени, или ако сж запазени, то тѣ въ повечето случаи сж достигнали до насъ въ съвършено видоизмѣнени или осмислени до неузнаваемость форми. И днесъ между голѣмиятъ брой селищни, рѣчни или мѣстни имена, съ неизвестенъ произходъ, има и доста названия, които смѣло бихме могли да приемемъ за тракийски, кои именно, това ще видимъ по-долу.

Повечето отъ селищнитѣ тракийски имена се отличаватъ съ наставкитѣ —*пара*, —*βρια*, —*δεβα*, —*δαβα*, —*διζα*, —*απα* и —*ηνη*, които се явяватъ като тѣхна първа или втора съставна частъ.

Отъ старитѣ автори ни сж познати имената на повечето отъ тракийскитѣ племена, като: мизи, фриги, одризи, беси, пеони, агриане, колайлети, тини и пр., по имената на които и областитѣ, въ които сж живѣли, сж се наричали — Мизия, Фригия, Пеония и пр. Отъ сжщитѣ автори сж ни известни и множество селищни и други тракийски названия, между които ще отбележимъ: *Ῥοδόπη*, *Δοῦναξ*¹⁾, *Ῥόισκος*, *Ἐβρος*, *Στρυμών*, *Né-*

¹⁾ Polyb. 34, 10, 15, Strab. IV, 208 у Д. Дечевъ, Приносъ къмъ античната география на България. И. И. Д. кн. IV, стр. 23 и сл.

στος, Βεσσαπάρα, Pulpudeva, Μεσαμβρία, Πολτυμβρία, Σηλυμβρία, *Αβδηρα, Σῆρις, Τρανυрага дн. Кратово, Geridava до Пелишатъ (Плев.), Παυταλία=Кюстендилъ, Καρασοῦρα до Свобода (Чирп.)¹⁾ и пр. По-късно и у Прокопий намираме значителенъ брой тракийски названия, като напр.: Βεδεριανά, дн. Брудни до Коньово (Кюст.), *Απαδαβα къмъ Бѣла-паланка (вѣроятно дн. Мокро?), *Ρολλι-γεράς изъ Дупнишко, Κρατίσκαρα между София и Царибродъ, Τάρπωρον, Σεσπούριες и Βλέπτους, нѣкжде изъ Кюстендилско, Γερμανή до Сапарево (Дупн.), Καπιστούρια, Συχυδαβα край Дунава и пр.

По-голѣмъ е броятъ на тракийскитѣ имена, особено на селищнитѣ названия, които ни сж известни отъ епиграфскитѣ паметници, като: Καριστόρα до Копиловци (Кюст.), Σπινόπαρα около Коньовската планина, *Αρμουλα до Долни Лозенъ (Соф.), Μασχιοβρία около Батембергъ (Разгр.), Ρίμασα до Любленъ (Поп.), Σαλδόβυσσα до Глава Панега, Σκαπτοπάρα до Горна Джумая, Σασκόπαρα до Ново-село (Пловд.), Βρεντοπάρα около Хисаря (Пловд.), Ιογίπάρα, южно отъ Пазарджикъ, Στρατόπαρα изъ Чирпанско, Ζβοῦριλο, Στελοῦγερμανε, Κρασαλοπάρα, Βουσιπάρα и Εὐλουζα около Омурово (Чирп.), Βερίπαρα около Никюпъ (Търн.), Βουρδάπα до Лозенъ (Харм.), Ροτελα изъ Софийско и пр.

Между видоизмѣненитѣ и осмислени имена стигнали до насъ можемъ да отбележимъ: Искъръ отъ *Οισκος, Струма отъ Στρυμών, Места отъ Νέστος, Пиянецъ отъ Πεονία, Пловдивъ отъ Pulpudeva, Граово отъ *Αγρίανη, Сѣръ отъ Σῆρις, Туденъ (Год.) отъ Ταδεγός и мн. др.

Въ кои отъ селищнитѣ и мѣстнитѣ названия, които смѣтаме като такива отъ тракийски

¹⁾ Кацаровъ Г. И. и Дечевъ Д., Извори за старата история и география на Тракия и Македония, София, 1915.

произходъ, е напълно запазена първоначалната форма и въ кои тя отчасти е промѣнена, това безспорно при днешнитѣ познания на тракийския езикъ, мжчно би могло да се установи. Като имена отъ тракийски произходъ могатъ да бждатъ посочени следнитѣ названия: Коркѣна, Долистѡво, Бобошѣво (и днесъ въ румънския езикъ има запазена дума *bobosit*, съ значение на шумя), Бурѣново и Ресѣлово (Дуп.), Пѡте=топлитѣ минерални извори до Катрище при Кадинѣ-мостъ и Совѡляно (Кюст.), Локѡрско (Соф.), Мусѣна (Търн.), Лѣсура¹⁾ (Врач.), Спѣрла до Мурѣашъ въ Стара-планина, Тѣмрѣшъ въ Родопитѣ, Линзипѣра и Колдопѣръ до Г. Желѣзна (Троян.), Басарѣмъ до Тетевенъ и Басѣра (Пирот.), които наподобяватъ формата *βαδᾶρα*=лисица, Курнѡво (Ботевг.), Коркѣнска махла до Столътъ (Севл.), р. Пѣнега (Лук. и Драмско), Панѣка надъ Павелско (Асен.) и др.

ИЛИРИЙСКИ ИМЕНА

По въпросътъ за илирийскитѣ названия може да се говори съ голѣма предпазливостъ и не така сигурно, както за тракийскитѣ имена. Мнозина сж се опитвали да докажатъ, че голѣмъ брой отъ старитѣ наименования на рѣки, планини и области въ западната половина на Балканския п-въ сж отъ илирийски произходъ, но доколко тѣ сж успѣли, това тепърва, при по-подробни проучвания, ще може да се установи съ положителностъ.

¹⁾ Съставната частъ —сура ни е позната и отъ името Карасура.

За сега само една малка частъ отъ многобройнитѣ селищни и рѣчни названия въ западнитѣ предѣли на земитѣ ни, могатъ да се приематъ за илирийски. Старото Πελαγονία = Палагония (днешно Битолско), както и съвременнитѣ названия Тѣквешъ и Кѣпешъ сж отъ илирийски произходъ. Все предгръцки и предприимски имена сж и Αντιγονεία, Ιουμένια, Στόβοι дн. Градско, Ταυρήσιον (Таоръ — Скопско), Σκοῦποι надъ дн. Скопие, Στίβερα, Δέριοπε и Ἀλχωμενα по долината на р. Черна, Λυχνιδός дн. Охридъ, Βροῦτζιδα, Σκίρτιανα между Битоля и Струга, Ὀυσκάνα къмъ Кичево, Ἀστίβος дн. Щипъ и др. Като илирийско име може да се посочи и Ἀζιος = Вардаръ.

Коренитѣ на пославяненитѣ названия Чѣчево (Велешко) и Бѣрово (Кавадарско) сж отъ илирийски произходъ.

ИМЕНА ОТЪ ГРЪЦКИ ПРОИЗХОДЪ

Както и трѣбва да се очаква, гърцитѣ сж оказали голѣмо влияние и върху топонимията, почти на всички български краища. Като почнемъ отъ съвременното име на столицата ни София, което е отъ гръцки произходъ, и свършимъ съ най-незначителнитѣ мѣстни названия като: Маврѡги до Пѣрущица или Пѣтра до Г. Желѣзна (Троян.) ще разберемъ колко и до къде се е простирало гръцкото влияние изъ българскитѣ земи. Дори и названието на Видинъ, така както се изговаря днесъ е гръцка форма, прѣко стб. **Вѣдинъ**.

Гръцкото влияние върху тракитѣ е започнало още отъ момента, когато покрай брѣговетѣ на Бѣло, Мраморно и Черно море сж почнали да никнатъ една подиръ друга гръцкитѣ колонии,

повечето отъ които сж носили гръцки названия като: Терма, Амфиполисъ, Неаполисъ, Еносъ, Хераклея, Аполония, Анхиало, Калатисъ и пр.

Особено силно е било гръцкото влияние презъ римската епоха. Тогава не само гръцкия езикъ се разпространилъ между мѣстното тракийско население, но и официалнитѣ документи, съ малки изключения, сж писани на гръцки езикъ. За това свидетелствуватъ многобройнитѣ епиграфски паметници, каквито особено много, сж открити на югъ отъ линията: Кюстенджа, Разградско, Търновско, Ловчанско, Тетевенско и Врачанско.

Следъ пропадането на римската империя, разпространението на християнството още повече е подпомогнало и за разширението на гръцкото влияние между славянскитѣ племена. Въ документитѣ отъ тази епоха срѣщаме голѣмъ брой селищни названия отъ гръцки произходъ, отъ които тукъ ще изброимъ: Агатоникѣ до Орѣхово (Свиленгр.), Аркадиополисъ до Люле Бургасъ, Проватонъ (Одринско), Дидимотихонъ — Димотика, Агатополисъ — Ахтополъ, Созополъ, Себастополисъ, вѣроятно дн. Хисаръ (Пловд.), Диосполисъ и пр.

Преселенитѣ отъ Крума изъ източна Тракия въ Северна България гърци, вѣроятно ще да сж оказали известно влияние и върху названия на нѣкои мѣста и селища на северъ отъ Стара-планина. Може би повече влияние гърцитѣ ще сж оказали презъ епохата на 160-годишното византийско робство, както и при по-къснитѣ преселения на гръцки пленници изъ областитѣ отъ къмъ Мраморно и Бѣло-море въ териториитѣ южно отъ Дунава. Отъ тогавашнитѣ и по-късни автори знаемъ, че освенъ основанитѣ или преименувани презъ този периодъ градове и крепости като: Алексиополисъ, може би надъ

Староселъ (Пловд.), срѣщаме и названия: Лардея, Неозиконъ дн. Мезекъ (Свиленгр.), Στενίμαχος, Перπεράχιον дн. Перперекъ (Кърдж.), Ρουσόχαστρον, Πιργίτζιον дн. Горно Александрово (Слив.), Ἀετός = Айтось, Πετροβοῦνος нѣкжде въ източна Стара-планина, Парория, Периторъ и др.

И днесъ у насъ изъ много покрайнини сж запазени известень брой мѣстни, рѣчни и селищни названия отъ гръцки производъ, една часть отъ които сж почти запазили първоначалната си форма, а другата по-голѣмата часть отдавна сж побългарени чрезъ прибавяне къмъ гръцката основа на славянскитѣ наставки —ица, —ецъ, —ово, —щица, —ене и пр.

Като по-интересни, почти напълно запазили първоначалния си гръцки изговоръ, могатъ да се отбележатъ следнитѣ названия:

Анхиало отъ Ἀγχίαλος, което значи „близу до морето“ — Поморие.

Созополь отъ Σωζόπολις = „градъ на спасението“.

Станѣмака — Στενίμαχο = тѣснобранство = Асеновградъ.

Ямбѣрано (Кюст.) = ἑμπορίον = тържище, сжщиятъ производъ има и Емборе, Костурско.

Перивѣлъ (Кюст.) — περιβολή = градина, ограда.

Ямень (Кюст.) = εἰαμένη = мочуръ.

Кѣйно (Кюст.) = κοινός = община.

Доумоаръ (Кюст.) = δρόμος = пжть и χάρις = добъръ.

Пороминѣ (Дупн.) = παραμονή.

Фрѣлошъ (Дупн.) = φρούρησις = стража, постъ.

Мѣкре (Ловч.) = μικρός = малъкъ.

Патрахѣлъ = πέτρος = камѣкъ и ἥλιος = слѣнчевъ, свѣтълъ = свѣтълъ камѣкъ; това е една висока, отвесна скала надъ Тетевенъ, която най-напредъ отъ всички околни върхове се огрѣва отъ слѣнцето.

Пѣтра = πέτρος, камениста височина надъ с. Г. Желѣзна (Троян.).

Мавро̀ги = μαύρογη = черноземъ до Перушица.

Кѣкина = κόκκινος = червенъ (отнася до червена почва) до Перушица.

Врѣся = βρύσις = изворъ до Беденъ (Девин.).

Ликовѹни = λύκος = вѣлкъ и βουνός = хѣлмъ до Созополь.

Клуцохѣръ = κριτής-χορῶν = сѣдийско село, кварталъ въ Сливенъ.

Отъ побѣлгаренитѣ названия отъ грѣцки производъ можемъ да отбележимъ следнитѣ:

Цалапѣца (Пловд.) = κάλαμος = каламица = трѣстика.

Кокѣница до Бистрица (Соф.) = κόκκινος = червеница (отнася се до земя).

Агѣтово (Соф.) = αγαθός = добѣръ, хубавъ.

Калакѣстрово (Красно градище, Севл.) = καλός = хубава, красива и κάστρον = крепость, градище.

Спанчево (Тутр.) = σπανός = безбрадъ.

Пѣтревене (Лук.) = каменица; на това име отговаря и Петричъ.

Пѣрушица, село въ Пловд. и рѣка до Сапарево (Дупн.) = περιστέρα = гѣлжбъ, гѣлжбица, гѣлжбова рѣка.

Белѣщица (Пловд.) = μέλας = черно, тъмно = черна рѣка.

Панагѣрище = ἡ πανήγυρις = събрание, съборъ, панаиръ.

Фотѡвища, (Огненово, Невр.) = φῶς = свѣтлина, освѣтено, огрѣно.

Бѹни-врѣхъ отъ βουνός = врѣхъ въ Чипровската планина.

НАЗВАНИЯ ОТЪ ЛАТИНСКИ И ВУЛГАРО-ЛАТИНСКИ ПРОИЗХОДЪ

Покрай звучнитѣ славянски и други названия изъ Троянско, Тетевенско, Ботевградско, Пирдопско, Панагюрско, Ихтиманско, Софийско, Брѣзнишко, Трънско, Царибродско, Пиротско, Вранско, Кюстендилско и отчасти Севлиевско, Самоковско, Дупнишко, Г. Джумайско, Царевоселско, Скопско, Охридско, Битолско, Воденско и нѣкои съседни покрайнини въ юго-западнитѣ предѣли на българскитѣ земи се срѣщатъ извънредно много имена на рѣки, планини, села и пр., отъ латински и вулгаро-латински произходъ. Безсъмнено по-рано броятъ на тѣзи названия ще да е билъ много по-голѣмъ отколкото днесъ, но при честитѣ размѣствания на населението, то и по-вечето отъ старитѣ мѣстни и селищни названия сж изчезнали и замѣнени съ имена отъ другъ произходъ.

За да си обяснимъ този, сравнително голѣмъ брой названия отъ латински произходъ, ще трѣбва накратко да се запознаемъ съ сждбата на старото тракийско и илирийско население преди и следъ заселване на славянитѣ на Балканския п-въ.

Римското владичество е оставило неизличими следи изъ всички краища на българскитѣ земи. Нѣма село или градъ у насъ, въ землището на което да не се намиратъ останки отъ по-голѣмо или по-малко селище, сжществувало презъ епохата на римското господство, т. е. отъ еврмето между I—IV в. сл. Хр. А известно е, че

римлянитѣ сж заварили на полуострова компактно тракийско и илирийско население, което изключително е живѣло въ селата и грѣцко население, обитавало крайморскитѣ и по-голѣмитѣ вътрешни градове.

Новитѣ владѣтели сж укрепили или въздигнали нѣкои отъ по-старитѣ селища въ градове или сж построили, и то покрай главнитѣ пѣтища и придунавскитѣ граници, голѣми и силни крепости и нови градове, на нѣкои отъ които тѣ запазили старитѣ имена, като: *Serdica*, *Pautalia*, *Scupi*, *Byzantion*, *Lichnidus*, *Edessa*, *Thessalonice*, *Ratiaria*, *Durostorum* и пр., а на други дали нови названия, като напр. *Nicopolis ad Istrum*, *Nicopolis ad Nestum*, *Marcianopolis*, *Augusta Traiana*, *Hadrianopolis* и мн. др.

Повечето отъ тѣзи наименования, макаръ и въ свършено преиначена и осмислена форма, сж се запазили и до днесъ, като: Никюпъ, Арчаръ, Силѣстра, Срѣдецъ, Кастаритѣ, Месѣнъ-калеси до Гюмюрджина, Скопие и пр., а другата частъ отдавна сж изчезнали и забравени, като напр.: *Augusta Traiana*, *Trimontium*, *Marcianopolis*, *Traianopolis*, *Aquae Calidae* и пр.

Римското господство не завършва до тукъ. Мѣстното тракийско и илирийско население подъ влиянието на по-високата култура, военна и гражданска организация, въ продължение на повече отъ три вѣка постепенно е било романизирано. То възприема латинския езикъ и вече къмъ края на IV и началото на V в. на полуострова се говори разваленъ латински, примѣсенъ съ нѣкои тракийски и грѣцки думи, езикъ.

При заселването си на полуострова славянитѣ сж намѣрили не пусти земи, а разрушени и отчасти напустнати селища съ орѣдѣло въ рав-

нинитѣ и по-добре запазено въ предпланинскитѣ и планинскитѣ области романизирано и отчасти погърчено или запазило езика си мѣстно население. Както изостаналото по-старо население, така и новодошлитѣ славянски племена сж били скотовѣдци и земедѣлци, а съ това по-лесно сж могли да влѣзатъ въ допиръ едни съ други, и да си създадатъ по-близки връзки и отношения. При тѣзи взаимни отношения славянитѣ сж могли лесно да възприематъ и наследятъ многобройнитѣ названия отъ вулгаро-латински, тракийски, грѣцки и другъ произходъ.

Завареното романизирано тракийско и илирийско население славянитѣ нарекли власи. Отъ това сжществително още презъ срѣднитѣ вѣкове сж се образували и областнитѣ названия — Велика Влахия, около Пиндѣ-планина и Мала Влахия дн. Влашко въ Румѣния. И сега изъ много покраинини се срѣщатъ доста названия на селища и мѣста свързани съ влахъ, като: Власи (Царибр.), Влаховичъ (Бѣлогр.). Власѣтица (Врач.), Влашица (Г. Орѣх.), Влашки-долъ и пр.

Покрай голѣмиятъ брой названия, които се срѣщатъ въ срѣдновѣковнитѣ паметници, намираме и такива отъ вулгаро-латински произходъ, между които тукъ ще отбележимъ Кжмпа-лонгъ — Дълго поле, което Скилица споменува още презъ X в. нѣкъде по долна Струма.

Запазенитѣ днесъ вулгаро-латински наименования можемъ да раздѣлимъ на две групи: 1. Имена, които сж запазили първоначалния си романски изговоръ и 2. имена, въ които е запазенъ романскиятъ коренъ, къмъ който сж прибавени славянскитѣ наставки ица, ецъ, еца, ово, ево и пр. Както еднитѣ, така и другитѣ названия се отнасятъ до различни мѣстности, които се

срѣщатъ, както и трѣбва да се очаква, главно изъ предпланинскитѣ и планински области, гдето и старото романизирано население, като скотовѣдско, се задържа по-дълго време.

Къмъ първата група най-напредъ ще отбележимъ доста разпространеното название Урсулъ до Яна (Новос.) или Урзелъ до Г. Желѣзна (Троян.), което произхожда отъ лат. *Ursus* (мечка). Между Годечъ и Губешъ една слабо наведена височина се нарича Шаратѹръ. До Яна (Новос.) има мѣстность — Лашѹръ, а една камениста мѣстность до Костенецъ (Ихт.) е известна съ романизираната гръцка дума — Петришѹръ. Между множеството названия къмъ първата група ще споменемъ още и следнитѣ: Вакарѣлъ (Ихт.) и мѣстность до Несла (Царибр.), което значи говедарче. Перивѹлъ (Кюст.), Кацарѣлъ въ Бурела, Бурѣлъ, Калафѹтъ до Вакарелъ и Г. Желѣзна, Мерѹлъ = ябълка до Панагюрище, Фритѣни, Артя, Продунѣса, Нагойса, Калкѹря, Нигрийлъ до Г. Желѣзна (Тр.), Арта до Боженица (Ботевгр.), Гургѹлятъ, село въ Соф. и мѣстность до Суково (Пир.), Крънѹлъ (Дупн.), Ерѹлъ и Чурѹлъ (Трънско), Ярбѹта = *largata* = трева до Тетевенъ, Церецѣлъ = облаци (Соф.), Крѣцулъ и Чербѹлъ отъ лат. *servus* = еленъ до Коприщица и пр.

Къмъ втората група названия ще споменемъ следнитѣ: Фѹлковецъ, изчезнало село до р. Ломъ, не далечъ отъ Бѣлоградчикъ, Лѹнговецъ до Дорково (Пещ.), Бутурѣцъ отъ *butoaga* = дупка въ дѣнеръ отъ дърво, Кукулѣвецъ и Капролийнецъ до Байлово (Новосел.), Урсулица до Лешница (Тет.), Кѹрница (Неврок.), Сѹрдулица (Вранско), Неѣгър-

щица до Видраре (Тет.), Кърналово (Петр.),
 Луповъ-долъ отъ lupus=вълкъ въ Бурела и пр.

СЛАВЯНСКИ НАИМЕНУВАНИЯ

Покрай, отчасти запазенитѣ, видоизмѣнени или пославянени тракийски, гръцки, латински и други имена, славянитѣ сж ни оставили и много хубави и звучни названия на рѣки, планини, мѣста, села и градове. Съ настаняването на славянитѣ на югъ отъ Дунава и топонимията коренно се промѣня. Отъ завареното мѣстно население славянитѣ сж наследили и извънредно много названия, една значителна частъ отъ които сж запазили стария си изговоръ, друга частъ сж били видоизмѣнени или осмислени, а останалата, по-голѣма частъ сж били пославянени чрезъ прибавяне на характернитѣ за славянския говоръ наставки — ица, ово, ево и ене. Между това, обаче, въ крайщата дето славянитѣ сж се заселили и дето тѣ сж успѣли по-рано да претопятъ изостаналото тракийско и илирийско население, то и названията сж били замѣнени съ славянски.

Областѣта южно отъ източна Стара-планина още въ времето на Тервеля, къмъ началото на VIII в. сл. Хр., е известна съ името Загоре; днешната централна Македония презъ IX в. се е наричала Берзития, а къмъ X в. областѣта отъ Синьо-море до къмъ Воденъ се е казвала — Кутмичевица. Стари областни названия сж били още и днешнитѣ Мориово, Мъгленъ, Браничево и пр.

У Прокопий, между множеството селищни названия отъ тракийски, гръцки, илирийски и латински произходъ, намираме и нѣколко имена,

които изглежда да сж отъ славянски произходъ, като напр.: *Μιλλάρεχα*, *Βερζάνα* и др.

Въ нѣкои византийски автори отъ преди XI в., отъ нѣкои черковни нотиции, както и отъ дветѣ грамоти на Василий Българоубиецъ отъ 1019 и 1020 год. намираме много названия на градове отъ славянски произходъ. Отъ тѣзи имена тукъ ще отбележимъ следнитѣ: Лютица до Лжджа (Ивал.), Просѣкъ, дн. Димиръ Капия на Вардаръ, Прилепъ, Луковица въ Осоговската планина, Топлица на Българска Морава, Браница или Браничево на Дунава, (не далечъ отъ устието на Морава), Бѣлградъ, Градецъ, дн. Градецъ (Криво-палан.), Главница до Балша (между Бератъ и Валона въ Албания), Дебрица (Прилепско), Мелникъ, Преславъ, Божиградъ (Корчанско), Равно въ Халкидическия п-въ и др.

Въ нѣкои отъ византийскитѣ и други автори, документи и грамоти на български царе и сръбски крале, между XI—XV в. се споменуватъ още много други наименования на селища и мѣста отъ славянски произходъ, отъ които тукъ ще отбележимъ: — Цѣпена, крепостъ до Дорково (Пещ.), Белятово (нѣкжде изъ Пловд.), Стѣкленъ до Свищовъ, Венчанъ (Пров.), Матара, дн. Мадара (Шум.), Вратица, дн. Враца, Градница (Севл.), Търново, Орѣховъ, дн. Орѣхово, Дебъръ, Воденъ, Яница, дн. Н.-Загора, Джбилино, дн. Ямболъ, Самоковъ, Вельбжждъ, дн. Кюстендилъ, Върбица (Пресл.), Сушица (Скоп.), Бистрица (Скоп.), Дрѣновъ-долъ, дн. Дрѣново (Г. Джум.), Рибно езеро въ Рила, Ракита (Брѣзн.) и пр.

Многобройни сж и имената запазили своя стариненъ славянски изговоръ и до днесъ, ме-

жду които ще изброимъ само следнитѣ: Кѹтловица, дн. Фердинандъ, Дѹпница, Телица до Тулча, Скрѣбатно (Невр.), Врѣсово (Айт.), Босѣлково (Карн.), Бренѣца и Лепѣца (Б. Слат.), Мѣлорадъ (Орѣх.), Жеравѣца до Фердинандъ, Слѣтина (Карл., Ник., Ловч. и пр.), Глѣжене (Тет.), Дѣбърщица (Пазард.), Крѹпникъ (Г. Джум.), Стрѹга, Вѣтоша, р. Бѣстрица, р. Кѣменица, р. Мжтнѣца, р. Въртѣшница, Грезнѣца до Търнава (Б. Слат.), Рѣсенъ до Фердинандово (Плов.) и много други.

НАЗВАНИЯ ОТЪ ЧУЖДЪ ПРОИЗХОДЪ СЪ СЛАВЯНСКИ НАСТАВКИ

Изглежда, че едни отъ най-разпространенитѣ селищни и мѣстни названия у насъ сж и тѣзи отъ чуждъ, главно: тракийски, грѣцки, вулгаро-латински, прабѣлгарски и кумано-печенежки и дори турски произходъ, които завършватъ съ славянскитѣ наставки ецъ, еца, ица, ене, ово, ево, овци, ище и пр. По-голѣмата частъ отъ тѣзи имена така сж промѣнени и побѣлгарени, че можемъ по-скоро да ги приемемъ за имена отъ славянски произходъ, безъ нито най-малко да подозираме, че тѣ сж отъ чуждъ, неславянски произходъ. Всѣки би смѣтналъ името на Белашица, което погрѣшно се пише съ ѣ, вм. съ е, за славянско, безъ нито за моментъ да помисли, че това име произхожда отъ старотракийското Орбелосъ. Не славянски произходъ иматъ и Брегалница, Марица, Гѣолѣчица въ Рила планина, Белашица и др.

По-долу ще изброимъ само нѣкои по-характерни названия, като направимъ опитъ да ги подраздѣлимъ споредъ тѣхния произходъ.

1. Отъ тракийски произходъ: Белàсица, което име произлиза отъ Ὀρβηλος = Орбелось, чрезъ изпадане на първата сричка **ор** и прибавяне на славянската наставка **ица**; Брегàлница — отъ Βάργαλα, Стрùмица — отъ Στρυμών, Малешèво, Граòво, Тавалйчево, Стрòево (Пловд.), Буранòво (Дуп.) и т. н.

2. Отъ гръцки произходъ: Кокйница до Бистрица (Соф.), Кацамýница (Плев.), Пèрущица, Калавàщица, притокъ на Марица, Каловйтица въ Бурела, Паламàрица (Поп.), Термйца, дн. Банско въ Струмишко, Пётреване (Луков.), Аркаутица въ Рила, Бýново (Пирд.), Балàново и Пелатйково (Дупн.), Калакàстрово (Севл.) и пр.

3. Вулгаро-латински произходъ: Лапàрдица въ Бурела, Алмàтица до Д. Камарци (Пирд.), Капролйнецъ до Байлово (Новос.), Бънде-рица, притокъ на Места и мн. др.

4. Прабългарски и кумано-печенежки произходъ: Бàтановци (Радам.), Бýсманци (Соф.), Бàтевецъ до Боженица (Ботевгр.), Гатанèцъ до Г. Косово (Севл.) и пр.

5. Турски произходъ: Калèица (Троян.) и до Вакарелъ (Ихт.), Пашàница, Пашòвица, Мадàнище, Карачелебйица, Гьолèчица въ Рила, Султàница до Смолянъ, Куруджйево (Хаск.), Хàсково, Курубàшица въ Севлиевската планина и т. н.

ИМЕНА СЪ НАСТАВКАТА ЩИЦА

Тукъ трѣбва да се спремъ и на единъ ограниченъ брой названия, които завършватъ съ наставката **щица**. Това сж изключително имена на рѣки и нѣколко селища, които се срѣщатъ само изъ планинскитѣ и предпланински области.

Установено е въ географските названия, че наставката *щица* е типична за образуване имена на рѣки.¹⁾ Какво точно означава *щица* и защо именно тази наставка се срѣща само въ названия на планинските и предпланински рѣки, а не и въ рѣчните имена изъ равнините? На този въпросъ лесно може да се отговори, като се има предвидъ, че всички названия съ тази наставка се отнасятъ за малки, бързотечни и въ повечето случаи съ по-дълбоки корита или долини планински или предпланински рѣки. На наставката *щица* отчасти отговаря турското *дере*, въ смисълъ, сжщо така, на бързотечна и съ по-стрѣмни брѣгове, малка рѣка. Последната дума влиза въ съставната частъ на много рѣчни и покрай тѣхъ и на много селищни названия.

Освенъ рѣки има и нѣколко селищни названия, които завършватъ на *щица*. Тѣзи селища, обаче, между които тукъ ще споменемъ: Коприщица²⁾, Бѣлащица и Пѣрущица (Пловд.), Слокѡщица (Кюст.), Мислѡвщица (Трън.), Комощица (Берк.), както и турските названия Кемикли-дере = Кѡстена рѣка (Н. Паз.), Бююкѡ-дере = Бѡрущица (Казан.), Боазѡ-дере = Устово (Айт.), Кузгѡнѡ-дере = Бърза-рѣка (Кърдж.) и др. сж добили тѣхните названия отъ рѣките до които сж възникнали.

Най-старото, познато име съ наставката *щица*, намираме въ Виргинската грамота на Константинъ Асеня, дето срѣщаме названието на р. *Сливъщица*, което значи рѣка, която се слива съ друга рѣкичка. Въ Рилската грамота на Иванъ

¹⁾ Пш. Зволински, Мѣстното име Бѣлащица. Родна речъ. XII, 1939, 230.

²⁾ Днесъ погрѣшно се пише Коприщица, вмѣсто Коприщица, както името се срѣща въ най-старите документи и както го произнася мѣстното население.

Шишмана, между множеството имена намираме и р. **Германѣца**,¹⁾ Въ пославяненото име на рѣката е било запазено античното и сръдновѣковно название на изчезналия градъ Германия, който се е намиралъ до рѣката и въ сѣдство съ днешното село Баня (Дупн.). Старото название днесъ е запазено подъ турската форма Джерманъ, лѣвъ притокъ на р. Струма.

Основитѣ на всички названия, които завършватъ на щ и ца иматъ най-различенъ произходъ и значение. Една незначителна частъ отъ тѣзи наименования сж отъ тракийски, гръцки, романо-латински или турски произходъ, а другата, много по-голяма частъ — отъ старобългарски произходъ. Като тракийски можемъ да смѣтнемъ — **Германѣца**, **Слокѣщица** и **Соволѣца**, притоци на Струма, за гръцки — **Пѣрущица**, малкъ притокъ на Джерманъ до Сапарево и **Клавѣщица**, притокъ на Марица; за вулгаро-латински — **Негѣрщица**, притокъ на Малки Искъръ и **Никѣлщица** до Старо-село (Троян.), а турски — **Дервѣщица**, притокъ на Арда до Смолянъ, **Доганѣщица** до Шипка и пр. Всички останали названия, между които и **Планѣца**, **Зеленѣковщица**, **Падѣлщица**, **Кѣевщица** и много други сж отъ български произходъ.

Названията сж дадени, било въ връзка съ името на селището, покрай което минава — било отъ названието на мѣстото отъ дето извира рѣката или стои въ зависимостъ отъ растителността, особения строежъ на терена и пр.

Названието на **Германѣца**, както казахме произлиза отъ името на тракийския градъ Гер-

¹⁾ И. Ивановъ, Български старини изъ Македония. София, 1930, 582 и 598.

мания. Отъ името на с. Яна (Соф.) и рѣката, която минава презъ селото се нарича Янещица, а отъ Якоруда произхожда и названието на р. Якорѹщица. Името на р. Планщѣца идва отъ Плана-планина, на р. Зелениковщица, притокъ на Росица — отъ Зелениковецъ въ Стара-планина и на р. Драговѣщица, притокъ на Струма — отъ името на богомилитѣ-сектанти—драговити, живѣли изъ Кюстендилско, преди падането ни подъ турцитѣ. Отъ къмъ върха Баба извира р. Бѣбщица, притокъ на Малки Искъръ, а отъ в. Комъ — р. Комщѣца и др.

Имената на рѣкитѣ Падещица, притокъ на р. Струма, Падѣлщица, притокъ на Вардаръ въ областта на Тетовско, Врѣщица, притокъ на Бързия (Берк.), Трепетѹщица, притокъ на Чепинската рѣка произлизатъ отъ глаголитѣ падамъ (тека стрѣмно), кипя, шумя и треперя. А названията на р. Върлѣщица, притокъ на Вжча, Бѣлѣщица, притокъ на Стрема, Бѣловѣщица, притокъ на Струма, Неѣгърщица, притокъ на Малки Искъръ, Дѣбърщица, притокъ на Рилската рѣка и село въ Пазарджишка, ок. произхождатъ отъ прилагателнитѣ — стрѣмно, бѣло (съ значение на пѣнливо), negro, лат. *pidet* = черно (съ значение тъмно, мжчно проходимо). Нѣкои названия стоятъ въ връзка съ животни, като — Кѣзещица, горенъ притокъ на Янтра, рѣка по която само кози могатъ да приминаватъ, Врѣнщица, притокъ на Малки Искъръ до Етрополе—отъ врана, Пѣрущица отъ грѣцкото *περιστερά* = гължбъ, Орлѣщица, горенъ притокъ на Огоста — отъ орелъ и пр. Други имена като: Глогѣщица, притокъ на Струма въ Кюстендилско, произлиза отъ глогъ, а Гѣлѣщица, горенъ притокъ на р. Искъръ идва отъ турск. гьолъ, блато. Рѣкитѣ, въ които се изтича водата отъ

банитѣ въ Кюстендилѣ и Вършецѣ, носятъ името Банщѣца. Единъ отъ горнитѣ притоци на р. Витъ при Тетевенѣ се нарича Вонѣщѣца. Названието на р. Сърбенѣщѣца, притокъ на Марица при Сестримо, произлиза отъ мѣстността Сръбски гробища, дето нѣкога „сърби“ сж работвали рудата, а Бѣевщѣца, притокъ на Росица — отъ името на нѣкой собственикъ на обширнитѣ гори по тѣзи мѣста, който се е казвалъ Баю и пр.

Различенъ произходъ иматъ и следнитѣ рѣчни названия: Полѣщѣца, притокъ на Марица при Сестримо, Хрѣмщѣца, притокъ на Лепеница въ Чепинското корито, Багарѣщѣца, Царвѣлщѣца, Малибухѣлщѣца, Кѣевщѣца, Илощѣца, притоци на Росица, Бѣрущѣца (Казан.), р. Борущѣца до Правецъ (Ботевгр.), Калавѣщѣца, лѣвъ притокъ на Марица, Патрѣщѣца до с. Патрешъ (Търн.), Яковщѣца до с. Елешница (Новос.) и Рударщѣца, дѣсенъ притокъ на Струма при Кладница (Соф.). Името на градеца Коприщѣца произхожда отъ грѣцк. *κόπρος* = оборъ, ограда, а не отъ коприва, както се мжчи да докаже Пш. Зволински¹).

ПРАБЪЛГАРСКИ И ПЕЧЕНЕЖКО-КУМАНСКИ ИМЕНА

Между многобройнитѣ славяно-български, тракийски, грѣцки, вулгаро-латински, турски и други наименования, въ много покрайнини, особено въ Северна България и западнитѣ предѣли на българскитѣ земи се срѣщатъ и други названия на мѣста, рѣки и селища, които иматъ свършено страненъ изговоръ и повечето напо-

¹) Пш. Зволински, Произходъ на мѣстното име Коприщѣца. Архивъ на поселищни проучвания. Год. II, кн. 2, 1940, 211.

мнятъ на имена отъ маджарски или по-точно казано отъ тюркски произходъ. А отъ кои народи сж останали тѣзи названия, не е трудно да се отговори, щомъ като се има предвидъ, че прабългаритѣ и тѣхнитѣ сродни племена — печенеги, узи и кумани сж били отъ тюркски произходъ. По-голямата частъ отъ прабългарскитѣ и печенего-куманскитѣ наименования намираме, главно въ областитѣ гдето турскитѣ имена сж сравнително по-малко или изобщо не се срѣщатъ никакъ, като въ Ловчанско, Троянско, Луковитско, Тетевенско, Ботевградско, Врачанско, Пирдопско, Новоселско, Софийско, Годечко, Царибродско, Радомирско, Севлиевско и пр. Подобни названия, безсъмнено, по-рано е имало и въ другитѣ области, а и тѣхниятъ брой ще да е билъ много по-голямъ, но постепенно тѣ сж били забравяни и замѣнявани съ имена отъ славянобългарски или турски произходъ.

Кои названия сж прабългарски, кои печенежки, узски или кумански, това за сега трудно би могло да се установи. Знае се, че четиритѣ племена не само сж близко сродни помежду си, но и всички вървятъ едни следъ други по едни и сжщи пѣтища като се настаняватъ и живѣятъ почти, въ едни и сжщи области. Тукъ трѣбва да отбележимъ, че два отъ тѣзи народи — най-напредъ прабългаритѣ, а после куманитѣ, сж играли първостепенна роля при обединението на славянитѣ и изграждането на българската държава презъ първото и отчасти второто ни царство. Ще се помжчимъ, поне приблизително, да отличимъ нѣкои прабългарски отъ печенежскитѣ и последнитѣ отъ куманскитѣ имена. До колко този опитъ ще бжде сполучливъ, това ще кажатъ бждещитѣ издирвачи и специалиститѣ лингвисти-турколози.

Настанили се въ края на VII в. въ с.-и. България, прабългаритѣ въ продължение на два вѣка сж успѣли да обединятъ разпокъсанитѣ славянски племена по долни Дунавъ и да създадатъ въ юго-източна Европа мощна и голѣма държава, която е съперничила и устоявала на вѣковната византийска империя. Въпрѣки своята организаторска способностъ и воененъ духъ, прабългаритѣ не сж могли да наложитъ своя езикъ, отъ който, за съжаление, до насъ сж стигнали малкъ брой думи. Малко сж и наименованията на мѣста и селища, които бихме могли да приемемъ за прабългарски. Преди всичко, би трѣбвало най-много такива мѣстни названия да очакваме около първата българска столица — Плиска, но както виждаме и знаемъ, повечето отъ топографскитѣ имена въ този край сж турски. Може би въ много отъ днешнитѣ турски названия на северо-източна България да се криятъ и прабългарски имена, но въ кои именно, това за сега е невъзможно да се установи.

Като прабългарско можемъ да смѣтаме названието Тамбарѣсце, съ което име се нарича единъ изкуствено издълбанъ проходъ надъ с. Кюлевча (Шум.), който води презъ платото къмъ „Прохода“ надъ с. Калурѣрица (Н.-Паз.) и отъ тамъ за Плиска. Вѣроятно прабългарски сж и названията Карѣшъ (Врач.), което напомня на маджарската р. Карашъ и Крашево до с. Триградъ (Дев.). За прабългарски се смѣтатъ и имената Баткунъ (Пазард.) и мѣстностъ до Боженица (Ботевгр.). Това име споредъ проф. Ст. Младеновъ значело тресавище, блатисто мѣсто, въ което може да се потъне. Действително, до старата крепостъ Баткунъ или споредъ византийскитѣ автори — Βατκοῦνιον е имало, както и сега има, единъ малкъ, блатистъ изворъ. Блатисто е

мѣстото и около Баткѹнъ при Боженица. Името на с. Вѹрдимъ (Свищ.) отговаря на името на унгарския градъ Варадимъ. Названието на с. Карагѹй, което е турски изговоръ на формата Крагуй, съ значение на соколъ, ястребъ, сега преименувано на Горталово (Плев.), сжщо така, както и името на р. Буя, стб. Боѹн до Бежаново (Лук.), сж прабългарски. Отъ прабългарски произходъ ще да е и името Кертежде до Лешница (Тетев.).

Тежка е била сждбата на българитѣ презъ XI и XII в. не само подъ византийското робство, но и отъ непрестаннитѣ нашествия и опустошителни грабежи на печенеги, узи и кумани. Едни следъ други, тѣзи тюркски племена сж преминавали на югъ отъ Дунава и, освенъ че сж грабили, тѣ на сила или съ съгласието на Византия сж се заселвали между българското население, по плодороднитѣ полета на Северна България. Въ тази областъ, особено въ с.-и. България, споредъ византийския историкъ Михаилъ Аталиатъ, се е образувало едно разноезично население.

За първи пѣтъ печенезитѣ се появяватъ на югъ отъ Дунава въ 1026 год. Презъ следнитѣ нѣколко години тѣ непрестанно нахлуватъ въ с.-и. България, като стигатъ дори до Бѣло-море. Въ 1048 год. една печенежка група отъ 20,000 души, въ съгласие съ Византия се поселила въ с.-и. България. На следната година 86,000 мъже, жени и деца на чело съ печенежкия хаганъ Тирахъ, навлизватъ въ с.-и. България, но били разбити отъ византийцитѣ, а останалитѣ били заселени въ Софийско, Нишко и Овче-поле. Следъ нѣколко месеца тѣзи поселници се дигнали и се настанили между р. Осъмъ и Черно-море. Покъсно печенези въ съюзъ съ узи и недоволни българи, преминали Стара-планина, но въ 1091 г.

били разбити въ Тракия и плененитѣ били заселени изъ Нишко и Мъгленско. Последнитѣ печенежки остатъци били поселени презъ 1122 год. въ Северна България, следъ което тѣхното име не се чува вече.

Като печенежки можемъ да приемемъ, преди всичко, нѣколко названия, които стоятъ въ връзка съ тѣхното име, като: Печенѣкъ до Жгленъ (Луков.) и до Бохотъ (Плев.). Названието на с. Берендѣ (Годеч. и Радом.), напомня на името на единъ отъ печенежкитѣ родове — нареченъ берендеи. Интересно е и названието на с. Бежаново (Лук.), което едва ли произхожда отъ „бѣгане“, „бѣжанци“ и което ни напомня за името на българското село Бешеновъ въ Банатъ. И дветѣ последни названия иматъ единъ произходъ, отъ които първото е побългарена маджарска форма на второто име, и които значатъ печенегъ. Едва ли би имало съмнение, че и нѣкои особени селищни и мѣстни названия въ Софийско, като: Бѹсманци, Гурмѣзово, Чѹнголъ, Уитѣмаръ до Кремиковци, Чѣпанъ и др. не сж печенежки.

Узитѣ, които сж сродни на печенегитѣ, преминали Дунава къмъ 1064 год. и залѣли с.-и. България, но били разбити отъ византийцитѣ. Отново къмъ 1083 год., нови вълни узи прехвърлятъ Дунава и се населяватъ въ тази областъ.

Въпросътъ съ узскитѣ названия е още труденъ и то защото сведенията ни за тѣхъ сж по-оскъдни и главно, че тѣ споредъ старитѣ автори, сж се заселили въ с.-и. България, гдето покъсно, дори до преди половинъ вѣкъ имаше компактно турско население. Названието на Кѣспичанъ напомня на името на единъ отъ узскитѣ водачи. Като несигурни узски названия могатъ да се посочатъ имената: Бѣтовска рѣка, се-

верно отъ Варна и старото название на Балчѣкъ, което е турски изговоръ на личното име Баликъ, който е управлявалъ крепостта Карвуна по време на падането ни подъ турцитѣ.

Последниятъ отъ тюркскитѣ народи, който безнаказано и на голѣми тълпи е нахлувалъ изъ българскитѣ земи, сж куманитѣ. Отъ тритѣ последни народи, тѣ сж играли най-голѣма роля и сж взели най-живо участие презъ второто ни царство. За да разберемъ до каква степенъ се е разширило куманското влияние, достатъчно е да припомнимъ, че не само нѣкои боляри сж се издигнали като независими владѣтели на по-обширни области, но и българскиятъ престолъ е билъ заеманъ отъ царе отъ кумански произходъ.

За първи пжтъ куманитѣ преминаватъ на югъ отъ Дунава презъ 1088 год. Презъ следнитѣ две десетилѣтия тѣ нахлуватъ на все по-голѣми пълчища, докато презъ 1148, 1154 и 1160 год. масово се преселватъ и настаняватъ изъ българскитѣ земи. Много кумани сж се заселили южно отъ Дунава, повикани отъ братята Петъръ и Асенъ, при освобождението на България отъ византийско робство.

Заселени на голѣми или малки групи между българитѣ, куманитѣ не сж могли да не окажатъ и известно влияние върху мѣстнитѣ или селищни названия. И днесъ, макаръ и по единично, но изъ много покрайнини се срѣщатъ названия, които съ сигурностъ бихме могли да приемемъ като кумански. Освенъ нѣколко наименования, които стоятъ въ връзка съ името куманинъ, като Куманичъ (Сѣрско), Кòменско (Троян.), Куманица, махла до Карашъ (Врач.), Куманова чукъ до Зимевица (Соф.), Куманецъ до Джузовъ (Тет.), се срѣщатъ и нѣколко названия които стоятъ въ връзка съ лица отъ кумански про-

изходъ, между които тукъ ще споменемъ: Ал-тѣмиръ (Орѣх.), Косѣня, между Селановци (Орѣх.) и Бърдарски-геранъ (Б.-Слат.), Дерманци (Лук. и Врач.), Бѣтановци (Рад.), Ярджѣловци (Трънско), Батулѣя (Соф.), Драгомѣнци (Воденско) и др. Като имена отъ кумански произходъ, могатъ да се посочатъ още: Визурѣлъ и Браѣлъ до Г. Желѣзна (Троян.), Батѣлъ и Гатѣлъ до Торосъ (Лук.), Патѣлия до Липница (Ботевгр.), Батѣнъ до Микре (Ловч.), Бѣтенъ до Перушица, Бранѣлъ и Берѣлъ до Угърчинъ (Ловч.), Кѣрменъ до Боженица (Ботевгр.), с. Кормѣнско (Троян.), Бунѣлъ до М. Желѣзна (Тетев.), Бѣтѣна, мѣстность до Градецъ, турската форма на което име е запазена въ съседната височина Алботѣнъ (Вид.), Батѣнъ (Свищ.) и пр.

Освенъ горнитѣ названия, у насъ се срѣщатъ и много други селищни и мѣстни названия, които ако не сж отъ кумански, то тѣ сж отъ прабългарски или печенежко-кумански или узски произходъ. Между голѣмиятъ брой такива имена, тукъ ще изброимъ следнитѣ: Балдарѣнъ до Триградъ (Дев.), Атѣла до Жгленъ (Лук.), Бучѣмъ до Златица, Несерѣ до Криводолъ (Врач.) Тѣтмеръ до Г. Ломъ (Бѣлогр.), Неговѣнъ (Соф.), Градомѣнъ (Соф.), в. Лѣчманъ надъ Симеоново (Соф.), Боровѣнъ (Б.-Слат.) Чарикѣмѣнъ, личенъ връхъ до Каварненското пристанище, Градомѣнци (Скопско) и пр.

Голѣмъ брой отъ прабългарскитѣ и куманопеченежкитѣ наименования отдавна сж пославянени чрезъ прибавяне къмъ основата, или къмъ самото име наставкитѣ: ецъ, ица, ево, ово и др. като: Борѣловецъ до Раковица (Кулско), Бѣтевецъ до Боженица (Ботевгр.), Бѣтово до Дерманци (Лук.), Борѣлица до Турия (Казанл.),

Гатанѐцъ до Г. Косово (Севл.), Батѝлица до Торосъ (Лук.), Батѝшево (Севл.), Батѝшница (Бѣл.),¹⁾ Перѝловецъ (Кул.) и мн. др. Една малка частъ отъ тѣзи названия сж доби́ли турски изговоръ, като напр.: Алботѝнъ вм. Бѣтина, Балчѝкъ, вм. Баликъ и пр.

На края се налага да обърнемъ внимание върху една особеностъ на голѣма частъ отъ названията, за които казахме, че сж отъ прабългарски или печенежко-кумански произходъ. Тѣзи названия се отличаватъ главно по това, че завършватъ съ наставкитѣ ил, като: Батѝлъ, Гатѝлъ, Бонѝлъ, Перѝлъ, или на — анъ и манъ, като напр. Гатанъ, Батанъ, Чѣпанъ, Дерманъ, Градоманъ, Драгоманъ и пр.

ТУРСКИ ИМЕНА

Петъ вѣковното турско робство промѣня не толкова етнографския характеръ на българскитѣ земи, колкото селищнитѣ и мѣстнитѣ названия. И съ право може да се отбележи, че нѣма кжтъ отъ нашето отечество, въ който да не се срѣща поне едно название отъ турски произходъ, дори и никога тамъ да не е имало турско население.

Още съ завземането на Балканския п-въ, турцитѣ почватъ да промѣнятъ и названията на селищата, рѣкитѣ, планинитѣ и пр. Тази промѣна е ставала главно по три начина: 1.—чрезъ осмисляне или чрезъ приспособяване на имена по турски изговоръ, 2.—превеждане и 3.—пълно замѣстване на старитѣ названия съ имена отъ турски произходъ. На друго мѣсто се спираме по-подробно на осмисленитѣ или имената съ турски

¹⁾ Трѣбва да отбележимъ, че споредъ Константинъ Богрянородни, единъ отъ печенежкитѣ князе къмъ 889 г. се е казвалъ Bala, а неговиятъ синъ — Bataul (900—920 г.).

изговоръ (стр. 94), а тукъ ще се спремъ на преведенитѣ и на турскитѣ наименования.

Ако се вземъ по-внимателно върху всички турски названия ще видимъ, че турцитѣ еднакво сж превеждали, осмисляли и налагали свои названия.

Турцитѣ сж превеждали всички по-стари названия, на които сж разбирали значението на името, независимо отъ това дали тѣ сж отъ български или гръцки произходъ. Гръцкото Гинеко-костронъ се превежда на Късъ-хисаръ, дн. Женско, Сидерокастронъ = Демиръ Хисаръ, Велесъ — въ Кюпрюлю, Сърнена-гора въ — Караджа-дагъ, Ниса-планина — въ Кара-окушъ, която е клонъ отъ Ени-ханъ-тепе въ централнитѣ Родопи, Маторие гори — въ Коджа-балканъ (Стара-планина), *Ἰερὸν ὄρος* до Родосто — въ Текиръ-дагъ (Света гора), Виденица — въ Гьозъ-тепе въ Родопитѣ, в. Перунъ въ Пиринъ — на Елъ-тепе, р. Черна — на Карасу, Вълчи-кладенецъ — въ Куртъ-бунаръ (Чирп.), и пр. Броятъ на преведенитѣ турски названия, изглежда ще да е твърде голѣмъ, но тъй като намъ не сж ни известни старитѣ български наименования, на този видъ имена тукъ повече не ще се спираме.

Известно е, че броятъ на селищнитѣ, рѣчнитѣ и мѣстни названия отъ турски произходъ е твърде голѣмъ. Тукъ трѣбва да отбележимъ, че отъ всички народи, живѣли изъ българскитѣ земи, никой така сполучливо и точно не е давалъ селищнитѣ и мѣстнитѣ названия, както турцитѣ. Всѣко име въ зависимостъ отъ неговата околностъ, особеностъ на почвата, растителностъ, особенъ видъ, цвѣтъ, състояние и пр. е давано напълно вѣрно. Да вземемъ само единъ примѣръ. Днешното име на с. Вѣтрень-долъ е преводъ

отъ турското Ели-дере. И пжтникътъ ще забележи до селото, че всички дървета вмѣсто на югъ, сж наведени на северъ. Това единствено се дължи на постоянниятъ вѣтръ, който духа по коритото на р. Ели-дере отъ планината къмъ равнината.

Отъ неизброимото число турски названия ще се задоволимъ само съ нѣкои по-характерни и интересни имена, като: Хърманли, Казлъ Агачъ (Елхово), Кара-бунаръ, Казанлъкъ, Ярдъмъ, Дели Орманъ, Тузлукъ, Сакаръ-планина, Пашмакли, Юмрукъ-чалъ, Каймакъ-чаланъ, Ири-дере, Куручая, Гяуръ-гине, Еркесия, Орханъ-кьой, Хайрединъ, Татаръ-Пазарджикъ, Кангалъ, тѣсенъ и дълбокъ коларски пжтъ, Чадъръ-тепе, Кавръка, Аязларъ, Делибинлерли, Азапъ-кьой и пр.

НАЗВАНИЯ СЪ ТУРСКИ ИЗГОВОРЪ

Между множеството турски наименования, въ всички крайща на нашитѣ зими се срѣщатъ и голѣмъ брой, особенъ видъ селищни и мѣстни имена отъ предславянски и славянски произходъ, видоизмѣнени по турски изговоръ. Тѣзи имена показватъ, че турцитѣ, макаръ и завоеватели сж възприели и много отъ заваренитѣ названия, като сж ги приспособили по свойствения на тѣхния езикъ строежъ на думитѣ. Имената съ турски изговоръ, можемъ да раздѣлимъ на три малки групи. 1. — Напълно видоизмѣнени, 2. — названия въ които нѣкоя отъ срѣднитѣ срички или мека съгласна е промѣнена на твърда гласна или е изпустната нѣкоя гласна и 3. — имена чийто наставки завръшватъ на ча, че, ша и джа.

Къмъ първата група можемъ да отнесемъ следнитѣ имена: С и л ѝ с т р а, отъ гръц. Дристра, а последното произхожда отъ стб. Дръстъръ, Едирнѣ — отъ Одринъ, Ф ѝ л и б е — отъ Филипополисъ, Г љ ѝ з е к е н љ отъ стб. Козекградъ, Екренѣ отъ Кранея, Г љ ѝ п с а отъ Копсисъ, Г ю м ю р д ж ѝ н а отъ гръц. Комоцена, К ѣ с т р и ч љ отъ Кастрица и пр.

Къмъ втората група спадатъ следнитѣ имена: М а д а р а отъ стб. Матара, К ѝ р т е н љ — отъ Коритенъ, Т р ѣ в н а — отъ Трѣвенъ, С т у д ѣ н а (Соф.) — отъ Студенъ, Л ѝ з н а — отъ Лозенъ, Н ѣ в л я — отъ Невенъ, К р и в н я — отъ Кривина, Н и к ю п љ (Търн.) — отъ Никополь, отъ Дирѣма — Драма; Д р ѣ з н а (Правишко) — отъ Драздѣ (гора, лѣсъ), И с т ѣ р н а до Варѣша при Прилепъ отъ лат. cisterna и др. Името на града К ю с т е н д ѝ л љ е арабски преводъ на Константинова земя (ил на арабски значи земя).

Броятъ на названията, които спадатъ къмъ третата група е най-голѣмъ. Въ тѣхъ българскитѣ наставки ица, ецъ, ѣцъ сж замѣнени споредъ турската фонетика съ суфикситѣ — ча, че, ша и джа. Така: К ю с т ѣ н д ж а идва отъ Костенецъ, Д у п и н д ж а — отъ Дупница, С т р ѣ л д ж а — отъ Стрельцъ, К ѝ з л у д ж а — Козица; Д о б р у д ж а — отъ Добротица; С т р ѣ н д ж а — отъ Стражица, Н ѣ в ш а — отъ Нягоса; Е л ѣ х ч а — отъ Елшица (Хаск.), К а р а п ч а (Попов., Ямб. Балч.) — отъ Крапецъ, р. К а р а п а н ч а — отъ Крапиница, К а л у г ѣ р ч а — отъ Калугерица (Н. Паз.), М а р к ѝ в ч а — отъ Марковица; К ю л ѣ в ч а — отъ Кулевецъ; К о с ѝ в ч а — отъ Косовецъ; Е з е р ч а — Езерецъ; С е л ч а — отъ Селце, С т р ѣ л ч а — отъ Стрельцъ, Л ѝ в ч а — отъ Ловечъ, З ѝ м н и ч љ отъ — Зимница; Б л а ч а (Невр.) — отъ Блатецъ;

Крѣнча (Дрѣн.) — отъ Крънецъ; Црѣнча — отъ Църньць (калугеръ), Рѹпча = отъ Рупецъ, Влаховичъ — отъ Влаховица, Лютаджикъ (Врач.) — отъ Лютица¹⁾ и пр.

АЛБАНСКИ НАЗВАНИЯ

Въ най-западнитѣ предѣли на българскитѣ земи се срѣщатъ и доста названия отъ аблански произходъ. Следъ австро-турскитѣ войни презъ 1688/1690 г., много българи отъ Скопско, Тетовско, Дебърско, Гилянско, Кумановско и Гостиварско, заедно съ сърби изъ Косово-поле, напускатъ роднитѣ си огнища и се изселватъ на северъ отъ Дунава въ днешна Войводина — Срѣмъ и Банатъ, тогава австрийски владения. На мѣстата на обезлюденитѣ селища, било доброволно или по нареждане на турското правителство сж били заселени албански колонисти, които покъсно постепенно заематъ все по-обширни области по горното течение на Вардара и Морава.

Както всички народи, така и албанцитѣ сж видоизмѣнявали, осмисляли или напълно замѣняли старитѣ селищни и мѣстни названия съ такива отъ албански произходъ. Тѣй като тѣзи крайща ми сж твърде малко познати и не съмъ ималъ възможность да събирамъ материали, то затова тукъ само за примѣръ ще бждатъ дадени нѣколко албански названия като: Për-kor̃da = „подъ ридъ“ до Црѣни-врѣхъ (Ск.), Vogat Tur̃čve = Турски гробища до Горно Сонѣ (Ск.), Džur̃i zi = „Черенъ камъкъ“ до Малчище (Ск.), Škoza = Габеръ до Червена вода (Ск.) и пр.

¹⁾ Въ единъ документъ отъ 1836 г. вм. потурченото Лютаджикъ, срѣщаме бѣлг. Лютица.

ИМЕНА СВЪРЗАНИ СЪ НАРОДНОСТЪ

Всички народи, както и отдѣлни племенни групи, живѣли изъ българскитѣ земи, освенъ многобройнитѣ и разнообразни названия на селища, рѣки, планини и пр., сж оставили и не малкъ брой наименования свързани съ тѣхнитѣ собствени имена. И до днешни дни по името на старитѣ траки, обширната област между Стара-планина и Бѣло-море и отъ Черно-море до р. Места се нарича Тракия. Македония е добила името си отъ старитѣ македонци, а България — отъ старитѣ българи и пр. Известно е, че тракитѣ сж се дѣлили на много племена, всѣко отъ които е оставило и името си на областъта, въ която е живѣло. По името на тракийското племе фриги, страната въ днешна южна Македония нѣколко вѣка преди Христа се е наричала Фригия, а страната между Дунава и Стара-планина, по името на мизитѣ, много столѣтия се е наричала Мизия, име изчезнало едва преди единъ вѣкъ. По името на дарданцитѣ презъ срѣднитѣ вѣкове северна Македония се е наричала Дардания, а по името на пеонитѣ областъта по горна Брегалница и Кюстендилско е носила названието Пеония, име запазено и до днесъ подъ формата Пиянецъ.

Името на келтитѣ и на галитѣ¹⁾ не е запазено въ нито едно название, освенъ, ако приемемъ, че сердитѣ или сардитѣ сж отъ келтйски произходъ, които сж наложили своето име въ античното название на днешната ни столица — Сердика. Въ земитѣ на югъ отъ Дунава не сж открити до сега никакви следи отъ името на германското племе бастарни.

¹⁾ Имената Галата, Галатинъ, Галиче, Галичникъ и др. иматъ другъ произходъ.

Това, което прави особено впечатление и буди голѣмъ интересъ е, че името римски, римско не е запазено подъ никаква форма. Но безчетъ сж названията свързани съ латински, латинско и пр., въ смисълъ на старовремско, отдавнашно.

Името и на старитѣ славяни, дори и имената на нито едно отъ славянскитѣ племена, не е запазено въ нито едно название. Може би названието на с. С м и л ѣ н ъ (Смол.), произлиза отъ Смолѣни, а названието на р. Воюса въ Албания ще стои въ връзка съ племето ваюнити. Берзития и Драговития отдавна сж изчезнали като областни названия.

Съ имената на почти всички народности, живѣли по нашитѣ мѣста следъ идването на славянитѣ, като гърци, българи, кумани, печенеги, татари, турци, маджари, нѣмци и пр., сж свързани много названия, съ които ще се запознаемъ последователно, като почнемъ съ названията свързани съ „латинци“.

Преди да се занимаемъ съ произхода на названията свързани съ народностъ, трѣбва да обърнемъ внимание на обстоятелството, че не всички наименования на нѣкои мѣста носятъ непременно имената на народитѣ, които сж живѣли въ тѣхъ или около тѣхъ. Ще посочимъ примѣри, отъ които ще се види, че при наименованието на такива мѣста, околното население не е държало смѣтка за истинския народностенъ произходъ на народа, съ който е свързано името на нѣкое селище или мѣстностъ. На много мѣста се сочатъ названия като: Латѣнска черква, Латѣнски гробища, Латѣнско кале, Латѣнъ-градъ, или Елѣнски гробища, Елѣнска чешма, Грѣцки-долъ, Жѣдовъ-кладенецъ и пр., но това ни най-малко не показва,

че на тѣзи мѣста сж живѣли латинци, т. е. римляни, елини или гърци, жидове, т. е. евреи и пр.

Подъ понятието „латинци“ у насъ днесъ, и то подъ влиянието на училището, се разбиратъ римлянитѣ. Въ сжщностъ подъ „латинци“ народътъ разбира единъ народъ, който е живѣлъ по нашитѣ земи много отдавна, говорилъ е „не-разбираемъ“ езикъ, нито български, нито гръцки или турски, народъ, който се е кръстилъ като насъ и главно народъ, който е строилъ калетата, старитѣ черкви, пжтищата и т. н. Всички остатъци отъ стари градища, крепости, черкви, пжтища и пр., за които у народа не е запазенъ никакъвъ споменъ, никакво предание и за които нищо не се знае, сж останали отъ „латинско време“, отъ „латинцитѣ“. Много отъ старитѣ черкви, гробища, крепости, водопроводи, разрушени въ началото на турското владичество, дори и по-късно (какъвто е случаятъ съ старата турска баня въ Фердинандъ, разрушена следъ 1688 г.), населението въ повечето случаи нарича „латински“. До Бѣла-Черква и Павликени (Търн.), Хубавене (Лук.), Ставерци (Орѣх.), Богданово (Ст. Загор.), Грамада (Кул.) и мн. др. има „Латински гробища. До Ботунецъ (Соф.), Каменополъ (Б.-Сл.), въ Кунино и до Осиково (Вр.) и пр. се намиратъ Латински черкви, а до Бахалинъ (Царибр.) има Латински кръстѣве и до Ботево (Вид.) — Латински караулъ. Приведенитѣ по-горе „Латински гробища“, и „Латински църкви“, както и повечето отъ разрушенитѣ крепости, които народътъ нарича „Латински“, сж обикновено отъ епохата между X—XIV в. сл. Хр.

Значително по-малко сж названията, свързани съ името еленски, елински или гръцки. Кои и какви сж тѣзи „елини“ въ народното съзнание

нѣма ясна представа; знае се само, че елините сж живѣли отдавна, че били едри люде, били християни и нищо друго. Названията, свързани съ елини и гърци, сжщо така не показватъ, че на тѣзи мѣста сж живѣли гърци; тѣ се отнасятъ до мѣста, които явно нѣкога сж били обитавани отъ българи, но презъ робството всички връзки съ миналото сж били прекжснати, затова и за такива мѣста не се знаятъ никакви легенди или каквито и да сж спомени. До Ябланица (Тет.) има Еленйшки гробища, надъ Лѣсидрѣнъ (Тет.) — Елѣнски гробища, до Ясна-поляна (Бур.) — Елѣнско гробе. До Кюлевча (Шум.) една обградена отъ две страни съ високи скали долина, гдето споредъ народното предание е имало голѣмо сражение между българи и гърци, при което последнитѣ били съвършено разбити, се нарича Грѣцка сѣчь. Една могила до Правецъ (Бот.) се нарича Гъркова могила, а една мѣстность до Говедарци (Сам.) — Гъркóвица. На българскитѣ названия съ значение на гъркъ, съответствуватъ турскитѣ — Урумъ-кьой, дн. Ефремъ (Харм.), Урумъ-ени-кьой, дн. Българово (Айт.) и др.

Доста сж примѣритѣ на селищни и мѣстни названия, свързани съ името българинъ. Въ Шишмановата грамота, дадена на Рилския манастиръ, нѣкжде изъ Дупнишко се споменува с. Блѣгарно. Въ една грамота отъ 14 в., нѣкжде изъ Косово поле се споменува Блѣгарски катоунъ. Въ Ловчанско едно село се нарича Българѣне, въ Солунско има Бугарйево, въ южна Тесалия единъ връхъ се казва Булгара, а въ Кешанско има село Булгаръ-кьой. Турцитѣ и българитѣ-мохамедани изъ Родопитѣ, наричатъ „невѣрницитѣ“ — българи, както е известно, „гяури“. Много

названия изъ южнитѣ предѣли на земитѣ ни сж свързани съ името гяуръ или кауръ, като: Гяуръ-йолу до Априлово (Поп.), Гяуръ-гине — долина до Нова-махла (Пещ.) Гяуръ-бунаръ до Каснаково (Хаск.), Кауръ-аланъ, дн. Българска поляна (Харм.), Каурско гробе до Девинъ, Кауръ-чанъ (Български звънецъ) до Ягодина (Девин.) и пр.

Основателъ на Бачковския манастиръ, както се знае, е грузинецътъ Пакурианъ, който го е обдарилъ съ много земи и други имоти. Този манастиръ е ималъ и много параклиси изъ различни краища на Родопитѣ. Такъвъ параклисъ или имоти, манастирътъ ще да е ималъ и около с. Павелско (Асен.), гдето и днесъ е запазено името Иверце¹⁾, което е стб. форма на грузинецъ.

Името на печенегитѣ е запазено въ малкъ брой мѣстни названия, като Печенакъ до Жгленъ (Лук.). Може би и въ названието на с. Бежаново (Лук.), да се крие маджарската форма бешеновъ, което значи печенегъ (гл. стр. 89). А Бешеновъ въ Банатъ, както е известно, е населенъ съ българи изъ Свищовско и Плевенско.

Отъ всички народи, които презъ срѣднитѣ вѣкове сж нахълтвали на югъ отъ Дунава, най-много следи сж оставили куманитѣ. Разселили се въ различни покрайнини между българитѣ, тѣ сж успѣли да оставятъ и повече селищни и мѣстни названия съ своето име. Въ Софийско едно село до скоро се наричаше Куманйца, въ Троянско има с. Кòменско, а въ Сърско — Куманйчъ. Една мѣстность до Панагюрище носи името Куманйчево, до Джурово (Тет.) има Куманецъ, до Криводолъ (Врач.) — Куманова

¹⁾ Въ Царибродско, малки каменни вдлъбнатинки, въ които се събира дъждовна вода се наричатъ йверки.

чука, до Вердикалъ (Соф.) — Куманинъ-долъ, до Девинъ — Кѡменъ, до Широка лжка (Дев.) — Кѡменско гробе, а до Видраре (Тет.) — Команйшка лжка.

И узитѣ сж оставили своето име въ названieto на с. Узларъ (Балч.).

Презъ срѣднитѣ вѣкове българитѣ сж наричали днешна Албания — **Албанска земя**¹⁾, а презъ 14 в. днешното с. Арбанашко (Куман.) се е наричало Арбанаси. Днешнитѣ названия на с. Арбанаси (Търн.) и Г. и Д. Арбанасъ (Асен.) носятъ имената си отъ онѣзи българи, които презъ 13 или 14 в. сж били преселени отъ къмъ предѣлитѣ на Албанската, т. е. Арбанашката областъ. Това старо название е запазено и въ крепостта Арбанашко кале до Гаганица (Берк.). Турцитѣ наричатъ албанцитѣ арнаути, подъ което име се разбиратъ не само албанци, но и българи, дошли отъ най-западнитѣ, съседни съ Албания, български области. У насъ сж запазени доста названия свързани съ арнаутитѣ, отъ които ще споменемъ само: Арнаутъ, дн. Пороище (Разгр.), Арнаутито (Ст. Заг.), Арнаутецъ до Коприщица, Арнаутска пжтека до Джуровъ (Тет.) и др.

Голѣмо впечатление правятъ и названията, които напомнятъ за нѣмци, маджари и сърби. Трѣбва да се отбележи, че тѣзи названия, съ малки изключения, се срѣщатъ изъ областитѣ, въ които въ старо време се е разработвало рударството (ср. по-долу). Известно е изобщо, че въ всички рударски центрове на Балканския п-въ, презъ срѣднитѣ вѣкове и първитѣ два-три вѣка

¹⁾ Грамотата на Ив. Асенъ II, дадена на дубровчанитѣ, ср. И. Ивановъ, Български старини изъ Македония, стр. 578.

на турското владичество, добиването на металитѣ е било изкуство, съ което сж се занимавали предимно чужденцитѣ — саксонци или нѣмци, маджари, сърби и др.

Името на саксонцитѣ-рудари, които сж били главно нѣмци, е запазено въ нѣколко названия, като: Сà с а н и, махла въ Страдалово (Кюст.), въ Сà с а (Коч.), Шà ш е в о или Сà с е в о (Крат.) и пр., или пъкъ въ наименованията: А л а м à н и ц а, рѣка до Пирдопъ и р. А л а м à н к а, рѣка до Троянъ. Последнитѣ наименования произхождатъ отъ гръцк. ἁλαμάνοι или тур. аламанъ, съ които имена двата последни народа сж наричали нѣмцитѣ. Името нѣмци е запазено въ названието Нѣмски гробища до Вѣтрень (Пазардж.).

Голѣмо впечатление правятъ и досега разпространенитѣ названия, свързани съ името маджари или унгарци. Маджаритѣ не само като рудари сж се настанявали изъ полуострова, но и често преселвани презъ турското господство, тѣ сж оставили следи въ нѣкои названия, между които тукъ ще се спремъ само на следнитѣ: въ Самоковско има село Мà д ж а р е, основано отъ рударитѣ маджари или хървати¹⁾, които презъ робството сж разработвали желѣзната индустрия въ този край. Село съ подобно име има и въ Кумановско, както и въ Карловско, само че последното се изговаря М а д ж è р е. До Поморие една могила се нарича М а д ж à р ъ - т е п е, до Габровница (Ферд.) има М а д ж à р с к о к л а д е н ч е²⁾

¹⁾ Тукъ ще трѣбва да отбележимъ, че българитѣ сж наричали хърватитѣ, боснацитѣ и далматинцитѣ-рудари, не съ тѣхнитѣ имена, а маджари.

²⁾ Названието Маджарско кладенче, до Габровница, както и Шаранполъ до близкото село Студено буче, напомнятъ за онѣзи потурчени маджари, които следъ Чипровското възстание сж били заселени отъ турцитѣ изъ този край.

а една рѣкичка до Пирдопъ се казва Манджаринъ. Въ единъ документъ отъ 1600 г. се споменува единъ градъ съ името Угрешъ, който вѣроятно ще да се е намиралъ въ мѣстността Ограшъ, въ съседство съ върха Босна до с. Голѣмо Буково (Срѣдецка ок.), гдето сжщо така презъ срѣднитѣ вѣкове сж били разработвани желѣзнитѣ рудници. Името Угрешъ произхожда отъ стб. **оугри**, съ значение на унгарецъ, маджаринъ. Въ Шуменъ една мѣстность, гдето презъ 1848 г. сж се кжпали унгарцитѣ-емигранти, се нарича **Унгѹритѣ**.

На много мѣста у насъ се срѣщатъ и названия, свързани съ името сърби, които турцитѣ сж преселвали изъ нѣкогашнитѣ голѣми срѣбски рударски центрове. Въ съседство съ Маджаре (Самок.) се намира **Срѣбско село**, сега Мала-църква. По-рано с. Попово (Соф.) се е наричало **Срѣбски-Самоковъ**. Въ Севлиевско има с. **Сърбѣ** (дн. Росица), а до Столътъ (Севл.) има мѣстность **Сърбено бърдо**. До Сестримо (Паз.) има **Срѣбски гробища**, а до Етрополе — **Срѣбинъ-чешма**. Въ Видинско едно село се казва — **Бошнакъ**, до Стрелци (Плов.) има **Бошнакъ-тарлж**, а до Кралевъ-долъ (Соф.) — **Бошнячйца**.

Името на поляцитѣ е запазено подъ формата **Лѣхово** (Св. Врачко) и **Ляхово** (Паз.). До Пирдопъ има **Чѣшко поле**, а до Расникъ (Брѣзн.) — **Чѣшко пазарище**.

Интересно е че дубровчанитѣ, които презъ срѣднитѣ вѣкове, и особено презъ първата половина на турското ни робство сж били главнитѣ търговци по нашитѣ земи, сж оставили малко названия свързани съ тѣхното име. Въ Разградъ има **Доброшка махла**, а може-би и назва-

нието на с. Д о б р ѹ ш а (Врач.), да стои въ връзка съ името на дубровчанитѣ.

Генуезцитѣ и венецианцитѣ, сжщо така сж ни оставили малко следи отъ своитѣ имена и то подъ турската форма „дженевизлеръ“ или „френкъ“. До Гостилица (Дрѣн.), следитѣ отъ стария пѣтъ се наричатъ Д ж е н е в ѣ з ѣ - ѡ л ѣ (Генуезки пѣтъ), една отъ старитѣ търновски махли носи името Ф р ѣ н к ѣ - х и с а р ѣ, а надъ Варна едно село се нарича Ф р а н г ѣ.

Евреитѣ, които сж живѣли у насъ презъ всички времена като търговци, не сж оставили по-трайни названия, свързани съ тѣхното име, освенъ названието „Е в р е й с к а м а х л а“, каквато има въ всѣки градъ. Единъ кладенецъ въ Етрополе се нарича Е в р е е ц ѣ, а една полуразрушена кула — Е в р е й с к а т а к у л а. Въ замѣна на това, обаче, у насъ сж запазени извънредно много названия, свързани съ името „жидювци“ и то не въ смисълъ на евреинъ или жидъ, но съ значение, споредъ народното предание, на люде великани, страшни, които сж живѣли въ много далечни времена. Единъ старо-планински връхъ се нарича съ тур. форма Ч и ф ѹ т ѣ.

Арменцитѣ сжщо така сж стари преселници на Балканския п-въ. Въ грамотата на Шишмана, дадена на Рилския манастиръ, срѣщаме мѣстото А р м ѣ н ц и, въ Габровско едни колиби се наричатъ А р м ѣ н и т ѣ, едно село въ Никополско се нарича Е р м е н л ѹ й, а до Видраре (Тет.) има А р м ѣ н с к а поляна.

Циганитѣ, които сж се преселвали у насъ презъ различни времена отъ 10—17 в., сравнително много други народи, сж оставили, освенъ „Ц и г а н с к а м а х л а“, каквато има почти въ всѣко селище, и много други названия, свързани

съ тѣхното име. Въ старитѣ извори, както и въ западнитѣ предѣли на българскитѣ земи, циганитѣ сж известни и съ имената агупци, гюпци, гупци, т. е. люде дошли отъ къмъ Египетъ. Въ Шишмановата грамота се споменува мѣсто **Агоу-повы клѣти**. . . До Комарево (Карн.) има Цйгански пжтъ, до Бахалинъ (Царибр.) — Цйганска бара. Една старинна крепостъ до Петрово (Св. Врачко) се нарича Егюптенъ или съ тур. форма — Ченгенѣ кале, а единъ долъ до Прилепъ носи името Гюпско.

Власитѣ-овчари, които повече сж известни съ името каракачани, или заселенитѣ презъ 17—18 вѣкъ румънци, южно отъ Дунава, сжщо така сж оставили много названия, които показватъ за тѣхното присжтствие изъ българскитѣ земи. Особено голѣмъ брой такива наименувания се срѣщатъ изъ планинскитѣ области, гдето и каракачанитѣ-овчари, необезпокоявани отъ никого, сж преживѣли продължително време. Тукъ ще приведемъ само нѣколко названия, свързани съ името влахъ, като напр.: Влѣховица до Прелазница (Бѣлогр.), Влѣшко село (Ферд. и Врач.), Влѣховичъ (Кулско), Влѣшко селище до Д. Гноеница (Орѣх.) и т. н.

Изъ българскитѣ земи се срѣщатъ и доста названия, свързани съ името на юруцитѣ. Юруцитѣ сж преселени къмъ срѣдата на 16 в. отъ Мала-Азия; тѣ говорятъ турски, но истинскитѣ турци не ги смѣтатъ за турци. Юруцитѣ сж дошли на Балканския полуостровъ като пастири-номади, затова и названията свързани съ тѣхното име, се срѣщатъ повече изъ планинскитѣ и помалко въ предпланинскитѣ области. Въ Рила, единъ отъ високитѣ върхове се нарича Юрушки-чалъ, до Говедарци (Самок.) има Юрушко

кале, въ централнитѣ Родопи—Юрукъ-аланъ, а с. Надежда (Ловч.) и Руецъ (Тѣрг.), по-рано се наричаха Юруклеръ, т. е. юруцитѣ.

И татаритѣ сж стари преселници изъ нашитѣ земи. Още презъ 13 в. тѣ се ширятъ между Дунава и Стара-планина, но презъ епохата на робството тѣ вече сж заселени изъ различни покрайнини на земитѣ ни. Две села, едното въ Хасковско, а другото въ Борисовградско и днесъ се наричатъ Татарево. Александрово (Лом.) по-рано се е наричало Татаръ-махле, а Видинското село Слана-бара се е казвало Татарджикъ.

Въ обширната турска империя, между многото народи, дошли изъ всички краища на нейната територия, е имало и негри, или както нашиятъ народъ ги наричалъ араби. Тѣ сж идвали тукъ било като чиновници, като войници или роби. Въ много народни пѣсни се възпѣва „черенъ арабъ“. Въ завещателния актъ на Карлж-бей се споменува с. Арапли, название, което по-рано сж носили с. Абланица (Ловч.) и с. Черноземъ (Елх.). Село Златовръхъ (Асен.) до скоро се наричаше Арапово.

Черкезитѣ сж единъ отъ народитѣ, който най-малко време е преживѣлъ на Балканския п-въ. Тѣ спадатъ къмъ западната група на многобройнитѣ кавказки племена, които сж дошли едва въ срѣдата на 19 в., и съ Освобождението на България сж се изселили. Особено много черкези се преселватъ следъ 1864 г., когато руситѣ напълно сж заели тѣхната територия. Между голѣмиятъ брой названия, свързани съ името на черкезитѣ, тукъ ще споменемъ: Черкѣзъ-къой, дн. Александрово (Ямб.), Черкезлий, дн. Фердинандово (Карн.), Черкѣзка-махла до Демиръ-Хисаръ и Сѣръ, Черкѣзитѣ до Караманово (Свищ.) и т. н.

Едно село въ Варненско се нарича *Аджем-лѣръ*, чийто български преводъ е „персийци“.

НАЗВАНИЯ СВЪРЗАНИ СЪ ИМЕНА ОТЪ ОБЩЕСТВЕНИЯ ЖИВОТЪ.

Голѣмъ е броятъ на мѣстнитѣ и селищни названия свързани съ имена отъ обществения животъ, като: царь, султанъ, боляринъ, воевода, паша, кметъ и пр.

Още презъ II в. сл. Хр., до устието на р. Огоста, не далечъ отъ влизането ѝ въ Дунава и до с. Хърлецъ (Орѣх.), римлянитѣ сж издигнали една крепостъ, която се е наричала *Augusta* е. Споредъ единъ надписъ отъ около III в. сл. Хр., намѣренъ въ Хисаря (Пловд.), крепостъта около този курортъ въ старо време се е наричала *Ἀυγούστες*. По-късно Прокопий споменува нѣкжде на югъ отъ Стара-планина крепостъ, сжщо така подъ името *Ἀυγούστες*, а малко по-късно това име се предава вече чрезъ съответната нему гръцка форма *Σεβαστή* или гръцки преводъ *Σεβαστούπολις*, т. е. Царевъ-градъ. Презъ римска епоха днешниятъ градъ Стара-Загора се е наричалъ *Angusta Traiana*, а презъ X в. днешнитѣ Троянови врата сж били известни съ името *Βασιλική κλεισούρα*, което значи царски проходъ, име запазено и сега въ названия на Горна и Долна Васильца (Ихт.). Въ Рилската грамота на Ив. Шишманъ се срѣщатъ имената: *Цѣвъ-внрѣ* *Цѣвъ-врѣ*, а въ друга грамота отъ това време, подъ днешното си име, се споменува градчето *Царевъ-село*.

Изъ всички краища на българскитѣ земи, най-много названия отъ този родъ, се срѣщатъ,

свързани съ името царь¹⁾. И не току така, безъ никакъвъ поводъ, народътъ е свързалъ толкова много мѣста съ името царь. На такива мѣста, ако не нѣкой отъ българскитѣ царе, то нѣкой царски родственикъ ще да е ималъ свое владение или ще да е съградилъ нѣкоя крепость, църква и пр., или пъкъ нѣкой велможа или защитникъ, както четемъ въ надписа отъ Боженица, е „подържалъ царь Шишмана“.

Населението отъ селата въ Разметаница, между Дупница и Кюстендилъ, и днесъ сочи мѣстото Царичина, гдето споредъ народното предание сж се намирали дворцитѣ на Самуила и неговитѣ братя. Единъ рѣтъ до в. Веженъ и едни колиби отъ селото Свидня (Соф.), носятъ сжщото название, а една мѣстность до Гложене (Тет.) се нарича Царичина. Известно е, че въ Търново, мѣстото, гдето сж се намирали царскитѣ дворци, се нарича Царевецъ. Една височина съ следи отъ градежъ до с. Боженица (Бот.) и друга височина, съ остатъци отъ крепость надъ Брѣзникъ, както и единъ връхъ надъ Котелъ, носятъ името Царевецъ, а една низина до Видраре (Тет.) се нарича Царченецъ. Освенъ при Трѣвна, названия Царева ливада се срѣщатъ и между височината Вола и Черепишкия манастиръ (Врач.), до Кладорубъ (Бѣлогр.), Ломецъ (Троян.), Факия (Срѣд.) и др. До Жсень (Тет.) има Царичина чешма, до Чупрене (Бѣлогр.), Сталийска махла (Лом.) и Кокаляне (Соф.) — Царевъ кладенецъ, а надъ Самоковъ сж Царевитѣ кладенци. До Калояново (Слив.) и Кокаляне

¹⁾ Титлата царь, равнозначаща на императоръ, произлиза отъ лат. *caesar* и се е произнасяла презъ първото царство — **цѣсарь**, а формата царь е засвидетелствувана едва въ началото на второто българско царство.

(Соф.) има Царева пжтека, а до Борушица (Каз.), Костенецъ (Ихт.), Бояна (Соф.), Г. Болярци (Елен.) и др. — Царево падало, надъ Катунецъ (Лов.) и Дълбокъ-долъ (Троян.) се намиратъ Царева могила, до Бѣлоградчикъ — Царинъ гробъ, до Лобошъ (Рад.) — Царево селище, до Дрѣнъ (Рад.) е Царевото дърво, а надъ Струмица сж Цареви кули.

На горнитѣ названия отговарятъ побългаренитѣ гръцки имена Васильовска (Царева или Царска) планина (Тет.), Г. и Д. Васильца (Ихт.) или турскитѣ Султанъ-тепе (Царевъ връхъ), Султанъ-ери (Цареви ниви, — по срѣдното течение на Арда), Султанъ (Поп.) и др., както и западно-европейскитѣ Кралевъ-дворъ въ Пиринъ, Кралевъ-връхъ до Правецъ (Бот.), Кралъовъ-долъ до Смолянъ¹), Кралъ-мезаръ (Царски или Кралски гробъ) до Каравелово (Елх.) и мн. др.

Латинското *caesar* е преминало у гърцитѣ подъ формата *καῖσαρ*, която видоизмѣнена на *καῖσαρα*, се запазва до късното срѣдновѣковие като придворна византийска титла. Отъ тази титла сж добили названията си: Кесарево (Г. Орѣх.), Кесаръ надъ Брѣстовица (Пловд.), Малъкъ и Голѣмъ Кесаръ въ Стара-планина надъ Етрополе и пр.

Гръцкото деспотъ, което значи управителъ, която титла у насъ сж носили обикновено и най-близкитѣ роднини на царя — братя, синове или братовчеди, се е запазила въ областното название Доспатъ, както и въ Дѣсподецъ до Градево (Г. Джум.).

¹) Кралевъ-долъ (Соф.) носи името си отъ първия заселникъ Кралъо, дошълъ презъ 16—17 в. отъ къмъ Кратовско или Кумановско.

Друга титла отъ гръцки произходъ, която е добила гражданственостъ и е измѣстила старославянскитѣ жупанъ и банъ, е дуксъ, която има сжщо така значение на областенъ управителъ и която, както и старославянскитѣ титли, сж запазени въ нѣкои наименования. До Перушица една надгробна могила се нарича Дѹкова (а не Духова), а друга, сжщо така голѣма могила, която се намира въ полето, се нарича Бѹнова. До Дорково (Пещ.) има Дѹковецъ, до Калугерово (Паз.) — Жупѹница, единъ отъ малкитѣ притоци на Черни Искъръ носи името Джупѹница. Едно село въ Костурско се нарича Жупѹница, а една областъ въ Дебърско се нарича Жѹпа.

Старобългарското боляринъ не е могло да добие такова разпространение и да се наложи върху топонимията. До Търговище (Бѣлогр.) има Болѣрски рѣтъ, въ Витоша — Боѣрица, което вѣроятно идва отъ Болярица и въ Еленско има Г. и Д. Болѣрци.

Интересенъ е и произходътъ на името на с. Бояна (Соф.), което вѣроятно е гръцката форма βολάνος на аварското bajan, съ значение на боляринъ, велможа.

На всички тѣзи названия отговаря доста разпространеното турско наименование на селища и мѣста, свързани съ паша, като: Пашѹкой (Елх.), Пашѹница (единъ дѣлъ отъ Рила планина), Пашѹбунаръ до Пирдопъ, Пѹшини пояти до Градецъ (Вид.) и мн. др. Тукъ се налага да отбележимъ и още едно турско название, което отговаря на днешното прѣвъ министъръ — везиръ, като: Везѹръ-тепе до Плиска и въ Странджа планина. У насъ се срѣща, ако и много рѣдко, турско-арабското Емирлѣръ, което значи принцове, титла която носятъ

потомцитѣ на пророка и Сейдъ (Поп.), което пъкъ значи човѣкъ отъ знатенъ произходъ.

Отдѣлни по-малки управители или началници на крепости у старитѣ българи сж се наричали воеводи¹⁾, или пъкъ съ гръцкото кефалия — κεφαλῆ, какъвто е билъ и севастъ **Огнѣнъ кефалиѣ**²⁾. Надъ Вратцата до Враца, единъ долъ се казва Воевѣдинъ-долъ, въ Ново-пазарско едно село се нарича Войводѣ, а названието на Келифѣрево (Търн.) е изопачена форма отъ стб. **Кефаларево**. Сжщиятъ произходъ има и една височина съ остатъци отъ градежи до Д. Гноеница (Орѣх.), която се нарича Кюфалѣрецъ. На тѣзи названия отговаря отчасти и турското Сердѣръ-чифликъ (Берк.), което има повече значение на главенъ воененъ началникъ.

Въ грамотата на Шишмана се споменува мѣстность **Столникъ**, а и днесъ въ Новоселско има с. Стѣлникъ, което произхожда отъ старото **столникъ**, т. е. царски виночерпецъ, който се е грижелъ за царската трапеза. Първиятъ султански коняръ се е наричалъ имрихоръ, отъ което име носи и названието си Имрихоръ (Разгр.).

У насъ се срѣщатъ и други названия, и то повечето отъ чуждъ произходъ, съ значение на господарь. Названието на с. Уровене (Врач.) идва отъ маджарското uroven — господарь. Името на с. Бошѹля (Паз.), произхожда отъ рум. moșul, гдето м споредъ турския изговоръ, е за-

¹⁾ Въ единъ надписъ отъ 1346 година четемъ: **воеводинѣ внтомировѣ ѿнь**.

²⁾ Отначало **кефалиѣ** е означавало военна длъжностъ — началникъ на войскава часть, а по-късно се явява като граждански и воененъ управитель.

мѣнено съ б. Първоначално тукъ, до стария пжтъ, се е заселилъ нѣкой цинцаринъ-кръчмаръ, покрай хана и имението на който по-късно постепенно сж се заселвали и други пришелци.

Множество сж и названията на селища, които стоятъ въ връзка съ турск. кадия (сждия), като: К а д ж - к ъ о й (Н. Заг.), К а д ѝ е в о (Плов.), на които отговаря названието на Сливенския кварталъ К л у ц о х ѝ р ъ, отъ гръц. *κρίτης χόρω* — сждийско-село и пр.

Старитѣ българи, дори и наскоро преди Освобождението, на днешнитѣ кметове сж казвали князе¹), нарицателно, което намираме и въ Виргинската грамота подъ формата кѣнжзѣ, отъ гдето произхождатъ и названията на К н е ж ѝ (Орѣх.), К н ѣ ж к и - д о л ѣ (Троян.), К н ѣ з о в о т о р и щ е до Борованъ (Б. Слат.) и пр.

Едно село въ Видинско се нарича С м ѣ р д а н ъ, името на което произхожда по-скоро отъ познатата още у Йоана Екзарха дума с м ѣ р д и, с м ѣ р д ѣ, което значи независимъ селски стопанинъ, отколкото отъ смѣрди, вони.

На турското К у р у д ж ѝ е в о — Кн. Александрово (Хаск.) отговарятъ съвременнитѣ П ж д ѝ р е в о, П ж д ѝ р с к о и пр.

ИМЕНА, СВЪРЗАНИ СЪ ВОЙНИ, БУНТОВЕ, ВОЙНИЦИ,
ГРАБЕЖИ И ПР.

По всички краища на българскитѣ земи, презъ всички времена сж ставали много чести

¹) Съвременното нарицателно кметъ произлиза отъ сръдновѣковното кѣмити, което пъкъ произхожда отъ лат. *comes*, преминало у гърцитѣ въ *χόμετος*, а у старитѣ българи — **КѢМЕТЪ**.

сражения, възстания, грабежи и пр. За съжаление обаче, съ малки изключения, за повечето отъ тѣзи събития въ народното съзнание, не сж запазени никакви, поне малко, по-ясни спомени. Вѣрно е, че около почти всички стари крепости, както и на много други мѣста, сж ставали сражения и масови избивания, но какво знае народното предание за тѣхъ? — Нищо друго, освенъ нѣколко несвързани и смѣтни, въ повечето случаи лишени отъ каквато и да е историческа истина, легенди. Много често напр. се говори, какъ съ измама била превзета тази или онази крепостъ, дето главно се преплитатъ дѣлата на нѣкоя бабичка, мома, евреинъ или циганинъ. Другаде се говори, какъ на конь или на магаре сж давали да ядатъ много ечмикъ, които следъ като изжѣднѣвали сж били пускани и намирали водопровода на обсадената крепостъ, или най-после какъ на рогата на кози, нощно време, сж били поставяни горящи свѣщи.

Ако у насъ сж запазени твърде малко мѣстни названия, непосредствено свързани съ сражения, то има доста наименования, които сами по себе си ни подсказватъ, че на тѣзи мѣста сж ставали кръвопролитни борби. Така до Кюлевча (Шум.) и до Котелъ има мѣстности, наречени Г р ѣ ц к а с ѣ ч ѣ, гдето споредъ народното предание сж станали голѣми сражения между българи и гърци. Въ една мѣстность до Несебъръ, наречена К ѳ к а л о с ѣ, се намирали много кости, които вѣроятно сж останали отъ страшното поражение, нанесено отъ Симеона презъ 917 год. върху гърцитѣ, въ сражението при Ахело. На последното название отговарятъ турскитѣ — К е м ѣ к ѣ - д е р е, дн. Костенарѣка (Пров.), гдето легендата разказва, че нѣкога е станала голѣма битка и К е м ѣ к о в ѣ - д о л ѣ до крепостъта Крѣнъ (Каз.), гдето споредъ преданието сж били избити много мъже, жени и деца.

Въ Разметаница подъ Голѣмо-село (Дупн.), една мѣстность се нарича Крѣвавето, гдето както легендата разказва, единъ царъ избилъ своитѣ братя. Подобно име носи и една скала надъ р. Дамлж-дере, източно отъ Девинъ, за която българитѣ-мохамедани разправятъ, че четиредесетъ момичета не сж искали да приематъ правата вѣра, затова турцитѣ сж ги качили на скалата, дето тѣ били изклани и отъ тамъ хвърлени въ рѣката. И надъ пролома при Перникъ има мѣсто наречено Крѣвавето, за което, за съжаление, не е запазена никаква легенда. Съответното турско название, подъ формата Канлж-дере, което значи Кървава рѣка, се срѣща до Крамолинъ¹⁾ (Севл.) и въ Еледжикъ — Ихтиманска Срѣдна-гора.

Освенъ голѣмиятъ брой названия, свързани съ името войникъ, като напр.: Войникъ (Ямб.), Войникъ-махле (Чирп.), Войнишка могила до Гложене (Тет.), има и старобългарски форми като: Ратица, отъ стб. ратѣникъ до Добревци (Тет.), на които имена отговаря и побългареното гръцко название Пелатиково (Дупн.), което произхожда отъ πελατικόν.

Днешното име на Стрелча (Пан.) е турски изговоръ на старобългарското Стрѣльуъ или Стрѣльцѣ-градъ, т. е. градъ на стрелцитѣ. Съответното турско, на горното име е Акънджиларе (стрелцитѣ), дн. Петко Славейково (Севл.), както и побългареното Аканджиево (Паз.). Все сжщото значение има и названието Окчиларъ (Ксант.). Изпращанитѣ напредъ съ разузнавателна цель войници въ турската войска сж се наричали гю-

¹⁾ Интересно е названието на Крамолинъ, което ни подсѣща да свържемъ неговото име съ стб. **крамола** — въ смисълъ на свада, кавга, не голѣмо сражение.

раджии, отъ дето произхожда и името на с. Гю-
раджийя (Новосел.). Войниците кавалеристи се
казвали — казаци, моряцитъ на военнитъ кораби
— азаплии — отъ дето и Азàпъ-кьой, дн. Ве-
селиново (Ямб.), а полкъ войници — сеймени —
отъ гдето и Сеймèнъ. Турцитъ, както е из-
вестно сж имали и специални отреди войски, на-
речени еничари, име съ което сж свързани много
названия, между които ще споменемъ: Енй чар-
ски кладенецъ до Самоводене (Търн.) и Енй-
чарското до с. Бѣгунци (Карл.).

Все въ връзка съ войни стоятъ и названията
— Сефèръ-чешме до Бѣлоградчикъ или Се-
фèръ-бунаръ до Сливенъ, които иматъ зна-
чение на походенъ кладенецъ, т. е. мѣсто гдето
сж почивали войски, които сж били въ походъ.
Село Раклиново (Айт.) по-рано се наричаше Се-
фèръ-кьой.

Въ грамотата на Ив. Шишмана до Рилския
манастиръ, намираме и названието **Вомарев'скии**
врхъ. Днесъ имаме нѣколко селищни названия
отъ сжщия произходъ като: Комарèво (Б. Сл.)
и Комàрево (Карл. и Пров.), на които съот-
ветствуватъ българ. Разбòйна (Търг.) и Раз-
бòй до Цаконица (Врач.), отъ стб. разбон и
турск. Харам-дере — Разбойна, (Айт.), както
и побългареното турско Харамлйецъ въ Их-
тиманска Срѣдна-гора. Интересно е да се отбе-
лежи, че почти всички тѣзи названия сж да-
дени на селища или мѣста, разположени въ
съседство съ проходи, гдето именно сж ставали
и най-голѣмитъ и чести обири и разбойнически
нападения, или пъкъ отдалечени и по-трудно
достъпни мѣста, въ които разбойниците се кри-
ели и по-спокойно сж могли да си дѣлятъ пляч-
ката. Почти сжщото значение има и нарицател-

ното хайдукъ, което у народа има по-скоро значение на обирникъ, крадецъ, отколкото на убиецъ. Съ това съществително сж свързани извънредно много названия като: Хайдѹшкото кладенче до Баткунъ (Паз.), Хайдѹшката пещера до Карлуково (Луков.), Хайдѹшката чешма, Хайдѹшка поляна и др.

На гръцкитѣ форми Фрѹлошъ (φρούρησις) и Пороминѹ (παράμονή) (Дупн.), както и Парамунъ-планина въ Трънско отговарятъ Вйгла, връхъ до Кукленъ (Асен.), в. Бйгла въ Искърския проломъ и височина до Желява (Соф.) и Бйгла-планина. Последнитѣ названия минало чрезъ гърцитѣ, произхождатъ отъ лат. *vigilo*, съ значение на пазя, бдя, на което отговарятъ стб. Брѣжане (Г. Джум.) отъ брѣжж = пазя и многобройнитѣ названия Стрѹжа до Бошуля (Паз.), Заветъ (Айт.) Крамолинъ (Севл.), Стрѹжата до Габрово, Стрѹжица (Г. Орѣх.), Стражѹвица до Старо-село (Троян.) и др. Горнитѣ названия произхождатъ отъ стб. стража. На тѣзи наименования съответства турск. Небѣтъ-тепе въ Пловдивъ, което точно отговаря на Вѹрдина могила до Бошуля (Паз). Все сжщото значение има и названието Стрѹтешъ до Ловечъ, което е побългарена форма отъ гръцк. *στράτης* = стража.

Названието на с. Сѹлица (Ст. Заг.), идва отъ стб. соѹлицѹ, което значи островърхо копие съ брадва, прикрепена въ долния край.

НАЗВАНИЯ СВЪРЗАНИ СЪ ПРИВИЛЕГИИ, ИЗВЕСТНИ ПРАВДИНИ, ЗАДЪЛЖЕНИЯ, ДАНЪЦИ И ПР.

У всички народи е имало отдѣлни личности или групи люде, които по разни причини сж успѣли да си извоюватъ или сж се ползували

съ по-голъми или по-малки облаги или привилегии. На първо мѣсто, почти всички роднини на владетеля, било той царь, краль, султанъ и пр. сж владѣли обширни земи, за които тѣ не сж плащали никакви данъци. Не рѣдко сж и случитѣ, когато нѣкои заслужили военачалници, боляри или други видни личности сж получавали като подарѣкъ пространни земи, които сжщо така сж били освобождавани отъ каквито и да сж данъци и др. бери.

Често царетѣ или други владетели сж издавали специални грамоти или други документи на манастиритѣ, съ които сж ги обдарявали съ имоти, които сжщо така сж били освобождавани отъ данъци. И султанитѣ сж издавали специални завещателни актове или фермани за подарени земи или други документи, съ които нѣкои лица или жители на опредѣлени селища сж се ползвали съ известни правдини, като напр. освобождаване отъ нѣкои данъци или други повинности.

Всички тѣзи права и задължения, както и подаренитѣ имоти сж запазени у насъ въ значителенъ брой селищни и мѣстни названия.

У старитѣ българи, макаръ и да е имало привилегировани съсловия и, макаръ че ни сж известни нѣколко царски грамоти и други документи, отъ които се вижда, че доста манастири сж били обдарени съ земи и други имоти, до насъ за съжаление, сж стигнали единъ незначителенъ брой названия, свързани съ нѣкои правдини или други бери. Името Царева ливада до Трѣвна, Факия (Бург.), Кладорубъ (Бѣлогр.) и между Вола и Черепишкия манастиръ (Вр.), явно говори, че това сж били мѣста запазени само за добитѣка на царя или неговитѣ роднини. Названието на с. Звѣринò (Вр.) стои въ връзка съ

думата **ЗВЪРЪНЪ**, т. е. мѣсто запазено за ловъ на по-видни личности¹⁾). Интерено е, че тукъ наблизу се намиратъ Царева ливада и Черепишкия манастиръ, около който има названия и любопитни легенди, свързани съ името на последния български царь.

Старинно е и названието на с. Забѣлъ (Трън.) и мѣстностъ до Алдомировци (Соф.), които произхождатъ отъ стб. **ЗАБѢЛЪ**, което значи забранена, запретена за сѣчене гора.

Все отъ старъ произходъ е и името **Трѣвна**, което е турски изговоръ, отъ стб. **Трѣвънъ**, **трѣвнина**, съ значение на данъкъ плащанъ за паша на добитъка и на което отговаря съвременното **Беглъка** въ Родопитѣ. Названието на **Лѣтница** (Ловч.) произлиза отъ **Лѣтнина**, т. е. данъкъ плащанъ отъ скотовѣдцитѣ за мѣстата, гдето сж лѣтували тѣхнитѣ стада, а названието **Зѣмница** (Ямб.) и м. до Редина (Соф.) отъ данъци, плащани за мѣстата въ които сж презимували овцетѣ.

При завладяване на полуострова отъ турцитѣ, повечето отъ придобититѣ отъ по-рано правдини се отнематъ отъ едни собственици или притежатели, за да се дадатъ на други. Турцитѣ раздѣлятъ поробената рая на две главни съсловия.

1. Рая християни, които сж били длъжни като истински роби да влѣкатъ на гърба си всичката тежестъ на черното политико-икономическо робство, да понасятъ всички данъци и да работятъ безплатно и

2. Рая-християни, едни отъ които съ права на привилегировани, които отчасти сж били пъл-

¹⁾ Въ Виргинската грамота на Константинъ Асена, срѣщаме **трѣвнина**, **звѣрънъ**, **збѣлъ** и други интересни имена, свързани съ правдини.

ноправни и почти самостоятелни, съобразно задълженията ѝ спрямо турската империя и власт, а други — съ по-малко права и по-леки данъци.

Турцитѣ владѣли обширни земи, съ които султанитѣ разполагали така, както намирали за добре. Преди всичко, султанитѣ раздавали земи за вѣчно ползване на свои роднини или заслужили военачалници, които земи сж се наричали хасъ, т. е. земя свободна отъ данъци. Отъ такива земи, носятъ и имената си Хасътъ, дн. Крънъ (Каз.), Хасъ-кьой, дн. Хасково и др. Названието Хасекъйя идва отъ хасъ и яка=земя, съ което се нарича обширната областъ въ Малко-Търновско.

Турцитѣ сж правили и другъ видъ дарения. Това е особенъ видъ султанска земя, отъ приходитѣ на която се е ползувалъ до животъ нѣкой отъ султановитѣ роднини, известни съ името Пашмаклъж, дн. Смолянъ.

Имоти завещани за религиозни цели се наричали вакъвски и отъ тамъ — Вакъвъ (Елх.).

Много по-голѣмъ е броятъ на названията у насъ, свързани съ правдинитѣ, съ които сж се ползвали една частъ отъ поробенитѣ българи, които ще разгледаме по-долу.

Едни отъ най-свободнитѣ българи презъ робството, играли най-голѣма политическа роля и които сж били длъжни да отиватъ на война заедно съ турскитѣ войски, за да помагатъ, сж така нареченитѣ войнигани. Названията на с. Войнкъ (Ямб.), или Войнкъ-махле — дн. Войницитѣ (Чирп. и Дрън.) и др., произхождагъ отъ войнигани.

Всички по-значителни проходи сж били пазени отъ българското население, което е живѣло въ съседство съ тѣхъ, срещу което се е ползвало съ известни правдини, наречени дервенджии. Сели-

щата и мѣстата, които носятъ името Дервентъ, не произхождатъ отъ пазителитѣ на приходитѣ, а самото понятие дервентъ е послужило за тѣзи наименования. Единъ проходъ и до него село, между Битоля и Охридъ се наричатъ Гявѣто, което значи право за преминаване на проходъ.

Специалнитѣ отреди, които сж се грижели за отглеждане на соколи у старитѣ българи, споредъ Виргинската, Рилската и други грамоти сж наричани *крагоуларъ'н*, *крагоулар* или пъкъ *геракаръ'н*, а у турцитѣ — доганджи. Тѣ сж били длѣжни да дресиратъ соколи за ловъ на султанитѣ, срещу което имали известни правдини. Отъ такива доганджии или тахинджии сж получили названията си — Доганово-Конаре (Паз.), Шахинларъ (Момч. и Кърдж.). Ахмаджиларъ (Момч.), на които съответства бѣлг. Соколаре (Б. Слат.), Герекарци и пр.

Раитѣ-христиани, които въ опасни мѣста и времена сж се впускали въ дълбокитѣ морски и рѣчни води сж се наричали далгъчи (далгъчийнъ-тайфаси), отъ което нарицателно име си е добило и названието с. Дѣлгачъ (Търгов.), а доброволцитѣ войници, които отваряли пѣтища въ горитѣ за преминаване на царската войска сж дали името на с. Балтаджи (Пловд.).

ИМЕНА ВЪ ВРЪЗКА СЪ ЛИЦА

Обичаятъ да се назоваватъ области, селища и мѣста по името на владетеля, основателя или собственика, било той царъ, боляринъ или най-обикновенъ стопанинъ е много старъ. Тѣзи названия сж давани или отъ самиятъ основател или пъкъ, което е и по-често явление — отъ околното население.

Въ 660 год. пр. Хр. гръцки колонисти на мѣстото на днешния Цариградъ, основаватъ градъ, който по името на тракиеца Визасъ билъ нареченъ Βυζάντιον — Византионъ. При Еносъ се е намиралъ града Πολυμβρία — Полтимбрия, който е носилъ името на тракиеца Полтисъ. Филипъ II Македонски е пренесълъ столицата си отъ Пела въ Κρηνίδης,, който по негово име билъ нареченъ Φίλιπποι — Филипи, развалинитѣ на който и днесъ се виждатъ до шосето между Кавала и Драма. Той укрепилъ и Пловдивъ, който по негово име билъ нареченъ Φιλίπποπολις — Филипополисъ. И по името на неговия синъ Александъръ, нѣколко новоосновани града били наречени Αλεξανδρόπολις — Александрополисъ, единъ отъ които се е намиралъ въ областъта на медитѣ, нѣкъде по срѣдното течение на р. Места. Къмъ 315 г. пр. Хр., Касандъръ, зетъ на Филипа II, основалъ близо до малкия градъ Θέρμη — Терме, голѣмъ градъ, който по името на неговата жена билъ нареченъ Θεσσαλονίκη — Тесалоника (дн. Солунъ). Сжщиятъ, на мѣстото, на разрушения отъ Филипа, гр. Ποτίδαια — Потидея, основалъ другъ градъ, който билъ нареченъ Κασάνδρεια — Касандрия — име и днесъ запазено въ полуострова Касандра.

Къмъ 309/308 год. пр. Хр., на мѣстото на гр. Ἀγορά — Агора (дн. Енисала), Лизимахъ основалъ градъ, който билъ нареченъ на негово име Λυσιμάχεια, а Филипъ V основалъ по долината на Черна градъ, който по името на сина си Персей, нарекълъ Персеида. Въ единъ надписъ отъ къмъ II—III в. сл. Хр. въ с.-з. България се споменува едно селище Αθύπαρα, по името на нѣкой си тракиецъ Ἄθυσ. Прокопий сжщо така споменува нѣколко селища, имената на които стоятъ въ връзка съ имена, като: Κλήμεντινiana, Παυλίμανδρα и др.

Тукъ трѣбва да отбележимъ, че днесъ до насъ не е стигнало нито едно название, свързано съ нѣкое отъ тракийскитѣ божества, макаръ, че по много върхове и покрай стотици извори да сж разкрити следитѣ на тѣхнитѣ светилища. Между другото нека напомнимъ, че не далечъ отъ гр. Луковитъ се намира една мѣстность, съ следи отъ старо селище, наречено Кабѣра, название, което нѣма нищо общо съ името на келтския царъ Каваросъ, царувалъ презъ III в. пр. Хр.

Ако отъ тракитѣ ни сж известни по-малко селища и мѣста, които сж носили имената на видни лица, и ако до насъ сж стигнали едно или две, свършено преиначени тракийски названия, свързани съ лични тракийски имена, то напротивъ, римлянитѣ не само сж имали обичая по името на нѣкоя видна личностъ да назоваватъ селища и мѣста, но днесъ у народа сж запазени значителенъ брой мѣстни, дори и селищни названия, свързани съ имената на нѣкои отъ римскитѣ царе или други лица.

Презъ римското владичество въ българскитѣ земи били основани и въздигнати отново, много села и градове. Една частъ отъ тѣзи селища сж били наречени по имената на императоритѣ-основатели, а другата по имената на тѣхни близки. На мѣстото на тракийския градъ Берое, Траянъ издигналъ другъ градъ, който билъ нареченъ Augusta-Traiana — Августа Траяна. Сжщиятъ основалъ, близо до Фере, другъ градъ, който по негово име билъ нареченъ Traianopolis — Траянополисъ. По името на Адриана, столицата на одризитѣ била наречена Adrianopolis. Около дн. Гюмюрджина е лежалъ града Klaudiopolis — Клаудиополисъ, при Девня (Варн.) Marcianopolis — Марцианополисъ, нареченъ по името на Марциана, сестра на римския императоръ Траянъ. По името

на Константинъ Велики, който пренася столицата на римската империя отъ Римъ въ стария Бизантионъ, града билъ нареченъ Constantinopolis. Въ с.-з. България къмъ II—III в. се споменува село Longinopara, което е наименувано на нѣкой си Longinus, а по името на нѣкой си Прѣохос, едно селище се наричало Прѣохопѣра.

Дѣлата на Траяна, както и неговитѣ упорити войни съ дакитѣ, сж оставили изглежда, незаличими следи у мѣстното тракийско население. За нито единъ отъ римскитѣ императори не сж запазени толкова много спомени, както за Траяна. Споменитѣ за този императоръ преминали и у славянитѣ, сж запазени и до днесъ между народитѣ на източната половина на Балканския п-въ. Както у насъ, така и между румънитѣ и отчасти сърбитѣ, народнитѣ предания и легенди свързватъ доста развалини отъ крепости, остатъци отъ стари пѣтища (калдърми) и стари окопи съ името на Траяна. Остатъцитѣ отъ единъ старъ градъ, северно отъ Пазарджикъ до скоро сж се наричали Траяновъ - градъ. Следитѣ отъ стария международенъ пѣтъ — Бѣлградъ—София—Цариградъ, почти навредъ, сж свързани съ името на Траяна. До Сливница има Горни и Долни Траянъ, до Казичане (Соф.) стария пѣтъ се казва — Траяно, до Цѣрово, Виноградецъ и Бушуля (Пазард.) — Траяновъ друмъ, а северно отъ Чирпанъ — Троянски пѣтъ. И по посока на пѣтя отъ Оескусъ на Дунава за Пловдивъ, следитѣ отъ стария пѣтъ се свързватъ съ името на този императоръ. До Лешница (Ловч.) остатъцитѣ отъ стария пѣтъ се наричатъ Траяновъ пѣтъ. И името на гр. Троянъ, който е възникналъ на стария пѣтъ, стои въ връзка съ остатъцитѣ на Траяновъ пѣтъ. До Бѣли-Ломъ, близо до Разградъ, има остатъци отъ нѣкакъвъ старъ пѣтъ, който

наричатъ Трайновъ пжтъ. Проходътъ по стария пжтъ надъ Ихтиманъ, е известенъ съ името Трайнови врата, а единъ старъ мостъ надъ Тополница, северно отъ Пазарджикъ, се нарича Трайновъ мостъ. Стариятъ пограниченъ окопъ, южно отъ Черна-вода—Кюстенджа, се нарича Трайновъ валъ.

Нѣколко названия, минали чрезъ черквата сж свързани съ името на Константинъ Велики и майка му Елена или както населението казва „царъ Костадинъ и царица Елена“. Такива имена можемъ да отбележимъ: Константинъ¹⁾, височина съ оброкъ, между Прогледъ и Стойкитъ (Асеновгр.), „царъ Константинъ и царица Елена“ надъ Враца и пр.

И византийскитъ императори сж назовавали градове и селища на лични имена. Юстиниянъ основалъ изъ днешно Кюстендилско, единъ градъ, който билъ нареченъ Justiniana Prima, т. е. Първа Юстиниана, а Прокопий споменува нѣкжде изъ Северна България града 'Ιουστινιανούπολις. Въ времето на византийската императрица Ирина, разрушениятъ при по-ранни войни, между византийци и българи презъ VIII в. гр. Берое (Ст.-Загора), е билъ възобновенъ и нареченъ на нейно име 'Ειρηνοῦπολις — Иринополъ, название, което едва се задържа до нейната смъртъ. По заповѣдь на Иванъ Цимисхий, крепостъта на Дръстъръ (Силистра) е била възобновена и въ честь на Теодора Стратилата, който му помогналъ въ войнитъ срещу руситъ, нарекълъ града Теодоруполъ. Презъ XI в. Алекси Комнинъ основалъ, на северъ отъ Пловдивъ единъ градъ, който билъ нареченъ Алексиополисъ. Де се

¹⁾ Името на с. Константинъ (Еленско) е ново, дадено следъ Освобождението.

е намиралъ този градъ съ положителностъ не е установено, но името Алѣксица, съ което се нарича една височина съ следи отъ крепостъ надъ с. Староселъ (Пловд.) ни подсѣща, че този незнаенъ градъ ще да е лежалъ, ако не около тази височина, то въ близко съседство.

Отъ всички данни, съ които разполагаме сега, виждаме че нито единъ отъ българскитѣ царе, било на първото или на второто българско царство не е основалъ градъ, въздигналъ или възстановилъ крепостъ, които да сж били наречени на тѣхното име или по името на нѣкои видни личности или роднини. Въ замѣна на това, обаче, българското население безъ никой да го заставя или да му заповѣда отгоре, самò непринудено е наименувало много мѣста и селища по името на нѣкой царь, владетель или собственикъ на известни зими, крепости и пр.

До сега у насъ не е открито нито едно мѣстно название, което да е свързано или да напомня името на нѣкой български царь отъ езическата епоха на първото ни царство. Ако нѣкъде има названия, които да напомнятъ имената на царетѣ преди покрѣстването ни, какъвто е случаятъ съ Аспаруховия окопъ до Ломъ, Аспаруховата кула въ Варна, Омуртаговия мостъ до Преславъ и пр., то това сж названия дадени въ ново време. И споменитѣ за царетѣ-християни отъ първото ни царство сж доста смѣтни. Още въ 14 в. въ Струмишко се споменува с. Борисово, но има ли това название нѣщо общо съ Борисъ I, за сега е невъзможно да се издири. Презъ последнитѣ десетолѣтия около следитѣ на отдавна разрушени църкви или манастири, като при Варна, Маренъ (Елен.), Заветъ (Айт.) и др. сж създадени легенди въ връзка съ името на царь Борисъ I. До Факия (Бург.) една мѣстностъ

се нарича П е т р ђ в а д о л и н а, название, което напоследъкъ нѣкой „зналецъ“, е свързалъ съ името на царь Петра. Въ българскитѣ земи има нѣколко названия, които напомнятъ името на единствения царь-войникъ, който презъ цѣлото си царуване се е борилъ срещу могщата Византия — Самуилъ. До с. Ключъ (Петр.), дето били разбити войскитѣ на Самуила се намира „С а м у ѝ л о в а м о г и л а“, което ново име ни напомня за трагичния край на първото ни царство. Надъ с. Кунино (Врач.) една пещера се нарича С а м у ѝ л и ц а, а една мѣстность, южно отъ гр. Елена, носи името С а м у ѝ л е ц ъ. Едва ли последнитѣ две названия иматъ нѣкаква връзка съ царь Самуила, тѣ по-скоро носятъ имената си отъ нѣкои духовни лица-калугери, които сж се подвизавали тамъ — случаи твърде чести изъ нашата топонимия.

Има ли нѣкаква връзка дн. гр. Р а д о м и р ъ, както и градеца Р а д о м и р ъ въ Албания, съ сина на Самуила — Гаврила-Радомира, това бждещитѣ издирвания ще установятъ.

При Перникъ е запазенъ споменътъ за К р а к р а, но дали този споменъ е достигналъ чрезъ народа, или това е наложено чрезъ книжницата, не може да се установи съ положителность.

Ако до насъ сж стигнали нѣколко съмнителни названия на мѣста, свързани съ имената на единъ или двама царе отъ първото българско царство, то въ замѣна на това по всички крайща на земитѣ ни, се срѣщатъ доста наименования, свързани не само съ имената на нѣкои царе отъ второто ни царство, но и съ имената на мнозина знайни и незнайни царски родственници — боляри, деспоти, мѣстни управители или други неизвестни личности отъ преди падането ни подъ турцитѣ.

Имената на двамата братя Асенъ и Петъръ, почти никъде не сж запазени въ нѣкое мѣстно название. Само между Садовецъ и Бежаново (Лук.), легендата свързва една мѣстность съ сражение, въ което взели участие Асенъ и Петъръ, и нищо друго. До Хаинъ-боазкия проходъ се намира Ивѣнкова пжтека, по която ужъ избѣгалъ Иванко, следъ като убилъ Асена. Името на Калояна, обаче, се срѣща запазено въ значителенъ брой названия. Но всички тѣзи наименования иматъ ли нѣщо общо съ Калояна или тѣ стоятъ въ връзка съ нѣкои други Калояновци, между които и управителтъ на Боянската крепостъ, севастократоръ Калоянъ, който презъ 1259 год. е съградилъ известната Боянска църква, за сега съ сигурностъ не може да се установи. До Желява (Новосел.) единъ старъ пжтъ се казва Калояновъ-пжтъ, до Белащица (Пловд.) има Калояновъ-врѣхъ, надъ Мжглишъ (Каз.) една порушена крепостъ се нарича Калоянка, а до Кѡлена (Ст.-Заг.) една мѣстность носи името Калоѣнецъ. Кварталтъ около ул. Царъ Калоянъ въ София до около Освобождението, се е наричалъ Калоянова-махла¹⁾.

Въ Македония още презъ 13 в. една обширна гора се е наричала Борилова гора. Въ Видинско има селце на име Борйловецъ, а до Турия (Каз.) една мѣстность се казва Борйлица. Безсѣмнено е, че и тритѣ названия нѣматъ нищо общо съ царъ Борила, а съ нѣкои други лица, които сж носили това име.

Почти сжщото може да се каже и съ многобройнитѣ наименования, свързани съ името Асенъ, име отъ кумански произходъ, което из-

¹⁾ Село Калояново (Слив.) е преименувано следъ Освобождението.

глежда, че е било доста разпространено между българитѣ презъ второто царство.

Нѣма съмнение, че всички тѣзи названия, едва ли иматъ нѣкаква връзка съ когото и да било отъ българскитѣ царе, които сж носили името Асенъ. Тѣ по-скоро напомнятъ за нѣкои мѣстни деспоти — царски родственици или владетели, или иматъ другъ произходъ. Като по-интересни названия, можемъ да отбележимъ следнитѣ; с. Жсенъ (Тет.), както и близката мѣстность Асѣница, които произхождатъ отъ Асенъ, р. Асѣница и Асѣновия боазъ до Сливенъ, Ясеново кале до Кокаляне (Соф.) и до Трънската рѣка¹⁾. Названието Калиманско поле въ Щипско и Калиманъ до Пирдопъ, ни напомнятъ името Калиманъ, което вѣроятно ще да е било доста разпространено презъ 13 и 14 в.

Въ едно мѣстно название до с. Шишкѡвци (Кюст.) е запазено и името на трагично загиналия български царь Михаилъ Шишманъ, който въ битката срещу сърбитѣ презъ 1330 год. е билъ убитъ и то, споредъ народното предание, не далечъ отъ селото, въ мѣстността Шйшманица.

Отъ всички български царе, името на последния български царь Иванъ Шишманъ е свързано съ най-много мѣстни названия. Около голѣмъ брой крепости, долини, извори и пр. сж създадени легенди, въ които не само се говори, какъ Шишманъ отчаяно се е борилъ срещу турцитѣ, какъ той загиналъ и билъ погребанъ въ неznайни пещери, но и много отъ мѣстата, свързани съ тѣзи легенди, носятъ неговото име. До с. Шипка (Каз.) една надгробна могила се нарича Шйшманецъ, а до Дуванли (Пловд.) една

¹⁾ Названието Асенова махла въ Търново, съ което днесъ се нарича Долната махала, е отъ ново време.

долина носи името Шишмàновъ-долъ. На мнозина сж познати Шишмàновото кале, както и Шишмàновитѣ кладенци надъ Самоковъ, съ седемтѣ извора, които споредъ легендата, бликнали на мѣстото, гдето била паднала отсѣчената отъ турцитѣ глава на Шишмана. До Лютибродъ (Врач.) се намира Шишмàновото кале, срещу което сж Шишмàновитѣ дупки, въ които споредъ мѣстното предание билъ погребанъ Иванъ Шишманъ. Мѣстността около тѣзи дупки се нарича Шйшманецъ. До Твърдица (Н.-Заг.) една крепостъ се казва Шйшкинъ-градъ.

И съ името на Срацимира Видински сж свързани нѣколко мѣстни названия, отъ които тукъ ще споменемъ развалинитѣ отъ крепостъ, наречени Срацимйръ или Срацимйрица до Калугеръ (Бѣлогр.).

Не е малкъ броятъ и на мѣстнитѣ или селищни названия, свързани съ имената на независими или васални князе, боляри, управители или неизвестни царски родственици, чиито владения сж заемали по-голѣми или по-малки пространства изъ предѣлитѣ на българскитѣ земи.

По името на независимиятъ деспотъ Славъ, владенията на който сж се простирали по горното течение на р. Места и източно отъ нея, Западнитѣ Родопи презъ 15—16 в. сж се наричали Славиеви гори, название сега забравено, но титлата му „деспотъ“ е запазена въ малкото областно название Доспàтъ. Съ името на полунезависимиятъ областенъ управителъ на крепостъта Копсисъ—Смилецъ, земитѣ на който сж се простирали отъ Ихтиманска Срѣдна-гора до къмъ Сливенъ, сж свързани нѣколко названия, между които тукъ ще споменемъ: Смйлево градище до Вѣтренъ, Смйлева скала надъ Г. Бѣльово

(Паз.) и Смиловене до Коприщица. Изглежда че името Смилецъ или Смиль, ще да е било доста разпространено мажду българитъ презъ срѣднитъ вѣкове, за да се запазятъ по-голѣмъ брой наименования, свързани съ това име, като напр.: Сми-лѣцъ, мѣстность въ Герлово, Смильовецъ, височина до Перникъ и мѣстность въ Каилъка до Плѣвенъ, Смилѣва долина до Царибродъ и Смилево, изчезнало село между Върба (Бѣлогр.) и Д. Раковецъ (Кул.)¹⁾

Изглежда, че името на Крали Марко е свързано съ най-голѣмъ брой мѣстни названия. Като почнемъ отъ Мѣрковитъ кули до Прилѣпъ и вървимъ по всички посоки на Балканския п-въ, рѣдко ще срѣцнемъ покрайнина, въ която да нѣма название, което легендата да не свързва съ Крали Марко, като напр.: Мѣркови кули до Новачене (Ботевгр.), Мѣркови кукли до Луковитъ, Мѣркова могила до Чумаковци (Б. Слат.), Мѣрковъ камъкъ, Мѣркова стѣпка, Мѣрковицъ до Сливенъ и мн. др.

До върха Миджуръ или Мицуръ, което име, може би да произхожда отъ Мицо съ наставката уръ, което на маджарски значи князь, се намира една мѣстность наречена Белауръца, название което напомня името на Белауръ, братъ на Михаилъ Шишмана. Наименованията на с. Алтимиръ (Орѣх.) и Алдомйровци (Соф.) ни подсѣщатъ за името на Елтимира, братъ на Георги Тертера — владѣтеля на крепостъта Крънъ. Но едва ли и тѣзи две названия иматъ връзка съ известния намъ Елтимиръ; тѣ по-скоро сж получили имената си отъ нѣкои други Алтимиръ или Алдимиръ, между които и единъ Алдимиръ,

¹⁾ Село Смилево (Битол.) е основано презъ началото на 18 в. отъ българи, преселници изъ Дебърско.

синъ Витомировъ, се споменува въ единъ надписъ отъ Боянската църква. Името на с. Гла-вѣнъ (Харм.), вѣроятно ще да стои въ връзка съ името на славянския ренегатъ Михаилъ Главасъ, който е билъ на служба при византийския императоръ Андроника II. Днешното име на Добруджа е турски изговоръ на независимия управителъ на този край въ края на 14 в. — Добротица. Все турски изговоръ има и названието на Балчикъ, което произхожда отъ името Баликъ, който е управлявалъ града при превземането на крепостта отъ турцитѣ. Последното име е запазено и подъ формата Балйка, съ което се наричатъ едни отъ колибитѣ до Церецелъ (Соф.). Единъ отъ водителитѣ на узкитѣ племена се е наричалъ Каспичанъ. име запазено и до днесъ въ названието на с. Каспичанъ (Н.-паз.). Названието на Ральово (Самок.) идва отъ името на Хреля. Една мѣстность надъ Бобошево (Дупн.) се нарича Оливѣрица, която вѣроятно стои въ връзка съ името на управителя на Северна Македония — Оливеръ. Все около сѣщото село, една друга мѣстность се нарича Ласкарица, по името, може би, на нѣкой мѣстенъ владетель. Съ името на Момчила, владенията на когото сж се простирали изъ днешно Гюмюрджинско и Ксантийско до къмъ Бѣло море, сж свързани не малко названия, като: Момчѣлъ-баиръ до Джура (Ксанти), Момчѣлово кале надъ Ксанти, Момчѣлово кале до Пиротъ, Момчѣлова маара въ Странджа, Момчѣлово градище до Подвисъ (Смол.) и др.

Името на гр. Кюстендѣлъ, както вече казахме, е турски изговоръ, на васалния на турцитѣ управителъ на тази областъ — Константинъ. Названието на Карлово не произлиза отъ Карлж-ова (Снѣжно-поле), както приематъ

нѣкои, а произхожда отъ името на потурчения българинъ Карло, владенията на който сж утвърдени отъ турцитѣ съ актъ отъ 1399 год. Една пространна гора, западно отъ Бѣлоградчикъ, се нарича Кàрловица — име което носи и една височина до Г. Пещене (Врач.). Обширната равнина между Бърдарски геранъ (Б. Сл.) и Селановци (Орѣх.), по името на управителя на крепостъта Орѣховъ — Косанъ, се нарича Косàня. На с.-и. отъ Враца, една равнина се нарича Шишмàново пòле, по името на собственицитѣ на тази обширна земя, потурчени потомци на Видинскитѣ Шишмановци.

Безкраенъ е броятъ на селищнитѣ и мѣстни названия въ българскитѣ земи, които стоятъ въ връзка съ имената на владетелитѣ или собственицитѣ на тѣзи мѣста. Да се изброяватъ тукъ всички имена отъ този видъ е невъзможно, а ще се задоволимъ само съ следнитѣ: Преслàвъ, Преслàвецъ до Люта (Ферд.), Дружимйръ, махла до Заногe (Соф.), Бѣломйръ до Брѣзе (Соф.), Витомерйла до Правецъ (Ботевгр.), Авèрковица, пещера въ която въ началото на 19 в. е живѣлъ единъ отъ калугеритѣ отъ манастира Св. Богородица и Пàрчовица до Карлуково (Лук.), Войнèжа (Търн.), както и Войнягово (Карл.) идватъ отъ собственото име Войнѣгъ и пр. Много названия сж свързани съ имената на „попъ Мартина и Вълчанъ воевода“, като напр.: Мартйнова чука до Чупрене (Бѣлогр.), Мартйница до Влашко-село (Ферд.) и др. До Върбово (Бѣлогр.) има Боянино гумно, до Ябланица (Тет.) — Радомйрецъ, до Цѣрова курия (Търн.), — Радомйра, Богдановъ-градъ — до Г. Павликени (Ловч.), Рòманова могила — до Сливница, Голѣмàново кале — до Садовецъ (Лук.) и пр. Едно малко селце въ Карнобатско се

казва Босйлково, а една планинска частъ до Шипка (Каз.) носи хубавото име Босйлковецъ, което, може би, да е ново побългарена форма на името Войсилъ, управителъ на крепостъта Крънъ. До Пудрия (Вр.) има Бѹдимиръ, до Буковецъ (Соф.) — Добрылово бранище, до Злетово — Ивѡновъ-преслапъ, до Алтимиръ (Орѣх.) — Вѡйчова падина, Драгулинъ-долъ — въ Панагюрище, Дабѡжовъ-долъ до Смолско (Пирд.), Вукашѡнецъ до Кралевъ-долъ (Соф.), Гурмѡзово (Соф.), Ивѡново (Рус.), Рѡйково и Пѣтково (Смол.), Мѡрково (Н.-паз), Кондофрѣ (Рад.) — отъ гръц. лично име Кондофрѣ, Нагояса до Г. Желѣзна (Троян.) и пр.

Между множеството названия ще трѣбва да отбележимъ нѣколко наименования, които сж отъ явенъ прабългарски или печенежко-кумански произходъ, като напр.: Драшѡнъ¹⁾ и Боровѡнъ (Б. Слат.), Драгомѡнъ (Год.), Дравинъ до Реброво (Соф.), Държѡнъ до Алдомировци (Соф.), Кормѡнъ, махла до Боженица (Ботевгр.), Кормѡнско (Севл.), Борѡлица до Турия (Каз.), Перѡловецъ (Вид.), Атѡла²⁾ до Жгленъ (Лук.), Дрѡжманъ до Дрѡново (Соф.), Сѡрманъ до Батулия (Соф.), Дѡндурина брада до Годечъ, Бѡталовъ-долъ до Зимевица (Соф.), Смѡльовица до Кралевъ-долъ и пр.

Сжщо така, много голѣмъ е броятъ на селищнитѣ и др. названия, чиито имена стоятъ въ връзка съ родовитѣ имена и фамилии, т. е. по името на родоначалника, който е основалъ селището или на това мѣсто е ималъ имоти. Тѣзи

¹⁾ Единъ управителъ, воевода на Воденъ презъ X в. се е казвалъ Драгшанъ.

²⁾ Споредъ единъ надписъ отъ VI в. сл. Хр., намѣренъ при Кюстенджа, синътъ на Цеука се е наричалъ Атѡла.

имена, обикновено завършватъ на овци, евци или на ци, като: Стрезѣмировци (Трън.), Будимѣрци въ Мориово, Радомѣрци (Лук.), Добреѣвци (Тет.), Богѣѣвци (презъ 14 в. — Богговци — Кюстен.), Михѣлци (Тър., стои въ връзка съ Михаилъ-беговци), Шѣшинци (Кул.), Рѣжинци и Костѣчовци (Бѣлогр.), Бѣтановци (Рад.) — отъ собственото име Батѣнъ, което често се е срѣщало у печенезитѣ, Бодѣловци до Пудрия (Врач.), Бѣкиловци (Берк.), Драгомѣнци (Вод.), Дермѣнци (Лук.)¹⁾ и пр.

Освенъ горнитѣ названия, които стоятъ въ връзка съ лица, изъ българскитѣ земи има още много стотици имена, било отъ турски или другъ произходъ, на които тукъ е излишно да се спираме.

ИМЕНА ВЪ ВРЪЗКА СЪ ПОНЯТИЯТА ЖЕНА, МОМА, МЖЖЪ И ПР.

По всички покрайнини се срѣщатъ, макаръ и по-нарѣдко, и названия, свързани съ имена изъ общественитѣ отношения, като жена, мома, момъкъ, мжжъ, бабичка и пр.

Презъ срѣднитѣ вѣкове на северъ отъ Солунъ се споменува крепостъта Γυνήκοχαῖστρον, т. е. Женска крепостъ. Турцитѣ сж превели това име въ Авратъ-хисаръ, а българитѣ — въ Жѣнско. Презъ турската епоха гр. Коприщица се е наричалъ още и Авратъ-аланъ, т. е. Женска поляна.

Интересно е, че отъ всички названия, които стоятъ въ връзка съ понятията жена, мома и пр., най-често се срѣщатъ такива, свързани съ девица, стб.

¹⁾ Дерманъ и Кудѣлинъ сж двама братя отъ кумански произходъ, които презъ 13 в. сж управлявали Браничевската областъ.

дѣвка, мома. Още презъ 13 в. нѣкъде около Варна, често се споменува селището Девина, което безсѣмнено едва ли ще е друго, освенъ съвременното преиначено по турски изговоръ с. Дѣвня (Вар.). Известно е, че до селото се намиратъ голѣми извори, които легендата ще е свързвала съ девица, т. е. съ далеченъ споменъ за Марциана, по името на която и града, който се е намиралъ тамъ, както казахме, се е наричалъ Марцианополъ. Голѣми извори има и въ с. Дѣвене (Врач.), както и до Дѣвенци (Лук.), които имена все стоятъ въ връзка съ девица — мома. На тѣзи названия отговарятъ многобройнитъ съвременни: Мѡмина-кисура (Ихт.), Мѡмина-баня до Хисаря (Пловд.), Мѡминъ-градъ между Котелъ и Жеравна, Мѡмина-стена до Кормянско (Севл.), Мѡмина-могила надъ Ловечъ и до Каменица (Пан.), Мѡмина-долина до Телишъ (Лук.), Мѡминъ-кладенецъ до Дисевица (Плев.), Мѡмина-скала до Дупница и надъ Бояна (Соф.) и пр. На горнитъ наименования съответстватъ турск. Къзъ-хисаръ въ Търново и до Абтатъ (Добр.), Къзъ-кале до Бракница (Поп.), Къзъ-бунаръ до Фотиново (Пещ.) и др. Подъ Колониитъ при Панагюрище една мѣстность се нарича Фѣтинци, а надъ Бистрица (Соф.) едни скали носятъ името Петрефетѣнъ, т. е. Момина скала. Всички тѣзи мѣстни или селищни названия, между другото, сж свързани съ чудни легенди, въ които главниятъ герой се явява момата, девицата.

Значителенъ е и броятъ на названията, които стоятъ въ връзка съ бабичка, между които тукъ ще изброимъ: Бѡбинъ-градъ до Радотина (Ботевгр.), Бѡбина-поляна, Бѡбинъ-зжбъ, стрѣмна скала въ Западна Стара-планина, която

стърчи уединена въ срѣдата на едно равно плато и пр.¹⁾)

Въ Витоша една мѣстность се казва Фращане, което ще каже братски; една махла отъ Ябланица (Тет.) се нарича Братювецъ, а единъ отъ голѣмитъ върхове на Срѣдна-гора — Братѣя.

До Оходенъ (Вр.) една мѣстность се казва Барбатѣнъ, отъ рум. bârbât — мъжъ.

НАЗВАНИЯ, СВЪРЗАНИ СЪ ЗАНЯТИЯ

Всички занятия, които сж били упражнявани отъ тракитѣ, илиритѣ, гърцитѣ, римскитѣ колонисти, както и отъ славянитѣ, прабългаритѣ, турцитѣ и други народи, живѣли изъ земята на българитѣ, сж послужили и за наименованията на много градове, села, рѣки и мѣста.

Най-първо трѣбва да се отбележи, че до сега до насъ не е стигнало нито едно название отъ тракийски или илирийски произходъ, което съ положителност бихме могли да свържемъ съ нѣкое занятие. Въ замѣна на това, обаче, броятъ на мѣстнитѣ, селищнитѣ, дори и рѣчнитѣ имена отъ този видъ, отъ славянски или отчасти гръцки, вулгаро-латински, турски и нѣмски произходъ, е извънредно голѣмъ.

Отъ всички занятия, упражнявани отъ разнитѣ народи, живѣли на югъ отъ Дунава, най-дълбоки следи въ топонимията сж оставили, не както би трѣбвало да се очаква — земедѣлието и скотовѣдството, а рударството. Лесно можемъ да си обяснимъ причината, защо именно отъ всички занятия, рударството е оставило толкова много и незаличими следи въ названията, щомъ като има-

¹⁾ Названията Дѣдовецъ, Дѣдино и пр. иматъ другъ произходъ.

ме предвидъ, че само при разработване на руднитѣ залежи, както и при добиването на металитѣ, най-много се промѣнятъ земеповърхностнитѣ форми. Не по-малко влияние сж оказали и трудноститѣ, мжкитѣ и изтезанията на работниците при разработване на минитѣ и особено при топенето на рудата. Следитѣ отъ разработването на рудниците, както и голѣмитѣ купища згурия, сж така явни, че не сж могли, а и въ днешни дни не могатъ, да не обърнатъ вниманието на всѣки минувачъ. На много мѣста изъ старитѣ рударски центрове, главно въ Фердинандско, Берковско, Врачанско, Ботевградско, Ихтиманско, Трънско, Босилеградско, Кюстендилско, Кратовско, Сърско, Правишко, Неврокопско, Демиръ-хисарско, Асеновградско, Самоковско, Панагюрско, Странджа и др., се виждатъ голѣми купове згурия, малки, близки една до друга галерии или трапове, останали отъ нѣкогашното рударство.

Отъ направенитѣ до сега проучвания се установява, че рударството е било известно на тракитѣ още презъ бронзовата епоха. Особено къмъ VI—IV в. пр. Хр., тракийскитѣ племена по долна Струма, изъ Родопитѣ, Странджа-планина, Кюстендилско, Ботевградско и другаде, сж били известни като добри рудари, а презъ римска епоха тракийскитѣ беси се славѣли като „изкусни рудари“.

Римлянитѣ, както и гърцитѣ, презъ V—VII в. сл. Хр., сжщо така, сж разработвали руднитѣ богатства почти въ всички краища на полуострова. Това знаемъ не само отъ историческитѣ документи и археологическитѣ издирвания, но и отъ запазенитѣ и до днесъ думи и мѣстни и селищни названия, като напр.: згурия отъ лат. *scaurā*, Згурово (Кюст.) и др.

Българитѣ презъ срѣднитѣ вѣкове, изглежда, че по-слабо сж се занимавали съ рударство, въ замѣна на това, обаче, чужденцитѣ-рудари — саксонци, маджари, хървати и сърби сж разработвали руднитѣ залежи изъ нашитѣ земи, както презъ епохата на второто ни царство, така и презъ първитѣ три вѣка на турското ни робство¹⁾. Едва презъ 18 и 19 в. турцитѣ и българитѣ сж почнали да обработватъ желѣзнитѣ рудници и да промиватъ златоноснитѣ пѣсъци по рѣкитѣ.

Всички названия, свързани съ рударството, както трѣбва и да се очаква, се срѣщатъ изключително само въ мѣстата, гдето сж били изваждани и обработвани металитѣ, т. е. въ планинскитѣ и предпланински краища.

Отъ всички названия, свързани съ рударството, най-разпространени сж имената, свързани съ понятието за самото разработване на руднитѣ залежи и добиване на метала. Между множеството наименования тукъ ще споменемъ: Рударско и Рударщица до Кладница (Соф.), Рудището до Бистрица (Соф.), Рудево въ Странджа, Рудьовица до Г. Желѣзна (Троян.) и до Желенъ (Соф.), Рудари (Бит. и Крат.), Рудникъ (Вел.), Рудище до Пещера, Рудищата до Тешово (Невр.), р. Рударка до Радотина (Бот.) и мн. др.²⁾

Не по-малко разпространени сж и названията, свързани съ нарицателното рупа, въ смисълъ на дупка, галерия или трапъ, отъ които нѣкога се

¹⁾ Рударитѣ-саксонци сж се заселили на полуострова презъ 12—13 в.; срв. Мѣјатовић Чед., Студије за историји српске трговине XIII—XIV в. Гласник српског ученог друштва, кн. 37, стр. 241.

²⁾ Названието „Рудина“, което се срѣща на много мѣста, има другъ произходъ и нѣма нищо общо съ рударството.

е изваждала рудата, като: Рупски-долъ до Чипровци (Ферд.), Рупе въ Крайщето, Рупчосъ, областъ въ Асеновградско и отчасти Смолянско, Рупината до Брацигово, Рупча (турски изговоръ отъ Рупецъ, Айт.) и пр.

Мѣстото, гдето е била промивана рудата, се е наричало дворище, отъ кждето произлиза и названието на с. Дворище (Кюст.). Отъ изчезналото нарицателно плакалница, съ което се е наричалъ единъ подъ съ дъски, на който се е изсипвала рудата, за да се промие и да остане чистъ концетратъ, е добила и наименованието си известната мина Плакалница въ Врачанската планина. Единъ притокъ на р. Бистрица (Кюст.), се нарича Плавило, т. е. плаване на руда.

Голѣмитѣ закрити пещи, въ които най-напредъ се е разтопявала рудата, сж се наричали обикновено видни или вигни, отъ тамъ и множеството названия, като: Вигнище до м. Яребковци (Сам.) и до Кралевъ-долъ (Соф.), Виднитъ до гр. Пещера и Казичене (Соф.), Видни до Попово (Сръбски Самоковъ — Соф.), Вигня до Д. Сѣкирна (Рад.), Вигнята до Панагюрище, Вигнището до Калково (Сам.), и т. н. Въ нѣкои покрайнини по-дълго време е била въ въ употреба по-старата форма, съ значение на видня, мн. ч. видни, и думата пехци=пещи, отъ което име сж получили и названията си с. Пехчево (Беров.) и Пехцето до Тешово (Невр.).

По-значителни следи въ топонимията сж оставили така нареченитѣ самокови, т. е. мѣстата гдето втори пжтъ е било разтопявано желѣзото и гдето то е било изчуквано и напълно готово за пазара. Освенъ името на гр. Самоковъ, гдето желѣзо-добивната индустрия е доста стара, и името на М. Самоковъ въ източна Тракия, имаме още

Срѣбски Самоковъ, дн. Попово (Соф.), Сàмоковъ (Прав.), до Чипровци (Ферд.), Пещера, Брацигово, махла отъ Габрошевци въ Крайщето, Самокòвището до Врачешъ (Бот.), Самокòвище до Забелъ (Трън.) и пр. Самоковътъ, заедно съ малката пещъ до него, въ която втори пжтъ се е разтопявало желѣзото, както и всички околни сгради, общо сж се наричали съ турско-арабското име — маданъ, отъ каето име сж добили и названията си: Мадàнъ (Врач. и Златогр.), до Вакъвъ (Елх.), Мадàно до Студена (Соф.), р. Мадàнска до Лозенъ (Свил.), Мадàнище (въ Странджа-пл.) и пр.

Малкитѣ желѣзни чукове, съ които се е разбивала рудата сж се наричали шлегъ, отъ нѣмското Schlager, отъ гдето произхожда и названието на с. Шлèгово (Крат.).

Много названия изъ рударскитѣ центрове стоятъ въ връзка съ ковачи, т. е. съ работенето на клинци, подкови, брадви и други желѣзни потрѣби. Такива названия могатъ да се посочатъ: Ковачèвци (Сам.), Ковàчовица (Невр.) и до Дълбокъ-долъ (Троян.), Ковачйца (Берк.) и до Бучинъ-проходъ (Соф.), както и тур. Чилингйръ-махле (Кърдж.) и пр. Остатъцитѣ отъ разтопената желѣзна, или медна руда, между населението сж известни съ лат scauria = згурия, отъ дето произхождатъ и названията: Згурйградъ (Врач.), Згүрово (Кюст.), Згурйя до Г. Ломъ (Бѣлогр.), Чгүра до Грезилковци (Крат.) или нѣмск. Schlacke = шляка и отъ тамъ названието Шлякно и пр.

Началницитѣ-надзиратели на работницитѣ сж се наричали хутмани отъ нѣмск. Huttenmann, и отъ тамъ Отманлий, дн. Симеоново (Ямб.) или байло, отъ италианското baïlo, отъ което

сжществително произхожда и името на с. Б^ай-
л о в о (Новосел.).

Работниците, които сж превозвали рудата, се наричали мърва̀ци, отъ мърва = руда и отъ тамъ произхожда и областното прекорно име Мърва̀ци (Невр.). А тѣзи, които сж приготвявали желѣзото въ пещитѣ, сж се казвали пещче-ри или пехчери, отъ което име произхожда и названието на гр. Пѣщера. На последното наименование отговарятъ често споменетата презъ срѣднитѣ вѣкове крепостъ Кръчимъ, дн. Кръчимъ (Пловд.) и известната отъ единъ надписъ, направена отъ великия дукъ Врана, крепостъ Крѣцѣва, дн. Кръчево или Кръчево (Дем.-хис). Въ Рилската грамота срѣщаме, сега изчезнало село, съ име Кръуно (Дупн.). Горнитѣ названия, както и имената Кръчищница, притокъ на р. Малки Искъръ до Етрополе и Кръчища (Костурско) произхождатъ отъ крѣуни, крѣуъ, крѣуъ и крѣуимъ, което значи работникъ-рударъ и отъ тамъ Рударско, желѣзарско село и пр.

Българитѣ, които сж се занимавали съ добиването на дървенитѣ вжглища за виднитѣ и маданитѣ, се наричали угляри, отъ гдето идва и името на с. Углярци (Рад. и Щип.). Мѣстата, гдето сж горѣли дървата за добиване на вжглищата, се казвали жижняца, отъ което сж получили названия си Жи́жниче до Долни Коритенъ (Кютен.), Жи́жкинъ-долъ до Влашко-село (Ферд.) и Жи́жничка усойна до Д. Уйно (Кюст.) или щетини, отъ което сж добили и имената си Щетѣнитѣ до Смолско (Пирд.) и Гинци (Соф.).

Името на рударитѣ-саксонци е запазено въ названията С^асе (Крат.) и С^аса (Царевосел.)

Златото е най-стариятъ металъ, който първи е обърналъ вниманието на човѣка. Както тра-

житѣ, които най-напредъ сж разработили златнитѣ и сребърнитѣ рудници въ Пангей и островъ Тасосъ, така и всички други народи, живѣли изъ българскитѣ земи, сж разработвали златнитѣ рудници и сж промивали пѣсъцитѣ въ златоноснитѣ рѣки.

Днесъ сж запазени само нѣколко славянски, гръцки и турски названия, които стоятъ въ връзка съ злато: р. Златѣца до Гаганица (Берк.), Златареви рупи до Трекляно (Кюст.), гр. Златѣца и пр., на които отговарятъ гръцк. Перперакъ (Хаск.), въ смисълъ на събирачъ на данѣкъ въ злато или турск. Алтѣнъ-дагъ, Алтѣнъ-тепе и пр. Последното название се срѣща доста начесто и е дадено на много отъ надгробнитѣ и селищни могили, които безспорно не сж златни, но споредъ народното предание съдържали много злато. Съ златопромиването е свързано и названието Плѣвица до Бистрица (Соф.) и Котѣцъ до Чипровци (Фер.) — което ще каже коруба за промиване на пѣсъкъ.

Добиването и промиването на медъта, сжщо така, датира отъ първитѣ времена следъ като тракитѣ се настанили на югъ отъ Дунава, което съ малки прекъсвания продължава и днесъ. Отъ значителниятъ брой названия, свързани съ медъта ще споменемъ: Мѣдно гумно въ Пиротско, Меденѣкъ въ Плакалница и турск. Бакърлѣкъ (Бург.), Бакъръ-Баиръ до Созополъ и хубавото старо име Медкѡвецъ (Врач.) т. е. мѣсто, гдето е била кована и дообработвана излѣтатата медь¹⁾. Една мѣстность надъ Бѣльово (Паз.), гдето презъ турско време е била разработвана медъта, се нарича Жѣгитѣ.

¹⁾ Името на с. Медкѡвецъ (Ломско) е пренесено отъ първитѣ заселници, дошли изъ Берковско презъ 17 в.

Среброто, сжщо така, е било добивано, мa-мaрѣ и въ по-ограничени мѣста, отъ всички на-роди живѣли у насъ. Тукъ ще споменемъ само нѣколко названия, които стоятъ въ връзка съ сребро, като: Срѣбѣрница, Срѣбѣрно ко-ло въ Осоговската планина и турск. Гюмюшѣ-чалъ въ Чепинско, Гюмюшѣ-дере въ Доспатъ и др. Все въ връзка съ сребро стои и побългареното, отъ турски произходъ име на с. Гюешевъ, Гюмюшѣ (Кюст.).

Не по-малко влияние върху топонимията е оказала и желѣзодобивната индустрия. Известни сж голѣмъ брой наименования, които стоятъ въ връзка съ желѣзото, отъ които ще отбележимъ: Желѣзница (Соф.), Г. и М. Желѣзна (Троян. и Тет.), Желѣзна (Ферд.) и пр., до които се намиратъ следи отъ старо рударство. На тѣзи названия съответствуватъ турск. Демирджилѣръ (Пазар.), Демирджилъи (Слив.), Демирѣ-тепе до Радославо̀во (Пирд.) и пр.¹⁾

Все въ връзка съ желѣзото, както и заная-тията, свързани съ него, могатъ да се споменатъ още: Ётрополе, градъ и мѣстность до Пещера и Ётровица до Мала Църква (Самок.), съ кое-то се означаватъ мѣста покрай рѣки, гдето е имало самокови и мадани. Името на с. Чека̀нчево (Новосел.) произхожда отъ стб. чеканѣ, което значи голѣмъ чукъ, а на Кара̀чево, отъ ка-рачѣ, малъкъ чукъ, който служи за подковаване на добитѣкъ. На последнитѣ две имена отговаря турск. Налбантларе, дн. Ковачитѣ (Слив.) и пр.

¹⁾ Името на Демирджилѣръ (Пловд.) е турски пре-водъ на преселеното въ края на 16 в. отъ Г. Желѣзна (Троян.) население, а Демирѣ-капу, Сидерокастронѣ, Си-дера, както и Желѣзни врата, и пр. иматъ другъ про-изходъ.

Названията на Г. и Д. Сѣкѣрна (Рад.) произхожда по-скоро отъ ковачи, които сж правили бравѣ-сѣкири, отколкото отъ растението сѣкиче (*Lathyrus L.*).

Макаръ че главнитѣ занятия на всички народи, живѣли изъ българскитѣ земи и да сж били земедѣлието и скотовѣдството, то въ връзка съ тѣзи занятия, до насъ не сж стигнали толкова интересни названия, какъвто е напр. случаятъ съ рударството. Но въ замѣна на това, въ землищата на всички населени мѣста има по-много, общи за всички крайща наименования, които стоятъ въ връзка съ земедѣлието и скотовѣдството, главно отъ български и по-рѣдко отъ турски или другъ произходъ.

Въ нѣкои отъ грамотитѣ на българскитѣ царе и сръбскитѣ крале, често се срѣща думата **ЗЕВЪГЕЛѢ**, което значи поле, което се обработва, т. е. орниче, отъ гдето произхожда и названието на гр. Гевгели. Навредъ сж известни названия Орниче или, Орнѣче до Кралевъ-долъ (Соф.), Угаритѣ или турск. Икинликъ (нивитѣ), Харманлийи (отъ харманъ, гумно) и пр. Необработенитѣ мѣста сж се наричали **НЕРЪЗНЕ** и отъ тамъ Нерези (Скоп.), Нерезине и пр.

Въ Виргинската грамота на Константинъ Асеня, срѣщаме термина периволъ, гръцк. *περιβολή*, отъ гдето произхожда и името на с. Периволъ (Кюст.), на което отговаря и названието на с. Чѣпровци или както населението го изговаря Чѣпоровци, стб. **Внпоурне** отъ гръцк. *κίπρος* = зеленчукова градина, както и старитѣ български наименования: Садовикъ (Брѣз.), Садово (Котл.), Садовецъ (Лук.) и мѣстность до Кунино (Вр.), или новитѣ имена Градѣни (Дуп.) или тур. Бахча и пр.

Между еднообразнитѣ названия, свързани съ лозарството, като: Л о з я т а или Л о з е т о до Гложене (Тет.), Л о з е н ъ (Соф.) и пр., се срѣщатъ още и стб. В ѝ н и ц а (Коч.), както и Д ѣ р т и т ѣ л о з я до В ѣ л ч и т р ѣ н ѣ (Плѣв.) или К у р у б а а г л а р ѣ (Сухитѣ л о з я) въ София и тур.-перс. М а р а ш ѣ (Шум. и въ Пазарджикѣ), М а р а ш к и Т р ѣ с т е н и к ѣ (Плѣв.) и т. н. Около селцето Равенѣ (Крум.), до Брѣстово (Хаск.), както и изѣ Странджа и Сакарѣ-планина се срѣщатъ голѣми каменни блокове, върху които има по една по-голѣма и до нея по-малка, кржгли дупки, известни между населението съ името Ш а р а п ѣ - т а ш и, т. е. камѣни за изстискване на грозде. Отъ направенитѣ проучвания се установява, че тѣзи каменни преси сж употребявани отъ мѣстното тракийско население, за изстискване на грозде, между VI в. пр. Хр. до къмъ IV в. сл. Хр.

Обработването на ориза може да се свърже съ названията О р и з а р е (Щип.) или турск. Ч а л т ѣ к ч и й, дн. Оризово (Чирп.), около което отъ отдавна не се сѣе оризѣ.

Едно голѣмо стопанство съ много земя, събрана заедно, е известно съ турск.—чифликѣ, съ което нарицателно сжщо така, сж свързани много названия, като: Г. Ч и ф л и к ѣ (Варн.), Б е й л е р ѣ - Ч и ф л и к ѣ, дн. Симеоново (Соф.), У р ѹ м ѣ - Ч и ф л и к ѣ, дн. Стара-рѣка (Ямб.), О б р а з ц ѹ в ѣ - ч и ф л и к ѣ до Русе и пр.

Съ скотовѣдството сж свързани много названия, по-голѣмата частъ отъ които всѣки, безъ особени трудности, може лесно да си обясни. Известно е, че до всѣко селище има пасбища и ливади или турск. Ч а й р ѣ (Г. Орѣх.) и пр. До с. Заногѣ (Соф.) една мѣстностъ се нарича съ рум. Ц а р и н а, което значи селско пасбище. А б р о я т ѣ на названията: като П л а д н и щ е, Г о в е д а р е,

Говедарникъ, Егрѣка, Кѡнски-долъ, Койнарѣ, отъ турски Коюнларѣ (Овчаритѣ—Б. Сл.), Чобанъ-дере, дн. Овчарово (Тѣрг.) и др., е толкова голѣмъ, че е излишно да се спираме върху тѣхъ. Тукъ ще отбележимъ названия на с. Пастухъ (Дупн.), което произхожда отъ стб. **пастоухъ** и ще каже пастиръ, Бутунѣцъ (Соф.), което значи Овчарски изворъ, както и Прѡгоня до Коприщица и до Тишевица (Врач.), което пъкъ означава мѣсто презъ което е минавалъ добитъка за водопой. На тѣзи названия отговаря вулгаро-лат. Вакарелъ (Ихт.) и до Несла (въ Бурела), отъ *vasag*, което ще каже говедарче. Интересно е названието и на прочутия планински курортъ Юндола въ Родопитѣ, което произхожда отъ тюркс. йонда, което значи коневѣдци и аулъ = колиба¹⁾.

До почти всички по-малки или по-голѣми рѣки до преди 30—40 год. е имало воденици, отъ които произхождатъ и многобройнитѣ названия Воденицата, Воденичище или турск. Дерменъ-дере, дн. Фердинандово (Плов.), Дерменджикъ, Дерменджиѡлу и пр. На тѣзи имена отговарятъ хубавитѣ стари названия: Жѣравна (Котл.), Жерноница (Дебърско) и Жърньовница до Игнатица (Вр.), които произхождатъ отъ стб. **жръны**, **жръньве**. Горната махла на Ловечъ е известна съ името Дръстене, което значи тепавица. Сжщото значение има и названието Ваявица до Гърлино (Кюст.).

Ако тракитѣ по-малко сж се занимавали съ търговия, то тѣхнитѣ южни съседи — гърцитѣ, презъ всички времена отъ основаването на многобройнитѣ приморски колонии и до къмъ 16—17 в.,

¹⁾ Презъ 16 в. въ долината на р. Осъмъ се споменава мѣстото Юнда.

сж били главнитѣ търговци на полуострова. Римскитѣ колонисти, сжщо така, сж били добри търговци, а славянитѣ — напротивъ, почти не сж се занимавали съ търговия. Презъ първото и второто ни царство, както и презъ първитѣ вѣкове на турското ни робство, освенъ у гърцитѣ, търговията главно е била въ ржцетѣ на дубровчанитѣ и венецианцитѣ. Презъ втората половина на робството, търговията минава почти напълно въ ржцетѣ на евреитѣ и отчасти на българитѣ и турцитѣ.

Още гръцкитѣ търговци и следъ тѣхъ римлянитѣ, сж създали покрай нѣкои светилища и въ нѣкои селища и, тържища или пазарища, които сж били известни съ името Емпори, отъ гръцк. ἐμπόριον или Emporium. Титъ Ливий разказва че Филипъ V, презъ 211 год. пр. Хр. е, обсаждалъ столицата на медитѣ Iamphorina, дн. Ямбòрано (Кюст.). Сжщиятъ произходъ има и Ёмборе (Костурске), до което има развалини на старо селище, наречено съ българския преводъ Търговище. Презъ римска епоха до с. Г. Косово (Севл.) се е намирало тържището — Emporium Piretensium, до Бѣлоземъ (Пловдивско) е било основано 'Εμπορεῖον Παρεμβολή, а до Димитриево (Чирпанско) — 'Εμπορεῖον Πίζος. Освенъ тѣзи названия у насъ широко разпространение е добила и друга гръцка форма съ значение на пазаръ, търгъ — πανήγυρις, отъ която дума произхожда и името на Панагюрище, както и видоизмѣненото тур. Панайръ-гедикъ до Девинъ и пр. Турцитѣ за търговия сж възприели гръцката форма, като я видоизмѣняватъ основно на пазаръ. Думата пазаръ влиза въ съставнитѣ части на много названия, между които тукъ ще споменемъ: Ескй-пазàръ до Попово (Елх.). Енй-пазàръ, дн. Нови-пазаръ, Осмàнъ-пазàръ, Татаръ-Пà-

зарджикъ и др. Турцитъ сж употребявали и думата джумая, съ значение на пазаренъ день, дума, която сжщо така влиза въ составнитъ части на много наименования, като: Г. Джумая, Ески Джумая, Шехъ-Джумая и пр. Всички тѣзи названия отговарятъ на стб. Търго̀вище (Бѣлогр. и Харм.) или Тържйще до Старо-село (Врач.) или на усвоенитъ чужди — пазаръ, панаиръ, Покрай търгъ или търговище, старитъ българи сж имали и друга дума, съ значение на панаиръ, съборъ, това е отдавна изчезналата дума ликъ, отъ гдето идва и името на Ликъ (Врач.).

Названието на Кьосе-Базиргянъ, дн. Денница (Шум.) е отъ турски произходъ и значи безбрадъ търговецъ.

Не е малкъ и броятъ на названията, свързани съ други занятия, между които тукъ ще изброимъ: Кòпиловци (Берк. и Кюст.), което произхожда отъ вул.-лат. саура, саро=кръчмарка; Осма̀ръ (Шум.), отъ стб. оүсма̀рь = табакъ, Ба̀лдево (Невр.) или Убогòво (Щип.) отъ стб. оүбогъ = божекъ, просякъ. Арабаджиево (Коларово—Ст. Заг.), Бороза̀нъ, дн. Тръбачъ (Разград.) отъ перс, борозанъ=тржбачъ, Грънчаръ до Луковитъ, Дюлгерлий до Малко Търново, Копара̀нъ, дн. Порой (Пом.), което ще каже скубачъ и пр.

НАЗВАНИЯ СВЪРЗАНИ СЪ ГРАДЪ, КРЕПОСТЪ, КУЛА, СЕЛО, ПОСТРОЙКА, СТАРЪ ПЖТЬ, ГРАНИЦА И ПР.

Въ землищата на почти всички селища, особено на тѣзи отъ предпланинскитъ области, се намиратъ развалинитъ или следитъ на отдавна изчезнали градове, крепости, кули, села или остатъци отъ най-различни градежи и постройки. Въ зависимостъ отъ предназначението, разположе-

нието, както и отъ народността произходъ на населението, живѣло или живѣе въ съседство, мѣстата съ такива остатъци носятъ нѣкои отъ следнитѣ названия: градъ, градище, хисаръ, кале, варошъ, касаба, кула, турла, селище, юртлукъ, друмъ, падало и др.

Старитѣ траки сж имали свои думи за означаване на крепостъ — *παρα*, за кула — *δίζα*, за градъ — *βρία* или *δεβα* и *dava*, които повечето сж влизали въ съставната частъ на много тракийски селищни названия, като: Bessaraga, Druziraga, Longinopara, Ortudizos, Μεσεμβρία, Geridava, Pulpudeva и др.

Гръцкитѣ колонисти, както и гърцитѣ презъ срѣднитѣ вѣкове сж имали, сжщо така, укрепени градове и дори селища, които сж носили имената си отъ изчезнали по-рано селища или постройки. Много често въ съставната частъ на названията сж влизали наставкитѣ *πόλις* = градъ, *κάστρον* = крепостъ и *χωρίον* = село и пр., като напр.: Νεαπόλις = Кавала, Ἀμφίπολις = Амфиполисъ, Γυναίκοκάστρον = Женско (Кукушко), Ῥουσόκαστρον, дн. Русокастро (Бург.), Νεοχωί Διδυμότειχον = Димотика и пр.

Споредъ нѣкои изследвачи, старото име на *Durostorum* = Силистра е отъ келтийски произходъ и значило твърда крепостъ, което отговаря и на староб. Твърдица.

Много отъ римскитѣ градове сж имали сложни имена, наставката или първата частъ на които е имала значение на градъ, крепостъ, малко укрепление и пр. като: Nicopolis, Marcianopolis, Traianopolis, Pompeanopolis, Castra Rubris. Castra et Civitas Montanensium и т. н. Между многото градове и крепости, Прокопий споменува, нѣкжде по Дунава, единъ градъ-крепостъ на име Πολυσκάστελλον и една кула — Σαλτουπύργος, другъ

въ областта на Тимокъ — Καστελλονόβο, а въ вътрешността — крепостта Καστέλλιον.

При заселването си на югъ отъ Дунава, славянитѣ сж заварили голѣмъ брой разрушени крепости, градове, села, вили, пжтища и пр., които въ едни случаи тѣ назовавали въ видоизмѣнената или осмислена форма като: Pulrudeva = Плѣвдинъ, Serdica = Срѣдецъ и пр., или изоставенитѣ, построени на височини крепости, лат. castellum или погърчени римско κάστρον сж били наречени градъ или градыцъ, а укрепенитѣ съ здрави и голѣми крепостни стени градове, сж били наречени градища. Покрай българскитѣ названия градъ и градище, славянитѣ сж запазили и гръц. πύργος въ формата пыргъ или пиръгъ и лат. castellum и turis въ формитѣ — Кастелъ или Костелъ и Турла.

Въ много отъ старитѣ документи отъ преди падането ни подъ турцитѣ, срѣщаме доста имена, които стоятъ въ връзка съ укрепления, градежи или каквито и да сж други постройки. Името градъ, както го намираме въ нѣкои паметници като самостоятелно селищно наименуване, не ни е познато, но то се срѣща въ съставната частъ на много названия, като: Тръновъ-градъ, Бѣлградъ, Белеградъ, Дългиградъ—нѣкжде къмъ Черно-море и пр.¹⁾ Въ грамотата на Константинъ Асеня на-

¹⁾ Въ Кърчовския надписъ четемъ: **Азъ Вранѣ доука велнкъ сътворн(хъ) града Крнцѣва, ... ѿ ... ѿсѣца. за молитъвы Калоіѡ(ана) ц(а)рѣ** (И. Ивановъ, Български старини изъ Македония, 1931, стр. 30, а въ унищожения надписъ отъ Асеновата крепостъ имаме **и зн'зда сен градъ...** В. Златарски, Асѣновиятъ надписъ при Станимака, И. А. Д. кн. II, 242.

мираме село **Градъцъ**, дн. **Градецъ** (Кривопал.), въ **Шишмановата** грамота — **Градеуница**, а въ друга една грамота отъ 14 в. — **Граднще** (Куман.).

Турцитъ завинаги разрушили не само многобройнитъ крепости и крепостнитъ стени на почти всички градове, но и унищожили безчетъ села. Старитъ названия на всички изчезнали селища скоро се забравили и околното население започнало да ги нарича съ българскитъ названия градъ, градище, селище, или подъ влиянието на турцитъ, сж били наричани хисаръ, кале, касаба, кула, юртлукъ, юренъ и пр.

На вулгаро-латинскитъ названия **Костѣлъ**, село въ Еленско, **Кастѣлъ**, махла отъ Батошево и на побългареното **Косталѣво** (Врач.), които произхождатъ отъ лат. *castellum*¹⁾ минало въ срѣдно гръцки подъ формата *кастѣλλον*, както и на побългареното **Кастариитъ**, антично *Castra Rubris* до Орѣхово (Свил.) и потурченото **Кестричъ**, стб. **Кастрица**, до Варна, които произхождатъ отъ лат. *castra* и погърченото *кастрион*, съответстватъ днешнитъ названия: — **Градъ** до Г. Ломъ (Бѣлогр.), **Градъ** до Орѣшене (Лук.), до Батошево, Красно-градище и Крамолинъ (Севл.), Килифарево (Търн.), **Градъ** надъ Мадара (Шум.), и до Батулия (Соф.), **Градѣцъ** (Соф.) колиби до Еленовъ-долъ (Соф.), височина до Радотина (Ботевгр.) и пр. Както въ миналото, така и днесъ името градъ по-често влиза въ съставнитъ части на голѣмъ брой мѣстни и селищни названия, между които ще споменемъ: **Зелѣниградъ** (Търн.), **Згорѣградъ** (Врач.), **Вишѣвградъ** (Търн.), **Звѣниградъ** до Калюферъ, **Чѣртиградъ** до Брусенъ (Тет.), **Коритенградъ** до Лютибродъ и **Крѣвградъ**

¹⁾ И до тритъ сега има развалини отъ крепости.

до Карашъ (Врач.), Кàменградъ въ Панагюрище, Вълчиградъ до Литаково (Ботевгр.), Бұдинъ-градъ до Бутово (Търнов.) и др.

Покрай названията свързани съ градъ или градецъ, доста често развалини отъ крепости, независимо отъ това дали тѣ сж на високи или ниски мѣста, както и дали сж по-пространни или по-малки, населението нарича Градйща, каквито има до Гигенъ (Ник.), до Свищовъ и пр. Отъ сжщия произходъ сж и названията: Градево (Г. Джум.), Градешница (Врач. и Тет.), Градница (Севл.) и пр.

Отъ сжществителнитѣ градъ, градецъ или градйще сж образувани прилагателнитѣ градскй, грашки или гръцкй и пр., отъ гдето сж добили и названията си: Грашкй или Градскй-долъ до Котелъ, Гръцкà-лжка, надъ която има градище до Карлуково (Лук.), Гръцкà-поляна до Лупянъ (Тет.), която е разположена подъ високи скали съ следи отъ старинно селище, Гръцкй-долъ до Добревци (Тет.), Г. и Д. Гращйца (Кюст.), Гращйца, махла до Поибрене (Панаг.) и мн. др.

На всички горни названия можемъ да съпоставимъ множеството наименования отъ турски произходъ — Хисаръ, Хисарлъкъ и Кале. Обикновено Хисаръ се наричатъ по-голѣмитѣ и отчасти по-добре запазени крепостни стени и кули, като: Хисàря (Пловд.), Хисарлъка — надъ Кюстендилъ, Айтосъ, Ловечъ и пр., а съ Кале — тѣзи, въ които само отчасти сж по-здрави крепостнитѣ кули, като: Калèто въ Чумаковци (Б. Сл.), въ Свищовъ и др. По-малкитѣ укрепления се казватъ Хисарджйкъ, съ което име преди Освобождението се е наричало днешното с. Вѣтренъ (Паз.). Сжществителното кале се срѣща и въ побългарената форма Калèица (Тр.). Много по-често,

нарицателнитѣ хисарѣ и кале влизатѣ въ составнитѣ части на голѣмѣ брой собствени названия, като: Доганъ-хисарѣ (Гюм.), Късъ-хисарѣ въ Търново, Троянъ-хисарѣ до Ломецъ (Тр.), гдето се намиратѣ развалинитѣ на римската станция Sostra, Месинъ-калеси до Гюмюрджина, Бурѹ-кале до Бору-гьолъ, Куртъ-кале до Вълчеполъ (Свил.) и др.. Тукъ можемъ да отбележимъ и нѣкои названия отъ грѣцки произходъ, като: Русокѣстро (Бург.), Калакѣстрово (Севл.), Палеокѣстро до Тополовградъ и пр. Почти сжщото значение има и по-рѣдкото название Юрѣня, отъ турск. юренъ = стара крепостъ, стара стена, съ което име по-рано се е наричало с. Наученъ (Н.Заг.), както и Юренлий, дн. Асенъ (Каз.) или Юренджйкъ, сега Градско (Слив.). Името на Митирйзово (Карл.) произхожда отъ турск. мидирна, което значи стена съ мазгали. За означаване на крепостъ, като собствено име, въ крайдунавскитѣ селища се употребява и румънската форма — Четѣте.

Едно село въ Свищовско се нарича Батйнъ, една мѣстностъ до Градецъ (Вид.) носи името Алботйнъ, а една височина въ южната частъ на Пиринъ-планина — Албутйнъ, названия, които изглежда да сж отъ прабългарски или кумано-печенежки произходъ. И действительно до Батйнъ се намира разрушена крепостъ, а върху височината Алботйнъ личатъ остатѣцитѣ на напълно унищожено градище.

Малкитѣ укрепления, независимо отъ това на какви мѣста се намиратъ, у старитѣ българи, сж били известни съ побългарената грѣцка форма **пирѣгъ**, отъ грѣцк. **πύργος**. Презъ 13 в., покрай множеството крепости, Мануилъ Филъ споменува въ юго-източна България и крепоститѣ: **Πύργος** и **Πύρ-**

ῥίτιον. Днесъ въ Русенско има село Пиргосъ, името на Бургасъ е турски изговоръ на срѣдновѣковното Πύργος, а на Πυρῥίτιον или побългарено Пиргица, отговаря осмисленото турско Бургуджи, т. е. малко укрепление, дн. Г. Александрово (Слив.). Изглежда че още отъ рано, гръцк. и стб. **пыргъ** е било замѣнено съ арабск. кулле = кула, което име между българитѣ добива широко разпространение. Днесъ у насъ имаме не само извънредно много мѣстни названия, свързани съ кула, но и доста селищни наименования носятъ имената: Кѹла, Кула̀та (Врач.), Кѹлата (Петр.) Кулелѣ-Бургасъ и пр. Въ последното название, дветѣ съставни части иматъ едно и сжщо значение — *кула, **пыргъ**. Развалинитѣ върху нѣкои високи остри върхове сж известни съ вулг.-лат. Тѹрла като до Троянъ, и Стикалъ (Девин.), Тѹрлата до Дълбокъ-долъ (Троян.) и пр., което произхожда отъ лат. turis.

Високитѣ, трудно достѣпни крепости сж се наричали споредъ разположението си: Вишòв-градъ, т. е. застроено на високо недостѣпно мѣсто, на което отчасти отговаря тур. Демиръ-хисаръ или гръцк. Сидерокастронъ. Сжщото значение има и Твѣрдѣца. Естествено запазени и кацнали върху високи, почти недостѣпни скали крепости, сж известни съ името За̀градъ до Скрино (Дуп.), до Смочанъ (Ловч.), Лжкатникъ (Соф.) и пр.

Съ лат. suburgium и стб. подградъ сж се означавали и наричали тѣзи части отъ градоветѣ, които сж се намирали вънъ, обикновено подъ крепостъта, и които въ днешния смисълъ

¹⁾ На Хрельовата кула въ Рилския манастиръ четемъ: **сѣзѣда сън пыргъ господниъ просеваст хрѣл.**

на думата, сж истинския градъ. До скоро старото селище подъ Мадарскитѣ скали се е наричало Подградѡ; развалинитѣ отъ селище подъ крепостъта до Лупянъ (Тет.) се наричатъ Подграда, а и до днесъ на Охридското езеро има едно градче, което се казва Поградецъ. Интересно е, че и въ днешни дни всички стари части на градоветѣ, които въ миналото сж били вънъ отъ укрепленията, сж известни съ маджарското, а може би и съ прабългарското название Варѡшъ, което въ съвременния смисълъ има значение на малкъ градъ. Селото, което се намира на мѣстото на срѣдновѣковния градъ Прилепъ, подъ Марковитѣ кули, се нарича Варѡшъ. Старитѣ части на градоветѣ Ломъ, Никополъ, Враца, Провадия, Шуменъ и др., сж известни съ името Вѡрошъ, а въ Дупница и с. Видраре (Тет.) и др. тѣзи части се казватъ — Варѡшъ.

Названието „градъ“ въ днешния смисълъ на думата, т. е. откритъ, не укрепенъ градъ не е запазенъ въ нито едно селище или мѣсто. Въ замѣна на това, обаче, такива открити мѣста, съ остатъци отъ нѣкогашни градове, сж известни съ турскитѣ имена паланка и касаба. Съ името паланка въ миналото се е означавало обикновено малкъ градъ, който е билъ обграденъ съ търни или съ плетища. Следитѣ отъ единъ градъ до Вѣтрень (Паз.) се наричатъ Паланката, до Бачево (Разл.) има Паланка, а до Радомиръ — Паланкитѣ. Това сжществително влиза и въ составнитѣ части на много градове, като: Ломъ-паланка, Крива-паланка, Бѣла-паланка и др. Съ касаба се означаватъ обикновено по-голѣми следи отъ градове, като: Касабата до Гаврилово (Слив.). Въ повечето случаи, обаче, това нарицателно влиза въ составнитѣ части на много мѣстни и селищни названия, като: Мѡда-

касаба̀ до Скобелево (Хаск.), Узунъ-касаба и пр.

Отъ старитѣ извори, особено отъ гръцкитѣ и латински автори и епиграфски паметници ни сж известни имената на много тракийски села, въ съставната частъ на които влиза наставката *dava*, *ene* или *suga*. *Dava* или *deva*, както казахме, значи село, какво обаче, означаватъ другитѣ две наставки не се знае. Но трѣбва да се отбележи, обаче, че частицата *ene* и днесъ се срѣща като окончание въ много селищни и мѣстни названия, не само въ българскитѣ земи, но и въ Румъния, като: Петревене и Орѣшене (Лук.), Тлачене (Б. Сл.), Пещене (Вр.), Лжжене (Пирд., Ловч., Ботевгр.), Баурене (Ник.), Новачене (Ник.), Тележене до Ловечъ, Калугерене и Кукутени въ Румъния и мн. др.

Отъ старитѣ български документи, ни сж известни доста названия, които стоятъ въ връзка съ селище. Още въ грамотата на Ив. Шишманъ до Рилския манастиръ се споменува село **Сѣлище**, име запазено въ днешното с. Сѣлище (Г. Джум.). Днесъ, освенъ нѣколко селищни названия: Сѣлище, махла отъ с. Могилица (Смол.), Сѣлището (Севл.) и пр., повечето отъ изоставенитѣ и отдавна запуснѣли села сж известни съ името селището. Едно изоставено село до Сухиндолъ (Севл.) се нарича Сѣлце, на което съответства старото, съ турски изговоръ, село Сѣлча (Дев). На горнитѣ български названия отговаря турск. юртлукъ, съ значение на запуснѣло селище.

Нарицателното село, самостоятелно не се срѣща, обаче, то влиза въ съставната частъ на множество други названия, като: Голѣмо-село (Дупн.), Ново-село (Плов.), Старо-село (Врач.) и пр. На тѣзи имена отговарятъ турскитѣ:

Кюпрю-кьой, дн. Раковецъ (Пров), Дерё-кьой, дн. Воденъ (Елх.), Татаръ-кьой, дн. Гължбецъ (Пом.) и др. Интересно е името Шаръ-кьой, съ което презъ турската епоха се е наричалъ дн. Пиротъ. Това име значи Варошко село, т. е. село до Варошъ.

Малкитъ селца отъ по нѣколко кжци у старитъ българи сж били наричани **вѣсь** или **вѣси**, нарицателно, което изглежда че отдавна е било замѣстено съ гръцк. колиба (*κολίβα*). Въ връзка съ забравената стб. форма стоятъ названията Виса до Кунино (Врач.) и Вйсецъ до Дорково (Пещ.). Сжществителното колиба никжде не е запазено като селищно или мѣстно название, но въ замѣна на това, турското махла се срѣща самостоятелно като собствено име, като напр.: Махалата (Плев.). Тази дума влиза въ съставнитъ части и на голѣмъ брой названия, между които ще споменемъ следнитъ: Нова-махла (Ени-махле, Пловд. и Пещ.), Радне-махле (Раднево — Ст.-Загор.), Торлакъ-махлѣ (Загорци. — Н. Заг.) и т. н.

Единичнитъ постройки, въ зависимостъ отъ тѣхната голѣмина и предназначение, сжщо така, сж послужили за наименования на извънредно голѣмъ брой селища и мѣста.

Презъ всички времена до старитъ пѣтища е имало постройки, които сж служили за сигурността на пѣтя и за почивка на пѣтниците. Мѣстата, гдето сж почивали и пренощували пѣтниците сж се наричали *mansiō*, а специално уреденитъ подслони за държавнитъ чиновници сж се казвали *praetoria*. Конетъ и колитъ сж били смѣнявани на станции, които сж се наричали *mutatio*. Всички тѣзи названия презъ срѣднитъ вѣкове сж били замѣстени съ стб. **падалнище**, което

по-скоро отговаря на лат. *praetoria*. Днесъ у насъ на много мѣста, главно до старитѣ пѣтища и то повечето въ съседство съ проходите сж запазени: Падàло до Габрово, до Троянъ и до Леща-ханъ (Ихт.), Пàдалището до Дръмша (Соф.) и Пàдалище до Панагюрище или Цàрево-падàло до Бояна (Соф.) и Костенецъ (Ихт.) и пр. Последното наименование е дадено не въ смисълъ, че на това мѣсто царьтъ е почивалъ, но съ значение, че тамъ сж пренощували държавни, т. е. царски чиновници. Една махла отъ Чукльово (Радом.) още се казва Старопадàлишка, название въ което се крие споменътъ за нѣкое старо падалище. На тѣзи наименования отговарятъ турск. Кервàнъ-сарай, т. е. голѣми пострѣйки, въ които сж почивали, пренощували и хранѣли пѣтниците и тѣхниятъ добитѣкъ и ханъ, която дума и днесъ има значение на мѣсто за пренощуване и хранене. Съ последното име сж свързани извънредно много селищни названия, между които тукъ ще споменемъ: Нòви-ханъ, дн. Ени-ханъ (Новосел.), Лèща-ханъ (Ихт.), Хàноветѣ (Тетев.) и мн. др.

Названието на Палàтово (Дупн.), произхожда отъ гръц. *παλάτιον*, което значи голѣма пострѣйка, въ която може да живѣе или е живѣлъ човѣкъ отъ царски произходъ. И това название е измѣстено отъ арабск. Сарàй (Пазард., Слив., Струм.), Сарàево (Орѣх.), Султàнъ-сарàй до Фердинандово (Пловд.) и др.

Римското *villa*, съ значение на пострѣйка за живѣне съ стопанство, у старитѣ българи се е наричало Заселѣкъ, отъ гдето произхожда и названието на Заселѣ (Соф.).

Отдѣлна, лека дървена пострѣйка, въ която сж живѣли пастиритѣ-овчари, още презъ 12 в.

се е наричала катунъ, дума която днесъ има по-друго значение. Въ единъ документъ отъ деспотъ Славъ отъ 1220 год. въ Родопитъ се споменува Катунѣца, название запазено и днесъ въ Катунѣца (Плов.) и мѣстность до Панагюрище, Катунѣци, (Неврок.), Катунѣцъ (Лов.), Катунѣще до Вакарелъ и до Заногѣ (Соф.) и т. н.

По-малки леки колиби, направени отъ дървета, се наричатъ салаши, като: Салашъ (Бѣлогр.) и мѣстность до Пазарджикъ. На горното название отговаря и Лѣйникъ, рум. *loia* = колиба. Дървени постройки, съ дупки въ срѣдата се наричатъ прибой, отъ гдето е добило и названието си и с. Прибѣй (Радом.).

Значителенъ е броятъ на названията, свързани съ разни видове по-леки и съ друго предназначение постройки и градежи. Въ Пловдивско едно село се нарича Полатово, а до Тетевенъ има колиби, наречени Полатенъ — старинни названия, които произхождатъ отъ забравената стб. дума — *полата*, съ значение на турск. чардакъ и отъ тамъ и Г. и М. Чардъкъ (Плов.), Чардъклъ и (Севл.) и пр. Едно отъ най-старитъ и запазени наименования, съ значение на оборъ, мѣсто за добитъкъ е грцк. *κόπρος*, *κοπρία*, отъ което име произхождатъ в. Кѣпренъ, въ западна Стара планина и Коприщица. На тѣзи имена съответствува названието на известната, и не много далечъ отъ Коприщица, мѣстность Обѣрище. Покрай многобройнитъ названия, свързани съ кошара, ограда предназначена за овце и кози, се срѣщатъ и доста мѣстни имена, като: Полугаръ до Мусина (Търн.) или Търша (изъ Бѣлогр.), както и турск. Агълъ (около Калоферъ) и пр.

Мѣстата, въ които старитѣ българи сж пазили хранитѣ си, сж се наричали **ХЛѢВЪ**, отъ гдето произхожда и названието на с. **Хлѣвене** (Ловч.) Все сжщото значение има и наименованието **Сѣсека**, изчезнало село въ Орѣховско и колиби до Игнатица (Врач.). Отдавна тѣзи български думи сж забравени и сж замѣнени съ турск. **хамбаръ**, отъ гдето идва и наименованието: **Хамбарлий** (Плов. и Елхов.). Въ Ново-Загорско, едно село се нарича **Авлиѣне**, което ще каже — дворъ.

Римлянитѣ сж поставили началото на пжтищата въ истинския смисълъ на пжть, постланъ съ по-голѣми въ срѣдата и по-малки въ краищата каменни блокове. До известна степенъ тѣзи пжтища сж били поддържани и отъ византийци, българи и турци. Многобройнитѣ остатъци отъ пжтища у насъ сж известни повечето съ побългарената гръцка форма—**друмъ**, гръцк. *δρόμος*, или турск. **калдъръмъ**. Остатъцитѣ отъ стари пжтища до Върбовникъ (Дупн), Яна (Новос.), Колояновецъ (Ст.-Заг.), Маломирово (Елх.) и пр. се наричатъ **Друма** или както при Бошуля (Паз.) — **Троянъ-друмъ**. До Орѣхово (Свил.), Чепеларе (Асен.) и много други мѣста следитѣ на стария пжть сж известни съ **Калдѣрма** или както при Ришъ (Пресл.) остатъцитѣ отъ единъ старъ пжть се наричатъ **Калдѣрмътъ**. Остатъцитѣ отъ нѣкогашния пжть покрай Дунава въ Ломско и Орѣховско се наричатъ **Мензйля** или **Мензйльски пжть**, т. е. пжть, по който презъ миналитѣ времена се е пренасяла пощата.

Старото име на **Велесъ**, както вече се знае, е *Βυλάζορα*, което значело градъ около или на мостъ (*υγα* на алб. значи мостъ), което турцитѣ превели на **Кюпрюлю**. Както бълг. мостъ, така и турск. **кюпрю**, често влизатъ въ составнитѣ

части на много названия и много по-рѣдко тѣ сж запазени като самостоятелни наименования. До Лиляче (Вр.) има Божѣя-мостъ, на Струма е известниятъ Кѣдинъ-мостъ; въ Родопитѣ има Шайтанъ-кюпрю, въ Провадѣско — Кюпрю-къой и пр. Остатъцитѣ отъ единъ засводенъ мостъ на Абланишката рѣка (Ловч.) се наричатъ Кимерлѣята. На това название съответствува и гръц. Камѣрова поляна, както и съседнитѣ села Г. и Д. Камѣрци (Пирд.). Все въ връзка съ засводенъ градежъ стоятъ и названията на Гѣбедже (Варн.) и Гѣбѣ-клисе до Преславъ.

Въ много отъ старитѣ крепости и до днесъ, отчасти, сж запазени цистернитѣ за събиране на вода, имената на които сж запазени подъ турската форма Истѣрна — до Самоводене (Търн.) и пр.

Днесъ нѣмаме друго название за означаване на прабългарскитѣ окопи отъ VII—VIII в., освенъ „окопъ“ „окопа“, съ което нарицателно околното население нарича тритѣ голѣми окопа въ Северна България. Турцитѣ, съ названието Еркесѣя, което значи земенъ предѣлъ, сж нарекли голѣмия пограниченъ окопъ, който се простира отъ Дебелтъ (Бург.) до Симеоновградъ. Различни сж и названията, които стоятъ въ връзка съ помалки или голѣми части отъ окопи. Така името на Мездрѣя (Берк.) е отъ арабски произходъ и означава граница, въ смисълъ на селска мера.

До Боженица (Ботевгр.) единъ малкъ стариненъ окопъ се нарича съ вулг.-лат. Вѣла¹⁾, отъ лат. vallis, на което название отговарятъ Прекѡпа до Сестримо (Паз.) и Прекопанѣкъ, махла отъ Реброво (Соф.). Все въ връзка съ гра-

¹⁾ До Коприщица, както изъ всички краища, гдето сж запазени повече названията отъ вулг.-лат. произходъ, съ името вала, валогъ се означава по-дълбока долина.

ница стои и потурченото название на Странджа, което произхожда отъ стб. Страньць или Стражева или Стражица-планина, което наименование отговаря на често споменаваната презъ срѣднитѣ вѣкове планина Παδορία.

До Студено-Буче (Ферд.) едно землено укрепление се нарича съ мадж. дума Шаранпòлъ. Това название е дадено отъ онѣзи потурчени маджари, които следъ австро-турскитѣ войни презъ 1688—1690 год. сж били заселени отъ турцитѣ изъ тѣзи краища, на мѣстото на избитото или избѣгало българско население. Горното маджарско название напълно отговаря на Оградището до Б.-Слатина. По-малки землени укрепления у насъ сж известни съ преминалата чрезъ турски езикъ араб. дума хасаръ, като: Топракъ-хасаръ до Борець (Плов.), Хасаръ-тепе и пр.

Безчетнитѣ надгробни и селищни могили, дѣло на човѣшка ржка, каквито особено много се срѣщатъ въ източната половина на българскитѣ земи, ако и да носятъ най-различни названия, сж послужили за наименованията на много селища и мѣста. Покрай названията: Могилата, Две могили, Петъ могили (Бешъ-тепе), Деветъ могили и пр. се срѣщатъ и Мжгура (Ник.), Мугерицата, или гръц. Тумба, или турск. юкъ или тепе¹⁾.

НАЗВАНИЯ ВЪ ВРЪЗКА СЪ ХРАМОВЕ, ЦЪРКВИ, МАНАСТИРИ, ДЖАМИИ, СВЕТИИ И ПР.

Въ всички краища на българскитѣ земи рѣдко се срѣща селище, въ землището на което да не се намира мѣсто, свързано съ името на стара

¹⁾ Съ турск. юкъ обикновено се означаватъ изкуственитѣ могили, а съ тепе, както изкуственитѣ, така и голѣмитѣ височини и върхове.

църква, манастиръ, теке, съ името на нѣкой светия, или най-после да не стои въ връзка съ религиозни вѣрвания, оброкъ и пр. Презъ всички времена, всички народи, живѣли на Балканския п-въ, сж имали свещенни мѣста, т. е. мѣста отредени за храмове, светилища и за молитви.

Траakitѣ, освенъ край изворитѣ и въ нѣкои пещери и планински върхове, сж имали светилища и храмове, посветени на Тракийския конникъ, Дионисий, Хигия и Ескулапа, Тритѣ нимфи, Бендида и други божества. Отъ старитѣ извори, обаче, сж ни известни имената само на дветѣ голѣми тракийски светилища, едното — на единъ отъ планинскитѣ върхове на Пангей (дн. Кушница), а другото върху единъ отъ върховетѣ на Родопитѣ, вѣроятно на Гьозъ-тепе или Виденица, посветени на Дионисий, светилища отдавна разрушени и забравени. Отъ археологическитѣ паметници знаемъ, че до с. Строево (Пловд.) се е намирало село, което се е наричало Бендипара — Βενδιπάρα, до Саладиново — светилището е било посветено на Тритѣ нимфи, до изворитѣ на Панега и до манастира Св. Петъръ и Павелъ (Паз.) — на Хигия и Ескулапъ, до Павликени (Търн.) — на Дионисий, до Лозенъ (Харм.), Вълчеполъ (Свиленгр.) и мн. други — на Тракийския конникъ, до Копиловци (Кюст.) — на Зевсъ и Хера и пр. До насъ, обаче, не е стигнало нито едно название, което да стои въ връзка съ нѣкое отъ тракийскитѣ божества, освенъ ако приемемъ, че името на р. Пàнега (Лук. и Сѣрско), както и названието на карстовия изворъ Пàнека надъ Павелско (Асен.), сж получили наименованията си отъ Панака, тракийско божество, което е изцѣрявало всички болести¹).

¹) До изворитѣ на Панега (Лук.), както е известно, сж открити следитѣ на голѣмо тракийско светилище, при което, освенъ множеството оброчни плочи, посве-

Отъ старитѣ автори знаемъ, че античното име на Созополъ е *Apollonia*, а на Балчикъ — *Dyonisopolis*, названия получени отъ прочутитѣ храмове, които сж се намирали въ тѣзи градове, посветени на Аполона и Дионисий. Известно е, че въ древността планинската верига надъ Родосто се е наричала *Ἱερὸν ὄρος*, което турцитѣ превеждатъ буквално *Текѣръ* - дигъ или което значи Свещена-планина или по-точно — Света-гора. Днешното име на *Атѡнъ* произхожда отъ грѣцк. — *ἄθεοις* = безбожници, гдето споредъ грѣцитѣ е живѣло едно тракийско племе, което не е имало опредѣлени божества.

Съ разпространението на християнството между тракийскитѣ и илирийски племена повечето отъ тѣхнитѣ храмове и светилища сж били разрушени и завинаги изоставени. Друга, значителна частъ отъ светилищата, особено тѣзи, които сж се намирали покрай изворитѣ, сж били обрнати на християнски храмове. Въпрѣки че повечето отъ езическитѣ храмове и да сж били разрушени, тѣ сж останали като „свети“, т. е. лѣчебни мѣста, гдето презъ всички времена околното християнско население въ известни дни на годината е отивало да търси изцѣрение отъ „лѣковитата вода“. Съ превръщането имъ въ християнски храмове или свети — лѣковити мѣста, и старитѣ названия се промѣнятъ. Тогава вмѣсто съ имената на тракийскитѣ божества, християнскитѣ храмове се прекръщаватъ по имената на новитѣ свети. Покрай това, обаче, въ повечето отъ мѣстата, гдето

тени на Хигия и Ескулапъ, които вѣроятно сж измѣстили по-старото тракийско божество Панака, сж намѣрени и плочки съ изображения на Тракийския конникъ, Зевсъ и Хора и пр. Интересно е, че и днесъ на Св. Духъ, околното население посещава изворитѣ и се мие за „здраве“, като всѣки боленъ оставя било парцали, конци или друго нѣщо, съ което вѣрва, че и болестъта си е отишла.

населението е запазило езическия обичай и въртата въ „лъковитостта на водата“, то такива извори се наричатъ: Св. Врачъ, градъ и връхъ до Коприщица, Световрачане (Соф.), Св. Вла̀съ, църква и мѣстность до Мулдава (Асеновгр.) и пр.

Ако до насъ сж стигнали малко названия, свързани съ езическата епоха, то напротивъ, наименованията, свързани съ християнството, сж извънредно много.

Надъ с. Ягодина (Дев.) една височина, върху която личатъ следитѣ отъ църква и други постройки, се нарича отъ българитѣ-мохамедани Света-Гора. Света-Гора се нарича, както е известно, и най-източната частъ на Халкедическия п-въ, гдето се намиратъ много манастири. На тѣзи наименования отговаря турск. Текѣръ-дагъ.

Най-честитѣ названия, които се срѣщатъ почти по всички български краища, сж тѣзи, свързани съ името „черква“. Тукъ ще се задоволимъ да отбележимъ само нѣколко такива названия, като: Цѣрква (Соф.) Черкѡвна (Н.-паз.), Цѣрквица (Ник.), Чѡрквана до Смолянъ и мн. др. На тѣзи названия отговарятъ производнитѣ отъ гръц. ἐκκλησία = черква турски форми: Клисѣджикъ — Църквица (Н.-паз.), Клисѣ-кѡй (Пирд.), Клисѣ-тарлж до Маломирово (Елх.), Клисѣ-ери и др.

По-интересни сж названията, свързани съ името на светията, което е носила или и днесъ носи църквата. Още Прокопий споменува нѣкъде изъ Родопитѣ крепостъта тоῦ Ἀγίου Θεοδώρου — изъ Тракия — крепостъта — тоῦ Ἀγίου Τραϊανοῦ, въ провинцията Naemimontus — тоῦ Ἀγίου Ἰουλίανου, а на Дунава — тоῦ Ἀγίου Κυρίλλου. Въ типикона на Бачковския манастиръ се споменува мѣстото Ἀγίας Βαρβάρας, което отговаря на дн.

с. Вàрвара (Паз.). Отрано още имената на светиитѣ полека-лека сж губили първоначалното си значение и сж се асимилирали покрай другитѣ селищни и мѣстни названия. Така напр., още презъ първата половина на 14 в. името на полуразрушената църква Св. Софїя постепенно губи значението си и бавно измѣстя срѣдновѣковното име на днешната ни столица — Срѣдецъ, който градъ, по името на църквата, почва да се нарича Софїя, или както днесъ погрѣшно изговаряме Сòфия. Все въ връзка съ Св. Варвара, въ Рилската грамота на Шишмана се споменува нѣкжде изъ Дупнишко, отдавна изчезналото с. Варвара. Селищнитѣ и мѣстнитѣ названия, свързани съ имената на светии сж извънредно много, затова тукъ ще се задоволимъ да отбележимъ само следнитѣ: Пателѣница (Паз.), Патлѣйна до Преславъ и надъ Враца, както и Пантѣле до Расникъ (Брѣзн.), които произхождатъ отъ Св. Панталей, Елисѣйна (Врач.) и височината Елисѣ до Павелско (Ас.) — отъ св. Елисей, Яна (Соф.) и мѣстность до Маково (Прил.) — отъ св. Ана¹⁾, Тодорѣчане (Лук.) и мѣстность до Пирдопъ — отъ Св. Теодоръ, Констандово (Пещ.), което е турски изговоръ отъ Константинъ — отъ Св. Константинъ, Илїенци (Соф.) и Илинъ-врѣхъ до Дорково (Пещ.) — отъ Св. Илия, Григòра до Карлуково (Лук.) — отъ Св. Григорий, Устина (Пловд.) — отъ Св. Юстина, Богорòдица (Гевг.) — отъ Св. Богородица, Трòица или съ тур. изговоръ Турунджá (Шум.) — отъ Троица, Кржклѣкъ до Кюстендилъ или Кръклийското до Д.-Сахране (Каз.) — отъ Св. 40 мъченици и пр.

Голѣмъ е и броятъ, особено на мѣстнитѣ

¹⁾ Днешната черква въ Яна (Соф.) се нарича св. Ана.

названия, предъ имената на които е запазено прилагателното „свети“, като напр.: Св. Никòла (околийски центъръ), Св. Константѣнъ до Варна, надъ Пещера, надъ Стойкитѣ (Асен.), Св. Илиѣнски възвишения или Св. Пётка, Св. Недѣля, Св. Геóрги, Св. Илия и пр. пр., съ което обикновено сж наречени многобройнитѣ оброци, каквито не по единъ, а по нѣколко се намиратъ до всѣко селище и на които тукъ е излишно да се спираме.

Въ всички български краища нѣкога е имало много повече манастири, отколкото днесъ. Ако и отдавна да сж били прекжснати всѣкакви връзки и ако у населението да не сж запазени никакви спомени за имената на много отъ отдавна разрушенитѣ манастири, то народътъ знае само, че нѣкога на това или онова мѣсто е имало манастиръ, по който и цѣлата мѣстность, дори и селища, носятъ наименованията: Манастиръ, Манастирище (Орѣх.), Г. и Д. Манастирица (Бѣл.), Манастирски височини и пр. По името на единъ изчезналъ манастиръ, стб. обителъ, старата Negaslea е била преименувана на Бѣтоля, име запазено у турцитѣ подъ формата Монастиръ.

Все въ връзка съ черкви, манастири и оброци, тукъ ще отбележимъ и така нареченитѣ „свети води“ или аязми, отъ гръцк. *ἀγίασμα*, т. е. извори до които има малки параклисчета, въ които въ известни дни на годината населението се събира, свещеникътъ прочита молитви, „освещава“ водата и вѣрващитѣ се миятъ или пиятъ отъ нея за „здраве“. Такива „Свети води“ има до Маджаре (Самок.), до Своге (Соф.), Враца и пр. пр. На нѣкои мѣста, като до Добралево (Ор.), тѣзи извори се наричатъ „Лѣковѣтия кладенецъ“. На тѣзи названия съответствуватъ

турск. Текѝря до спирка Марица (Паз.), Текѝръ-дере до Свищовъ или грѣцк. Аѣзмото до Врѣсово (Айт.) и др. Тукъ трѣбва да отбележимъ, че една малка равнина до Пирдопъ се нарича Фарма̀къ, т. е. мѣсто, гдето се намиратъ лѣчебни билки.

Въ всички области, въ които презъ епохата на турското робство е имало по-компактно мохамеданско население, сж създадени и множество названия въ връзка съ джамии или руск. мечитъ, като Джамѝята въ Бежаново (Лук.), или Мечѝта до Добревци (Тет.) и т. н. Много по-интересни сж названията, които стоятъ въ връзка съ теке, което почти отговаря на бѣлг. манастиръ, като напр.: Текѣ, дн. Богомилово (Ст. Заг.), Текѣ-Кѝзлуджа (Н.-паз.), Демиръ-баба-текѣ до Димитриево (Исп.) и пр.

Доста значителенъ е и броятъ на названията, които произхождатъ отъ гробище, гробове и пр. Тукъ ще обърнемъ внимание на нѣколко такива названия, които, обаче, сж главно отъ турски произходъ, като напр.: Мезарлѣкъ, Кралъ-мезаръ или Мезаръ. До Сюнечъ (Сил.) една мѣстность се нарича Мешатлѣкъ, което значи гробища на невѣрнитѣ или на кучетата (въ смисълъ на гяуритѣ).

Има нѣколко названия, сжщо така отъ турски произходъ, които стоятъ въ връзка съ камбана (звънецъ), като: Каѣръ-чанъ (камбана на невѣрнитѣ) до Триградъ (Дев.), Чанъ-тепе до Търново и др.

Многобройни сж селищнитѣ и мѣстнитѣ названия, получили имената си отъ попъ, като: Пѝпово (Еск.), Попѝвяне (Самок.), Протопѝпинци (Бѣлогр.) и мн. др. На горнитѣ названия съответствуватъ турск. Папа̀зъ-кѝой, дн. гр. Попово, Папазлий — Поповица (Асен.),

Папàзъ-чаиръ и др. На тѣзи названия отговаря и интересното име Бѣляковецъ (Търн. и Кум.), което стои въ връзка съ стб. Бѣльцъ, Бѣльковъ, което значи попъ, свещеникъ, за разлика отъ урьньцъ = калугеръ. Незначителенъ е броятъ на наименованията, които стоятъ въ връзка съ владика, като Владѣкова-чешма до Г. Орѣховица и пр.

Около мѣстата, въ съседство съ които е имало манастири, сж запазени значителенъ брой названия, свързани съ калугеръ. Въ нѣкои документи още презъ 14 в. се споменуватъ днешнитѣ села Калѹгерецъ (Бродс.) и Калѹгерица (Радов.). Днесъ по всички краища се чуватъ множество названия отъ този видъ, като: Калѹгеръ (Бѣлогр.), Калѹгерецъ до Кралевъ-долъ, Калугѣрица (Н.-паз.), Калѹгерово (Ботевгр. и Пазард.), Калѹгерица до Байлово (Новос.), Калѹгеровъ-долъ и пр. Все сжщото значение има и названието на с. Црѣнча (Паз.) и една височина до Билинския манастиръ (Брѣзн.), които сж турски изговоръ на стб. урьньцъ, което ще каже калугеръ, монахъ. Рѣдко се срѣщатъ названията Игѹменецъ, но по-чести сж турск. форми: Кешишликъ до Сливенъ, Кешйшъ-дере до Конаре (Н.-заг.) и др. До Св. Петка, въ Чепинското корито, една мѣстностъ се нарича Мàгерова колиба, т. е. колибата на манастирския готвачъ. На тѣзи названия отговарятъ турск. Дервйшка могила (Свил.), Дервйшка планина до Доспей-махла (Сам.) и пр.

Не липсватъ и названия, които показватъ, че на нѣкои мѣста, и то главно поради религиозни промѣни, отдавна сж забравени старитѣ имена на светиитѣ, на които сж били посветени, какъвто е случаятъ съ Курбàнъ-ики (Жертвена-могила) до Енево (Н. Заг.) и др.

Срѣщатъ се още и названията Обрѹчище (Харм.), което значи вѣнчавка, вѣнчаване, Анѣтемитѣ до Младиново (Свил.) и пр.

Тукъ ще трѣбва да се спремъ още и на малкия брой мѣстни и селищни названия, които стоятъ въ връзка съ нѣкои религиозни секти. А известно е, че у насъ презъ 10—14 в. по всички краища се е ширѣло богомилството. Въ названието на с. Богомѣла (Велешко) е запазено и името на тази ересъ. По името на богомилитѣ-сектанти бабони, т. е. суевѣрци, и планината, въ която сж живѣли, се нарекла Бабуна. По името на богомилската секта кутугери е добило и названието си с. Кутѹгерци (Кюст.) По името на любимия у богомилитѣ евангелистъ Богословъ сж добили своитѣ названия: с. Богослѡвъ (Кюст.), Богослѡвецъ (Щипс.) и Богослѡва-поляна до Панагюрище. Еремѣя (Кюст.) и мѣстность до Падешъ (Г. Джум.) носятъ имената си отъ много почитания у богомилитѣ апостолъ Еремия. Може би и названието на в. Патѣрица който се намира все изъ този край, да стои въ връзка съ богомилитѣ-еретици — патарани. До Ябланица (Тет.) една мѣстность, съ изворъ, се нарича Дѣдовецъ име, което произхожда отъ стб. дѣдѹцѣ и значи владика у богомилитѣ.

Павликянитѣ-сектанти, сжщо така сж оставили спомени въ нѣколко названия, отъ които се вижда, че не само презъ срѣднитѣ вѣкове, но дори до края на 17 в. това религиозно учение е било широко разпространено между българското население. Въ Карловско е имало с. Павликѣни, отдавна вече изчезнало. Подобни названия на селища има въ Търновско и Ловчанско, а до Смоляновци (Ферд.) една мѣстность се нарича Павликѣнски гробища.

САМОДИВИ, ЗМЕЙОВЕ, ЗЛИ ДУХОВЕ, ЕЗИЧЕСКИ ВЪРВАНИЯ И ПР.

Много мѣстни названия у насъ сж свързани съ предания за самодиви, змейове, зли дѹхове и пр. Такива названия носятъ обикновено дълбоки гористи долини, самотни малки равнини посрѣдъ мжчно проходими гори, високи недостѣпни скалисти височини, дълбоки пропасти и тъмни пещери, т. е. мѣста, гдето човѣшкиятъ кракъ порѣдко или никакъ не е стѣпвалъ.

Споредъ народнитѣ вървания, до студенитѣ, скрити въ дълбоки долини извори или въ самотнитѣ горски поляни презъ потайно време, играятъ самодиви или самовили — млади моми съ руси коси и сини очи. Такива мѣста се наричатъ Самодѣвско изворче, Самодѣвска-поляна или Самодѣвска-могила до Гигенъ-махала (Ник.) и Махлата (Плѣв.), Самодѣвецъ въ Срѣдна-гора, Самовѣлинъ-кладенецъ до Маджаре (Сам.).

Въ нѣкои горски поляни или високи плата, въ повечето случаи обградени съ скали или едра гора, расте росенъ (Rosmarin), т. е. цвѣте, което само русалкитѣ бератъ, за да „лѣкуватъ“ съ него болни и недѣгави. На такива мѣста, които се наричатъ: Рòсеня до Синьо-бърдо (Врач.), Рòсенъ до Овчеполци (Паз.), или Русàля, Русалийска-поляна, болнитѣ отиватъ презъ Русалийскитѣ праздници (Св. Духъ), да преспиватъ, за да „оздравѣятъ“. До Дойренци (Ловч.) има Русалийска-могила, а на много други мѣста, като: до Мралино (Скоп.), Васильово (Тетев.), Цѣрово (Паз.), Равногоръ (Пещ.), Мирково (Пирд.) има Русàлски или Русалийски гробища, между Боровци (Берк.) и Живовци (Ферд.) има Русàлски-лжкъ и пр., въ които мѣста, обаче, споредъ народното повѣрие, никой не може да отива.

Покрай добритѣ духове, които покровителствуватъ или лѣкуватъ болнитѣ, има и зли духове, които живѣятъ въ тайнствени долини или непристѣпни тъмни долини или пещери. Тѣзи духове измжчватъ, убиватъ, морятъ своята жертва. Тайнственитѣ мѣста, свързани съ злитѣ духове, носятъ различни названия. Въ грамотата на Константинъ Асеня, дадена на Виргинския манастиръ, нѣкжде изъ Скопско се споменува Т е м н и - д о л ѣ. До Гложене (Тет.), една пещера, въ която народътъ вѣрва, че живѣятъ зли духове, се нарича М ѡ р о в и ц а, а голѣмата, тъмна и незнайна областъ, презъ която протича р. Черна, се казва М о р ѝ о в о. И дветѣ названия произхождатъ отъ стб. моръ, съ основно значение — убивамъ, умъртвявамъ. Сжщото значение има и названието Г и н г е р ѣ — една мъчно достѣпна височина въ Беласица.

Къмъ злитѣ духове спадатъ и вѣрколацитѣ и вампиритѣ. До с. Падешъ (Г.-Джум.) една махала се нарича В ѣ р к о л д а ц и.

Въ тайнственитѣ мѣста живѣятъ и змейове, които, споредъ легендата, дебнѣли хубавитѣ момичи и млади булки и ги отвлечали въ своитѣ леговища. Надъ Сливенъ сж З м ѣ й о в и д у п к и, а едно село въ Ст.-Загорско се нарича — З м ѣ й о в о.

Въ Рилската грамота на Ив. Шишмана се споменува мѣстото У р ѣ т о в ѣ - д о л ѣ. Надъ с. Брусенъ (Тет.) се намира една стрѣмна, мъчно достѣпна, скалиста височина, съ остатъци отъ стара българска крепостъ, наречена Ч ѣ р т и - г р а д ѣ, отъ стб. У о р т и г р а д ѣ или У р ѣ т и г р а д ѣ, т. е. крепостъ, която само дяволитѣ биха могли да превзематъ. До Медвенъ (Котл.) има Ч ѡ р т о в е ц ѣ, а до Лѣсковецъ е Ч ѣ р т о в е ц ѣ. Една дълбока долина до Заветъ (Айт.) и една мѣстность до

Мортагоново (Разгр.) се казватъ Чòртленъ, а една малка пещера до Кунино (Врач.), презъ която протича вода, се нарича Дяволска-воденица. На тѣзи названия отговарятъ турск. — Шай-тáнъ-кюпрю до Орѣхово (Асен.), Шáйтáнджикъ, дн. Гара Хитрино (Шум.) и др.

Интересно е, че никжде у насъ не е запазенъ нѣкакъвъ по-ясенъ споменъ поне за едно отъ старославянскитѣ езически божества. Единственото божество, за което подъ различни форми е запазенъ смѣтенъ споменъ въ нѣкои мѣстни и селищни названия, е Перунъ. Следитѣ на едно старо селище до Вълкова-Слатина (Ферд). се наричатъ Перу́нградъ, а една височина до Витолище (Прил.) се казва Перу́нъ. Надъ гр. Пещера една планинска верига до скоро се е наричала Перй́нъ име, което носи и една планинска височина до Германъ (Кум.). Безсъмнение и названието на Пирй́нъ-планина стои въ връзка съ Перунъ. Името Перунъ е запазено и въ турския преводъ на най-високия връхъ на Пиринъ — Елъ-тепе, което ще каже връхъ на вѣтроветѣ, на буритѣ, въ преносенъ смисълъ — връхъ на гръмотевицитѣ — следователно на Перуна. Сжщиятъ произходъ има и названието на старата българска крепостъ, днесъ гр. Пёрникъ, първоначалното име на която е било Перуникъ наименование, което до скоро е било запазено подъ формата Перй́нградъ, съ което сж се наричали развалинитѣ на стария градъ надъ пролома, южно отъ града. Тукъ е мѣстото да отбележимъ, че въ старо време сж били образувани много селищни и мѣстни названия чрезъ прибавяне къмъ нѣкои нарицателни или собствени имена на наставката никъ, като напр.: Брѣз-никъ, Върбов-никъ, Гължб-никъ, Перун-никъ и пр.

У насъ има и нѣколко названия, които стоятъ въ връзка съ езическото божество Марена, богинята на злото. Едно село въ Еленско се нарича М^ар^янъ, до Габрово една мѣстность се казва М^ар^енъ, надъ с. Драгановецъ (Пресл.) се намира М^ар^на-тепе, а надъ Пещера има оброкъ, нареченъ Св. М^ар^ена. Може би и М^ар^но-поле до Търново да има нѣкаква връзка съ това старо славянско божество.

НАЗВАНИЯ ВЪ ВРЪЗКА СЪ ВОДА, РѢКА, ПОТОКЪ, ИЗВОРЪ, ЕЗЕРО, БЛАТО, МОЧУРЪ, БЕЗВОДИЕ И ПР.

Отъ всички рѣчни, мѣстни и селищни названия, най-голѣмъ е броятъ на имената, които стоятъ въ връзка съ вода, рѣка, потокъ, изворъ, езеро, блато, безводие и пр. Може безъ преувеличение да се каже, че въ землището на всѣко село и градъ се намиратъ не по едно или две, а по нѣколко названия, които произхождатъ отъ вода, рѣка и пр.

Езиковедитѣ сж установили, че още най-старитѣ обитатели на земята въ юго-източна Европа сж назовавали много мѣста съ нарицателното вода, въ смисълъ на рѣка, тека. Така днешното име на р. Д^ун^ав^ъ, индоевр. Дупах, гръц. Δαυούβιος, лат. Danubius, съдържа индоевропейския коренъ *dan*, което значи вода. Все сжщото значение иматъ и античното име на Рила — Доб^уа^ξ, което значи водна планина и Дн^ест^ър^ъ, Дн^еп^ър^ъ, Донъ и пр.

Старитѣ траки безсъмнено сж имали голѣмо число названия, свързани съ вода, рѣка, извори и т. н., но отъ известнитѣ ни голѣмъ брой тракийски селищни, мѣстни и рѣчни имена, ние знаемъ твърде малко, които бихме могли да свържемъ съ вода. За сега се знае, че тракийската дума за вода, съ значение на изворъ, е *απα*,

нарицателно, което влиза въ составнитѣ части на нѣколко селищни названия, като: Zalpara до Геленджикъ, не далечъ отъ Добричъ, Burdara при Саладиново (Паз.) и др. И въ тракийскитѣ названия Παυταλία, дн. Кюстендилъ, както и Γερμανά до Баня (Дупн.), се съдържа понятието за вода, но и въ двата случая се подразбира „топла“ „гореща“ вода.

Гърцитѣ сж ни оставили нѣколко названия, които стоятъ въ връзка съ вода, като напр.: Ἐδεσσα, което славянитѣ превели на Воденъ. Най-старото име на Балчикъ е било Κρουνό, което ще каже извори.

Римскитѣ колонисти сжщо така сж назовавали селища и други мѣста, въ връзка съ вода, между които тукъ ще споменемъ: Ad Putea до с. Рибенъ (Плев.), което значи „до извора“, Lupi fonfani — Вълчи-кладенецъ до Винарово (Чирп.), Aquae Calidae „топли извори“ до Лжджа (Бург.) и др.

И у Прокопия срѣщаме нѣколко названия, които произхождатъ отъ вода, отъ които ще отбележимъ: Μοῦνδεπα и Ποταμουκάστελλον, водна, рѣчна крепостъ, които сж се намирали нѣкжде изъ Родопитѣ и др. И историкътъ Йорданесъ споменува нѣкжде изъ Тракия мѣстото Ποταμός, което значи рѣка.

Старитѣ славяни сж имали голѣмъ брой селищни и мѣстни названия въ земитѣ на югъ отъ Дунава или Доунавъ у Иоанъ Екзарха, които сж стояли въ връзка съ вода. Въ много документи отъ времето между VIII—XIV в. намираме извънредно голѣмъ брой наименования отъ славянски произходъ, свързани съ вода, рѣка, блато и пр., като напр.: **Мокро, Стоуденьцъ**, въ смисълъ на изворъ, съ хубава и студена вода; **Бреница, Рѣка, Водно** и пр.

Турскитѣ наименования, съ значение на вода, рѣка и пр., сж още по-многобройни. Името Чà я, съ което и днесъ още се нарича Асеновградската рѣка, значи просто „рѣка“, Соуджàкъ = Студенецъ, Кара-Су = Черна-вода и пр.

Днесъ по всички крайща на земята ни, срѣщаме много наименования, които иматъ връзка съ вода. Надъ Скопие една планина, за разлика отъ близката безводна Суха-гора се нарича Вòдно или споредъ срѣдновѣковни грамоти — **Водно**. Едно село въ Поповско се казва Водйца, име, което носи и едно малко изворче до Г. Косово (Севл.). Повечето пжти нарицателното вода влиза въ составнитѣ части на много названия, като; Воднй-долъ до Баня (Дупн.), Бѣла-вода (Ник.), Бѣлата-вода и до нея Чèрната-вода до Блѣсничево (Лук.), Карà-су (Черна вода), Акъ-су (Бѣла вода) и пр. Една пещера до с. Митрополитъ Симеонъ (Варн.) се нарича Сулѹмаарà, а проходътъ отъ сп. Немирово до Костенецъ-баня, за разлика отъ безводния проходъ презъ Траяновитѣ врата, се казва Сулѹ-дервентъ, т. е. Воденъ-проходъ. Все въ връзка съ вода стоятъ и названията: Етрополе, градецъ въ Ботевградска ок., мѣстности до Пещера и при Шипченския проходъ и Етровица до Мала-Църква (Самок.), съ които обикновено се назоваватъ мѣста, гдето нѣкога е била развита желѣзодобивната индустрия. До Лѣсковецъ единъ старъ пжтъ се нарича Вèтърски, вм. Етърски пжтъ.

Въ единъ документъ отъ 1330 год. се споменува с. **Изворн**, което отговаря на дн. Извòръ (Радам.), название извънредно много разпространено навредъ изъ земята ни, като: Извòръ (Кум.), Г. и М. Извòръ (Тетев.), Изворъ (ново име въ Ямб.) и др. За изворъ, водата отъ който

блика, имаме наименованието В р е л ò, като до Рабиша (Бѣлогр.), Сливница (Соф.) или В р е л ò т о до Крапецъ (Соф.) и пр. До Мадара (Шум.) единъ изворъ се нарича И з т о к ъ, т. е. източникъ, изворъ. Освенъ всички горни названия, съ значение на изворъ, се употребява и нарицателното кладенецъ, стб. **κλᾱδᾱς**, което въ повечето случаи има значение на малкъ изворъ, изъ който изтича малко вода. Въ Врачанско едно село се нарича Т р и κ λ ᾱ δ е н ц и, а до Клисурѣ (Трънск.) има Д ѣ с ч ѣ н ъ - κ λ ᾱ δ е н е ц ъ. На всички тѣзи названия отгаварятъ турск. К а й н ᾱ κ ъ - д е р е, К а й н а р д ж а, К у ю - к љ о й (Кладенчово село) или гръц. В ρ ῑ σ ъ до Брацигово, В ρ ῑ σ α до Сливенъ, до Беденъ, (Девин.) и пр.

Старитѣ българи съ името **С т о ῦ δ е н ѣ ц ъ**, или споменатото въ поемата на Манулъ Филъ презъ 13 в. мѣсто **Στόύσαινα** — Студена до Мокренъ (Котл.), сж наричали повечето пжти изворитѣ съ по-хубава и студена вода, имена запазени и днесъ въ формитѣ: С т у д е н ѣ ц ъ до Садовецъ (Лук.), Г. и Д. С т у д ῆ н а (Свищ. и Бѣлен.), С т у д ῆ н а (Соф.), С т у д ῆ н с к и - д о л ъ до Смолско (Пирд.) или турск. С о у д ж ᾱ κ ъ, дн. Студена (Елх.) (гл. стр. 188).

Споредъ формата и начинътъ на приспособлението на водата отъ изворитѣ за по-лесно използване, то такива извори носятъ и различни наименования. Като общо употребявана въ днешния български езикъ е турск. нарицателно чешма, която дума влиза въ съставнитѣ части на извънредно много названия, между които ще отбележимъ: К у ρ ῡ - ч е ш м ѣ, дн. Горски-изворъ (Хаск.), А л а д ж ᾱ - ч е ш м ѣ и пр. Срещу това наименование можемъ да поставимъ стб. С ὀ π ο τ ъ (Карл. и Ловеч.) и изчезнало село въ Севлиевско, С ὀ π ο до Кралевъ-долъ (Соф.), които имена произхождатъ отъ стб. **σοπὸς**, т. е. изворъ, водата на който е про-

карана презъ дървена или металическа тржба — чучуръ. Отъ последното нарицателно произхожда и названието Мѹлешки-чучуръ до Дорково (Пещ.). Извори, водата на които протича презъ дълги дървени улеи се наричатъ Стѹбелъ (Врач.), Стѹблата до Алтимиръ (Орѣх.), Стѹбело до Кралевъ-долъ (Соф.) и пр.

Дълбоко изкопанитѣ въ земята кладенци, водата на които се черпи посрѣдствомъ кофи или помпи, сж известни съ разпространената въ западнитѣ предѣли на земитѣ ни грѣцка дума геранъ (γερανός), отъ гдето идватъ и названията: Гераня до Ябланица (Тет.), Бърдарски-геранъ (Б.-Слат.) и пр. Навредъ, обаче, е познато турско име — бунаръ, което влиза въ съставнитѣ части на много наименования, като: Балбунаръ, дн. Кубратъ, Куртбунаръ, дн. Винарово (Чирп.), Акъ-бунаръ, дн. Бѣлъ-изворъ (Ардин.) и мн. др. На горнитѣ названия отговаря, и почти на изчезване наименование — Излако до Годечъ. Въ Родопитѣ, особено изъ Чепинското корито, този видъ кладенци се наричатъ вжбелъ, което нарицателно въ нѣкои мѣста е запазено и като собствено име, напр. : с. Вжбелъ (Никоп. и Карл.), и мѣстности до Ябланица (Тет.), до Панагюрище и други.

Нѣкои извори, водата на които е каптирана и отведена въ близкитѣ селища сж известни съ различни имена, като: Бунарджика въ Пловдивъ, Паша-бунаръ до Драгалевци (Соф.), Сефѣръ-бунаръ до Бѣлоградчикъ и пр.

Нарицателното рѣка, много по-рѣдко се срѣща като самостоятелно собствено име. Отрано още то е влѣзло въ съставнитѣ части на много собствени имена. Още Прокопий споменува Ποταμός χάστελον т. е. Рѣчна-крепостъ, Μίλλαρεχα и др. Днесъ нарицателното рѣка като собствено

име е запазено въ областното название Рѣка или въ турск. Чàя, дн. Асеновградска рѣка. Много по-често тѣзи нарицателни влизатъ въ съставнитѣ части на извънредно голѣмъ брой наименования, като: Лѣва-рѣка (Трън.), Стàра-рѣка до Пещера, до Панагюрище и пр., Крива-рѣка, Бѣларѣка или турск. Курұ-чая, и т. н.

Умалителното отъ рѣка — рѣкичка или ручей, т. е малки бързотечни рѣки като собствени имена сж запазени подъ различни форми. Единъ отъ горнитѣ притоци на р. Скжтъ при Тишевица се нарича Рѣчка, а изворътъ отъ гдето извира—се казва Рѣковецъ. Една малка рѣкичка, която извира надъ Цаконица (Врач.) и при Реселецъ (Б.-Сл.), като лѣвъ притокъ се влива въ р. Искъръ, се нарича Ржчене, отъ стб. рждъ, ржуены = ручей. Наричателното рѣчка рѣдко влиза въ съставнитѣ части на нѣкои собствени имена, като: Г. и Д. Бѣла-рѣчка (Вр.), но въ замѣна на това, обаче, на повечето мѣста изъ земитѣ ни, съ значение на малка рѣка се употребява турск. дере, което обикновено влиза въ съставнитѣ части на голѣмъ брой рѣчни названия, като напр.: Боюкъ-дере, Аннà-дере, Елй-дере и пр.

Стариненъ произходъ, съ значение на дълбоко врѣзани въ терена, понѣкога бавно течащи рѣки, иматъ и р. Ломъ (Русенски)¹⁾ Ломèя, притокъ на р. Осъмъ при гара Левски, Ломèцъ (Троян.) и пр.

Бавно течащитѣ и тинести рѣки носятъ имената, бара отъ гдето произхождатъ и наименованията: Бàрата (Севл.), Крйва-бàра (Лом. и Орѣх.) и пр. На тѣзи названия можемъ да съпоставимъ и доста разпространеното турско —

¹⁾ Името на р. Ломъ до гр. Ломъ има другъ произходъ, вижъ стр. 60.

Азмàка, Азмàкъ-дере, Чобàнъ-азмàкъ и други.

Страбонъ, подъ формата *Μάριτος*, споменува днешната унгарска рѣка Марошъ, на която отговаря известното още презъ 12 в. име на голѣмата българска рѣка Марѣца, — което название споредъ езиковедитѣ значило мочуръ, много вода.

Нѣколко названия произхождатъ отъ езеро, като напр.: Езерото, между Садовецъ и Ракита (Лук.), Езерецъ или изговаряното по турски Езерчà (Разгр.), Рѣбно-езеро, Охридско-езеро, Дяволско-езеро на Черно-море или турск. Гьòла до Байлово (Новосел.), Гьолджукъ, Сарж-гьоль въ Рила, Борук-гьоль и пр. Все въ връзка съ малки езера стоятъ и названията на с. Рѣбенъ (Плѣв.), което е осмисленъ преводъ на римското *Ad Putea*, Рѣбново (Невр.), Рибàрица (Тет.), Рѣбина до Борованъ (Б. Сл.) и т. н.

У насъ имаме и доста наименования, които сж въ зависимостъ отъ блата, застояла вода. Като такива названия можемъ да посочимъ следнитѣ; Блàто (Дупн.), Блатèцъ (Кюст.) или Вѣрове (Ферд.) и мѣстность до Алдомировци (Соф.) и т. н.

Много по-голѣмъ е броятъ на названията, които стоятъ въ връзка съ мочуръ, стб. *моунти*, т. е. мѣста въ повечето случаи съ застояла, едва изтичаща и покрита съ растителность, вода. Обикновено такива мѣста сж известни съ общото име Тресàвището или Търсището. До Панагюрище едно мочурливо мѣсто се нарича Мòчинъ-шавàръ, а обширната мочурлива мѣстность между Овчата-купель и Горна-Баня (Соф.) до скоро се е наричала Трèсулъ. На съвременното — търсавище отговаря хубавото, но съ отдавна забравено значение, стб. Дрàговецъ, което произхожда отъ стб. и съвременното рус-

ко — дрягвъ, съ значение мочурливо, блатисто мѣсто, и подъ което име старитѣ славяни сж разбирали широка и блатиста долина. И днесъ названието Дрѣговецъ носятъ блатистата частъ отъ широката долина, близо до с. Пастуша (Пловд.), гдето се намиратъ развалинитѣ на отдавна изчезналия епископски центъръ Дрѣговетъ. До с. Дълбокъ-долъ (Троян.), една малка поляна съ мочурливъ изворъ, разположена въ широка долина се нарича Дрѣга, а една планинска верига надъ с. Ябланица (Тет.), която отъ две страни е обградена съ широки, слабо мочурливи долини се нарича Драгѡвица. Планинскиятъ склонъ между Бѣли и Черни Искъръ, отъ южната страна на който има мочурища се нарича Драгѡица. Все сжщото значение има и названието на р. Дрѣгоръ, която минава презъ Битоля. На Дрѣговецъ отговарятъ названията Батѡкъ (Пещ. и Свищ.), селища разположени въ мочурливъ теренъ, Батѡля, мочурлива низина до Г. Желѣзна, както и споменатата още презъ срѣднитѣ вѣкове крепостъ, сега малко село — Баткѡнъ (Паз.) и мѣстностъ съ сжщото име между Боженица и Скравена (Ботевгр.). Стари названия сж и името на с. Яменъ (Кюст.), както и Ямна до Лупянъ (Тет.) и Ямникъ до Студено-Буче (Ферд.), които произхождатъ отъ грѣцк. Ἰαμεναί, което значи мочуръ.

Въ първата грамота на Василий Българоубиеца се споменува епископското седалище Мокро до Бѣла-паланка, а въ единъ документъ отъ 14 в. въ Скопско се споменува планина **Мокро**. Днесъ имаме с. Мѡкрѣнъ (Котл.), Мѡкрѣна (Вел.), Мѡкрищата до Горановци (Кюст.) и пр., т. е. постоянно влажни, но слабо мочурливи мѣста. Все сжщото значение иматъ и Пѡмѡчна поляна въ Родопитѣ, Подмѡчани (Костурско)

и др. На всички тѣзи названия отговаря доста разпространеното отъ турски произходъ име Г е - р ё н я, което главно се отнася до ниски, край-рѣчни мочурливи равнини.

Малки, ограничени пространства, съ слаби мочури и гдето едва личатъ следи отъ изворна вода въ с. - з. България сж известни съ названията: Т р ѣ п к и т ѣ — до Галиче (Орѣх.), Т р ѣ п к а т а до Кунино (Врач.) и Студено-Буче (Ферд.) или съ — Ц ѣ ц ѣ р ѣ к ѣ — до Г.-Пещене (Врач.).

Въ устава на Бачковския манастиръ отъ XI в., между множеството селища и мѣста се споменува и мѣстото *Πρενίτζης*, т. е. Б р е н ѣ ц а, което се е намирало нѣкъде изъ севернитѣ поли на Родопитѣ. Подобно название намираме и въ типикона на манастиря до Вира (дн. Фере), който е отъ 12 в. и което се е намирало нѣкъде около устието на р. Марица. Днесъ съ Б р е н ѣ ц а се наричатъ едно голѣмо село въ Б. Слатинско, една блатиста, тинеста мѣстность до Лесидрѣнъ (Тет.), която напоследѣкъ се нарича Б и в о л ѣ р с к о т о, както и една подобна мѣстность до Бежаново (Луков.). До Александрово (Ловч.) една ниска, блатиста и кална мѣстность се нарича Б ё р н и ц а, вм. Бренѣца. Това старо название произхожда отъ стб. *БРЕНЬЕ* или съвременното руско брны, или пѣкъ употребяваната и днесъ въ Тетевенско дума бренѣ, което ще каже калище, тинище. Сжщото е и значението на названието Г р е з н ѣ ц а, име, което носи една кална, тинеста долина до с. Търнава (Б. Сл.). На тѣзи стари названия отговарятъ споменатото презъ 13 в. въ Гостиварско село *Калнице*, съвременното К а л ѣ щ а (Рад.) и К а л ѣ щ е до Искрецъ (Соф.), р. К а л н ѣ к ѣ, притокъ на р. Панега до с. Панега (Лук.) или турск. Ч а м у р л и й (Самок.), махла Ч а м у р л ѹ - к ѹ о й (Елен.) и мн. др.

Къмъ този дѣлъ ще трѣбва да отнесемъ и много разпространеното старинно название Слѣтина (Соф., Карл., Ловч.), до Батулци (Врач.), до Сухиндолъ (Севл.), както и Бѣла-Слѣтина, Вълкова-Слѣтина (Ферд.) Дива-Слѣтина (Берк.), Драгѡина-Слѣтина до Расникъ (Брѣзн.), название което носятъ малки мочурливи извори, около които расте възсоленикава трѣва, която особено лакомо се пасе отъ добитъка. На това название съответствуватъ множеството имена като; Слѣнището, съ следи отъ мочуръ до Етрополе, Слѣнница до Фердинандъ, Слѣнабара (Вид.), Солѣще до Сепарево (Дупн.) или честитъ турски наименования — Тѹзла до Прогледъ (Асен.) и пр.

Противно на воденъ, водно е недостатъчно водно, безводенъ, сухъ, сухо. Споредъ езиковедитъ името Верѣла е старинно и значело безводна, съ недостатъчно вода, планина. Стариненъ произходъ иматъ и названията: Жѣдна, началенъ притокъ на Струма, Жѣдѣнъ, малкъ изворъ до Кунино (Врач.), Жидѣновецъ, изворъ до Ябланица (Тет.), съ което се наричатъ малки, съ недостатъчно вода, т. е. жѣдни, стб. жадѣнъ, за вода, рѣки и извори. Въ грамотата на Константина Асеня се споменува мѣсто Сѣшница, название, съ което, преди падането ни подъ турцитъ, се наричалъ днешниятъ гр. Карлово. Днесъ броятъ на селищнитъ и рѣчни названия, които стоятъ въ връзка съ сухо, безводно, е извънредно голѣмъ. Тукъ ще се задоволимъ да отбележимъ като по-интересни само: Сѹшица (Г. Ор.) и махла до Джуровъ (Тет.), Суходѡлъ (Соф.), Сухарѣка, Сѹхи-чалъ и Сѹхо-езеро въ Рила, Сѹхи-дѣлъ въ Котленската планина или турск. Курѹ-дере, Сусѹзъ (Безводно) и пр.

ИМЕНА СВЪРЗАНИ СЪ БАНИ, ТОПЛО И СТУДЕНО

Многобройнитѣ топли и разнообразни студени извори, отрано още сж обърнали внимание на народитѣ, живѣли по нашитѣ мѣста. Отъ сведенията на старитѣ автори, отъ проучванията на археологическитѣ и етнографски материали, както и отъ запазенитѣ и днесъ обичаи у българитѣ въ връзка съ нѣкои студени извори се вижда следното: 1. че топлитѣ минерални извори сж били широко използувани отъ гърцитѣ, римлянитѣ и турцитѣ и 2. че тракитѣ и славянитѣ сж отбѣгвали топлитѣ, а сж почитали и считали за „лѣковити“ студени извори. Както на еднитѣ, така и на другитѣ извори, всѣки народъ, въ зависимостъ отъ температурата лѣковитостъта, вкуса и количеството на водата е давалъ и свои названия.

Старитѣ траки сж наричали топлитѣ извори *гегта*, което значи горещъ, и отъ тамъ произхожда и името на стария градъ *Γερμανά*, който се е намиралъ до с. Баня (Дупн.). Името на града съ тази форма се срѣща до къмъ края на XII в., следъ което въ Шишмановата грамота до Рилския манастиръ се срѣща като рѣчно име въ формата *Германцица*, на което днесъ съответствува запазеното въ турския изговоръ, име на р. *Джѣрманъ*, притокъ на Струма. Сегашното име на *Баня* е късенъ преводъ на тракийското и срѣдновѣковно *Германа*. Стари тракийски, малко видоизмѣнени, сж и названията на с. *Гѣрманъ* (Соф.), наблизо до което се намиратъ, както е известно, Панчеровскитѣ топли минерални извори, както и едноименното село до Преспанското езеро. Тракийско е и старото име на Кюстендилъ — *Παυταλία*, което ще каже топло, горещо, и което въ късенъ преводъ срѣщаме дори до ново

време подъ формата Б à н я. Въ единъ античенъ надписъ изъ Софийско се споменува селото Potela, което ще да се е намирало до нѣкой топълъ минераленъ изворъ. Отъ тракийски произходъ е и запазеното до наши дни название Пòт е, съ което се наричатъ топлитѣ извори-топлици до с. Катрище надъ Кадинъ-мостъ (Кюст.).

Най-старото име на дн. Солунъ е Θέρμη, отъ гръцк. θερμός, което значи топло. Съ названието Θέρμα, Μεγάλη Θέρμα или Θερμοπόλις презъ срѣднитѣ вѣкове сж се наричали днешнитѣ бани до с. Б à н я (Лъжитѣ, Бург.). На тази гръцка форма отговаря лат. Aquae Calidae, т. е. топла вода, съ което название презъ римската епоха сж се наричали тѣзи бани.

Славянскитѣ названия за топлитѣ минерални извори сж по-разнообразни и то главно, че подъ една или друга форма славянитѣ запазватъ по-старитѣ, заварени отъ тѣхъ названия, като; Пòт е, Гèрманъ, Баниа, отъ лат. balneum и др, или даватъ и свои имена, които стоятъ въ връзка съ топла и гореща вода.

Отъ тракийското дегта до насъ сж стигнали, както казахме, въ видоизменена форма нѣколко названия. Въ X. в. още, се споменува гръцк. θερμός въ пославянената форма Термица, крепостъ, която се е намирала до с. Б à н с к о (Струм.).

Ако гръцкото понятие за топло или горещо — θερμός, сега не е запазено въ нито едно наименование, то напротивъ лат. balneum е запазено въ различни форми въ извънредно голѣмъ брой селищни и мѣстни названия. Въ типикона на Бачковския манастиръ отъ 1083 год. се споменува мѣсто Βάνιστα, което се е намирало до Кукленъ (Асековгр.). Презъ XII в. въ Скопско се споменува сжщо така мѣсто Баница, название запазено

днесъ въ формата Бѣница, села въ Врачанско и Леринско и въ една мѣстность до Репляна (Бѣлогр.). Сжщиятъ производъ и значение иматъ и Бѣнки (Соф.), Бѣнкитѣ, топли извори между Д. и Г. Раковецъ (Рад.) и гр. Бѣнско и село въ Струмишко. Въ една грамота отъ 14 в. до Кочани се споменува с. Баня, а въ друга — отъ сжщото време въ Скопско се споменува с. Бѣняне. Днесъ броятъ на селищата и мѣстата съ име Баня е твърде голѣмо, затова тукъ ще се задоволимъ само съ Бѣня (Соф., Дупн., Панагюр., Ферд.) и пр.

Покрай названията отъ чуждъ производъ, които стоятъ въ връзка съ баня и топло, славянитѣ сж имали и свои названия. Презъ 11 в. по пжтя отъ Пловдивъ за Одринъ се споменува крепостъта Топлица (Τοπλίσις), която отговаря на мѣстото Топлика до Д. Брѣстово (Хаск), гдето се намиратъ Хасковскитѣ минерални бани. Имена Топликъ има до Вакъвъ (Елх.) и до Сърнегоръ (Карл.), а една пещера до Г.-Желѣзна (Троян.) се нарича Топля, защото излизащата отъ нея вода никога не замръзва, а презъ зимата, когато наоколо всичко е сковано отъ студъ, водата изпуска пара. До Хасара единъ, още не каптиранъ изворъ се нарича Парикитѣ.

Турцитѣ покрай възприетото име баня, като: Бѣня-баши, Чифтѣ-баня и пр., което се отнася по-скоро до постройкитѣ за кжпане, сж ни оставили и названието лѣджа, отъ което и произхождатъ: Лѣджитѣ до Ивайловградъ, Лѣджа-кьой до Деде-Агачъ, Лѣджа-хисаръ = Бански-градъ, дн. Хисаръ (Пловд.) и пр. Името на Лжжене въ Чепинското корито, е побългарено отъ турск. Лѣджа¹⁾ = Баня, село из-

¹⁾ Множеството селища и мѣста, които носятъ названието Лжжене иматъ другъ производъ, гл. по-долу.

вестно въ по-далечнитѣ ни крайща, съ названието: Чепино-Баня.

Названията свързани съ студено се срѣщатъ по-рѣдко. Старитѣ траки сж наричали селището до изворитѣ на Глава Панега — Σαλδοβύσσα, което ще каже студенъ и дълбокъ изворъ. Старитѣ българи сж наричали студенитѣ извори и кладенци — **СТОУДЕНЬЦЪ**. Това название се отнася повечето до самия изворъ, отколкото до студената му вода. Като по-интересни названия тукъ можемъ да споменемъ: Студенѣцъ до Садовецъ (Лук.) и подъ в. Караманджа въ Родопитѣ, Студѣна (Соф.) и пр., на които отговарятъ турск. Соуджакъ = Студена (Елх.) или Соукъ-пупаръ = Студенъ-кладенецъ до Върбица (Пресл).

Освенъ горнитѣ наименования, тукъ ще трѣбва да се спремъ и на названията свързани съ ледъ, които предимно се отнасятъ до пещери и пропасти, гдето и презъ лѣтото се образува ледъ, като напр.: Леденѣка надъ Враца, Леденѣцата до Карлуково (Лук.), до Малка Брѣстница (Тет.) и до Котелъ, Леденѣка до Гела (Девин.) и мн. др. На тѣзи названия отговарятъ турск. Бюзлуджа надъ Шипка, Бозлугьолъ = Ледено-езеро въ Рила и пр.

НАЗВАНИЯ СВЪРЗАНИ СЪ ИЗЛОЖЕНИЕ НА МѢСТОТО НА СЛЪНЦЕ, СЪНКА, ВѢТЪРЪ И ПР.

Между другитѣ имена, често се срѣщатъ и названия, които стоятъ въ връзка съ слънце, сѣнка, вѣтеръ и пр.

Надъ Тетевенъ се издига една висока скала, която се нарича **Патрахилъ**, отъ гръцк. πέτρος = камъкъ и ἥλιος = слънце, т. е. слънчевъ камъкъ, свѣтълъ камъкъ, който се огрѣва най-напредъ при изгрѣването на слънцето. Въ Осоговската

планина, надъ Бобошево (Дупн.), както и надъ Ломецъ (Троян.), има върхове съ името Рѹенъ, което значи червено-жълто, въ смисълъ, че при залѣзване на слънцето тѣзи върхове последни се освѣтяватъ и иматъ червено-жълтъ цвѣтъ. Все сжщото значение има и Златоврѣхъ (Прил.).

Една наклонена мѣстность надъ Видраре (Тет.), която е изложена на слънцето се нарича Печѡра, а до Езерово (Борис.) едно подобно мѣсто се казва Пърженѡкъ. Все сжщото значение има и старинното наименуване Присѡй до Присово (Търн.) и др. На тѣзи названия отговаря турск. Гюндѹзъ - чешме до Галата (Варн.), Гюнелй (Златогр.) и др.

Противно на припекъ сж изложенитѣ на сѣнка мѣста, които сж известни съ названията Мъртвинѡта или Мъртвйца (Плѣв.) или съ стариннитѣ—Усѡйна или Усѡйка до Нановица (Тет.), Усѡица (Соф.) и пр. Срещу тѣзи наименувания можемъ да съпоставимъ турск. Кѹза до Патрешъ (Търн.), до Татарево (Хаск.) и пр.

Най-голѣмъ е броятъ на названията отъ тази група, които сж изложени или закрити отъ вѣтъра. Въ Скопско една планинска верига се нарича Вѣтрйла, до Смолско (Пирд.) има Вѣтровица, до Криводолъ (Вр.) — Вѣтрене, а до Лѣсковъ-долъ (Соф.) — Вѣтърски-долъ. Все въ връзка съ вѣтъръ, който бучи можемъ да свържемъ и Боѹиниъ до Крушево, което се споменува въ една грамота отъ 14 в., както и Бѹчино (Г.-Джум.), Бѹчино-дервентъ (Соф.), Студѣно-Бѹче (Ферд.) и пр. Названията на планинската височина Ржѡна въ Стара-планина, както и с. Ржѡна (Пирот.) произхождатъ отъ стб. ржн, което значи рѣже, т. е. мѣсто изложено на силенъ студенъ вѣтъръ. Въ Видинско едно село

се нарича Кошàва, по името на вѣтъра, който на много мѣста се нарича кошава. На тѣзи названия отговарятъ турск. Елй-дере — Вѣтренъ-долъ (Паз.), Елъ-тепе — връхъ на вѣтроветъ, на буритъ въ Пиринъ и пр. Последното название е турски преводъ на Перунъ (гл. стр. 174).

Запазенитъ отъ вѣтъра мѣста сж известни съ името „заветъ“ или турск. Чукѹръ до Демирджили (Слив.), Чукѹръ-кѹй (Асен.) и пр.

До Долно-Паничарево (Н.-Заг.) една височина се нарича Ямурджà-баиръ, т. е. дъждовенъ връхъ, височина, на която най-често вали или се събиратъ дъждовнитъ облаци.

НАЗВАНИЯ СВЪРЗАНИ СЪ ЗЕМЕПОВРЪХНОСТНИТЪ
ФОРМИ — ПЛАНИНА, ВИСОЧИНА, ГРЕБЕНЪ, ВРЪХЪ,
СЕДЛОВИНА, СТРЪМНИНА, ДОЛИНА, КОТЛОВИНА,
ПОЛЕ, РАВНИНА И Т. Н.

Всички народи, живѣли по нашитъ земи сж ни оставили безчетъ и най-интересни, мѣстни и селищни названия, свързани съ разнovidнитъ земеповърхностни форми, като: планина, височина, връхъ, долина, равнина и пр.

Ако приемемъ, че названията Καρπάθης ὄρος (Карпати), Ροδόπη (Родопитъ), Σχόμβρος (Витоша), Αἶμος (Стара-планина), Ὀρβελος (Бѣласица), Δοῦναξ (Рила) и пр. сж отъ тракийски, а Σχάρδον (Шаръ) отъ илирийски произходъ, то първоначално тѣзи имена сж били прилагателни, съ които сж означавани особеноститъ на планинитъ, една отъ които е стръмна, друга трудно проходима, или голѣма, тъмна, водна и пр.

Коя е тракийската дума, която е значила планина, това е неизвестно, но днешната планинска област Малешèво или Малешевска планина, както и с. Малèшъ (Сѣр.), което значи

планинска, планински, отъ алб. *maleš*, сж отъ тракийски произходъ.

У насъ днесъ не е запазено нито едно название отъ гръцки произходъ, съ значение на планина — *ὄρος*, но въ замѣна на това презъ срѣднитѣ вѣкове, както и сега изъ много краища още се срѣщатъ значителенъ брой мѣстни гръцки названия, които стоятъ въ връзка съ върхове, полета, долини и т. н., като напр.: *Παραορία* (дн. Странджа) Бунăя, Пелишăтъ и пр.

И римскитѣ колонисти сж имали и сж ни оставили нѣколко названия, свързани съ планина, височина, долина и т. н. Днешниятъ Фердинандъ презъ римска епоха се е наричалъ *Castra ad Montanensium*, т. е. „крепостъ къмъ планината“, а съвременнитѣ названия Вăлогъ до Смолско или Дълбòки-вăлогъ до Коприщица произхождатъ отъ лат. *vallis* = долина.

Старитѣ българи сж назовавали много мѣста споредъ земеповърхностнитѣ имъ форми. Презъ срѣднитѣ вѣкове дн. Стара-планина се е наричала *Ματòριε* горьі. Много други мѣста сж се казвали Прєлогъ, Прєслопъ и пр.

Презъ петъ вѣковното робство турцитѣ сж успѣли да наложатъ извънредно много свои топографски имена, които стоятъ въ връзка съ височина, седловина и пр., като: Чилъ-тепе, Маарăгидикъ, Дамлж-дере, Дюзлюкъ и пр.

Днесъ стб. *гора*, въ смисълъ на планина, освенъ въ наречието горе, самостоятелно е запазено въ нѣкои малки планински вериги и то изключително въ Родопитѣ, като: Гòра до Павелско (Асен.) или Гòрка, съ което се наричатъ нѣколко планински вериги въ севернитѣ поли на Родопитѣ около Перущица и Белащица. Повечето пжти нарицателното гора влиза въ състав-

нитѣ части на⁹ много планински названия, като: Срѣдна-гора, Сѹха-гора, Црѣна-гора, Мокра-гора до Охридското езеро, Света-гора до Ягодина (Девин.) и т. н. Въ Севлиевско две села се наричатъ Гòрско-Косово и Горско-Сливово, т. е. Планинско Косово и Сливово, за разлика отъ Пòлско-Косово и Полско-Сливово. Презъ срѣднитѣ вѣкове и турското ни робство, дори още и днесъ, въ нѣкои ограничени покрайнини, областитѣ разположени задъ нѣкоя планина се наричатъ „Загòре“, т. е. земя задъ планината¹⁾. Презъ първото ни царство, областта разположена на югъ отъ Източна Стара-планина се е казвала Загора, а презъ второто ни царство подъ названието Загора, се е разбирало и Македония и Тракия или Мизия. Въ единъ документъ, писанъ въ Тетевенъ презъ 1600 год., между другото се казва: . . . іѣрмона^x васїліа ѿ мѡнасти^p сѣго ѿліа влізъ сѣ[^] тѣтовѣнѣ. ѿчѣство ми іѣ загоріѣ . . ., т. е. родомъ отъ земя загорска, земя задъ планината.

Старинното гора, отрано още е замѣнено съ планина и то въ повечето случаи не като самостоятелно собствено, а като съставна частъ на множество планински наименования. Наричателното планина, като собствено е запазено въ нѣкои мѣстни названия, напр.: П л а н ѿ н а до Орѣхово (Асен.), П л а н ѿ н и ц а въ Витоша и до Смолско (Пирд.), П л а н а и пр. и то съ значение на високи, равни или слабо заоблени планински вериги, високитѣ части на които сж пасбища. На Плана, отговаря турск. Яйлъкъ, Яйлъджикъ или видоизмѣненото Ёледжикъ въ Ихтиманска Срѣдна-гора.

¹⁾ Въ Дубровнишката грамота на Ив. Асенъ II четемъ:
До Трънѡва и по всемъ Загорнѡ

Много по-често, обаче, нарицателното планина, както въ миналото, така и днесъ влиза въ съставнитѣ части на планинскитѣ названия, като напр.: Стàра-планина, Пирйñ-планина, Осогòвска-планина, Стràнджа-планина, Бàба-планина и т. н.

За стб. гора и новобългарското планина, турцитѣ иматъ перс. балкàнъ и турск. — дагъ. Първото понятие за планина е добило такава гражданственостъ, че се е наложило въ цѣла Европа като собствено за означаване на Балкàнския полуостровъ. Името балканъ не се срѣща никжде самостоятелно, а като съставна частъ то влиза въ много наименования, съ които обикновено се означаватъ по-голѣми и пространни планини, като: Коджà-балканъ, Карà-балканъ и др. Къмъ имената на всички останали по-голѣми планини се прибавя турск. дагъ, като: Караджà-дагъ, Бòзъ-дагъ и пр.

Името на Витоша, както и Вйтошица, малка планинска верига между Вискяръ и Люлинъ-планина, сж стари и означаватъ два гребени, рѣзена. Последната дума е запазена като собствено име въ високитѣ скалисти върхове на Витоша — Рѣзньоветѣ, както и въ една скалиста верига до Смолско (Пирд.). Сжшото значение иматъ и Парàлово, което идва отъ гръцк. *παράλογος*, както и множеството други съвременни български наименования, като: Грèбенъ-планина, Грèбенецъ въ Карнобатската планина и др.

По-малкитѣ планински вериги, предпланинитѣ или продълговатитѣ височини, като: бърдо, хълмъ, сжщо така, сж послужили за наименования на мѣста и селища. До Г. Желѣзна (Троян.), една продълговата височина се нарича Бърдене. Но и това нарицателно по-често влиза въ съставнитѣ части на много други названия, между

които ще споменемъ: Г о л о - б ѳ р д о до Перникъ, С ѳ н ѳ о - б ѳ р д о (Врач.) и др. Срещу тѳзи наименования турцитѳ иматъ: К а р а - б а и р ѳ, южно отъ Пазарджикъ и пр. Надъ Царибродъ една мѳстность се нарича З а б ѳ р д е н е, до Пирдопъ има З а б ѳ р д о, а въ Котленската планина — З а б ѳ р д е, т. е. задъ бѳрдо.

На бѳрдо отговарятъ и други две, по-рѳдко, почти съ забравено значение старинни названия — В е с л ѳ ц ѳ — планинска верига, северно отъ Враца и В е с л ѳ ц ѳ, височина до Трънъ, както и К р е т а — села въ Врачанско и Никополско и мѳстность до Буковецъ (Соф.). Съ тѳзи названия се наричатъ не голѳми, наредени, или по-точно казано, непосредствено съединени една съ друга височини, подобно на весло, на верига, каквито въ действителность сж всички по-горе отбелязани бѳрда. На тѳзи названия съответствува турск. Синджирлий — дн. Веригово (Карл.). До Долна Бешовица, Оходенъ и Типченица (Вр.) подобни малки продълговати височини носятъ името К р е щ а, а нискитѳ и продълговати височини или била, които слабо се издигатъ надъ околнитѳ равнини, се наричатъ Г р е д а — до Добралево (Орѳх.) или Г р е т а до Б. Слатина, названия, които произхождатъ отъ стб. грѳдм, съ значение на било.

Названията Б р ѳ г о в о (Вид.), Б р ѳ г а р е (Орѳх.), Б р ѳ г о в и ц а въ Бурела, или какъвто е случая съ сложнитѳ наименования: Ч е р в ѳ н ѳ б р ѳ г ѳ, Б ѳ л и - б р ѳ г ѳ и пр., ясно показватъ тѳхния произходъ. Почти сжщото значение има и споменатото още и въ Виргинската грамота название О б р ѳ ш ѳ, както и съвременнитѳ О б р е щ а до Челопечене и Г. и Д. Богоровъ (Соф.), до Чумаковци и Борованъ (Б. Слат.), Краводеръ

(Врач.) и пр., съ тази разлика, че тѣзи брѣгове сж дълги, не толкова стрѣмни и главно, че сж обърнати на югъ. Названието на с. Думанлѣ, дн. Церетелово (Пловд.), е отъ турски произходъ и значи дълъгъ и стрѣмень, изложенъ на слънце, на югъ, брѣгъ.

Отдѣлнитѣ планински склонове носятъ различни имена. Въ нѣкои краища тѣ се наричатъ само „дѣлъ“ или „дѣла“, т. е. частъ отъ планина, а другаде нарицателното „дѣлъ“ е прибавено къмъ нѣкое прилагателно като напр.: Голѣми-дѣлъ, Стрѣмни-дѣлъ и пр. Въ Западна Стара-планина камениститѣ и въ повечето случаи голи дѣлове, обикновено, се наричатъ „Гламъ“, каквито има до Търговище и Д. Ломъ (Бѣлогр.), Превала (Ферд.) или Гламея до Дерманци (Вр.) и др. Въ източна България високитѣ плата, съ стрѣмни скалисти склонове, сж известни съ турск. Съртъ или Съртоветѣ (до Шуменъ, Мадара, Провадия) и т. н.

Най-високитѣ части на една планина или планинска верига, гребенъ, бърдо или изобщо каквото и да е възвишение, споредъ външната имъ форма, и изгледъ, споредъ растителността си и пр., носятъ и най-различни имена отъ български, турски, гръцки или вулгаро-латински произходъ, като напр.: Острѣцъ, Купѣна, Бунѣя, Сиврѣ-чалъ въ източнитѣ Родопи, Лѣсецъ и пр.

Нарицателното връхъ, самостоятелно, съ значение на най-високата частъ, като собствено име не е запазено въ нито едно название. Отчасти само нарицателното връхъ, като собствено е запазено въ названието Врѣшка-чука, т. е. висока-чука, както и въ наименованието Висòкъ—въ южнитѣ части на Стара-планина надъ Пиротъ, до Турия (Каз.) и пр.

Ако новобългарското връхъ и турск. тепе почти не сж запазени като собствени имена, то въ замѣна на това имаме значителенъ брой такива названия отъ старо-български и отъ чуждъ, главно вулгаро-латински и гръцки произходъ. Най-високиятъ връхъ въ Западна Стара-планина носи хубавото славянско име К о м ъ, което значи могила, грамада. Все сжщото значение има и названието М а г ѹ р а, отъ руманизираното тǎдуга, слав. могила, до Рабиша (Бѣлогр.), до Поноръ (Царибр.), Гомотарци (Вид.) и др. Единъ отъ високитѣ върхове на Срѣдна-гора се нарича Б у н ѡ я, което название, както и побългареното Б ѹ н о в о (Пирд.) произхождатъ отъ гръцк. βουνός = могила, грамада. Освенъ въ тѣзи названия, тази гръцка дума влиза въ съставнитѣ части на Б ѹ н и - в р ѣ х ѣ въ Чипровската планина, което буквално значи „връхъ-могила“ или „грамада-могила“, както и въ Б ѹ н ѡ в ѣ - с ѣ ч ѣ, т. е. раздѣлени, насѣчени съ малки долини нѣколко могили до Гол.-Пещене (Врач.). На горнитѣ названия отговаря и името М ѹ с е й, рум. muscel = връхъ, надъ Панагюрище. Освенъ тѣзи названия въ Беласица единъ връхъ се нарича Т ѹ м б а, название познато и въ други мѣста изъ южнитѣ предѣли на българскитѣ земи. Една крепостъ спомената у Прокопия нѣкъде изъ Тракия се е наричала Καρποτόμβη.

На всички тѣзи названия отговарятъ съвременнитѣ имена Г р а м ѡ д а (Кулс. и Г. Джум.), височина до Скравена (Ботевгр.) или М о г ѣ л а (Н.-паз.). Последното име, освенъ че влиза въ съставнитѣ части на голѣмъ брой названия, като: М ѡ р к о в а - м о г и л а до Чумаковци (Б. Сл.), Д е р в ѣ ш к а - м о г и л а въ Сакаръ-планина, и пр. се срѣща по всички краища на земитѣ ни.

Названието „могила“, било то като сжществително собствено име, или което влиза въ

съставнитѣ части на други наименования, въ повечето случаи се отнася до малки изкуствено натрупани селищни или надгробни могили, които особено много сж разпространени въ източната половина на Балканския полуостровъ. Тѣзи малки изкуствени могили у турцитѣ се назоваватъ или съ нарицателното „тепе“ или пъкъ, което е и по-правилно — „юкъ“. Всички тѣзи названия влизатъ въ съставнитѣ части на многобройнитѣ названия, като: Дѹкова-могила и Бѹнова-могила до Перушица, Чатѹлъ-тепе до Ямболъ, Чадѣръ-тепе до Ст. Загора, Малъ-юкъ до Овчарово (Търгов.) и т. н.

Едно село въ Орѣховско се нарича Бутѹнъ, което значи отдѣлна височина въ равнина. Все отъ сжщия произходъ е и названието на с. Бѹтово (Търн.), недалечъ отъ което се издига една височина отъ вулканически произходъ.

Най-високитѣ, скалисти, почти недостъпни части на Рила-планина, околното население нарича карпи, нарицателно, запазено подъ формата кагре, съ сжщото значение въ днешниятъ албански езикъ, и което ни напомня известнитѣ още въ древността Карпати (*Καρπάτης ὄρος*). Високитѣ скалисти върхове изъ планинитѣ често се наричатъ чуки, отъ гдето произхождатъ: Чукѹрата до Заножене (Берк.), Врѣшка-чука и пр. На това название отговаря турск. канара, като: Канарѹ-дере и т. н.

Всички по-голѣми планински върхове, забленитѣ била на които сж богати пасбища у насъ, сж известни съ тюркск. Чалъ, Чѹла до Гьозъ-тепе (Девин.), връхъ въ Рила и пр. Последното сжществително много по-често влиза въ съставнитѣ части на множество названия, като: Юмрѹкъ-чалъ въ Стара-планина, Рѹвни-чалъ

въ Рила, Кайма̀къ-чаланъ, Мусли-чалъ въ Рила, Кайнъ-чалъ въ Родопитъ и пр.

Малки височини, които се вдаватъ навътре между две втичащи се рѣки или въ голѣмъ заво̀й на рѣка, най-издадената частъ на които се снишава по-отвесно, сж послужили за много наименования, като: Курйло (Соф.), Курйлъ, колиби до Боженица (Ботевгр.), Скорйлъ до Г. Желѣзна (Троян.), Джуровъ (Тетев.), Джурйлово (Б. Слат.), Чурйлица до Бовъ (Соф.), Чурйлъ до Смолско (Пирд.) и др. На тѣзи названия съответствуватъ турскитѣ: Бурѹна въ Ломъ, Емине - Бурѹнъ на Черно-море и пр. Може би и Телйшъ (село въ Луковитско и височина надъ Смолско), както и Телѣжене (изчезнало село до Ловечъ), да иматъ сжщото значение.

Новобългарското седловина не се е наложило никжде като самостоятелно наименование; дори то не влиза въ съставнитѣ части на нито едно название, освенъ въ учебницитѣ по география. У населението сж запазени, безъ да разбира смисъла имъ, нѣколко старинни понятия, които иматъ значение на седловина. Така най-издигнатата частъ въ Твърдишкия-проходъ, седловината при входа на Желѣзнитѣ врата въ Сливенската планина, както и седловината между Рила и Пиринъ носятъ името Предѣлъ, на което отговарятъ спомнатото още презъ 13 в. нѣкжде изъ Скопско, мѣсто Прѣлогъ, както и съвременната махла Прелòгъ до Ябланица (Тет.), която е разположена върху една седловина на шосето София—Плевенъ. Все сжщото значение иматъ и познатитѣ на много мѣста названия Преслòпъ до Видраре (Тет.) или Прѣвала (Ферд.), т. е. мѣста, - презъ които преваля, прехвърля пжтя презъ една седловина или височи-

на, за да съедини две долини. На всички тѣзи названия могат да се съпоставят доста разпространенитѣ турски имена, като: Гедиклий до Гарваново (Хаск.), Мара-гедѣкъ въ Стара-планина надъ Калоферъ, Ай-гедѣкъ въ Рила, Панайръ-гедикъ надъ Девинъ и пр.

Названията свързани съ стрѣмнина, сжщо така, споредъ голѣмината и особения видъ на мѣстото, се изразяватъ съ нѣколко понятия. По-край разпространеното название Рудината, съ значение на слабо наведено мѣсто отъ по-широкъ склонъ, се употребява и нарицателното страната, което повечето пжти е преминало като собствено, напр.; Страната, Странето до Смолско (Пирд.), или турск. Дикъ-чаиръ. Повече наведени, но малки по пространства неравни склонове на височини, сж дали названията на Струпѣцъ (Врач. и Слив.) и Струпенъ (Б. Слат.). Все сжщото значение иматъ и Бъркачъ (Плев.) и Бъркачѣво (Б. Сл.)¹⁾. Много стрѣмнитѣ склонове на височини или долини сж известни съ наименованията: Люта (Ферд.), Лютаджикъ или Лютица, както го срѣщаме въ единъ ржкописенъ сборникъ отъ началото на миналия вѣкъ (Врач.), Люти-долъ (Врач.) и мѣстности до Павелско (Асен.) и Кралѣвъ-долъ (Соф.) или Злѣ-долъ до Кунино (Вр.) и пр. На тѣзи названия можемъ да съпоставимъ турск. Ирѣмъ до Кюлевча (Шум.) или Сарпъ-дере, дн. Ручей (Крумовгр.). До Върбовка (Севл.) една издадена напредъ височина съ стрѣмни склонове се нарича съ старинното име Тѣмрешъ. Сжщата форма, само че съ много по-голѣми размѣри, има и почти забравеното областно име

¹⁾ Последното селище по-рано се е намирало на стрѣмния хълмъ въ мѣстността Манастиря.

Тъмръшъ въ севернитъ склонове на Родопитъ. Стариненъ произходъ иматъ и трудно достъпнитъ и съ стръмни склонове височини Урвичъ, стб. *урвище* = урва, до Кокаляне (Соф.) и Боженица (Ботевгр.), върху които се намиратъ развалинитъ на стари български крепости. Съвременното нарицателно урва днесъ има малко по-друго значение, но все се разбира стръмна, изровена отъ природата долина.

Нарицателното долина или долъ рѣдко се срѣща като самостоятелно собствено. Въ грамотата на Константинъ Асеня нѣкъде изъ Скопско се споменува мѣстото *Долъуцъ*. Това съществително влиза въ составнитъ части на извънредно голѣмъ брой други имена, като: Казанлъшка долина, Струмска долина, Струинъ-долъ и пр.

Въ зависимостъ отъ особения видъ и голѣмина на долинитъ сж запазени нѣколко старинни, съ почти забравено значение, названия. Изъ планинскитъ и предпланински области, гдето турското влияние е било по-слабо, често безводнитъ и по-къси долини, сж известни съ вулгаро-латинското название *Валогъ*, отъ лат. *vallis*, до Смолско (Пирд.) и Ботевградъ, *Дълбоки-валогъ* до Коприщица, или съвременното *Дълбокъ-долъ* (Троян.).

По-дългитъ долини, независимо отъ това, дали сж водни или сухи, носятъ следнитъ названия: *Коритна*, между Ябланица (Тетев.) и Глава-Панега (Лук.), *Кортенъ*, което е турски изговоръ на *Коритенъ* (Н.-Заг.), Г. и Д. *Коритенъ* (Кюст.), *Коритенъ-градъ* до Лютибродъ (Врач.) и пр. Едно село въ Плевенско се нарича *Пелишатъ* (до преди 40—50 год. е наричано *Пелешатъ*), а една селищна могила до с. Сър-

невецъ (Чирп.) се казва Пелешѣчка могила, названия, които произхождатъ отъ гръцкото нарицателно *πέλεκυς* = корито. И действително, селото Пелишатъ се намира до една долина подобна на корито, каквато е и долината до Сърневецъ, въ която е разположена Пелешечката могила. Презъ римска епоха до Пелишатъ се е намирало едно значително селище, известно съ името *Geridava*. Днесъ голѣмата, подобна на корито долина, презъ която протича р. Голѣма-Камчия, се нарича Гѣрлово. Споредъ по-стари документи, тази долина по-рано се е казвала Герилово, име запазено и сега въ названията на малката рѣкичка Герила, която минава презъ Върбица (Пресл.) и на „градъ“ Герила, съ което се нарича една височина съ следи отъ градежи подъ селото. Първата съставна частъ въ *Geridava*, Герилово и Герила — гери, която е отъ тракийски произходъ, безъ съмнение ще означава корито. И следователно, тракийското Геридава, едва ли ще значи друго, освенъ Коритенъ, Коритно село, а Герлово или Герилово — Коритна.

По-дълбокитѣ и тѣсни долини, презъ които протичатъ малки потоци у старитѣ българи сж се наричали дѣбърѣ, дѣбърѣ. Още презъ X в. нѣкжде изъ Прилепско се споменува Дебрица, а днесъ имаме гр. Дѣбърѣ, с. Дѣбърщица (Паз.) и пр. Сжщото значение иматъ и споменатото въ Виргинската грамота нѣкжде изъ Скопско Глѣбока или Длѣбница и днесъ запазенитѣ наименования Дълбѣчица до Голакъ (Ихт.), до Церецелъ (Соф.) и пр. На последнитѣ названия отговаря името на р. Бѣндерица, притокъ на Места, отъ ром. *bănda*, което значи брѣговита, съ високи брѣгове рѣка.

За широка, не дълбока долина имаме названието Вълчекъ (Кул.), което произлиза отъ рум. *vâlcea* = малка долина.

До с. Кунино (Врач.) една затворена отъ единиятъ край долина се нарича Задънката, а до с. Г.-Косово (Севл.) подобна долина носи името Задъненикъ. На това название отговаря и Сърдулица, отъ вулг.-лат. *surdul*, което ще каже глуха, затворена долина. На всички горни наименования съответствуватъ многобройнитъ турски — Дамлъ-дерё, Акъ-дерё, Бюкъ-дерё, Анна-дерё и др.

Широкитъ и обградени отъ всички страни съ по-ниски или високи склонове долини, въ които сж растлани по-малки или по-голъми равнини, сжщо така, споредъ тѣхната голѣмина и особенъ видъ, носятъ и разновидни названия. Старото и хубаво име на дн. Фердинандъ е Кутловица, което, както и названията Кутлино до Тетевенъ, Кутланица до Павелско (Асен.) и др., произхождатъ отъ кутелъ. По-малки кутловини, обградени съ по-високи скалисти склонове носятъ названията: Котля до Г. Озирова (Берк.), Котляне до Луковитъ и Желенъ (Соф.) или Котелъ, тур. Казанъ и пр. На тѣзи названия отговаря Циклёво (Дупн.), което произхожда отъ гръцк. *κυκλῆω* и ще каже обградено, подобно на котелъ, мѣсто. Малки котловини съ по-слабо наведени склонове сж известни съ споменатото още презъ 14 в. име Джбница (Прил.) или съвременнитъ: с. Джбница (Невр.) до Чумаковци и Габаре (Б. Слат.), Г. и Д. Джбникъ (Плѣв.) или Джбницитъ, мѣстность до Еница (Б. Слат.) и пр. Все сжщото значение има и названието на гр. Дупница, както и мѣстность до Лютибродъ (Врач.) и др., наименования, които

произхождатъ отъ стб. ДОУПНЪ, ДОУПНА, съ значение на широка вдлъбнатина.

По-плитки впадини, у старитѣ българи сж се наричали ГОЛѢНЪ, руск. голень, отъ гдето произхожда и названието на с. Голѣнци (Лом.). Сжщиятъ произходъ има и ДУПЛЯКЪ до Галиче (Орѣх.).

Малки вдлъбнатини, независимо отъ това въ какъвъ теренъ се намиратъ — въ карстовъ или глинесть се наричатъ БАБКИ — до Галиче (Орѣх.).

Едно село въ Врачанско, разположено въ една котловина, до която се издига единъ връхъ, се нарича ДУПНИ-ВРЪХЪ, а една, отгоре копана могила до Г.-Пещене (Врач.) се казва ДУПНА-МОГИЛА.

Въ Търновско едно село се казва ПОЛИКРАЙЩЕ, т. е. село разположено въ края на полето и началото на планината.

Голѣмъ е и броятъ на названията, които стоятъ въ връзка съ равнини и полета. И въ зависимостъ отъ голѣмината и разположението спрямо планинскитѣ вериги, рѣкитѣ или по-значителни селища, произхождатъ и наименованията на повечето отъ равнинитѣ и полетата. Наричателнитѣ равнина и поле рѣдко образуватъ собствени имена, като напр.: РАВНИЩЕ (Тет.), РАВНА (Царибр.) и до Етрополе, РАВНО¹⁾ или турск. ОВА'ТА до Провадия и др. Повечето отъ тѣзи нарицателни влизатъ въ втората, основна частъ на голѣмъ брой наименования, между които тукъ ще отбележимъ: Дунавска равнина, Тракийска равнина, Кюстендилско-поле, Овче-поле, и пр. На тѣзи наименования отговаря споменатото още презъ Х в. гранично мѣсто между България и Визан-

¹⁾ Срѣдновѣковното Равънъ, дн. РАМНО до Трабивище (Коч.) произхожда отъ античното Армония.

тия — *Μακρὴν λιβάδα*, на което съответства турск. Узунджà-ова или днешното побългарено Узунджòво (Хаск.), т. е. Дълго поле. Турската наставка ова, което значи поле, ливада, въ смисълъ на равно поле, равнина, влиза въ съставнитѣ части на много, днесъ побългарени, повечето отъ турски произходъ наименования, като: Кàрлово, отъ турск. Карлж-ова, което значи полето на Карлж, Карлово-поле.

Заедно съ поле у насъ, доста често, въ съставнитѣ части на множество наименования, влиза и побългарената гръцка форма ливада, като напр.: Цàрева-ливада, Злàтна-ливада, на които съответствуватъ турск. Кау̀ръ-аланъ (Свил.), Гюзелджè-аланъ (Разгр.), Куртъ-аланъ и пр.

Въ Виргинската грамота на Константинъ Асеня четемъ село Лжжєнє, име запазено и днесъ въ нѣколко селищни названия, като: Лжжєнє (Ботевгр., Пирд., Свищ., Ловч.), Лжжò до Сепарево (Дупн.), въ Лжжòвица до Кунино (Врач.). Лàга (Ботевгр.), въ обширната гориста низина покрай р. Камчия, известна съ името Лòнгоза и пр. Горнитѣ названия произхождатъ отъ стб. лжгъ, което значи обрастнала съ гора влажна равнина или низина, покрай рѣка. (Гл. стр. 220).

Въ една сръбска грамота отъ 14 в., на границата на Шаръ-планина се казва: ... на заногү, това сж малки горски равнини или поляни, обградени съ гора, които сж познати подъ рум. име Занòга (Соф.) и мѣстности до Етрополе и до Смолско (Пирд.), Занòгитѣ до Панагюрище, Занòжєнє (Берк.) и мн. др.

¹⁾ Днесъ погрѣшно се произнася името на курорта Лжжєнє, вм. Лжджєнє, което произхожда отъ турск. Лѣджа, т. е. баня.

По-малки или по-голъми полета, обградени отъ всички страни, повечето пжти съ стръмни скали или планински склонове, сж дали доста разпространеното название Кòсово (Пров., Асеновгр., Вид. и др.), Горско-Кòсово (Севл.) и пр.

Името на Р а з л ò г ъ произхожда отъ обградената отъ всички страни, съ не еднакви, едни вдадени напредъ и други по-ниски височини, равнина. На това название отговаря побългареното название П а л а м à р и ц а (Поп.), което значи хубаво, равно като дланъ поле, обградено съ ниски височини, отъ византийското παλαμάρι, грц. παλάμη = дланъ, равно мѣсто.

ТЪСНИНА, КЛИСУРА, ПРОХОДЪ, ПРОЛОМЪ И ПР.

Малко сж примѣритѣ съ селищни и мѣстни названия, дадени така сполучливо, както тѣзи свързани съ понятията за клисура, тѣснина, проходъ и др. подобни. Тѣзи названия, много естествено е, ще трѣбва да ги търсимъ само въ планинскитѣ и предпланински области, гдето и земеповърхностнитѣ форми, съвършено се отличаватъ отъ еднообразнитѣ терени на полетата и равнинитѣ.

Съвременнитѣ български названия тѣснина и проходъ или почти забравенитѣ старобългарски форми — устѣе, просѣкъ и врата, въ повечето случаи сж замѣнени, въ зависимостъ отъ мѣстото, неговата голѣмина и влиянието на другоезичното население; съ думи отъ чуждѣ произходъ, каквито сж гръцката стѣне (στéνες), пославянената латинска форма клисýра (clausura), турскитѣ — дервèнтъ, боàзъ и капйя или най-после съ французкото — deffilée.

Навѣрно тракитѣ сж имали свои думи за означение на понятията за проходъ, тѣснина и

пр., обаче до насъ не е стигнало нито едно название, което съ сигурност бихме могли да приемемъ, че е имало това значение, освенъ Storgosia. Така се е наричала презъ римската епоха крепостта, която се е намирала въ тѣсната Кайлъшка долина до Плѣвенъ и едва ли това ще е имало друго значение, освенъ тѣснина, презъ която само може да се премине, отъ тамъ и днешното стѣрга, Стру̀га и пр.

Едно отъ най-разпространенитѣ наименования на проходите на Балканския п-въ още отъ най-ранни времена е било грѣцкото στένες. Още преди Христа по долината на Вардаръ се споменува гр. Стене (Στένες), което вѣроятно ще отговаря на сръдновековното Просѣкъ и днешното Демиръ-Капия между Градско и Удово. Въ времето на Юстиниана сръщаме Στένες, като име на проходъ между Remesiana (Бѣла-паланка) и Serdica (София).

Римлянитѣ въвели въ употребление името claustra или clausura, която въ провинциитѣ, посредствомъ грѣцитѣ е добила формата клисура (κλεισοῦρα). Прокопий споменува нѣкъде изъ Родопската областъ крепостта Кλεισοῦρα. Още презъ IV в. сл. Хр., днешнитѣ Траянови врата (между Ихтиманъ и Пазарджикъ) сж известни съ името Claustra Succorum (Клисурата на Суки). Презъ IX в. този проходъ се е наричалъ Βασιλική κλεισίς или Βασιλική κλεισοῦρα, т. е. Царска клисура¹⁾. Отъ последното грѣцко название сж добили името си и Г. и Д. Васильца (Ихтим.), които сж разположени наблизу до прохода.

Между изостаналото изъ планинскитѣ области тракийско население, думата клисура е била

¹⁾ К. Иречекъ, Военния пътъ Бѣлградъ — Цариградъ, София, 1929. стр. 104.

въ употреба повече, отколкото всички други названия, отъ гдето тя преминава въ придошлитъ славянски племена и е намѣрила такъвъ приемъ, че почти е измѣстила тѣхнитъ родни изрази за проходъ, просѣкъ, ждрѣло, устѣе и пославянената сжтеска.

Повечето отъ хубавитъ славянски имена, съ значение на проходъ или мѣсто, презъ което може да се премине една планина, още съ падането ни подъ турското робство, сж били замѣнени съ турск. — дервентъ, боазъ и капия.

Гръцкото стѣне, съ значение на тѣсенъ проходъ, врата и днесъ е запазено въ неотдавна промѣнено срѣдновѣковно название на дн. Асеновградъ — Станѣмака, което има значение на тѣснобранство, т. е. естествена тѣснина, която лесно може да се отбранява. Все презъ 13 и 14 в. въ източна Стара-планина се споменува крепостъта Стеница, а нѣкъде изъ Срѣдна Стара-планина се говори за друга крепостъ, съ име Стѣнискъ. Почти сжщия произходъ и значение иматъ и названията на Стѣнче (Гостиварско) както и с. Стѣнско (Кюст.), което не е никое друго, освенъ преиначенъ изговоръ на споменатия въ грамотата на Василий Българоубиецъ отъ 1019 г. градъ Сжтѣска, название, запазено и въ името на р. Сатѣска около Струга.

На староб. Сжтеска отговаря известната още презъ 13 в., съ звучното старобългарско название, мжчнодостѣпна родопска крепостъ — **Цѣпена**. Крепостъта се е намирала въ съседство съ тѣсния скалистъ проломъ или процѣпъ, презъ който протича р. Ели-дере или Чепинска. Днесъ това старо име е запазено подъ формата Чѣпино, съ което се нарича не само едно отъ голѣмитъ села въ този край, но и цѣлото корито.

Едно село въ Радомирско се нарича Чèпино; сжщото това име носи и единъ високъ връхъ и до него дълбокъ проломъ, презъ който протича малка рѣкичка до с. Ослень-Криводолъ (Врач.). И старото название Ж д р ѣ л о, стб. ждрѣло, запазено днесъ до Погановския манастиръ, има сжщото значение. Всички тѣзи стари наименования отдавна сж замѣнени съ проломъ, като: Искърски-проломъ, Пролома до Кормянско (Севл.) или пъкъ съ deffilée, като: Крèsненско-дефилè и пр.

Голѣмъ е броятъ на мѣстнитѣ и селищни названия, свързани съ клисура, т. е. тѣсенъ и дълъгъ планински проходъ. Презъ късна римска епоха и презъ всички времена на срѣднитѣ вѣкове, днешнитѣ Траянови врата сж били известни съ името Клисѹрата, а тѣсниятъ проходъ между Княжево и Владая, презъ който протича рѣка и минава едно шосе и ж. п. линия, до преди Освобождението се е наричалъ Несрѣтна клисѹра. Днесъ имаме с. Клисѹра (Берк., Трънско, Кавадар., Г. Джум. и др.), Момина-клисѹра (Ихт.) и Клисѹрата, северно отъ Ботевградския проходъ¹⁾, между Кадинъ-мостъ и Дупница, между Дупница и Самоковъ, до Старо село (Врач.) и пр. На побългареното Клисура, отговаря турск. — дервентъ, като: Капѹ-дервентъ (Траянови врата), Солѹ-дервентъ (между Ихтиманъ и Костенецъ), Голѣмъ-дервентъ (Елх.). Съ значение на клисура, турцитѣ иматъ и думата боазъ, съ която обикновено се наричатъ по-дълбокитѣ и по-трудно проходими проломи, като: Кадж-боазъ въ Западна Стара-планина,

¹⁾ Името на дн. градче Клисура е пренесено къмъ 16 в. отъ изселниците, които сж напустнали селото Клисура, което се е намирало въ началото на Арабаконашкия проходъ.

Хайнъ-боазъ въ Срѣдна Стара-планина, Бо̀а̀-за въ Сливенската планина, при Мирково (Пирд.) и др. Все съ значение на тѣснина, презъ която може да се мине стои и названието на Айкѣнлѣй-ския проходъ надъ Джбово (Каз.), което идва отъ турск. айкѣнъ = тѣснина, ущеле. На тѣзи, отъ чуждъ произходъ названия, отговаря употребяваната днесъ дума проходъ, предъ която обикновено се поставя името на най-близкото селище, като: Петрохѣнски проходъ, Ботевградски проходъ, Шѣпчески проходъ и т. н. До Преславъ, старинното название Устѣе е замѣнено съ Бо̀а̀за или сегашното Прѣхода. Надъ с. Калугерица (Н.-паз.), единъ изсѣченъ въ старо време (около 8—9 в.) въ скалитѣ пѣтъ, който води отъ селото къмъ платото, се нарича Прѣхода. Единъ подобно, изсѣченъ пѣтъ на южната страна на платото надъ с. Кюлевча (Шум.), се нарича съ старинното, може би, прабѣлгарско название — Тамбарѣсце.

Най-тѣснитѣ и удобни за защита скалисти мѣста въ проходите или проломитѣ, още отъ ранни времена сж били познати съ името врата, какъвто е случаятъ съ Траяновитѣ врата, които още въ X в. сж били познати и подъ названието: *ultra porta Wazil*. Въ единъ новооткритъ надписъ отъ 13 в., крепостъта въ Вратцѣта до Враца се е наричала съ хубавото име Вратница, отъ гдето идва и името на Врѣца. Последното название носятъ още едно село въ Ловчанско, до което има разсѣчени въ видъ на врата, скали и друго—въ Кюстендилско. Въ Сливенската-планина имаме названието Врѣтникъ или турск. — Демѣрѣ-капѣя. Името на с. Врачѣшъ (Ботевгр.) произхожда, сжщо така отъ врата, съ значение на мѣсто, което се намира въ началото на тѣсенъ

проходъ. И действително, селото е заселено въ началото на единъ старъ проходъ, който е слизалъ къмъ с. Стѣргелъ (Пирд.). И последното име значи тѣсно мѣсто, стб. стрѣгж = стрѣгж = пазя, мѣсто презъ което само може да се премине, за да се слѣзе въ низината или прехвърли планината. Все сжщото значение има и названието на Стрѣга. Друго старо име, съ значение на врата, известно ни, сжщо така, отъ 12 и 13 в. е Прѣсѣкъ, стб. Просѣкъ или грѣцк. Сидерокастронъ, дн. Демиръ-капия на Вардаръ между Градско и Удово. Тамъ р. Вардаръ така просича скалата, че се образуватъ грамадни врата или по-точно — единъ величественъ просѣкъ. Днесъ погрѣшно изговаряме Прѣсѣченъ (Драмско), вмѣсто старото Прѣсѣченъ. Едно село въ Кочанско се нарича Прѣсѣка, до Драгойново (Борисгр.) имаме мѣстность Прѣсѣкъ, до Кокаляне (Соф.) — Прѣсѣка, а до Видраре (Тетев.) и до Сотиря (Слив.) Прѣсѣченикъ. Отъ всички названия съ това значение, днесъ най-разпространено е турското капу = врата, което въ повечето случаи влиза въ съставнитѣ части на други наименования, като: Демиръ-капу (желѣзна, т. е. много здрави врата) на Вардаръ, надъ Самоковъ, Капѣ-дервентъ, Демиръ-капия въ Сливенската планина, днесъ още наречена Желѣзна врата, а презъ срѣднитѣ вѣкове е била известна съ грѣцкото название Сидера. На всички тѣзи наименования отговаря и разпространеното изъ западнитѣ български земи название на с. Гявато (Ресен.) и Гявето до Крушѣвица (Прил.), отъ алб. kàf = врата, вратникъ.

Мѣстото, гдето рѣката напуска планинскитѣ проломи, за да поеме низинитѣ, днесъ нѣма особено название. До скоро горниятъ проломъ на

Янтра, надъ Търново се е наричалъ Хустето, което произлиза отъ стб. Оустнѣ. Въ Шестоднева на Иоана Екзарха четемъ: на оустѣн тыѡа ѡдѣжѣ свѣтаѡ златѡа църква новаѡ, а въ Виргинската грамота нѣкжде изъ Скопско се споменува мѣсто Оустнѣ. Теодосий Търновски презъ 1364 год. е преписвалъ своята книга Лѣствица „въ мѣстѣхъ при Тръновѣ градѣ“. На последното название отговаря днешното, пренесено отъ къмъ Търново, име на с. Устово (Смол.), Усте до Кунино (Б. Сл.), Устие до Преславъ и пр. Старото наименование Ъстнѣ въ новобългарски преводъ е запазено въ името на с. Гърляно (Кюст.).

Тукъ ще трѣбва да споменемъ още нѣколко названия, които сжщо така стоятъ въ зависимостъ отъ особения видъ на мѣстото, удобно за преминаване. Между Ябланица (Тет.) и Глава Панега (Лук.) една ниска седловина, презъ която минава шосето се нарича Прелòгъ. На това название отговаря и друго хубаво българско наименование — Прèвала (Ферд.), т. е. мѣсто, което е удобно за превалѣне, преминаване. Името на с. Пролàзица (Бѣлогр.) е свързано съ трудно проходимата планинска верига надъ селото, която за да се прехвърли ще трѣбва да се лази. Надъ Кралевъ-долъ, една стръмна седловина се нарича Прèкачъ.

Въ Виргинската грамота се споменува село Бродъ, а въ грамотата на Ив. Александра, дадена на Орѣховския манастиръ, срѣщаме името на с. Кòстинбродъ. И днесъ на много мѣста се намиратъ значителенъ брой названия „Бродъ“, съ значение на мѣсто, презъ което може да се премине една рѣка.

ИМЕНА ВЪ ВРЪЗКА СЪ ПЕЩЕРИ, ПРОПАСТИ, ЯМИ,
ВДЛЪБНАТИНИ И ДРУГИ ПОДОБНИ.

Многобройнитѣ имена, давани отъ народитѣ живѣли по българскитѣ земи на различнитѣ образувания въ карстовитѣ и други терени, сжщо така сж послужили и за наименуване на голѣмъ брой селища и мѣста. Тѣзи названия се срѣщатъ, главно, въ богатитѣ съ варовикови скали терени, гдето, именно, и преобладаватъ карстовитѣ образувания.

Най-характернитѣ образувания въ карстовитѣ области, както е известно, сж пещеритѣ. Въпрѣки че у насъ имаме много пещери, броятъ на селищата и мѣстата, свързани съ тѣхъ не е голѣмъ. А причината за това е, че повечето отъ пещеритѣ се наричатъ отъ околното население или само „пещерата“, „печъ“ или „дупката“, или пъкъ носятъ имената на близкитѣ до тѣхъ селища, височини и пр. Презъ 14 в. едно село въ Тиквешко се е наричало **Пещера**, а днесъ имаме **Пещера** (Рад.), **Пещерна** (Тет.) и пр., които носятъ имената си отъ близкитѣ до тѣхъ пещери¹⁾. Въ западна България имаме **Сухи-печъ** до Д. Ломъ, или **Попови-печъ** до Върбово (Бѣлогр.). Една пещера до М. Бръсница и друга до кол. Нановица (Тет.) носятъ името **Пещьта**. Врачанското село **Дуплякъ**, носи името си отъ малкитѣ пещери или дупки въ скалитѣ надъ селото. Все въ връзка съ пещери стоятъ и названията на с. **Поноръ** (Соф.), както и **Бърложница** до Сливница (Соф.), които произхождатъ отъ стб. **поноръ** и **брълогъ**. До Котелъ една пещера носи старинното название **Нирецъ**, отъ стб. **ниръць**, което значи пещера, по-

¹⁾ За произхода на името на гр. Пещера, гл. по-горе.

норъ. На всички тѣзи названия отговаря турск. *Маарá*, като: *Маарá-гидикъ* въ Стара-планина и пр.

Интересно е името на Врачанската р. *Лèва*, което произхожда отъ стб. *лєвъ*, което значи малки пещери, ниши въ варовити скали, каквито действително има отъ дветѣ страни на рѣката изъ „Вратцата“. До Кралевъ-долъ (Соф.) единъ долъ се казва *Лèвия-долъ*, а една ж. п. спирка въ Искърския проломъ носи името *Лèвище*. Все сжщиятъ произходъ иматъ и на званията на с. *Голѣмò Пèщене* и съседнитѣ *Горно* и *Мало Пèщене* (Врач.), което значи пещера, ниша въ пѣсчєнъ терєнъ, стб. *пєщанє*.

Въ карстовитѣ терени се срѣщатъ и доста пропасти, нѣкои отъ които, споредъ народнитѣ вѣрвания сж толкова дълбоки, че дъната имъ не се виждатъ, затова ги наричатъ бездънни, като: *Бездèница* (Царибр.), *Бездъни-пчелинъ* до к. *Нановица* (Тет.) и пр. На тѣзи названия отговаря турск. *Дипсйзъ-гьолъ* — *Бездънно-езеро*, дн. *Езерово* (Борис.). По-малкитѣ и тѣсни пропасти сж известни съ имената *ями* или *въртопи* и отъ тамъ и названието на с. *Въртòпъ* (Царибр.)

Една пещера-пропасть до *Дупни-врѣхъ* (Вр.) се нарича *Скрѣвенйкъ*, название, което има сжщия произходъ, както и *Скрѣвеница* или *Скравена* (гл. по-долу). Тукъ ще споменемъ и р. *Продъница* до *Петроханъ*.

Голѣмитѣ странични отвори на *Деветашката пещера* (Ловч.) сж ѝ дали старинното и отъ малцина познато име *Окнàта*, т. е. отвора, прозорцитѣ,

Често въ варовититѣ скали се срѣщатъ по-голѣми или по-малки *кржгли вдлѣбнатини*, въ които

се събира дъждовна вода, които населението нарича, съ малко употребяванитѣ днесъ думи вапа, стб. **ВАПЬНО** или **ВЖБЕЛЪ**, нарицателни послужили за наименоуване на нѣкои селища и мѣста, като: Г. и Д. **Вà па** (Дебърско), **В ж па** до Г. Желѣзна (Троян.), **В ж пи** въ Странджа, **В ж п и т ѣ** до Дорково (Пещ.), **В ж п а т а** въ Странджа или **В ж белъ** (Ник. и Карл.), **В ж б е л а** до к. Нановица (Тет.), **В ж м б е л ѣ** (Костурско) и пр.¹⁾ Надъ гр. Пещера се намиратъ така нареченитѣ **У ш à - то ви дупки**, името на които произхожда отъ стб. **ОУШАТЪ**, което ще каже котелъ, ведро, т. е. дупки подобни на ведро, на котелъ. Все сжщото значение има и названието **И верке** до Годечъ.

Плитки, почти кръгли впадини въ карстовитѣ области, обградени отвсѣкжде съ ниски възвишения, сж послужили за наименованието **Карлѹково** (Лук., Смол. и Драм.), което не е отъ турски произходъ, а отъ старобългарски и днесъ е запазено въ руски езикъ подъ формата **карлыкъ**, съ значение на малко. За отбелязване е, че и тритѣ села съ горното название сж разположени въ широки и плитки впадини и то въ карстови терени.

СЪСТАВЪ НА ПОЧВАТА

Извънрядно голѣмъ е и броятъ на селищнитѣ и мѣстни названия, които стоятъ въ връзка съ състава на почвата.

За сега съ положителностъ не ни е известно нито едно название отъ тракийски произходъ,

¹⁾ Въ Родопитѣ на голѣми кръгли или квадратни камъни, пробити съ кръгли дупки и поставени върху кладенци (бунари), се казва **вжбелъ**.

което бихме могли да приемемъ, че стои въ нѣ-
каква зависимостъ съ състава на почвата.

Гърцитѣ сж имали наименования, които сж
стояли въ връзка съ състава на почвата, като
напр.: *Πέτρα*, дн. гр. Петричъ, *Πετροβόυος* = Каменна
могила и пр.

Безсъмнение и римскитѣ колонисти сж дали
известенъ брой названия, които сж били въ връзка
съ състава на почвата.

Старитѣ българи сж имали и сж ни оста-
вили значителенъ брой наименования, които сж
стояли въ връзка съ състава на почвата. Въ вой-
нитѣ между Василия II и Самуила се споменува
крепостъта Мелникъ; два вѣка по-късно, сжщо
така, въ войнитѣ между българи и византийци
се споменува крепостъта *Καταίνα*, т. е. Каменна,
която се е намирала не далечъ отъ Сливенъ.

Турцитѣ сж назовавали, сжщо така, много се-
лища и мѣста, споредъ състава на почвата, като
напр.: *Ташъ-боазъ* = Каменъ-проходъ въ Ро-
допитѣ, *Каялъ*, дн. Раковски (Хаск.), *Кумлукъ*
въ Сливенъ и пр.

Въ единъ документъ отъ 14 в. се споменува
мѣсто *Καμενница*, название запазено въ днешната
область *Καμενница*, западно отъ Кюстендилъ.
И днесъ имаме извънредно много селища и мѣста,
които носятъ наименованията: *Καμενница* (Пещ.
и Пирд.), рѣка до Угърчинъ (Ловч.), или *Καμε-
нецъ* (Плев.) и пр. На тѣзи названия отговарятъ
споменатото въ типикона на Бачковския манастиръ
мѣсто *Πετριζός*, както и съвременнитѣ *Петричъ*,
съседно на *Καμενница* (Панаг.), погрѣшно пи-
саното и изговаряно *Петърчъ*, вм. *Петричъ*
(Соф.), *Петревене* (Лук.), *Петърница* (Плев.),
Пѣтра до Г. Желѣзна (Троян.), *Петруша* до
Видраре (Тет.) и до Скравена (Ботевг.) или ро-

манизираното П е т р и ш ђ р ъ до Костенецъ (Ихт.), което значи малко каменисто мѣсто и пр. На тѣзи имена отговарятъ турск. Т а ш ч ѝ (Разгр.), Т а ш л ѣ к ъ, К а я л ѝ — дн. Камено (Бург.) и пр. Много често нарицателното камѣкъ влиза въ съставнитѣ части на други сжществителни или прилагателни и се образуватъ собствени, като: К а м е н ъ - д ѣ л ъ въ Витоша, В р а н ъ - к а м ѣ к ъ до Петричъ (Панаг.), К а м е н о - п ђ л е (Б. Сл.), Т а ш ъ - т е п е, Т а ш ъ - б о а з ъ, К а я л ѝ - д е р е и пр.

Стрѣмнитѣ и по-високитѣ каменисти мѣста се наричатъ: С к а л о в ѝ т е ц ъ, М ђ м и н а - с к а л а, Ч ѣ р н а т а - с к а л а или турск. К а н а р а - д е р е до Калугерица (Н. Паз.), или грѣцк. П а т р а х ѝ л ъ надъ Тетевенъ, П е т р е ф е т ѝ н ъ (Момина-скала) до Бистрица (Соф.), П е т р ѹ с ъ, връхъ съ голѣми камени блокове, между Витоша и Верила и пр.

Всички стрѣмни каменисти мѣста, кждето скалитѣ се рушатъ и образуватъ по-голѣми или помалки сипеи носятъ имената: М е л а до Гостиля (Орѣх.), М е л ђ до Криводолъ (Врач.), Г. и Д. М е л н а (Рад.), р. М е л н а до Етрополе, М е л н и к ъ, М е л н ѝ к и ч ъ, или по-точно Мелникица (Драм.), Б ѣ л и м е л ъ (Ферд.), Ч е р в е н о - м е л е до Павелско (Асен.), К о с т и м я л ъ до Лѣсковецъ, р. М е л н ѝ ш к а въ Странджа, М е л ђ в е т ъ до Баланово (Дупн.) и мн. др.

Въ Дебърско се намира известниятъ голѣмъ манастиръ Св. Иванъ Б ѝ г о р ъ, а не далечъ отъ Етрополе въ мѣстността В а р о в ѝ т е ц ъ се намира манастирътъ Св. Богородица. И дветѣ горни названия: Бигоръ и Варовитецъ сж еднакви по значение и ще кажатъ мѣста богати съ бигоръ (туфъ), който камѣкъ на много мѣста и днесъ изъ Родопитѣ, вмѣсто бигоръ се нарича в а р ъ.

Въ Виргинската грамота на Константинъ Асеня въ Скопско се споменува планина **Мраморъ**, название, запазено въ с. **Мр̀а̀моръ** (Соф.), **Мр̀а̀моренъ** (Врач.), на което съответствуватъ турск. **Мерм̀ера** до Еленинъ-врѣхъ въ Рила и пр.

По-голѣми или по-малки каменисти равнини или слабо наведени склонове се наричатъ или **К̀а̀мено-п̀оле** (Б. Слат.), или **Рудин̀ата** или пъкъ сж известни съ турск. **Кайр̀ака**, **Ал̀анъ-кайр̀акъ** (Бург.) и пр.

Кременнитѣ залежи или голѣмо количество кременни отломъци, които много често се срѣщатъ въ предисторическитѣ селища на каменно-медната епоха, сж послужили за наименование на доста селища и мѣста. Множеството кремъци отъ предисторическитѣ селища сж дали названия на **Крем̀иковци** и **Крем̀еница** до **Курило** (Соф.), **Крем̀енната-могила** до **Бреница** (Б. Слат.). На тѣзи имена съответствуватъ турск. **Чакм̀акъ-тепе** до Г. Манастирица (Бѣл.), **Чакмаклъ-юртлу** до Вазово (Испер.), **Чакм̀акъ-дере** (Н.-паз.) и пр.

До София една низина се нарича **З̀емляне**, т. е. богатата землена почва, за разлика отъ съседната пѣсъклива височина. Лепкавата черна почва се казва — **Смолн̀ица** — мѣстность до Г. Косово (Севл.), а утайчната черна почва — **Илта** — до Мещица (Брѣзн.), отъ стб. **илъ**, тиня, утайка, които отгоговарятъ на турск. **Кар̀а-топракъ**, което ще каже черноземъ.

Отъ хумозната почва сж добили названията си: **Х̀умата** (Лук), **Умни-долъ** до Перникъ и **Умнището**, хълмъ между Г. Раковица и Сгледници (Новосел.). На белезникавата хумозна почва дължатъ, сжщо така, названията си много селища имѣста, като: **Бѣла** (Врач.), **Бѣлене** (Свищ.) и др.

Много селища и мѣста стоятъ въ връзка съ пѣсъкливата почва, като напр.: Пѣсченикъ, притокъ на Марица и притокъ на Тжжа при Ка-лоферъ или турск. Кумлѹкъ въ Сливенъ и до Несебъръ, Кумъ-гедикъ въ Родопитѣ и пр. До Тетевенъ единъ изворъ се нарича Зѡльо-вецъ, до Г. Бешовица има Зола́шъ, а до Охо-денъ (Врач.) — Золи́тъ, което ще каже пѣ-съкливъ, пѣсъченъ.

Златоноснитѣ люспици, каквито често се виждатъ изъ нѣкои долини или по височинитѣ на нѣкои планински или предпланински краища сж дали имената на градеца Златѣца, на единъ планински дѣлъ между Кратово и Доброво (Крат.), на една височина надъ Гаганица (Берк.) и пр. Съответнитѣ турски названия сж: Алтѣнъ-дагъ, Алтѣнъ-дере и пр.

Отъ малкитѣ охлювчета, наречени у старитѣ българи раковини, които се съдържатъ въ нѣкои почви или варовити скали сж добили наимену-ванията си Г. Ра́ковица (Новос.), Ра́ковица, изчезнала срѣдновѣковна крепостъ между Г. Бѣ-лово и Момина клисура, Ра́ковъ-долъ до Бовъ (Соф.) и пр.

До Жеравна (Котл.) има мѣстность, наре-чена Со́лище, т. е. почва, която съдържа соль. На това название отговорятъ: Сла́на-бара (Вид.), Сла́нище до Алдомировци или турск. Ту́зла, Тузлѹкъ, както и рум. Шаратѹръ = sârâturos до Годечъ. (Ср. и стр. 184).

НАЗВАНИЯ ВЪ ВРЪЗКА СЪ РАСТЕНИЯ

Всички народи, обитавали нашитѣ земи, въ зависимостъ отъ продължителността на времето, презъ което сж преживѣли, сж ни оставили и различни селищни и мѣстни названия, свързани

съ имената на много растения. И днесъ по всички покрайнини, се срѣщатъ независимо отъ тѣхниятъ произходъ, голѣмъ брой названия, свързани съ имената на разни растения.

Всички названия въ връзка съ растения сж давани главно или по отличието на нѣкое бележито дърво или много дървета, или по общия видъ на мѣстността, въ зависимостъ отъ растителността.

Безсъмнено, както тракитѣ, така и гърцитѣ и римлянитѣ ще сж имали много названия, свързани съ растения. За сега, обаче, е невъзможно да се установи, кои сж тѣзи имена, нито дори до насъ е стигнало нѣкое название, за което съ положителностъ бихме могли да кажемъ, че е отъ тракийски или гръцки произходъ.

Въ срѣдновѣковнитѣ византийски извори, както и въ грамотитѣ на българскитѣ царе, сръбскитѣ крале и въ другитѣ документи на тази епоха, се срѣщатъ доста селищни названия, които носятъ имената на растения. Между епископскитѣ градове въ Тракия презъ VIII в., се споменува и единъ градъ съ името Буково, който може би, отговаря на днешното с. Буково (Хаск.). Хенрихъ фонъ Калденъ, маршалъ при латинския императоръ Фридрихъ I, презъ последния кръстоносенъ походъ въ края на XII в., е завзелъ крепостта *Σκριβέτιον*, или по български произносъ Скрѣбатно, отъ стб. **скрѣба** = повитъ, която крепостъ отговаря на днешната Асенова крепостъ надъ Асеновградъ. Въ войнитѣ между българи и маджари презъ 1266 год., покрай другитѣ крепости се споменува и Орѣховъ, дн. гр. Орѣхово. Въ Виргинската грамота се споменуватъ две названия: **Урѣшѡвѣны** и **Шипковѣцѣ**, а въ грамотата на Ив. Александра, дадена на манастира,

който се намиралъ въ мѣстността **Орѣховъ** до с. Пещера, (Рад.) срѣщаме и името **Ракитъ**. Въ Рилската грамота на Ив. Шишмана между другитѣ имена четемъ и следнитѣ: **Цѣрово**, **Дрѣновъ-долъ**, **Ракити**, **Абланово** и др. Въ една грамота отъ 14 в., нѣкжде изъ Солунско се споменуватъ; **Брѣстъ**, **Лѣсковница** и **Крѣшево**. Въ други документи все отъ тази епоха, срѣщаме и имената: **Тръстѣникъ**, **Врѣница** (Гилянско), **Просениново** (Струм.), **Шипковница** (Радов.) и пр. Въ завещателния актъ на Карлж-бея отъ 1339 год. се споменува и село **Салѣхъ**, дн. **Джбене** (Карл.). Всички пѣтешественици минали презъ 16 и 17 в. по пѣтя **София — Цариградъ** наричатъ областъта между **Парачинъ** и **Нишъ** — **Бѣлгарски лѣсъ**.

Мѣстнитѣ и селищни названия, които произхождатъ отъ имената на растенията, можемъ да раздѣлимъ на следнитѣ групи:

1. Названия въ връзка съ общия видъ на растителността.
2. Названия въ връзка съ дървета.
3. Названия въ връзка съ храсти.
4. Названия въ връзка съ трѣви и
5. Названия въ връзка съ културни растения.

1. **Общъ видъ.** Между названията отъ първата група можемъ да посочимъ старинното наименование на днешната обширна гора покрай р. Камчия — **Лѣнгоза** отъ стб. **лжгъ**, т. е. **обрасналитѣ съ гори низини** покрай **рѣкитѣ**, които носятъ обикновено названието **Лжгъ**, **Бѣлгарски-лѣсъ**, **Орманъ** до **Тунджа** при **Ямболъ**, **Делѣ-Орманъ** (Луда, въ смисълъ буйна, непроходима гора), **Карѣ-Орманъ** (Чирп.), **Голѣма-гора** до **Ябланица** (Тетев.) и др. Все отъ сѣщия произходъ сж и множеството названия

Л ж ж е н е, т. е. гористи мѣста въ низинитѣ покрай рѣкитѣ. А колко много сж названия съ тур. дума Чайръ съ значение на ливади! Тукъ ще трѣбва да отбележимъ и наименованията: З а б е л ѣ, село въ Трънско и мѣстность въ Бурела, което значи гранична гора, както и тур. Л а з ѣ — ниско изсѣчена гора.

2. Дървета. Многобройни сж названия, свързани съ имената на дърветата, между които ще изброимъ следнитѣ:

Джбъ (*Quercus*), стб. дѣбъ — Д ж б е н е (Лук.), Д ж б о в о (ново име — Казанл.), тур. Салихъ или Салихлеръ въ Герлово. Тукъ трѣбва да споменемъ още Д ж б р а в а, както и Д у б и ц а до Алдомировци (Соф.), чийто имена стоятъ въ връзка съ джбъ. Покрай общия видъ джбъ има и други видове джбове, като: цѣръ (*Quercus cerris*) — Ц ѣ р о в о (Соф.), Ц ѣ р о в е н е (Ферд.); гранйца (*Quercus pendunculata*) — Г р а н ѣ ц а (Кюстендилско) и Г р а н ѣ ц а до Смолско (Пирд.). На нѣкои мѣста на последния видъ джбъ казватъ още и горникъ, отъ гдето произхожда и името на с. Г о р н и к ѣ (Б. Слат.) или турско меше, отъ гдето идва и названието С а р ж - м е ш е. Дребна гранйца на турски значи иозъ и отъ тамъ — И о з ѣ - а л а н ѣ въ Родопитѣ и пр. Една мѣстность до Яна (Соф.) се нарича Ж и р о в ѣ т ѣ, отъ стб. жнрѣ = жълждѣ.

Брѣстъ (*Ulmus*) — Б р ѣ с т о в ѣ ц а (Пловд.), Б р ѣ с т ѣ (Ник.), Б р ѣ с т н ѣ ц а (Тет.) или турск. Кара-агачъ (Пловд. и Испер.) и др.

Букъ (*Fagus*) — Б у к о в е ц ѣ (Соф. и Б. Слат.), Б у к о в ѣ - л ж к ѣ (Плев.), Г. и Д. Б у ч е до Цаконица (Врач.), на които отговарятъ тур. К а ѣ н ѣ - ч а л ѣ въ Родопитѣ, К а ѣ н ѣ - д о л ѣ до Смолско (Пирд.) и т. н.

Габеръ (*Carpinus betulus*) — Габрово, Габаре (Б. Слат.), Габарево (Каз.), Габеръ (Брѣзн.) или турск. Гюргенджикъ (Силистр.).

Боръ (*Pinus*)—Боровци (Берк.) или турск. Чамъ-курия, Чамъ-дере въ Родопитѣ и др.

Хвойна или Боровица (*Juniperus communis*)—Хвойна (Асен.) Боровица (Бѣлогр.).

Елха (*Alnus*)—Еловъ-долъ (Рад.), Еловица (Берк.), Елхово (Каз.) или турск. Казлъ-агачъ, дн. Елхово и пр.

Елша (*Alnus glutinosa*)—Елшйца (Панаг.) и многобройнитѣ названия Елешница (Соф., Кюст. и др.), Елехча, дн. Тракиецъ (Хаск.), което е т рски изговоръ отъ стб. Елшйца и пр.

Кипарисъ (*Cupressus sempervirens*). Отъ персийското сжществително серв=кипарисъ, народа образува прилагателното селви=кипарисовъ и турск. ова=равнина и се е получило побългареното название на Севлиево.

Брѣза (*Betula alba*) — Брѣзникъ, Брѣзе (Соф.), Брѣзовецъ до Орѣхово (Асен.) и др.

Осенъ, ясенъ (*Fraxinus*) — Осенецъ (Разгр.), Осеновъ-лакъ (Врач.), Ясенъ (Вид.) и др.

Кленъ, яворъ (*Acer campestre*) — Кленовйтъ¹⁾ до Чумаковци (Б. Сл.), Кленовикъ, (Рад.), Яворецъ до Цѣрово (Паз.) и пр. Другъ видъ яворъ се нарича благуъ (*Acer pseudoplatanis*), отъ гдето и названието Благуъ до Ялботино въ Бурела.

Дрѣнъ (*Cornus mas*) — Дрѣновъ-долъ, Дрѣновецъ (Разгр.), Дрѣново или вул.-лат. Корнйца (Невр.), Корнѣтъ, между Бусманци и Глоговци (Грън.), Корнйдица до Калоферския манастиръ и др.

¹⁾ Ясенъ (Плев.) е преименувано следъ Освобождението.

Върба (*Salix. L*) — Върба̀ (Рад.), Върби́ца (Пресл., Б. Слат.), Върбени (Лерин.), Врѣ́бница (Софийско) и пр. До с. Коркина (Дупн.) една височина и до нея изворътъ се казва Врѣ́мъ, а надъ Годечъ единъ хубавъ изворъ и до който има върби се нарича Врѣ́мбйчъ. Може би последнитѣ две названия да произхождатъ отъ върба, така както и до скоро изъ Ст.-Загорско, вм. Врѣ́бница (Цвѣ́тница) се е казвало Врѣ́мница.

Ракита (*Salix viminalis*) — Ракй́та (Лук.), Ракй́тово (Пещ.), Ракй́товецъ до Кралевъ-долъ (Соф.) и др.

Осика, трепетлика (*Populus tremula*) — Осй́ково (Врач. и Невр., Асеновгр.), Осй́ковица (Бетевгр.), Осй́чки-долъ до Дрѣ́мша (Соф.), Трипетла́ка до Г. Желѣ́зна (Троян.) и пр.

Топола (*Populus nigra*) — Топòлово (Асеновгр.) или турск. Каваклй́ — Тополовградъ, Ка́вѣ́къ-дере, гръцк. Ле́фка (Свиленгр.).

Ябланъ, абланъ, чинаръ (*Platanus orientalis* или *Populus ruginoidalis*) — Яблани́ца (Тет., Соф.), Аблани́ца (Ловч., Невр.), Абланово въ Сливенската планина, Абле́но до Баня (Дупн.) и мн. др. (Гл. и по-долу).

Кестенъ, стб. ко́станъ (*Castanea versa*) — Ко́щане́во до Бобошево (Дупн.).

Круша (*Pirus communis*) — Кру́шево, Кру́шово (Севл.), Крушовѣ́не и Кру́шовица (Орѣ́х.), тур. Армутлй́и (Добрич.) и пр.

Ябълка, киселица, дивля (*Pirus malus*) — Ябѣ́лково, Кисѣ́лица въ Бурела, Дй́вля (Радом.); староб. а́блѣнь и а́блѣнь, отъ което произхождатъ, може би, и названията на голѣ́мъ брой селища и мѣста съ името Аблани́ца и Яблѣ́ница, тур. Алма́-дере (Ябълчево —

Айт.), Алмалѣи и вулг.-лат. Мѣрулъ до Панагюрище.

Дюла (*Cydonia vulgaris*)—тур. Айваджикъ (Панаг. и Айт.).

Слива (*Prunus domestica*)—Сливово-градище, Горско Сливово (Севл.), Сливата (Ломска)¹⁾ и пр.

Череша (*Prunus avium*) — Черешово до Селце (Дев.), Черешница, Црешньово (Кюст.) и т. н.

Орѣхъ (*Juglans regia*) — Орѣхово (Асенов.), Орѣховица (Ст. Заг. и Плев.).

Днесъ погрѣшно интелигенцията на гр. Орѣхово казва Рахово, което е турска форма на Орѣхово или Орѣовъ, както околното население нарича и сега града. Турск. Саранлъ.

Черница (*Morus*) — Чернѣчане, тур. Дүдене (Пловд.).

Смокиня (*Ficus carica*) — Смѣквица (Гевг.).

Храсти. Названията свързани съ имената на храсти сж значително по-малко, между които ще отбележимъ следнитѣ: Рѣщане, изчезнало село до Г. Малина (Новосел.), отъ храстъ, трѣнито (Габр.), Търново, стб. Тръновградъ, Търнѣкъ и Търнѣва (Б.Слат.), Вълчитрънъ (Плев.), Търнѣчени (Каз.) и др.

Лѣска (*Corylus avellana*) — Лѣсковецъ Лѣскѣвецъ до Враца, Лѣскѣвъ-долъ (Вр.), Лѣшкѣ (Г. Джум.), тур. Фандѣкли или Пандѣкли.

Глогъ (*Crataegus monogyna* L.), Гложене (Орѣх.)²⁾, Глогѣвица, Гложе и пр.

¹⁾ Името на Сливница, Сливенъ и др. иматъ другъ произходъ, вижъ, по-долу.

²⁾ Името на Гложене (Тетев.) произхожда отъ шумно, шумя, вж. по-долу.

Смрадлика (*Rhus cotinus*). По интересни названия, свързани съ този храстъ, сж пославянената вулг.-лат. форма, запазена въ Руй, връхъ надъ гр. Трънъ и тур. Тетрёлъ до Морава (Айт.).

Драка (*Paliurus aculeatus*) — Драчево (Ск.) и мѣстность до Бутово (Търн.)

Шипка (*Rosa L.*) — Шипково (Троянс.) и Шипка (Казанл.).

Мекишъ (*Acer tataricum*) — Мекйшъ (Търн.)

Треви. Броятъ на названията, свързани съ имената на разни треви е твърде голѣмъ. Тукъ ще се спремъ само на следнитѣ по-важни и интересни наименования:

Лопенъ, липенъ, бабякъ (*Verbascum phlomoides*) — Лупянъ (Тетев.), Липенъ (Врач.), Бабекъ, колиби въ западнитѣ Родопи и пр.

Биволъ или татулъ (*Datura stramonium*) — Г. Бйволъ (Ловч.).

Росоманъ (*Chelidonium majus L.*) — Росоманъ (Соф. и Кавадарско).

Росенъ (*Dictamnus alba*) — Росенъ-баиръ, южно на Бург. заливъ, Росенъ (Леринско), Росеня до Синьо-бърдо (Врач.), Росенова-поляна до Търново.

Турия (*Berteroa incana*) — Турйя (Казан.) и мѣстность до Бежаново (Лук.).

Върбовка (*Epilobium*) — Върбѡвка (Севл.).

Върбовникъ, хайдушки тютюнъ (*Lysimachia vulgaris*) — Върбѡвникъ (Дупн.).

Тученица, дебелецъ, тлъстига (*Pinguicula vulgaris*) — Тученйца (Плев.), Дебелѣцъ (Търн.), Дебелцѡво (Севл.), тур. Кулаклий, дн. Завой (Ямб.).

Блъснице, гороцвѣтъ, разводникъ (*Solanum dulcamara*) — Блъснйчево (Луков.).

Орѣшецъ (*Lathyrus tuberosus*) — Орѣшецъ (Бѣлогр.).

Джулюнъ, водни орѣхи (*Trapa natans*) — Джулюница (Г. Орѣх.) и Джулюнъ-гьолъ до Бѣла-черква (Търн.).

Тръстика, рогозъ, стб. рогозъ, шаваръ, комони, папуръ (*Phragmites communis*) — Тръстенйкъ (Рус. и Плев.), Рогозенъ (Орѣх.), Шавара до Вълчитрънъ (Плев.), Студена (Соф.), Литаково (Ботевгр.) и др., Цалапйца (Пловд.), отъ гръцк. *κάλανος* = тръстика.

Орѣшакъ, жълтъ кантарионъ, звъника, калъчево, (*Hypericum perforatum*) — Орѣшакъ (Троян.), Звънка (Кърдж., ново име), Калъчли, дн. Ген. Николаево (Пловд.) и пр. До Карлуково (Лук.) една мѣстность се нарича Сколдиня, което е преиначенъ изговоръ на гръцк. *σκόρδιον* = здравецъ.

Божуръ (*Raeonia officinalis*) — с. Божурище (Соф.), мѣстность до Върбовка (Севл.), Божурлукъ (Свищ.), Божурова-поляна до Попово (Елхов.) и др.

Бъзъ, бъзунякъ (*Sambucus nigra*) — Бъзовецъ (Ломс.) и Бъзунека до Графъ-Игнатиево (Пловд.) и т. н.

Бръшлянъ (*Hedera hiliix*) — Бръшляница (Плев.), Бръшляновецъ до Мирково (Пирд.) и пр.

Зеленика, чемширъ (*Buxus sempervires*) — Зелениковецъ въ Троянската планина и Зелениградъ (Трънск.); на тѣзи названия отговаря и вулг.-лат. — Шамакъ до Годечъ.

Романъ, равнецъ (*Matricaria chamomilla*) — Романъ (Врач.) и изчезнало село до Джулюница (Г. Орѣх.).

Плева (*Broums L.*), Плѣвенъ и Плѣвня (Д. Хис.).

Кжпина (*Robus*) — Кжпиново, или стб. Кривина, съ значение на още неорана, обрастнала съ кж-

пини нива, отъ което сж получили названията си: Крѣвина (Свищ. и Тетев.), Крѣвня, тур. изговоръ на Крѣвина (Русен. и Провад.) и мѣстность до Д. Бешовица (Врач.) и др.

Коприва (*Urtica dioica*) — Копрѣва (Ник. и Кюст.) и Копрѣвецъ (Бѣл.).

Калоферъ, каловиръ (*Taposcentum balsamica*) — Калѡферъ.

Лопушъ, рѣпей (*Lappa major*). Въ много селищни и мѣстни названия е запазена пославянската вулгаро-латинска форма на това растение, между които ще отбележимъ: Лѡпушна (Пров. и Берк.), Лѡпишница до Говедарци (Сам.) и пр.

Левурда (*Allium ursinum*) — Ливурдѣшъ до Г. Желѣзна (Троян.).

Оманъ (*Jnula helenium* L.) — Омѡна (Елх.).

Мокрешъ (*Malachium aquaticum*) — Мѡкрешъ (Кул.) и Мѡкрешъ (Лом.).

Пирей (*Triticum repens*) — Пѣрея до Смолско (Пирд.).

Ресникъ (*Actea spicata*) — Раснѣкъ (Брѣзн.).

Скреба, скребаръ, повитъ, стб. скрѡбоутъ (*Clematis vitalba*) — Скрѣбатно (Невр. и Охр.) и Скрѣбатна (Тетев.).

Койло (*Stipa pennata*) — Кѡилово до Орѣхово (Асен.).

Вресъ, маточина (*Melissa officinalis*) — Врѣсово (Айт.).

Глушникъ, глухарче (*Taraxacum officinalis*) — Глѣшникъ (Слив.).

Макъ (*Papaver* L.), Маково (Прил.) тур. Гелинджикъ (Добр.).

Равенъ, тинтява (*Gentiana*) — Равенътѡ надъ Гложене (Тетев.).

Щавица (*Rumex*) — Щѡвица до Прилепецъ (Прилепска ок.).

5) Културни растения. Като по-интересни названия, свързани съ с културнитѣ растения, можемъ да посочимъ следнитѣ:

Името на с. Сѣт о в о (Пловд.) произхожда отъ грѣц. σῆτος, което значи жито, пшеница.

Сланутѣкъ, староб. с л а н о у т ѣ к ѣ, тур. нахутѣ (Cicer arietinum) — С л а н у т ѣ к ѣ до Заветѣ (Айт.).

Памукѣ (Gossypium herbaceum) — П а м у к л ѹ к ѣ до Калояновецѣ (Ст.-Заг.), Б а б ѡ к о в е ц ѣ до Ловечѣ, отъ грѣцк. βαμβάκι = памукѣ и пр.

Оризѣ (Oryza sativa) — О р и з ѡ р и (Кочанско), тур. Челтикчѣ, дн. Оризово (Пловд.), около което сега не се сѣе вече оризѣ.

Крупникѣ, еднозѣрнестѣ лимецѣ (Triticum monosocum) — К р ѹ п н и к ѣ (Г. Джум.) и мѣстностѣ до Прилепѣ.

Грахѣ (Pisum elatius), грѣцко Ф а к ѣ я (Бург.).

Хмѣль (Humulus lupulus) — р. Х м ѣ л щ ѣ ц а, притокѣ на р. Росица (Севл.), М е щ ѣ ц а или въ единѣ документѣ отъ 1717 год. Хмѣлщница (Брѣз.) и др.

Просо (Panicum miliaceum) — Ксенофонтѣ нарича едно отъ тракийскитѣ племена μελινοφάγοι, т. е. просоядци. Презѣ 14. в. въ Струмишко едно село се е наричало Просениково, а днесѣ името на това старо културно растение, което до пренасянето на царевицата въ Европа е служило като главна храна на европейскитѣ народи, е запазено въ П р о с е н ѣ к ѣ (Драм.).

Лоза (Vitis vinifera) — Л о з е н ѣ (Соф.), Л ѡ з е т о до Гложене (Тетев.), В ѣ н и ц а (Кочан.) или многобройнитѣ турски наим. — К у р у - б а г л а р ѣ (Сухи лозя дн. Лозенецѣ въ София) и др.

ИМЕНА ВЪ ВРЪЗКА СЪ ЖИВОТИНСКИЯ МИРЪ

Въ сравнение съ названията, свързани съ растителността, имената, които стоятъ въ връзка съ животинския миръ, сж значително по-малко на брой. Безсъмнено въ миналото, когато е имало повече дивечъ и когато ловътъ е билъ и единъ отъ главнитѣ занятия, то и названията, свързани съ животни и птици, сж били много по-разпространени.

За сега сж ни известни само нѣколко и то съмнителни названия отъ тракийски произходъ, които бихме могли да приемемъ, че стоятъ въ връзка съ животни. Старото име на Марица, както вече се каза, е било *ἔβρος*, което на тракийски значело козелъ. Днешниятъ градъ Ловечъ въ древността се е наричалъ *Melta*, име отъ тракийски произходъ, което значело звѣръ, въ смисълъ на мѣсто, гдето има много дивечъ. До Саладиново (Паз.) презъ римска епоха се е намирало селището *Burdara*, а до Свиленградъ — *Βουρδέπτα*, които сж тракийски и означаватъ „магарешка вода“ отъ *βουρδ* = магаре, муле и *απα* = вода. Названието *Burdizos* пъкъ ще каже магарешки градъ¹⁾. Не стои ли и името на градеца Пирдопъ съ тракийското название *Purdara*, *Burdara*, което значи магарешка вода, мулешки изворъ? Това е въпросъ на който за сега съ положителностъ не може да се отговори. Въ Пиротско едно село се казва *Басара*, а до Тетевенъ една мѣстностъ се нарича *Басарѣмъ*, които названия съ сигурностъ произхождатъ отъ тракийското *βασσαρά* = лисица.

Между градоветъ, които споменува Плиний, северно отъ Одесосъ, дн. Варна, е и градътъ Гѣ-

¹⁾ Дечевъ Д., Трако-келтийски езикови успоре-
дици. Год. Соф. Ун. 1922.

ρᾶνεια — Герания отъ гръцк. γέρανος = жеравъ, „гдето споредъ преданието е живѣло племето пигмеи, които варваритѣ наричатъ катизи и вѣрватъ, че били прогонени отъ жеравитѣ“¹⁾). Герания отговаря на срѣдновѣковната крепостъ Кранея и преименуването споредъ турския изговоръ дн. Е к р е н ъ. Интересно е, че и днесъ най-високата частъ на възвишението, северно отъ Варна, се нарича съ турското име Турна-тепе = Жеравина могила.

Прокопий въ De aedificiis, между множеството крепости на югъ отъ Стара-планина, споменува и крепостъта Lupi fontani, което както казахме отговаря на турс. Куртъ-бунаръ, дн. Винарово (Чирп.), до което село сега се намира голѣмо градище²⁾).

Малко сж примѣритѣ на названията, запазени въ срѣдновѣковнитѣ документи, които да напомнятъ имената на нѣкои животни. Старобългарското име на Кюстендилъ е Вельбждъ, което стои въ връзка съ камила. Въ Виргинската грамота на Константинъ Асеня, нѣкжде изъ Скопско се споменува Кознѣ стѣнѣ, а въ Рилската грамота на Ив. Шишмана, срѣщаме Рыбноє ѿзеро. Нѣкжде изъ източната частъ на Стара-планина, византийскитѣ извори отъ 13 в. говорятъ за крепостъ съ име Козякъ (Κοζιάκος), което произхожда отъ козелъ. Покрай многото мѣстни и селищни названия въ акта за завещанието на Карлж-бей срѣщаме и името Турна-чаиръ = Жеравна ливада.

Названията, свързани съ животинския свѣтъ, стоятъ или въ непосредствена връзка съ мѣстото, въ което е имало или сж живѣли повече жи-

¹⁾ Кацаровъ Г. И. и Дечевъ Д., Извори за старата история и география на Тракия и Македония, 132.

²⁾ Сборникъ Народни умотворения, кн. XII, 15.

вотни или птици, или пъкъ външната форма на мѣстото наподобява на нѣкое животно, какъвто е напр. случаятъ съ античното име на р. Осъмъ — Ὀσσαμος, което значи Змийска рѣка, т. е. рѣка, която се вие като змия. Прокопий споменува нѣкъде изъ Родопската област крепостъ съ името Ταυροκεφάλιον, което напълно отговаря на съвременното — Буга-глава = Бикова глава до Крапецъ (Соф.).

Всички названия, които стоятъ въ връзка съ животинския миръ, можемъ да раздѣлимъ на три главни групи: 1 — имена въ връзка съ животни, 2 — имена свързани съ птици и 3 — имена свързани съ насѣкоми.

Първа група. Има незначителенъ брой названия, които стоятъ въ връзка съ звѣрове или много животни. Освенъ Melta, преведено въ **Ловѣцъ**, **Ловѣуъ** и по-късно на Лѡвечъ, можемъ да посочимъ и названието на с. Звѣринѡ (Врач.), отъ стб. звѣрънѣ, което значи мѣсто определено за ловъ на царя, мѣсто въ което има много диви звѣрове. На тѣзи названия може да се съпостави турск. Джанаваръ-тепе до Варна, което има значение на мѣсто, въ което има много звѣрове, особено глигани.

Херодотъ, Ксенофонтъ, както и други стари автори, съобщаватъ, че въ южна Тракия и около планината Пангей имало лъвове, пантери и други животни¹). До сега никъде изъ българскитѣ земи не е запазено нито едно по-старинно название, което да стои въ връзка съ лъвъ, освенъ дветѣ турски селищни имена — Арсланъ, дн. Лъвино (Кубр.) и Арсланъ-кѡй, дн. Лъвово (Момч.). Но въ замѣна на това, меч-

¹) Кацаровъ Г. И., Битѣтъ на старитѣ траки. Сб. А. Н., кн. I, 1914, 24.

ката се явява като най-страшното животно, отъ което еднакво сж се страхували и траки, римляни, гърци, славяни, турци и др. Всички тѣзи народи сж имали и сж оставили много названия, свързани съ името на мечката — *Ursus*. За сега като най-стари названия, които иматъ значение на мечка, запазени у насъ сж отъ вулг.-лат. производъ. И за отбелязване е, че тѣзи имена се срѣщатъ изключително въ планинскитѣ и предпланински краища, въ които по-дълго време е преживѣло и романизираното или изостанало тракийско население. До с. Яна (Соф.) и с. Г. Желѣзна (Троян.) има мѣстности — Урселъ, а до Лесидрѣнъ (Тетев.) — Урсовъ-лъжкъ. До Коприщица една мѣстность носи пославяненото название Урсулица. Високо въ Рила-планина е запазена пославянената грѣцка форма Аркѹтица, а до Радуилъ (Сам.) — Аркѹтино. На тѣзи названия отговаря името Мѣдведъ — стб. мѣдвѣдъ до Чупрене (Бѣлоград.), както може би и Медѣдъ до Стрелча и Панагюрище и турскитѣ имена: Аи-гедѣкъ — (Меча седловина) въ Рила, Аи-юкъ — Меча-могила до Люляково (Айт.) Аи-Орманъ — Меча гора — (Добр.), както и съвременнитѣ: Мѣчка (Панаг. и Ник.), Мѣча-поляна (Царибр.), Мѣчи-лъжкъ до Алтимиръ (Орѣх.), Мечкарьца до Говедарци (Сам.) и Казичане (Соф.), Мечка̀тица до Бовъ (Соф.) и др. До Тетевенъ една мѣстность се казва Медѹница, което произхожда отъ медунъ, съ което и днесъ изъ Тетевенско и Ботевградско се нарича мъжката мечка.

И вълкътъ, като дивъ и опасенъ звѣрь, не е останалъ неотбелязанъ въ номенклатурата на българскитѣ земи. Най-старото познато название, което стои въ връзка съ вълкъ, лат. *Lupus* е, както ве-

че казахме — *Lupi fontani*. Първата частъ отъ това име, но вече въ български изговоръ е запазено въ названията: Лѹповъ-лжкъ до Г. Желѣзна, Лѹповъ-долъ до Драгоилъ (Цариб.), Лѹпово — развалини отъ стара крепостъ до Брацигово и др. До Созополъ е запазена гръцката форма Ликовѹни — Вълча-могила, на която отговарятъ турскитѣ названия: — Куртъ-кале до Мезекъ (Свил.), Куртъ-кая до Горско-Косово (Севл.), Куртлуджѹ, южно отъ Нова-махла (Пещ.) и българскитѣ: Вълчи-градъ до Литакowo (Ботевгр.), Вълчедрѣмъ (Ломс.) или Вълчитрънъ (Плев.) и др.

Старитѣ траки сж наричали лисицата — *basarà*, име запазено и днесъ въ формитѣ Басѹра село въ Пиротско и мѣстность до Гинци (Годечко), Басарѹмъ до Тетевенъ и Бесарабѹво (Рус.). На българскитѣ названия: — Лесѹчево (Пазар.) или многобройнитѣ наименования „Лесѹчи дупки“ отговарятъ честитѣ турски наименования Тилкелѹитѣ.

И други диви животни сж дали названията на нѣкои мѣстности, като: Язѹвина — отъ язовецъ до Кутрахци (Ихт.), Таушѹнъ-тепенадъ Ямболъ, въ Карловско, Таушѹнъ до Г. Косово, и мн. други. На горнитѣ имена отговарятъ българскитѣ — Зѹешка падина, Зѹешка пжтека или гръцк. Портолаѹгосъ — Заешки заливъ и др.

До Коприщица една мѣстность и въ Бурела една долина носятъ старинното име Чѹрбулъ, което е вулгаро-латинска форма отъ *Cervus* (еленъ). На това название отговарятъ множеството имена, като: Елѹнинъ-врѣхъ въ Рила, Ёлинска-черква въ Каркарията, Ёленски манастиръ и Ёленска-рѣка до Пирдопъ и пр.

Днешната източна Сръдна-гора, която се нарича Сърнена-гора, е известна повече съ турския ѝ преводъ Караджà-дагъ. У насъ има значителенъ брой названия, свързани съ турското караджа, на което съответстватъ преводнитъ—Сърневецъ, Сърница и пр. Все сжщото значение иматъ и названията Кошѹта до Български-изворъ (Тет.) и Кошѹтица, между Мечка и Петричъ (Пан.). Едно село въ Самоковско се нарича Алино, което вѣроятно произхожда отъ алне, стб. **алнь** = сърненце.

Много названия сж свързани съ дивата свиня. До Падешъ (Г. Дж.) има мѣстность — Вaпирѣвица, а до Прилепецъ (Прил.) — Вепрчàне, които названия произхождатъ отъ стб. **вьпъръ** или **вєпръ** = дива свиня. Името на с. Годѣчъ може да се свърже съ ст.-рум. *godas*, което значи малка дива свиня, глиганче, Чести сж и турск. названия, като: Домѹзъ-дере, Домѹзъ-баиръ въ Странджа и пр.

Въ миналото по нашитъ мѣста е живѣлъ и бобъръ, стб. **бєбръ**, **бѣбръ**, лат. *Castor fiber*, който изглежда отдавна ще да е изчезналъ. Днешнитъ названия на р. Бѣбрешъ, притокъ на Малки Искъръ и на с. Бѣброво (Елен.), по всичко изглежда, че стоятъ въ връзка съ това животно. На тѣзи наименования отговаря името на гр. Кòстуръ, което е преиначена форма отъ *Castoria*. Все сжщото значение има и названието на с. Костѹрино (Струм.).

Селата Г. и М. Кокарджà (Исп.), по името на малкото животно поръ или самуръ (*Mustela*) правилно сж преведени Г. и М. Пòровецъ. Въ връзка съ последното име стоятъ и названията: Самурàново (Дупн.) и Самѹровъ-трапъ до Г. Башовица (Врач.). Името на с. Ку-

нинò (Врач.) произхожда отъ куна стб. коуна (Mustela foina) — бѣлка.

Почти нѣма селище въ землището на което да не се срѣща название, свързано съ името на нѣкое отъ домашнитѣ животни. На първо мѣсто трѣбва да отбележимъ названията, които стоятъ въ връзка съ говедото, като: Говедàрникъ (общо название за всички мѣста вънъ отъ населенитѣ пунктове, гдето лѣтуватъ или пренощуватъ говеда), Говèжда (Берк.), Говедàре (Пазардж.), Говедàрци (Самок.) и др. Може би и името на с. Бовъ (Соф.) да произхожда отъ лат. Bovis, bos = говедо. Между Враца и Мраморенъ една дълга стръмнина се нарича Деръ-волъ, а едно село въ сжщата околия носи интересното име Краводеръ.

Името на бивола по-малко е послужило за наименоуване на селища и мѣста. Въ Плевенско едно село се нарича Биволàре, а до Лесидрѣнъ (Тетев.) една блатиста мѣстность, въ която пладнуватъ биволитѣ, се казва Биволàрското.

Както у всички стари, така и у съвременнитѣ културни народи, най-любимото и ценно животно е коньтъ. Въ колко народни пѣсни, заедно съ младъ юнакъ се възпѣва и неговиятъ хвърковатъ вѣренъ другаръ — „врана коня“. Съ името на коня, и то повечето като жребецъ, сж свързани нѣколко старинни названия като: Пастуша (Пловд.), на които отговарятъ турскитѣ наименования — Айгъръ-дере (Дев.), Атъ-бунаръ до Паскаль Атъ-аланъ до Избулъ (Н.-паз.), или Атъ-чаиръ или днешнитѣ български — Жрèбичко (Пещ.), Конско езеро до Тетевене, Кòнщица до Краево-село (Ботевгр.) и пр. Надъ Панагюрище една равнина се казва Кòнска-поляна, и недалечъ отъ нея

се намира мѣстността Манзѹлъ, което ще каже малко конче и др.

На Осленъ-Криводолъ или Осѣлна (Врач.) и рѣка до Джуровъ (Тет.), които произхождатъ отъ стб. **ОСЪЛЪ**, отговарятъ турскитѣ названия Ешекльи или Ешѣкъ-бунаръ и сегашнитѣ Магàрево (Бит.), Мѹлешки-чуръ до Дорково (Пещ.) или Дерй-магаре до Дерманци (Врач.) и пр.

Старобългарскиятъ преводъ на Провàдия — Проβàτος, отъ гръц. *πρόβατον* = овца, е предаденъ съ формата **Овѣѹтъ**. Въ Свищовско едно село се нарича Овча-могила, на което отговарятъ множеството турски названия като: — Коюнътепе (Овчехълмие), Акъ-коюнъ — Бѣла-овца (Пров.) и др.

Изглежда, че повече стари названия сж свързани съ козата. Античното име на Марица е *Εβρος* = козелъ. Въ Бурела има название Кàпрулъ, което, както и пославяненитѣ наименования: Капролинецъ до Байлово (Н.-сел.), Капрàлецъ до Угърчинъ (Ловч.) и Оградище (Соф.) или Капрàлско-дере надъ Моминабаня (Ихт.), произхождатъ отъ вулгаро-латинското *sarga, sargui* = коза. На тѣзи имена съответстватъ Дòрково (Пещ.) отъ гръц. *δορκάς* или старобългарскитѣ: Козекъ-градъ, дн. Обзоръ и турскитѣ — Кечй-олу (Кози-пжтъ) до Калугерица (Н.-паз.), Кечй-дере, притокъ на Тжжа, Еркѣчъ (Помор.) и пр. Всички тѣзи названия въ съвремененъ български преводъ отговарятъ на Козàрско (Пещ.), Козàревецъ (Г. Орѣх.), Кòзя-стена въ Троянската-планина и др.

Старитѣ българи отъ преди падането ни подъ турцитѣ сж наричали днешниятъ градъ Кюстендилъ **Велбждъ**, **Велбоѹждъ** или **Вельбждъ**,

което значи камила. Това си название градътъ е добилъ, не че тамъ е имало камили, а вѣроятно отъ нѣкоя развалина-постройка, която е наподобявала на камила, какъвто е случаятъ съ така нареченитѣ „Камили“¹⁾ на Хисарската крепостъ (Плов.), или пъкъ отъ формата на Хисарлъка надъ града, който наподобява на камилска гърбица. Все въ връзка съ камила стоятъ и турск. наименования: Девѣ-багъръ (Камилски ревъ), съ което име се нарича трудно проходимата височина между Гьоешево (Кюст.) и Крива-паланка. Пътътъ е толкова стръменъ и дълъгъ, че докато и камитѣ го преминатъ „прорезаватъ“ отъ умора. Имаме още Деве-барганъ, северно отъ Симеоновградъ, Девѣ-баиръ до Мурсалево (Дупн), Девѣ-дере — Камилска-рѣка (Иваил.) и пр.

Нѣколко села носятъ названията Злокучене или Злокученъ (Ник., Самок., Пазард. и Шум.), на които съответстватъ турск.: Кьопеклий (Айт.) и Кьопекъ-кьой (Оморт.). Въ Кулско едно село се нарича Пседѣрци.

Въ Рилската грамата на Ив. Шишмана, се споменува и названието **Рыбное озеро**, на което отчасти отговарятъ съвременнитѣ: Рибново (Нев.), до което село има нѣколко малки езерца, Рибарица (Тетев.) и др. Между тур. названия, свързани съ риба, тукъ ще отбележимъ Балъкъ-дере, притокъ на Чепинската рѣка. Днешниятъ гр. Кавала отъ българитѣ презъ срѣднитѣ вѣкове се е наричалъ **Морунъцъ**, а и днесъ едно село въ Охридско се нарича Морунца.

Презъ 13 в. въ севернитѣ поли на Родопитѣ се споменува една крепостъ съ име **Ватрахо-**

¹⁾ Може би въ името на с. Гърбино (Кюст.) да е запазено, въ днешенъ преводъ, названието на стария Вельбждъ.

χαστρον, отъ гръцк. βάτραχος = жаба и χαστρον = крепость, т. е. Жаба-крепость, която се е намирала вѣроятно до нѣкое блато, гдето е имало много жаби. Днесъ въ Кюстендилско едно село се нарича Жабокрѣтъ, по точно Жабокрѣкъ, въ Ломско — Къркѣ-жаба, а въ Радомирско — имаме — Жабляно.

Въ нѣкои пещери или други мѣчнодостѣпни мѣста, въ които споредъ народнитѣ предания сж живѣли „змейове“ днесъ, както напр. до Сливенъ, се казватъ З м ѣ й о в и д у п к и. А мѣста, гдето е имало повече змии — З м ѣ й о в о, З м и й н и ц а и пр., на които отговарятъ турск.: И л а н ъ-т е п е (Змийска могила) до Величка (Омурт.) или И л а н л ѣ к ѣ (Змейово) и пр.

Втора група. Селищнитѣ и мѣстни названия, свързани съ имената на птицитѣ сж значително по-малко отъ тѣзи на животнитѣ. Дори въ старитѣ известия по-рѣдко срѣщаме названия, които да стоятъ въ връзка съ нѣкои птици.

Презъ 13 в., освенъ името на крепостта Аетосъ, отъ гръцк. αἶτος = орелъ, дн. Ай т о с ѣ и изъ Родопитѣ се споменува една крепость съ сжщото име. Срещу това име, можемъ да съпоставимъ турск.: К а р т а л а до Г. Орѣховица и бѣлг. О р л и ц а до Рила (Дупн.), О р л я до Боровица, (Бѣлогр.), О р л я к ѣ до Джуровъ (Тет.), О р л ѡ в е ц ѣ до Дрѣново (Соф.), О р л о в о г н ѣ з до въ Шипчанската планина и мн. др.

Отъ всички грабливи птици, соколътъ е билъ най-цененъ, тъй като той е билъ опитомяванъ и използванъ за ловъ на дребни птици и животни. За тракитѣ имаме кратки сведения, че сж ходили на ловъ съ соколи. И старитѣ бѣлгари сж имали специални крагури, т. е. соколари, които сж служили при двороветѣ на царетѣ. Отъ турскитѣ документи виждаме, че една цѣла орга-

низация отъ специално отредени люде сж отглеждали и дресирали соколи за ловъ на султанитѣ. На пославянената латинска форма Фалковацъ до Боровица (Бѣлогр.), отговарятъ старо-славянското Крошѹна (Ловч.), отъ стб. коршунъ = соколъ, ястребъ, или праб. Карагѹй, стб. крагоѹи, село въ Плевенско¹⁾ и мѣстность въ Странджа пл. и Крагуево (Бит.), както и тур. Дуганджй (Карл.), Дуганъ-хисаръ или пославяненитѣ Дуганово (Елховска ок.), Дуганица (Кюст.) или персийск. Сунгуръ-махле въ София, Сунгурларе (Карноб.) и др. Срещу всички тѣзи названия можемъ да съпоставимъ съвременнитѣ — Ястребъ-планина, Соколѡвецъ надъ Костенецъ и въ Врачанската планина и пр.

На вулгаро-латинската форма Корбулъ до Репляна (Бѣлогр.) отговарятъ турск. Гаргалъкъ (Добр. и Ск.), както и Гарванъ-канара до Нови-ханъ (Новосел.), Гарванъ-долъ до Садовецъ (Лук.) и др. Името на р. Вранѡщица до Етрополе произхожда отъ врана (по-малкъ видъ черни гарвани), турск. — Козгѹнъ.

До Байлово (Новос.) е запазено пославяненото вулг.-лат. название Кукулѣвица, а до Реброво (Соф.) — Кукулѣвия-долъ, които произхождатъ отъ лат. *cuculus*.

Названието на с. Жерѡвино (Кюст.), както и името Жѣравица, съ което се нарича едно блато до Борованъ (Б. Слат.), произхождатъ отъ името на птицата жеравъ. На тѣзи названия отговаря турск. Турнѡ-тепе до Варна.

¹⁾ Въ единъ турски документъ отъ 1496 год. селото се споменува правилно подъ формата Крагуй, вм. съвременното Карагу.

Въ връзка съ името на щъркела можемъ да посочимъ названия: Щрѣклево (Рус.) и Щрѣково (Паз.).

Планината Перѣстеръ¹⁾, или днесъ погрѣшно наричана Пелѣстеръ до Преспанското езеро, както и пославяненото Пѣрущица, село въ Пловдивско и рѣкичка при Баня (Дупн.), произхождатъ отъ грѣцкото *περίστερα*, срещу които отговарятъ вулг.-лат. Гургулѣтъ (Соф.) и до Искрецъ (Соф.), Гургѹлетъ до Желява (Новос.) или Гѹргулѣцъ до Габаре (Б. Слат.), както и съвременнитѣ названия — Гѣлжбецъ, Гѣлжбъ-планина и др.

До Добралево (Орѣх.) една мѣстность по името на птицата улувица се нарича Улувица.

Една долина до Коприщица по името на коса се нарича — Кѡсовъ-долъ, а многобройнитѣ други названия както Косово, Г. Косово и пр. иматъ другъ произходъ (гл. по-горе).

Има значителенъ брой мѣстни и селищни названия отъ турски произходъ, съ значение на пѣтелъ, птица, като напр.: Кушъ-каядо Мезекъ (Свил.), Кушъ-тепе, Кушларъ и пр.

Трета група. Още по-малкъ е броятъ на названията, свързани съ насѣкомитѣ. Най-чести сж наименуванията, които произхождатъ отъ пчелата и меда. Името на известното село Мѣдвенъ (Котл.), както и на едно изчезнало село до Кондофре (Рад.), една височина до Скравена (Ботевгр.) и мѣстность до Колена (Ст.-Заг.), стоятъ въ връзка съ медъ, стб. **МЕДВЪНЪ**. На тѣзи стари названия отговарятъ нобѣлгарскитѣ: Пчелѣна, Пчелѣнци (Рад.), Бездѣни-пчелинъ до Ябланица (Тет.) или

¹⁾ Въ старитѣ документи е известна съ името Перистеръ.

турск. Кованлъкъ (Ихт.), Куванъ-кая до Вълчеполъ (Свил.) и др.

ИМЕНА ВЪ ВРЪЗКА СЪ ВЪНШЕНЪ ВИДЪ

Твърде голѣмъ е и броятъ на селищата и мѣстата, названията на които стоятъ въ връзка съ тѣхния външенъ видъ, като остро, тжпо, голо, плешиво и пр.

Още Арианъ споменува за едно мѣсто до Черно-море, наречено Плешивото устие. — *Ψίλον*, а Прокопий между другитѣ крепости изъ Родопитѣ споменува и за крепостъта *Ταυροκεφάλιον* — Бикова глава.

И презъ срѣднитѣ вѣкове често се срѣщатъ названия, които стоятъ въ връзка съ външния видъ на мѣстото. Скилица презъ X в. споменува въ Стара-планина мѣстото Клидионъ — *Κλειδίον*, което значи ключъ — Кръстѣцъ, т. е. мѣсто гдето се пресичатъ две височини. По-късно въ войнитѣ между българи и византийци, въ източна Стара-планина се говори за крепостъта Гологледъ, т. е. височина, която е гола. Все презъ сжщото време срѣщаме и името на крепостъта Голое, която се е намирала непосредствено до каменистия и безлѣсенъ връхъ Голешъ, с.-и. отъ Комарево (Карн.). Въ единъ документъ отъ 13 в. въ Скопско се споменува мѣстото **Плѣшъ**, т. е. Плешиво, Плешивецъ.

Отъ всички мѣста, които дължатъ имената си на външния видъ, най-често се срѣщатъ такива, свързани съ остро, като: Острѣцъ (Троян.), Остреница до Лешница (Лов.), Острица до Лжжене (Пирд.) или Остръ-камъкъ (Харм.), Остра-могила до гр. Бѣла и въ Стара-планина надъ Троянъ и пр. На тѣзи наименования отговарятъ турск. Сиврий надъ Дупница, Сивриджа, Сиврий-тепе и пр.

Противно на остро е тжпо, прилагателно, което заедно съ нѣкои нарицателни образува сложни наименования отъ турски произходъ, като напр.: Т а с ъ - т е п е, дн. Чукарка (Айт.) и пр.

Единъ отъ върховетъ на Стара-планина, който е подобенъ на купенъ се нарича К у п ѣ н а. Единъ отъ високитъ върхове въ западна Стара-планина, както и единъ връхъ надъ Арда въ Родопитъ, се наричатъ К о м ъ, име запазено и днесъ въ руски езикъ съ значение на купъ, купенъ. Все сжщото значение има и названието С т и ф ѳ р ъ, връхъ въ Родопитъ, което ще каже купъ, купенъ. Въ западнитъ български земи има С т ѳ г о в а - п л а н и н а, което име произхожда отъ стб. **СТОГЪ** = купъ. Единъ другъ връхъ въ Стара-планина се казва Б а л в ѳ н ъ, а една височина до Панега (Лук.) носи името Б о л о в ѳ н и ц а, което пъкъ значи малъкъ купъ. На последнитъ названия отговаря турск. П и л а ф ъ - т е п е въ Кушница-планина, който връхъ е подобенъ на купчина оризъ. Името на с. Б р ѳ с е н ъ (Тет.) произхожда отъ брусъ, въ смисълъ на буца пръстъ, на което отговарятъ доста разпространеното название отъ турски произходъ — Т о п ъ - к у р ѳ я до Лжжене (Пирд.) Г. Желѣзна (Троян.) и др. Най-високиятъ връхъ въ Стара-планина, който наподобява на юмрукъ, се нарича Ю м р у к ъ - ч а л ъ.

До Лютибродъ (Вр.) се намиратъ така нареченитъ Л ѳ т р и, успоредни и отвестни скали, подобни на литри на кола. Източната частъ на Стара-планина до скоро бѣ известна съ турското име Ч а т ѳ л ъ - б а к а н ъ, т. е. разклонена планина, а една височина до Бутово (Търн.), поради това че наподобява на сѣдло, се казва Ч а т ѳ л ъ - т е п е, название, което носятъ още доста много други естествени или изкуствено насипани висо-

чини и могили. На тѣзи турски наименования отговарятъ нѣколко хубави, почти забравени български имена, като: Р а с о в а т е ц ъ въ Севлиевската-планина, С о х а ч е (Б. Сл.), което точно значи раздѣлено въ единъ край, село заселено по дветѣ страни на едно езеро, С о х а я надъ Годечъ, които произхождатъ отъ стб. соха, Р а з к о л а до Г. Желѣзна и пр.

Нискитѣ или по-високи мѣста при завоитѣ на рѣкитѣ, обикновено се наричатъ Л ж к а т н и к ъ (Соф.), Л ж к а т н и ц а до Говедарци (Сам.), Л ѹ ковитѣ, Л ѹ ково (Соф.) и пр., които произхождатъ отъ стб. лжка=кривина. Много по-чести, обаче сж названията, въ които нарицателното лжка влиза въ составнитѣ части на сложни собствени имена, като К р и в о л а к ъ на Вардара. Все сжщото значение иматъ и К р и в о д о л ъ (Врач.), К р ѣ в г р а д ъ до Карашъ (Врач.) или турск. И р ѣ дере, И р ѣ - х и с а р ъ до Шереметъ (Тутр.), Е г р ѣ - п а л а н к а (Крива-паланка) и пр.

Голитѣ и безлесни части на нѣкои отъ планинскитѣ или предпланински върхове сж послужили и за наименованията: Г о л а к ъ (Ихт.) или Г о л е ш ъ до Комарево (Карн.), както и Г о л о б ѣ р д о до Радомиръ, Г о л а - г л а в а до Чуковецъ (Рад.) и мн. др. На тѣзи названия отговаря излѣзлото вече отъ употреба име С а д и н а (Поп), съ значение на голо, полегато мѣсто или перс. Б а н и ш о р ъ, махла отъ София и село въ Брѣзнишко, което значи голо мѣсто, кждето нищо не расте. Почти сжщото значение иматъ и С п а н ч е в о (Сил.) или побълг. С п а н ч ѣ ц а, голъ хълмъ съ пасбище до Джуровъ (Тет.), които произхождатъ отъ гръц. σπάρος, което значи голо.

Най-високитѣ, заоблени и голи части на нѣкои планински върхове, склоноветѣ на които

сж обраснали съ гори, обикновено се наричатъ Лйсецъ, връхъ въ Срѣдна-гора надъ Панагюрище, до Гложене (Тет.), до с. Лйсецъ (Ловч.) и т. н. Сжщото значение е имало и названието на изчезналото село Плѣщово до Глава Панега (Лук.), както и стариннитѣ наименования Плешйвецъ (Бѣлогр.), Плешйвица въ Котленската планина, Плешйва до Габра (Ихт.) и мн. др. На тѣзи названия можемъ да съпоставимъ турск. Сакѣрка надъ Староселъ (Пловд.), Сакѣръ-планина, Сакѣръ-балканъ или Келъ-тепе и мн. др. Въ Шуменско едно село се нарича Кьосе-Базиргянъ, т. е. Безбрадъ търговецъ.

Обратно на Лисецъ сж множеството наименования, свързани съ собственитѣ — Кйтка или Кичерѣ до Д.-Бешовица (Врач.). Често малкитѣ могили, обрастнали съ дребенъ шубракъ се наричатъ Космѣтица — до Староселъ (Пловд.), височина на Веслецъ надъ Каленъ (Вр.) или Рѣшава Драгана до Елхово (Ст. Заг.), Рѣшава-могила до Брѣзово (Пловд.) и т. н.

По особения видъ на растителността, една мѣстность до Коприщица и една махла отъ Г. Уйно (Кюст.) се наричатъ Крецѹлъ, отъ рум. crețul: = кждравъ.

Надъ Крапецъ (Соф.) една височина се нарича Богѣ-глава, а единъ връхъ до Белица (Св. Вр.) носи името — Богѣвица, названия които произхождатъ отъ нарицателното бога, което значи бикъ, бикова глава. Надъ Поганово (Царибр.) се намира планината Зѹберъ, което произхожда отъ зѹбъ, а при Арабаконашкия проходъ, едно турско укрепление, подобно на звезда, се нарича Илджзъ-табия.

До Оризово (Чирп.) единъ голѣмъ изворъ обграденъ съ голѣмъ камененъ кръгъ, който

има видъ на халка, и затова се нарича Халка-бунаръ. На това название отговаря Скриптенецъ, отъ стб. скрипа, което ще каже халка. Интересно е и областното название Пѡлогъ, стб. **пологъ**, което значи завеса, перде.

Интересно е и името на в. Веженъ въ Стара-планина, което може да се свърже съ стб. **вѣжа**, и значи кула, шатра. И действително този връхъ, както и турс. Чадъръ-тепе въ Рила, отдалечъ наподобяватъ на шатра, ниска кула.

Въ Видинско едно село, което лежи въ една дълбока котловина, подобна на торба, се нарича Фунденъ, отъ гръцк. φοῦνδα = торба.

НАЗВАНИЕ ВЪ ВРЪЗКА СЪ ГОЛѢМИНА, МАЛКО, ВИСОКО, НИСКО, ШИРОКО, ТѢСНО, ДОЛНО, СРѢДНО, ГОРНО, СТАРО, НОВО И ПР.

Извънредно много сж селищата и мѣстата, названията на които стоятъ въ връзка съ размѣритѣ и особенитѣ качества на нѣкои мѣстности, рѣки или пъкъ на изостанали отъ по-ранши времена постройки.

Старитѣ траки, както и всички народи, живѣли изъ Балканския п-въ, сж имали много названия, които сж получили тѣхнитѣ имена отъ размѣритѣ си или особенитѣ си качества, като голѣмо, малко, високо, долно, срѣдно, старо, ново, красиво и пр. У тракитѣ, Стара-планина, споредъ античнитѣ гръцки и латински автори, е била известна съ името Αἶμος или Haemus, название, което споредъ езиковедитѣ значило старо въ смисълъ на голѣмо, пространно. Славянитѣ превеждатъ тракийското наименование въ **Маторне горы**, отъ лат. *maturus* = зрѣло, старо, голѣмо, което име се задържа до късно срѣдно-

вѣковие. Последното название отъ турцитѣ се превежда на **Коджѣ-балканъ** т. е. Голѣма, пространна планина. Днешното новобългарско название **Стара-планина**, което най-напредъ се срѣща презъ 16 в., сжщо така, е преводъ отъ стб. **Маторне горы**. Тракийското **Αἶμος**, до идването на турцитѣ е било запазено въ източната частъ на Стара-планина подъ формата **Емонска гора** и въ крепостта **Емона**, названия запазени и до сега подъ турск. форми — **Еминѣ-балканъ** и **Еминѣ-борунъ** на Черно-море. Дветѣ стари названия на Стара-планина, въ преводъ сж запазени въ върха **Бѣба**, отъ който почва и източното направление на планината, което име както и **Бѣба-планина** въ западна Македония и в. **Бѣба** надъ Кратово, значатъ Голѣма-планина, название доста разпространено изъ Словения и Хърватско.

Прилагателнитѣ голѣмъ и малъкъ, много по-често се срѣщатъ въ съставнитѣ части на извънредно голѣмъ брой селищни и мѣстни названия, като напр.: **Голѣма-Кутловица** (дн. Фердинандъ), **Мала-Кутловица** (Ферд.), **Голѣма-Брѣстница** (Лук.), **Малка-Брѣстница** (Тет.), **Голѣмо-село** (Дупн.), **Голѣмо-Коңаре** (Пловд.), **Малко-Чочовени** (Слив.) или тур. **Боюкъ-Кайнарджѣ** и **Кючюкъ-Кайнарджѣ** (Сил.), **Боюкъ-дере** и **Кючюкъ-дере** и пр. До Невша (Пров.) една рѣка, притокъ на Провадийската рѣка се казва **Анна-дере**. и до Г. Бешовица (Врач.) една височина се нарича **Анъ-тепе** или въ български преводъ първото име значи Главна-рѣка, а второто — Главенъ-върхъ, въ смисълъ — Голѣма-рѣка, Голѣмъ-върхъ.

Една височина въ Ихтиманска Срѣдна-гора се нарича **Високъ**, а между Братушково и Гур-

гулять (Соф.) една височина се казва Голѣма Вишѣя; въ Бурела има с. Вишѣнъ, а въ Търновско с. Вишѣвградъ, названия които значатъ високо, по-високо мѣсто отъ околнитѣ височини. Все сжщото значение има и една височина въ Сръдна-гора надъ Пирдопъ, която носи вулгаролат. название Сѹсулъ, = височина. Мѣста и селища, разположени на по-високи мѣста, спрямо други, се наричатъ още и Гѣренци, село въ Драмско и височина въ Плана-планина, или Горняни (Невр.) преименувано отъ Горна Сингартя, което ще каже село заселено на по-високо мѣсто, по-горе¹⁾.

Въ Рилската грамота на Ив. Шишмана срѣщаме с. Долѣне, а въ Неврокопско и днесъ има с. Дѣленъ и въ Св. Врачко — с. Дѣлени, т. е. села заселени доле, по-ниско отъ други околни селища.

Тѣзи прилагателни много по-често влизатъ въ составнитѣ части на голѣмъ брой селищни названия. Въ първата грамота на Василий II се споменува града Κάτω Σουνδέασιον, т. е. Долна Сътѣска, който градъ се е намиралъ нѣкъде между Кадинъ-мостъ и Бобешево (Дупн.). Днесъ такива названия могатъ да се изброятъ съ стотици, между които тукъ ще отбележимъ: Гѣрни и Дѣлни-Джбникъ (Плѣв.), Гѣрно и Дѣлно-Цѣровене (Ферд.), Гѣрна и Дѣлна-Кремена (Врач.), Гѣрни и Дѣлни-Коритенъ (Кюст.), Долната махла въ Търново и пр. На горнитѣ наименования отговарятъ турск. Иокарѣ-махле и Каршѣ-махле (Омурт.). Пловдивскиятъ кварталъ, който е заселенъ на лѣвия брѣгъ на Марица, както и Скопскиятъ кварталъ, който е на дѣсния брѣгъ на Вардаръ, носятъ името Кар-

¹⁾ Горникъ (Б. Слатинско) има друго значение.

ш ѝ я к а, което произхожда отъ тур. *kağşu*, което значи отсрѣща и то въ смисълъ на „по-ниско мѣсто“.

У насъ имаме много названия, и то главно отъ турски произходъ, въ съставната частъ на които влиза прилагателното „орта“, което значи „срѣдно“, като: О р т а - к ъ о й, дн. Ивайловъ-градъ, О р т а - м а х л е (дн. Срѣдна махла — (Айт.), О р т а - к у м ъ, островъ въ Дунава срещу Никополъ и др. На горнитѣ названия съответстватъ: С р ѣ д - н а - г о р а, т. е. планина между две по-голѣми планини (Стара-планина и Родопитѣ), С р ѣ д о р ѣ к ъ, т. е. което е въ срѣдата на рѣката и пр.

Въ договора по опредѣляне границата между България и Византия отъ 927 год., се споменува и мѣстото *Μακρὴν λιβάδα*, т. е. Дълго поле, което турцитѣ превеждатъ на Узунджа-ова, гдето презъ турска епоха възниква с. Узунджѡво (Хаск.). Малко по-късно, Скилица споменува по долна Струма мѣстото Кжмпалонгъ, което отговаря на дн. побългарено гръцко М а к р и е в о (*μάκρος*) (Струм.) или М а к р а до Расникъ, което значи дълго, дълго поле. На тѣзи названия отговарятъ турск. Уз ѹ н ъ - б а и р ъ — Дълго-бърдо до Глуфишево (Слив.), Уз ѹ н ъ - о к у ш ъ — Дълги ржтъ, Уз ѹ н ъ - к а с а б а до Кърнаре (Карл.), Узунджé-аланъ (Дълга-поляна) или Дразъ-махала въ София, отъ араб. дирасъ = дълга и пр.

При завоеването на българскитѣ земи отъ турцитѣ между Провадия и Шуменъ се споменува крепостъта М а т а р а, което отговаря на дн. М а д а р а, гдето споредъ турската фонетика т е замѣнено съ д. До това село, както е известно се намиратъ развалинитѣ на голѣма крепостъ и селище, сжществували презъ първото българско царство. Разрушени при падането ни подъ византийско робство, крепостъта и селището сж били

възобновени едва презъ второто ни царство и по остатъцитѣ отъ старитѣ развалини, новозаселениятъ градъ и крепостъ сж били наречени Матара, т. е. Старо. Една височина съ остатъци отъ крепостъ надъ село Царевецъ (Врач.) се нарича Маторица¹⁾, име което въ съвремененъ преводъ ни дава името на близкото Стàро-село (Врач.), или имената на Стàрово до Подградецъ, Стàрчища (Невр.) и пр. До Говедарци (Сам.) една рѣка се нарича Матарчйца, на която отговаря Стàра-рѣка при Пещера или Стàрчовецъ изворъ до Студена (Соф.) и т. н.

Много по-често, обаче, прилагателното „старо“ влиза въ съставнитѣ части на голѣмъ брой названия. Презъ 13 в. въ източна Стара-планина се споменува Καρύας πεδον, което съответствува на дн. Стàро-ново Орѣхово (Варн.) А днесъ въ много части на земитѣ ни, въ съседство съ остатъци отъ стари крепости и селища се срѣщатъ голѣмъ брой названия, въ съставнитѣ части на които влиза прилагателното старо, като напр.: Стàро-село (Врач., Троян., Тетев.), Стàри-градъ (Вел.), Стàри-долъ (Дупн.) и до Крушово (Севл.), Стàро-Нагоричино (Кум.), Стàри-градъ до Старо-село (Слив.), Старопàдалишка-махала до Коньово (Кюст.), Стàри-долъ до Ярлово (Самок.), Стàра-рѣка до Панагюрище, до Костенецъ (Ихт.)—началенъ притокъ на Струмешница презъ Радовишъ и мн. др. На тѣзи наименования отговарятъ многобройнитѣ турски: Ескй-шехиръ — Стари-градъ, Ескй-Джумая (Търговище), Ескй-Стамбулъ (Преславъ),

¹⁾ И днесъ изъ много покрайнини се употребява думата маторецъ, въ смисълъ на старъ, неспособенъ овенъ.

Ескѣ-Пасли (Помор.), Ескѣ-пазаръ до Попово (Елх.) и т. н.

Античното име на Кавала е било *Νεάπολις*, което ще каже Новградъ. Все презъ това време се споменува и *Νεοντείχος* т. е. „Нова стена“ до Родосто. Въ срѣдновѣковнитѣ документи доста начесто срѣщаме селищни названия, въ съставната частъ на които влиза прилагателното ново, като: Ново-бърдо, Ново-село (Щип.) и пр. Днесъ броятъ на такива имена е твърде голѣмъ, между които тукъ ще изброимъ: Нѡво-село (Вид., Троян., Слив.), Нѡвградъ (Свищ.), Нови-ханъ (Соф.), Нова Загора и т. н. На тѣзи наименования съответстватъ турск. Енѣ-махле (Пещ.), Енѣ-пазаръ (Нови-пазаръ), Енѣ-махле (Пещ.) и т. н. Като изключение само въ името Младонагоричино (Кум.), прилагателното ново е замѣнено съ младо. На последното наименование отговаря Сугаревецъ до Лѣшко (Г. Джум.).

Мѣстото до Островското езеро, гдето е билъ убитъ Давидъ, единъ отъ братята на Самуила, се е наричало *Καλαΐδρος*, т. е. Хубавитѣ джбове. Въ Бурела има едно село наречено Бѹкуровци, въ Севлиевско — Бѹкорово, а единъ изворъ до Ботевградъ носи името Бѹкоръ, названия, които произхождатъ отъ трак. букор, прилагателно запазено въ алб. и румѣнски, съ значение на хубаво, хубавъ. Отъ сѣщиятъ произходъ е и видоизмѣненото Букрѣвица до Г. Желѣзна (Троян.)¹⁾. На тѣзи названия отговарятъ турск. Гюзелджѣ-аланъ и отчасти Алтѣнъ-чаиръ = Златна, т. е. много-хубава ливада, Златѣята до Орѣхово и пр.

¹⁾ Името на с. Хубавене (Лук.) е дадено следъ Освобождението.

Страбонъ споменува едно селище до Бѣло-море подъ името *Καρτερὰ χωρι*, което ще каже силно село, т. е. добре укрепено село.

Въ типикона на Бачковския манастиръ срѣщаме мѣстото *Δοβρολόγος*, стб. **Добръ лжгъ**, което отговаря на днешното село **Добра̀лъкъ** (Асен.) т. е. добъръ, хубавъ лжгъ. Въ Севлиевско едно село се нарича **Агатово**, което ще каже добро, хубаво, отъ гръцк. *ἀγαθός*, а въ Кюстендилско има село **Друмо̀аръ**, отъ гръцк. *δρόμος* = пжть и *χάρις* = добъръ.

Една мѣстность при завоя отъ р. Каменица до Бежаново (Лук.), се нарича **Буя**, отъ стб. **βοῦν**, на което отговаря названието на р. **Бързина** (Орѣх.).

ИМЕНА СВЪРЗАНИ СЪ ЦВѢТЬ — ЧЕРНО, БѢЛО, ЗЕЛЕНО, ЧЕРВЕНО, СИНЬО, СВѢТЛО, МЖТНО, БИСТРО И ПР.

Извънредно много сж и селищнитѣ и мѣстни названия, които стоятъ въ връзка съ понятието за цвѣтъ. Всички наименования отъ този видъ, можемъ да раздѣлимъ на две главни групи — едни отъ които въ действителность притежаватъ нѣкой по-опредѣленъ цвѣтъ или наподобаватъ на нѣкой цвѣтъ и други, въ които прилагателнитѣ — бѣло, черно, зелено, бистро и пр. иматъ преносно значение.

Несъмнено тракитѣ ще да сж имали селищни и мѣстни названия, които сж стояли въ връзка съ цвѣтъ, но за съжаление до насъ сж стигнали само едно или две, и то не така сигурни такива наименования, между които тукъ ще споменемъ; *Τίμαςος*, дн. Тимокъ, което име е отъ тракийски произходъ и значи черна, въ смисълъ на тъмна „Мжтна рѣка“.

Гърцитѣ сж имали много мѣстни и селищни названия, които сж произхождали отъ особения

цвѣтъ на околната мѣстность. Херодотъ нарича днешния Сарорски заливъ Μέλας κόλπος, т. е. Черенъ, Мжтенъ заливъ, а Скилаксъ говори за Λευκή Αχτή, т. е., Бѣли-брѣгъ, който се е намиралъ на европейската частъ на Мраморно-море.

Римскитѣ колонисти сж наименували нѣкои селища, а може би и мѣста, споредъ цвѣта на околния теренъ или споредъ цвѣта на бележита сграда.

Прокопий споменува нѣкъде около Силистра крепостъта Μαυρόβαλλε, което ще каже Черенъ окопъ, Черенъ валъ.

Старитѣ българи сж назовавали и сж ни оставили значителенъ брой названия, които стоятъ въ връзка съ цвѣтъ като напр.: — Зелениградъ, Бѣлградъ, Черно-море, Червенъ и пр.

Турцитѣ въ това отношение, безспорно при този видъ наименования, държатъ първо мѣсто. Между многобройнитѣ названия ще споменемъ: Кара-топракъ, Кара-гьоль, Акче-клисе, Гьокъ-тепе, Сарж-яръ и т. н.

Отъ всички названия свързани съ цвѣтъ най-чести сж тѣзи, които стоятъ въ връзка съ прилагателното черно, което въ по-рѣдки случаи се срѣща като самостоятелно собствено име, какъвто е напр. случая съ В ж г а р е ц ъ, стб. жгга = черно, изворъ до Панагюрище, Чернаки до Павелско (Асен.) или Мавро̀ги до Перушица и до Колена (Ст. Заг.), което идва отъ гръцк. μαυρόγη и значи черноземъ. На горнитѣ названия отговарятъ стб. Смолнѣца до Мещица (Брѣзн.)¹⁾ и още по-стариннитѣ названия: Галата (Тет.)²⁾, Галатинъ (Врач.), Галиче и

¹⁾ Името на Смолско и Смоляновци (Ферд.) иматъ другъ произходъ.

²⁾ Названието на Галата (Варн.) и кварталъ въ Карнобатъ и пр. сж пренесени отъ Цариградската Галата.

Гàлово (Орѣх.), Гàла до Г. Желѣзна (Троян.), може би, и Гàличникъ и пр., които наименования, сжщо така, иматъ значение на Черна прѣстъ, Черна почва.

Много по-често, обаче, прилагателното черно влиза въ составнитѣ части на голѣмъ брой названия, като: Чѣрна-гора (Ск) и до Шарлия, Чѣрни-врѣхъ въ Витоша, Чѣрна-вода до Блѣсничево (Лук.), Чѣрната-скала въ Осоговската планина и пр., на които съответстватъ турск. Карà-тепе, Карà-баиръ, Кара-дагъ, Карà-орманъ, Карà-кая и пр.

Не далечъ отъ Джулюница (Г. Орѣх.) една скала се нарича Карапѣтра, отъ турск. кара = черно и грѣцк. πέτρος = скала, камѣкъ.

Все въ връзка съ черно, и то въ смисълъ на тъмно, мрачно, можемъ да отбележимъ значителенъ брой наименования. Освенъ Тѣмната-дупка до Карлуково (Лук.) и Търговище (Бѣлогр.), Тѣмна-гора и до нея Чумѣрна въ Сливенската планина, имаме още Потемнишко до Заветъ (Айт.), което въ руския езикъ се срѣща подъ формата потемнятъ, Мѣрчево (Ферд.), което значи гжста, тъмна гора, въ която слънцето не се вижда и Чирѣково (едната половина отъ Садовецъ, Лук.), което точно означава непроходима, гжста гора. Все сжщото значение иматъ имената на Смѣдово (Шум.) и Смѣдовица. Единъ врѣхъ отъ Стара-планина се нарича Мургаъшъ, една планинска верига до Трънъ носи името Мѣргевица, единъ геранъ до Борованъ (Б. Слат.) се казва Мѣргенецъ, а до Типченица има Мѣрджовецъ. Горнитѣ названия, както може би, и Мурсàлица, планинска верига въ Централнитѣ Родопи, западно отъ с. Мугла (Дев.), произхождатъ отъ прилагателното мурго, което значи тъмно, тъмно-черно. На тѣзи

названия отговарятъ турск. *Каранлъ-маара* = тъмна пещера, както и турск. форма на гръцк. *Ница* = *Нидже*, планина която се издига надъ областта *Мъгленъ*.

Много рѣки, по цвѣта на водата, се наричатъ *Мжтница* — до *Краводеръ* (Врач.), *Мжтница* до *Дорково* (Пещ.) или съ турск. *Буланлъкъ* — до *Мадара* (Шум.) и пр.

Множество сж и названията, които стоятъ въ връзка съ естествения бѣлъ цвѣтъ на почвата, на нѣкоя бележита постройка, както и на бистрия цвѣтъ на водата на нѣкои рѣки и потоци. Презъ 14 в. до гр. *Крушево* се споменува *Бѣла Цръква*, а днесъ имаме гр. *Бѣла* и села въ *Врачанско* и *Сливенско*, *Бѣлене* (Свищ.), *Бѣлна* до *Бѣла-черква* (Търн.), *Бѣлина* до *Брѣзе* (Соф.), *Беляновецъ* до *Деветаки* (Ловч.) и до *Хановетъ* (Тет.), *Бѣла* до *Орѣхово* (Асен.), които дължатъ имената си на белезникавата почва. Другъ е произходътъ на названието на с. *Бѣлово* (Паз.), което име е букваленъ преводъ отъ често споменуваниятъ презъ срѣднитѣ вѣкове, епископски центъръ *Лефке* (*Λευκί*), име запазено въ две села въ *Свиленградско*.

Много по-чести сж названията, въ първата съставна частъ на които влиза прилагателното бѣло, като: *Бѣла-вода* (Ник.) до *Блѣсничево* (Лук.), и до *Дрѣнокъ* (Кум.), *Бѣла-черква* (Търн.) и мн. др. На тѣзи наименования отговарятъ доста разпространенитѣ турски — *Акъ-су* (*Бѣла-вода*), *Акча-клизе* (*Бѣла-черква*), *Акъ-паланка* (*Бѣла-паланка*), *Акъ-бунаръ*, (*Бѣлъ кладенецъ*) или рум. *Унио Алба* до *Видинъ* и пр.

Още въ 13 в. въ *Бабуна* се споменува *Бистрица*, а днесъ броятъ на названията свързани съ бистра, чиста и бързотечна вода, за разлика отъ мжтна вода, е извънредно голѣмъ, като напр.:

Бѣстрица (Соф.. Дупн.), Бѣстрецъ (Врач.), Бистрѣлица (Берк.), Бистрѣница до Върбовка (Севл.) и мн. др.

Въ извънредно голѣмъ брой названия, прилагателнитѣ бѣло и черно сж дадени въ преносно значеніе. Още въ ранна историческа епоха, старитѣ народи сж наричали дн. Чѣрно-море — Πόντος Ἀξεινος, т. е. „негостоприемно море“, което е народна етимология отъ иранското ахšәпа = тъмень. По-късно когато гръцкитѣ кораби плували свободно по него, то било наречено Πόντος Εὐξεινος, т. е. „гостоприемно“. Всички народи наричатъ това море Черно.

Днесъ въ планинскитѣ и предпланински области, множество рѣки или потоци на по-големитѣ рѣки носятъ имената: Чѣрни-Искъръ и Бѣли Искъръ, Черни-Витъ и Бѣли-Витъ, Черни-Осъмъ и Бѣли-Осъмъ, Черни-Ломъ и Бѣли-Ломъ, Черна-Места и Бѣла-Места и пр. Тукъ прилагателнитѣ „бѣло“ и „черно“ сж дадени въ преносно значеніе, като съ „черно“ се означава неблагоприятно, непристѣпно мѣсто, а съ „бѣло“ — благоприятно — лесно проходимо. И действително долинитѣ, презъ които протичатъ Черни Искъръ, Черни Витъ, Черни Осъмъ и пр. сж тѣсни, стрѣмни, неудобни, неблагоприятни за преминаване и напротивъ, долинитѣ на Бѣли Искъръ, Бѣли Осъмъ и пр. сж по-широки, по-удобни, проходими, затова и въ тѣхнитѣ долини се намиратъ и планинскитѣ проходи. Все въ смисълъ на неблагоприятни, трудно-проходими долини стоятъ и названия Чѣрни-долъ до Смолско (Пирд.), Чѣрна, притокъ на Вардаръ, Чѣрнѣлка, дѣсенъ протокъ на Витъ и тѣсна долина до Романъ (Врач.), Неѣгърщица, притокъ на Малки Искъръ и пр. Рѣката Чѣрна протича презъ една

непроходима, незнайна и „пълна съ тайни“ област, известна още въ първата грамота на Василий II отъ 1019 год. подъ името Морѣово Мерѣхора¹⁾. Последното име, както и названието на пещерата Морѣовица до Гложене (Тетев.) иматъ значение на тъмно, въ смисълъ на страшно, мѣсто въ което попадне ли човѣкъ ще умре, ще бжде уморенъ, стб. моръ = смъртъ.

Голѣмъ е и броятъ на названията, които стоятъ въ връзка съ зеленина, която се дължи на зеления цвѣтъ на растителността, като: Зеленикавецъ въ Стара-планина подъ Троянския манастиръ, Зелениково (Скопско) и др. По-често прилагателното зелено, заедно съ нѣкои нарицателни, образува сложни собствени названия, като напр.: Зелениградъ (Трънско) и западно отъ Бѣлоградчикъ, Зелена-глава до Петроханъ и пр.

Днешното название на Червѣнъ (Рус.) е известно като епископски центъръ още презъ срѣднитѣ вѣкове, име, което носи и едно село въ Асеновградско. Все сжщото значение има и Червѣлище до Желенъ (Соф.). На тѣзи наименования отговаря Кѣкино, отъ гръцк. κόκκινος = червено до Перушица или пославяненото — Кѣкиница, червеникава могила до Бистрица (Соф.). По-често прилагателното червено стои предъ нарицателни, съ които образува собствени имена, като: Червѣна-могила до Върба (Рад.), Червѣна-вода (Рус.), Червѣнъ-брѣгъ (Лук. и Дупн.), Червѣната-скала въ Перистеръ, Червѣно-меле до Павелско (Асен.), Червѣната-черква до Пастуша (Пловд.) и т. н.

¹⁾ Погрѣшно въ учебницитѣ и понѣкога вестницитѣ се пише Мариово, като произходътъ на названието се обяснява отъ новоскованата легенда за нѣкоя си Мара.

На много мѣста, особениятъ червеникавъ цвѣтъ на скалитѣ, които легендата свързва съ нѣкои събития, се наричатъ обикновено Кървавето — до Девинъ или Кървава стена до Устово (Смол.) и пр.

Надъ Сливенъ се издигатъ Синитѣ-камъни, на което название отчасти отговаря Гьокъ-тепе въ Родопитѣ, което ще каже Небесно-синъ връхъ. Все въ връзка съ синкавия цвѣтъ на водата имаме още и Сѣни-виръ въ Медвенската рѣка (Котл.), до Б. Слатина и пр.

Въ връзка съ жълтеникавия цвѣтъ на почвата стоятъ и названията Жълтата-скала въ Рила или турск. Сарж-яръ до Александрово (Ловч.).

Надъ Джбница (Прил.) единъ връхъ се казва Златовръхъ, съ значение на височина, която при изгрѣването или залѣзването на слънцето има златистъ цвѣтъ. На това название отговарятъ множеството върхове съ името Руенъ, въ Осоговската планина, надъ Бобошево (Дупн.), и надъ Ломецъ (Троян.), които при залѣзване на слънцето иматъ руенъ, т. е. жълточервеникавъ цвѣтъ. Отчасти, сжщото значение има и названието на една висока, отвесна скала надъ Тетевене, която се нарича Патрахѣля, което значи слънчевъ, свѣтълъ камъкъ, т. е. скала, която най-напредъ се огрѣва отъ слънцето¹⁾. Тукъ трѣбва да споменемъ и хубавото и съдържателно име Огрѣякъ, съ което се нарича единъ връхъ въ Плачковица-планина.

До Бачево (Разл.) се намира Писаната црѣква, т. е. църква съ изображение. На това име

¹⁾ Множеството названия отъ турски произходъ, като Алтънъ-чаиръ, Алтънъ-тепе и пр. иматъ друго значение.

отговаря спомената презъ 17 в. отъ Хаджи Калфа нѣкжде изъ Търговишко — А л а д ж а - к л и с е — шарена църква или известниятъ А л а д ж а - манастиръ — Шаренъ манастиръ до Варна. Днешното село Брѣзово (Пловд.) по-рано се е наричало А б р а ш л а р е, което сжщо значи шарено, название което по-скоро произхожда отъ брѣза, която, както се знае, има бѣла кора, съ голѣми черни петна.

НАЗВАНИЯ ВЪ ВРЪЗКА СЪ КОЛИЧЕСТВО

Не е малкъ и броятъ на мѣстнитѣ и селищни названия, които стоятъ въ връзка съ количество или броя на единъ или нѣколко предмети, като дървета, кладенци и пр.

Херодотъ споменува нѣкжде по долна Струма едно мѣсто наречено Деветъ пѣтища. На мѣстото на единъ по-старъ градъ, който се е намиралъ до устието на Струма, гърцитѣ въздигнали другъ градъ, нареченъ Амфиполисъ, което значи двоенъ или два, единъ върху другъ града. Римлянитѣ, по броя на тритѣ хълма на които е билъ издигнатъ стариятъ Филипополисъ (дн. Пловдивъ), нарекли града Тримонциумъ = Трихълмие. Днешниятъ градъ Битоля, освенъ Пелагония, презъ римска епоха се е наричалъ още *Τριπολίτις* = Триполисъ, т. е. Триграденъ. Юстинианъ основалъ нѣкжде изъ днешно Кюстендилско градъ, който билъ нареченъ Юстиниана Прима т. е. Първа Юстиниана. Срѣдновѣковниятъ Дидимотихонъ (Димотика) носи името си отъ двойната крепостна стена, съ която е билъ обграденъ града.

¹⁾ Кацаровъ Г. и Дечевъ Д. Извори за старата история и география, стр. 107.

Въ апокрифното известие на пророкъ Исая се казва: и тъй бо царь сътвори .р. могилъ въ земли българтѣхъ: тагда нарекоше имѣ емѹ .р. могилъ царь и бѣше .р. могилъ въ царство его¹). Не отговарятъ ли тѣзи 100 могили на Кедриновитѣ ἐχάτων βουνοί „Стохълмие“, което той споменува въ България презъ войната съ печенегитѣ между 1048—1053 г. и дали това се отнася до днешния Дели-Орманъ или нѣкоя друга покрайна, това за сега остава неизвестно.

Презъ срѣднитѣ вѣкове клисурата по Крива-рѣка, която минава презъ Крива-паланка, у византийцитѣ се е наричала Сарандопорисъ, т. е. Четиредесетъ брода, което турцитѣ превеждатъ на Къркъ-гечитѣ. За това име ни напомня с. Крѣкня (Кривопал.).

Днесъ у насъ могатъ да се изброятъ следнитѣ названия въ връзка съ количество: Моноспѣтово — Еднокукево (Струм.), Сѣнгуръ, изворъ до Пелишатъ (Плев.) и Сингѹря до Владиково (Асен.), които значатъ самъ, отъ лат. *singuli*, Две-могили (Рус.), Чаталъ-тепе (Двойна могила до Ямболъ), Три-кладенци — Ючъ-бунаръ, Три Уши, Троекрѣсти (Прил.), Четѣрци и близкото до него едноименно село Катрище (Кюст.), отъ лат. *quatuor*, Бешъ-бунаръ — Петъ-кладенци, Седемтѣ езера или Еди-гьоль въ Рила, Седемтѣ могили до Урбабинци (Вид.), Деветтѣ-могили до Добралево (Орѣх.), Крѣкъ-юклеръ — Четиредесетъ могили до Плиска (Н.-паз.), Четѣридесетъ извора до Молдава (Асеновгр.), Сърандѣлица до Расникъ (Брезн.), Бинъкой (Елх.), сега изчезнало село и пр., както и

¹) Споменик, II р. II, стр. 594.

Крѣкъ-гечитъ-су въ Дервента ю. и. отъ Търговище или Крѣкъ-гечитъ въ Надърския дервентъ и пр. До Строево и Пастуша (Пловд.) има Чѣститѣ могили. Една мѣстность до Еремия (Кюст.) се нарича Станци, стб. **СТАНЦА**, което значи стадо, а до Лешница (Ловч.) има мѣстность — Кертѣлде, може би отъ украин. керделъ = часть отъ стадо овце.

НАЗВАНИЯ, СВЪРЗАНИ СЪ МИРИЗМА И ВКУСЪ

Единъ малкъ брой мѣста, селища и особено минерални и други извори сж получили своитѣ названия отъ особената миризма или отъ вкуса на нѣкой изворъ, блато, рѣка и пр.

До Бобошево (Дупн.), едно мочурливо мѣсто се нарича Смръдлйвица, до Бовъ (Соф.) единъ изворъ носи името Смръдлищѣцъ, а въ Рила има Смръдлйво езеро¹). Сжщото значение иматъ и Вонѣщица — изворъ до Трѣвна и махла до Поибрене (Пан.), както и Вонѣща-вода до Габрово, Вонѣщи кладенецъ до Златаръ (Пресл.), Воонй-долъ до Желява (Новос.) и пр.

Значителенъ брой наименования стоятъ въ връзка съ вкусъ. Така до Смочанъ (Ловч.) има Солѣнъ-кладенецъ, до Чичилъ (Вид.) — Солѣната вода, а до Стефанъ-Караджово (Елх.), единъ изворъ, водата на който е горчиво-солена като морската, се нарича Помòрница. До Гьолери (Ск.) единъ изворъ, както и минералната вода до Катланово (Ск.), носятъ името Кйсе-ла-вода. Турскитѣ названия — Балбунаръ, дн. Кубратъ или Химитлий (Каз.), отговарятъ на Сладъкъ-кладенецъ, или на Сладнйца до

¹) Името на Смърданъ (Вид.) има другъ произходъ, гл. по-горе.

Б. Слатина, Сладницата до Желява (Новос.),
Блага-вода до Ново-село на Лепенецъ (Ск.)
и пр.

ГЛАГОЛНИ СЖЩЕСТВИТЕЛНИ

Между многобройнитѣ и разнообразни селищни, мѣстни и рѣчни названия, доста разпространени сж и наименованията, които стоятъ въ връзка съ глаголни сжществителни. И не е безинтересно да се отбележи, че много по-голяма частъ отъ тѣзи названия сж отъ славянски, и помалко — отъ чуждѣ произходъ, като напр. Бързина, Въртѣшница, Клокѣтница, Прѣгледъ, Виденица и пр.

Както всички народи, така и тракитѣ сж имали названия, които сж стояли въ връзка съ глаголни сжществителни, какъвто е напр. случаятъ съ Στρυμόν, дн. Струма, отъ корена *stru*, съ значение на тека.

Гръцкото име на Созополъ значи градъ на спасението.

И старитѣ българи сж давали, много често названия, които сж стояли въ връзка съ глаголни сжществителни, съ една частъ отъ които ще се запознаемъ по-долу.

Въ грамотата да Константинъ Асеня, нѣкъде изъ Скопско се споменува мѣсто Сливница, т. е. мѣсто гдето се сливатъ двѣ рѣки. Отъ сжщиятъ произходъ сж и имената на гр. Сливенъ, Сливница (Соф.), както и на Свѣге (Соф.), заселено на мѣстото гдето Искрецката рѣка се влива, свежда въ р. Искъръ и Свѣде (Ботевгр.), което се намира на мѣстото гдето р. Бебрешъ се втича въ р. Малки-Искъръ.

Въ Родопитѣ една височина съ едноимененъ връхъ се нарича Сюткя, а въ Мориово има Сѣтка, имена които произхождатъ отъ сътка

== стичамъ, т. е. височини отъ които се стича вода.

Въ Ботевградско едно село се нарича С к р а в è н а. Това село по-рано се е намирало на $2\frac{1}{2}$ клм. северно отъ сегашното си мѣсто, въ началото гдето р. Бебрешъ навлиза и се скрива въ тѣсниятъ проломъ между стръмнитѣ скалисти височини. Сжщиятъ производъ има и названието С к р ъ в е н ѝ ц а до с. Карлуково (Лук.). Това е една малка затворена долина, отъ северната страна на която изъ една цепнатина — пещерка, извира вода въ видъ на малко водопадче и следъ като протече на открито около 40 крачки се спуска отъ една скала и се скрива въ по-широка отначало, и доста тѣсна навжтре, пещера. Тази вода протича подъ земята около 12—15 клм., и подъ името „Черната вода“ извира непосредствено до шосето надъ, с. Блъстичево (Лук.). Все сжщото значение иматъ и С к р ъ в е н ѝ к ъ до Гинци и С к р и е н ѝ ц а, притокъ на Яденица въ Чепинското корито.

Единъ отъ лѣвитѣ притоци на р. Искъръ въ Стара-планина, се нарича П р о б ѝ н и ц а, отъ гл. пробивамъ, промушвамъ.

Врачанската рѣка Лева надъ с. Криводолъ (Врач.), преди влизането ѝ въ Ботуня, се нарича В ѣ р т è ш н и ц а, поради това че на това мѣсто прави много завой.

Името на известното още презъ 1230 год. село К л о к ѝ т н и ц а (Хаск.), както на с. К л ѝ к о т ѣ Гилянско, К л о к ѝ т ѣ ш ѣ надъ Годечъ и К л ѝ к ѝ т и н а, стръмна долина до Момина Клисуре (Ихт.), произхождатъ отъ клокоченено, стб. **КЛОКТАТИ**, шуменето на изворитѣ или близкитѣ около тѣхъ, рѣки.

На името С к а к а в и ц а въ Рила и Скочй-виръ (Бит.) отговаря турск. С у ч у р ѹ м њ до Карлово, което значи падаща, скачаща вода.

Една мѣстность — седловина до Етрополе, се нарича П а д е ш њ, съ което име е известно и едно село въ Горно-Джумайско, название, което значи пропаднала, по-ниско лежаща почва или мѣсто отъ околния теренъ.

Една височина надъ Чирпанъ се казва Г ѡ з њ ю к њ, друга височина надъ Турия (Каз.) се нарича Г ѡ з њ - т е п е, а българитѣ-мохамедани наричатъ, известния връхъ Г ѡ з њ - т е п е въ Родопитѣ още и В ѣ д е н и ц а, който връхъ се вижда отъ всѣкъде и отъ който се вижда догдето очитѣ стигатъ. На тѣзи имена, отчасти, отговарятъ турск. Б а к а д ж и ц и т ѣ, т. е. височини отъ които се вижда, както и Н е б ѣ т њ - т е п е въ Пловдивъ. Последното название по-скоро има значение на наблюдателна височина.

Малко по-друго е значението на П о г л е д ѣ ц њ и И з д а ѣ г л а в а до М. Върбовникъ (Дупн.), на които отговаря турск. Г ю д ѹ к њ - т е п е въ Стара-планина, т. е. височини, които едва се провиждатъ, които сж скрити между множество по-високи върхове.

Едно малко планинско селце, сгушено въ дъното на една малка долина, гдето то едва се вижда, проглежда се нарича П р ѡ г л е д њ (Асен.). Напълно сжщото значение иматъ и П р ѡ г л е д е ц њ въ Сливенската планина, както и названието на дветѣ села Г. и Д. О з ѣ р о в о (Берк.), които сж разположени въ една дълбока долина, въ която тѣ едва се виждатъ, едва се прозиратъ. Отчасти на горитѣ имена съответстватъ Г л ѹ х и камъни въ Родопитѣ, както и пославяненото име на С ѹ р д у л и ц а отъ лат. *surdus* = глухъ, т. е. отдалечени, затънтени мѣста.

Тетевенското село Гложене¹⁾ е разположено на д. брѣгъ на р. Витъ, въ една тѣсна долина, между високи планински вериги, северниятъ и южниятъ край на която се разширяватъ. Въ тази дълга около 16 клм. долина, почти денонощно презъ цѣлата година духа вѣтъръ, нощно време отъ горе надолу до къмъ сутринята, а следъ обѣдъ отъ долу нагоре. Шумътъ отъ вѣтъра примѣсенъ съ неспирното бучене на бързотечния Витъ въ тѣсната долина около селото, създаватъ особенъ шумъ, на който и днесъ въ Хърватско казватъ *gložno*, *gležno*, = шумя, шумулене. Трѣбва да изтъкнемъ, че Гложене е съществувало като значително селище и крепостъ още отъ преди падането ни подъ турцитъ, и то безъ съмнение, подъ сжщото име. Названието на близкото село Шумнене е преводъ, направенъ отъ първитъ заселници, дошли презъ 17 в. отъ Гложене и други околни селища. Сжщиятъ произходъ има и Шумна̀тица въ Рила²⁾. Все сжщото значение иматъ и названията на с. Бòбошево (Дупн.) и Бòбошъ до Банки (Соф.), отъ боботи = *bobošit*.

Името на планинския градъ Тетевене произлиза, отъ вече рѣдко употрѣбяваната дума тетиво, стб. *ТАТИВА*, която значи проточено, опънато, изтеглено. И действительно, цѣлата долина на р. Бѣли Витъ, въ която е заселенъ града Тетевене между високитъ планински склонове, изглежда като проточена, опъната лента. Сжщото ли значи и Тетово, това мжчно може да се установи, тъй като споредъ документитъ отъ 13—14 в., името на този градъ срѣщаме подъ фор-

¹⁾ Названието на Орѣховското село Гложене, произхожда отъ глогъ.

²⁾ Може би и името на гр. Шуменъ ще да е отъ сжщиятъ произходъ.

мата **Хѣтово**. До Панагюрище едно проточено бърдо се нарича **Тѣтово-бърдо**.

Наименуванието на **Правецъ** (Ботевгр.), и махла до Свидня, (Соф.) и **Правъца** до Павелско (Асен.), произлизатъ изъ рѣдко употрѣбваната изъ нѣкои мѣста отъ Родопитѣ дума **правъцъ**, стб. **правъцъ**, което значи вървя по най-краткия, най-прѣкия пжтъ.

Бѣгуновци (Трънско), стб. **бѣгоуиъ**, значи бѣжанци. Отъ сжщия произходъ е и названието на с. **Бѣглѣшъ** (Плев.), като и **Бѣжане** — Имренчево (Пресл.).

Струпенъ (Б. Слат.) значи село, застроено върху стръмнина, съ кжщи струпани въ безпорядкъ, така да се каже една надъ друга — амфитеатрално. Сжщото значение има и името на **Струпѣцъ** (Врач. и Слив.), които сж заселени на стръмни мѣста. На тѣзи названия отчасти отговарятъ — **Бъркачъ** (Плев.), **Бъркачѣво** (Б. Слат.), което по-рано се е намирало на стръмния брѣгъ до Скжта, р. **Бъркачйца** до Черешовица (Берк.) и пр.

Названието на известната презъ 12—14 в. българска крепостъ **Крънъ** (Κρινός) надъ Казанлъкъ, произхожда отъ затжпената, отсѣчена отъ една страна, окърнена височина, върху която е била издигната крепостъта¹⁾.

Една седловина въ Витоша се нарича **Лагаторъ**, което значи свързвамъ.

Интересно е името на с. **Гаганица** (Берк.), **Гаганйца**, мѣстность въ Чепинското корито и **Гагатъ** до Петричъ (Панаг.), които произхож-

¹⁾ И днесъ въ Северна България на волъ безъ единъ рогъ, казватъ **крънъ**, **крънъ волъ**, **крънъ биволъ**. Сжщиятъ глаголъ се употрѣбва и при сѣчене на шума, при подрѣзване на дърво, като казватъ: „кърни шума“, „кърнихъ дървото“ и пр.

датъ отъ стб. **ГАГѢМЪ**, което значи улучвамъ, стрелямъ.

Броятъ на названията, които произхождатъ отъ глаголни сжществителни е твърде голѣмъ, затова тукъ ще се спремъ само на нѣкои наименования, значението на които всѣки лесно би могълъ да обясни, като: Побѣтъ-камъкъ до Иваняне (Соф.), Испренъ-каменъ до Цръни-врѣхъ (Скоп.), р. Трѣска, в. Трѣскавецъ надъ Тетевенъ, до Бовъ (Соф.) или Грохотакъ въ Стара-планина надъ Етрополе, Пáдалище, рѣка която пада, Гостиварско, Прѣскáлото въ Стара-планина Рѣпкaвица надъ Годечъ, които идватъ отъ побивамъ, изправямъ, трѣскамъ, грохоти, гърми, падамъ, прѣскамъ и пр. До Враца има Дерѣ-волъ, до Дерманци (Врач.)—Дерѣ-магаре, въ Срѣдна-гора — в. Пѣснопѣй; Прилепъ = прилепвамъ, долепамъ, Скакля (Вр.)=скачамъ и пр. Една височина, не далечъ отъ развалинитѣ на една крепостъ надъ Годечъ, се нарича Гарѣще, което идва отъ гагô, което значи мѣсто отъ което се дава сигналъ, отъ което се вика.

НАЗВАНИЯ, СВЪРЗАНИ СЪ РАЗНИ ПРЕДМЕТИ

Между най-различнитѣ названия, у насъ се срѣщатъ и единъ значителенъ брой селищни и мѣстни имена, които стоятъ въ връзка съ разни предмети. Повечето отъ тѣзи наименования сж отъ старобългарски и по-малко отъ чуждъ — турски, гръцки или вулгаро-латински произходъ. Трѣбва да се отбележи, че независимо отъ произхода, понятията за всѣки отъ тѣзи предмети отдавна сж забравени или почти замѣнени съ нови думи, като: хлѣвъ = житница (хамбаръ), кладорубъ = дънеръ, съсекъ = кошъ за храна и др.

Тукъ ще се спремъ на една частъ отъ поинтереснитѣ названия, като напр.:

Бешѣкъ - гьолъ, езеро, подобно на люлка; тур. бешикъ = люлка.

Бунѣло = вила.

Волѣкъ (Соф.), Волѣякъ — хълмъ до Злетово, значи малъкъ купъ сѣно, дума, която и днесъ съ това значение се употребява изъ Трънско.

Гагѣля (Рус.), особенъ видъ дълга пушка.

Дикѣнитѣ до Главанъ (Харм.) и Г. Д. Дикѣня (Рад.) = диканъ.

Дикѣлѣ-ташъ до Гебедже (Варн.), което отговаря на Побѣтъ-камъкъ до Милковица, спирка между Вакарелъ и Новоселци, и до Иваняне (Соф.).

Дѣнката (Паз.) = уредъ за изчукване на ориза.

Кладорѣбъ (Бѣлогр.) и Кладорѣби (Леринско), произхождатъ отъ клада = греда и руб. = сѣка, дѣнеръ. На това название съотвѣствува рѣдко употребяваното нарицателно **БОТОУРЪ**, отъ гдето идва и името Бутѣра (Елен.).

Климѣшъ, гръцк. κλιμαξ до Тетевене и Коприщица, на което съотвѣствува Стѣлбица до Деветаки (Ловч.) и до Виница (Пресл.).

Лепидѣра до Рашково (Ботевгр.) — значи люспестъ: отнася се до малки люспести каменни плочки. На много мѣста изъ Родопитѣ и Бѣлоградчишко на по-голѣмитѣ каменни плочи, съ които покриватъ сградитѣ, казватъ тикли, и отъ тамъ произхожда и названието Равна-тикла.

Прапорадо Галиче (Орѣх.), стб. прапоръ, прапорѣцъ = препорецъ, знаме.

Присѣка (Троян.), значи кошеръ, пчелинъ. На това название отговаря и друго име отъ

стб. производъ, а именно: Тулѣшево⁹, дн. Тулѣшова странъ до Брусенъ (Тет.), стб. тоуль = кошеръ.

Саламаново (Пресл.) произхожда отъ саламанъ, окови за конь или изобщо за добитъкъ. Въ Габровско едни колиби се наричатъ Саламанитѣ т. е. майстори, работници на саламани, окови. И днесъ тази дума, съ сжщото значение, се употребява въ Хасковско.

Скафйда отъ гр. σκαφίδιον = малка лодка (Бург.).

Харкѡма — χαρκώμα = медь, котелъ.

Хоталъ (Айт.) или Хотулъ до Колена (Ст. Заг.), значи дебелъ, пробитъ въ видъ на пръстенъ дънеръ или стебло отъ дебело дърво, което се е поставяло върху кладенци.

Черчѣлъ = обеща до Искрецъ (Соф.), отъ ром. сегсел, на което съответствува Сѣргъовецъ, отъ стб. сѣръга.

Шанъ-баиръ или Чанъ-баиръ до Морава (Айт.), или Чанъ-тепе до Търново = височина съ звънецъ, както и Кауръ-чанъ до Балабанъ (Дев.) = звънецъ, камбана на невѣрнитѣ.

НЕОПРЕДѢЛЕНИ НАЗВАНИЯ

Извънредно е голѣмъ броятъ на названията, стигнали до насъ въ такава форма, че за сега е невъзможно да се обясни тѣхниятъ производъ и значение. Безъ всѣкакво съмнение това сж повечето тракийски, илирийски, прабългарски или кумано-печенежски наименования, по-голѣмата частъ отъ които сж видоизмѣнени или осмислени до неузнаваемостъ, а другата частъ, може би, и да сж запазени въ тѣхния първоначаленъ изговоръ. Съ малки изключения, всички тѣзи имена, се срѣщатъ въ планинскитѣ или предпланинскитѣ области, гдето и разселванията не сж били така

чести, както изъ равнинитѣ. Между това трѣбва да припомнимъ още, че тѣзи загадъчни, но отъ друга страна интересни наименования се срѣщатъ изъ сжщитѣ области, въ които сж запазени тракийскитѣ, **ѣ**ръцкитѣ, вулгаро-латинскитѣ и отчасти названията отъ тюркски произходъ и то главно въ: Троянско, Ловчанско, Тетевенско, Ботевградско, Врачанско, Пирдопско, Царибродско, Софийско, Панагюрско, Кюстендилско Дупнишко, Годечко, Царевоселско, Скопско, Битолско и др.

Като по-интересни названия отъ този видъ можемъ да изброимъ следнитѣ: Пòвря, Кузòръ, Пиряса, Гарлòпово, Радèй, Оди-вòй, Фритèня, Тìхия, Калкòря, Дèсино, Сìхня, и Дидинякъ до Г. Желѣзна (Троян.), Гра̀пля и Та̀тенъ до Старо-село (Троян.), последното название се срѣща и до Г. Сонье (Скопско), Лоптрìга до Дриново (Поп.), Кра̀ца до Скравена (Ботевгр.), Несерò до Криводолъ (Врач.), Озрèмъ до Гаганица (Берк.), Мìндя (Търн.) и до Крънь (Каз.), Мързянъ (Елен.), и до Сухиндолъ (Севл.), Курнòво (Ботевгр.), и до Орѣховица (Ст. Загорско), Дъскòтъ, долина съ малка тинеста рѣкичка до Върбовка (Севл.) и Дъскòтна (Айт.), Бòхотъ (Плев.) и притокъ на р. Росица, Гòда и Глòтно до Тетевене, Чòнголъ до Желява (Новос.), Уит-мàръ и Ягòля до Кремиковци (Соф.), р. Непрìтва, притокъ на Ябланица, притокъ на Искъръ, Ришъ (Пресл.) и въ Конявската планина, Вердикàлъ (Соф.), Шèгова, Прìча, Шурдìлъ, Нèсла и Бахалìнь въ Бурела, Бàдино, Шатрòво, Скринò (Дупн.), Камбìтъ и Прикрàтъ до Падешъ (Г. Джум.), Ишòръ, горенъ притокъ на Драговищица, Семчìново (Паз.) и Семчìнь до Сепарево (Дупн.),

Сибѣрце до Павелско (Асен.), Чѣбренъ до Маково въ Мориово, Бучѣмъ притокъ на градската рѣка въ Пирдопъ, Трауѣзъ, мочурище до Алдомировци (Соф.), Ламеръ, притокъ на Росица до Г. Косово (Севл.), Чѣбаръ, малка стрѣмнина до Г. Косово, Бутѣръ надъ Чуковецъ (Рад.), Шундула надъ Егълница (Радом.), Фрелѣнъ, вис. до Каменица (Пирд.), Вѣрнея и Дивиртмѣчъ до Пирдопъ, Кашана въ Златишкото поле, Кордѣна, връхъ до Лупянъ (Тет.), Велепѣнке до Бухово (Соф.), Лѣгора, било надъ Буново (Пирд.), Велесѣка, дълбока долина до Пирдопъ и т. н.

ЛИТЕРАТУРА

Аргировъ Ст., Младеновъ Ст., Теодоровъ-Баланъ и Цоневъ Б., Български тълкувателенъ речникъ. Т. I, София 1923—1939.

Баласчевъ Г., Най-старата славянска държава на Балканския п-въ. София 1924.

Баласчевъ Г., Старо-тракийски светилища и божества. София 1933.

Батаклиевъ Ив., По въпроса за преименуванитъ селища въ Пазарджишка ок.. Архивъ на поселищни проучвания, Год. I, кн. I и II.

Бешевлиевъ В., Къмъ етимологията на Витоша. Български туристъ, Год. XVIII 1923.

Васильовъ Т., Къмъ въпроса за имената на градове и села. Бълг. речъ, 1921, кн. 3 и 4.

Геровъ Н., Речникъ на българскый языкъ. Пловдивъ, 1895—1904.

Georg V. Zum Frage nach der altbulgarischen Form des Names der Stadt Soloniki. Сборникъ П. Никовъ, 1940.

Груић Р., Порекло имена варошице хевћелија. Гласник Скр. Науч. д-во, XIV 1935, 229—230.

Гунчевъ Г., Плана-планина. Год. Унив. XXVII 1930—31.

Гунчевъ Г., Вакарелъ. Год. Унив. XXXI, 1932—1933.

Давидовъ Б. и Явашевъ Ан., Материали за български ботанически речникъ. София 1937.

Делирадевъ П., Отъ Комъ до Емине. София 1935.

„ Витоша. София 1926.

„ Родопитъ. София 1937.

„ Рила. Т. II София 1938.

Дечевъ Д., Приносъ къмъ античната география на България. Изв. И. Д. IV, 1915.

Дечевъ Д., Хемусъ и Родопи. Год. Унив. XXI, 1925.

Дечевъ Д., Античното име на Хисаря. Год. П. Н. Б. 1935—36, 47.

Дечевъ Д., Василико—Царево—Босилково. Родна речъ XIV, 1940.

Detscheff D., Axios. Zeitschrift für Ortsnamenforschung VII, 1933—34.

Дриновъ М., По въпроса за названието на Пловдивъ. Наука, Год. II, 1882.

Дрончиловъ К., Бурелъ. Антропогеографски изучвания. Год. Ун. XIX, 1923.

Дювернуа, Словарь болгарскаго языка. Москва 1885—1889.

Зволински Пш., Произходъ на мѣстното име Копривщица. Арх. за поселищни проучвания, Год. II, 1939—40.

Зволински Пш., Мѣстното име на Бѣлащица. Родна речъ, XII, 1939.

Зволински Пш., Имена на известни лица и събития въ българската топонимична номенклатура. Сб. П. Никовъ, 1940.

Златарски В., История на българската държава. София, 1918—1940, кн. 1—4.

Иванова В., Градъ Мелникъ, Славовата столица. Година I, 1939.

Ивановъ Й., Северна Македония. София, 1908.

„ Български старини изъ Македония. София 1931.

Ивановъ Й., Старо-български разкази. София, 1935.

Илиевъ Ат., Турски изговоръ на българскитѣ мѣстни имена. Сп. АН XIV, 1917.

Илиевъ Ат., Растенията отъ българско фолклорно гледище. Сп. А. Н. XVIII, 1919.

Илиевъ Ат., Ромънска топонимия отъ славяно-български произходъ. Сб. А. Н. XVII, 1925.

Иречекъ К., Християнскитѣ елементи въ топографската номенклатура на Балканскитѣ земи. Пер. Сп. 55—56, 1885.

Иречекъ К., Княжество България. Пловдивъ 1899, кн. II.

Иречекъ К., История на българитѣ. Поправки и добавки отъ самия авторъ. София, 1939.

Иширковъ Ан., Де е станала Златишката битка въ 1443 год. Сп. Ак. Н. XXIV, 1922.

Иширковъ Ан., Имената на нѣкои наши градове. Изв. Е. М. Год. II, 1922.

Иширковъ Ан., Областното име Загорье или Загора въ миналото и сега. Изв. Е. М. Год. V, 1925.

Иширковъ Ан., Прилагателнитѣ „бѣлъ“ и „черъ“ въ нашата топонимия. Родна речъ II, 1928.

Кацаровъ Г. И., Изъ предисторията на Балканския полуостровъ. Пер. Сп. XVII, 1906.

Кацаровъ Г. И., Географскитѣ имена като исторически изворъ. Естествознание и География, год. VIII, 1923.

Кацаровъ Г. И. и Дечевъ Д., Извори за старата история и география на Тракия и Македония. София, 1914

Kovačević S., Prilog geograskoj terminologiji. Наш језик VI (1939), 114—115.

Grândjale D., Rumunske vlivy v Karpatach. V. Praze 1938.

Mikloschich Fr., Etymologisches Vörterbuch der Slavischen Sprachen. Wien, 1886.

Mikloschich Fr., Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen in Slavischen. Denkschriften XIV, 71.

Миковъ В., Историческа карта на Първото българско царство. София, 1928.

Миковъ В., Историческа карта на Второто българско царство. София, 1928.

Миковъ В., Извори за историята и географията на нашитѣ градове и села. София, 1935.

Младеновъ Ст., Имената на десетъ български рѣки. Сп. Ак. Н. IX, 1915.

Младеновъ Ст., Имената на още десетъ български рѣки. Сп. Ак. Н. XVI, 1918.

Младеновъ Ст., Единъ опитъ за български земеписенъ речникъ. Сп. А. Н. XX, 1921.

Младеновъ Ст., Бележки върху найдениятъ надгробенъ надписъ на Видинската болярка Станислава. Сп. А. Н. XIVIII, 1934.

Младеновъ Ст., По въпросътъ за етимологическото обяснение на нѣкои мѣстни имена въ Родопската област. Сборникъ Иширковъ, 1933.

Младеновъ Ст., Студии по славянско и сравнително езикознание. Год. Унив. XIII — XIV, 1920.

Младеновъ Ст., Забележки върху етимологията на нѣкои турски и гръцки думи въ единъ дамаскинъ. Год. Унив. XXII, 1926.

Младеновъ Ст., Единъ приносъ къмъ изучаването на мѣстнитѣ названия въ Срѣдна Македония. Год. Ун. XXXI, 1935.

Младеновъ Ст., Етимологически и правописенъ речникъ на българския книжовенъ езикъ. София, 1941.

Mladenoff St., Wasser und Wasserlosigkeit in Bulgarien, besonders westbulgarisch Bergnamen. Festschrift für Ortsnamenforschung № 1.

Мутафчиевъ П., За името на столицата ни. Отецъ Паисий VIII, 1935.

Мутафчиевъ П., Стариятъ друмъ презъ Траянови врата. Сп. А. Н. V, 1938.

Пурковић Ал., Попис средњевековној Србији. Годишњак Скопског филозофског факултета IV, 1939 — 1940.

Раковскій Г., Показалецъ или ржководство. Одеса, 1859.

Расовскій Д. А., Печенѣги, торки и берендѣи на Руси и въ Угри. *Seminarium Kondakovianum*, кн. VI, 1933.

Романски Ст., Имената на нѣкои македонски градове. Македонски прегледъ, год. V, кн. 2, 3 и 4; год. VI, кн. 2.; год. VII, кн. 1 и 4; год. IX, кн. 3 и 4.

Скок П., Лингвистичне бележки с пута по Јужној Србији. Гласник Ск. Н. Д. II, 1927.

Скок П., Из топонимастике Јужне Србије. Гласник Ск. Н. Д. VI, 1933 и XV—XVI, 1936.

Славейковъ П. Р., Откъслекъ отъ единъ български географски речникъ. Сб. Н. У. XV, 1898.

Славейковъ П. Р., Нѣколко думи за Пловдивъ. Наука, II, 1882.

Селищев А., Полог и его болгарское население. София, 1929.

Селищев А., Славянское население в Албании. София, 1931.

Thomaschek W., Die alten Thraker. Wien, 1892.

Трифоновъ Й., Историята на гр. Плевенъ. София, 1932.

Цоневъ Б., История на българския езикъ. Т. I и II 1918, 1934.

Цоневъ Б., Славянски ржкописи въ Българската академия на наукитъ. Сб. Ак. Н VI, 1918.

Цоневъ Б., Езикови взаимности между българи и румъни. Год. Унив., кн. XV—XVI, 1912—1920.

Чанковъ Ж., Географски речникъ на България. София, 1939.

Шимановъ Ив., Изъ ржкописното наследство на Шафарика. Бълг. прегледъ, София, 1896.

Ярановъ Д., Името на гр. Ямболъ. Македонски прегледъ IX, 1933.

ПОКАЗАЛЕЦЪ НА ИМЕНАТА

Всички имена на градове, села, рѣки, планини и мѣста, които сж ни известни отъ историческитѣ извори и епиграфскитѣ паметници като: Исмаръ, Аполония, Стоби, Мосина, Родопи, Емона и пр. нѣматъ ударение. Повечето отъ названия отъ турски произходъ сж безъ ударение. Това е понятно, тъй като ударението въ турския езикъ пада на последната сричка. Освенъ това, всички наименования, които започватъ съ гласна буква, върху която пада ударението, сж дадени сжщо така безъ ударение.

Въ текста нѣкжде е пропуснато или пѣкъ е погрѣшно поставено ударение на нѣкои имена. Въ показалеца тѣзи пропуски и грѣшки сж изправени. Въ показалеца сж поправени и всички правописни и други допустнати въ текста грѣшки въ названията.

Абдера 44, 56.
Абланица 223.
Абланово 49, 223.
Аблено 223.
Абрашларе 258.
Абтатъ 59.
Августа 45.
Августа Траиана 45, 58, 123.
Аверковица 133.
Авлиенъ 48.
Авлиене 161.
Авратъ-аланъ 135.
Авратъ-хисаръ 135.

Агатово 73, 251.
Агатонике 71.
Агора 122.
Агълъ 160.
Адъ Путя 18, 45.
Аджемлеръ 108.
Азапъ-кьой 40, 94, 116.
Азмакъ-дере 181.
Азмака 181.
Аи-гедикъ 199, 232.
Аи-орманъ 232.
Аи-юкъ 232.
Айадава 47.
Айваджикъ 224.

- Айгъръ-дере 235.
 Айкънлийски-проходъ 209.
 Айтось 238.
 Акъ-бунаръ 179, 254.
 Акъ-дере 252.
 Акъ-коюнъ 41, 236.
 Акъ-паланка 254.
 Акъ-су 177, 254.
 Акане 44.
 Акве Калиде 18.
 Акче-клисе 252, 254.
 Акънджиево 41, 115.
 Акънджиларе 25, 41, 115.
 Аладжа-клисе 258.
 Аладжа-манастиръ 258.
 Аладжа-чешме 178.
 Ала-клисе 51.
 Аламаница 103.
 Аламанка 23, 103.
 Аланъ-кайракъ 217.
 Алботинъ 91, 92, 154.
 Албутинъ 154.
 Алдомировци 131.
 Александрово 39.
 Александрополисъ 122.
 Алексиополисъ 71, 125.
 Алексица 61, 126.
 Алино 234.
 Алма-дере 223.
 Алмалии 224.
 Алматица 81.
 Алтимиръ 91, 131.
 Алтънъ-дагъ 143, 218.
 Алтънъ-дере 218.
 Алтънъ-тепе 143.
 Алтънъ-чаиръ 250.
 Амфиполисъ 16, 56, 150.
 Анъ-тепе 246.
 Анатемитъ 171.
 Анна-дере 180, 202, 246.
 Антигоней 44.
 Анхиало 16, 62, 72.
 Аполония 16, 56.
 Арабаджиево 149.
 Арапово 41.
 Араплии 107.
 Арбанасъ (Г. и Д.) 102.
 Арбанаси 102.
 Арбанашко 102.
 Арбанашко кале 102.
 Арзила 46.
 Арина 47.
 Аркадиополисъ 36, 71.
 Аркутица 81, 232.
 Аркутино 232.
 Арменитъ 105.
 Армония 203.
 Армутлии 223.
 Армянска-поляна 105.
 Арнаутъ 102.
 Арнауецъ 102.
 Арнаутито 102.
 Арнаутска-поляна 102.
 Арсланъ 231.
 Арсланъ-кьой 231.
 Арта 77.
 Артя 28, 77.
 Арчаръ 59, 60, 75.
 Асамусъ 15, 60.
 Асаница 129.
 Аспаруховия окопъ 121.
 Аспарухови кули 121.

Асеница 129.
 Асенова махла 129.
 Асеновия боазъ 129.
 Атъ-аланъ 235.
 Атъ-бунаръ 235.
 Атъ-чайръ 235.
 Атала 91, 134.
 Атипара 46.
 Атмаджиларъ 121.
 Атонъ 165.
 Аязларъ 94.
 Аязмото 169.
 Баба 53, 246.
 Баба-планина 246.
 Бабаковецъ 25, 228.
 Бабекъ 225.
 Бабинъ-градъ 136.
 Бабинъ-зжбъ 136.
 Бабина-поляна 136.
 Бабки 203.
 Бабуна 171.
 Бабщица 84.
 Багарешица 85.
 Бадино 269.
 Баевщица 85.
 Базопара 46.
 Байлово 142.
 Бакаджицитъ 263.
 Бакъръ-баиръ 143.
 Бакърлъкъ 143.
 Баланово 81.
 Балбунаръ 179, 260.
 Балванъ 242.
 Балдаранъ 91.
 Балдево 149.
 Балзена 49.
 Балика 139.

Балкански п-въ 193.
 Балтаджи 121.
 Балчикъ 35, 59, 92, 132.
 Балъкъ-дере 237.
 Баница 187.
 Банишоръ 243.
 Банки 187.
 Банкитъ 187.
 Банково 51.
 Банова-могила 111, 197.
 Банско 186, 187.
 Банщица 85.
 Баня 51, 186, 187.
 Баня-баши 187.
 Баняне 20, 187.
 Барата 180.
 Барбатинъ 137.
 Баргала 15.
 Барово 70.
 Басара 24, 69, 229, 233.
 Басаримъ 69, 229, 233.
 Бастерна 48.
 Батакъ 22, 182.
 Баталовъ-долъ 134.
 Баталя 182.
 Батановци 81, 91, 135.
 Батевецъ 81, 91.
 Батенъ 91.
 Батилъ 91.
 Батилица 92.
 Батинъ 91, 154.
 Батишница 92.
 Баткунъ 87, 182.
 Батово 91.
 Батовска-рѣка 89.
 Батошево 92.
 Батънъ 91.

- Батулия 91.
 Бахалинъ 269.
 Бахча 145.
 Бдекерене 46.
 Бебрешъ 234.
 Беброво 234.
 Беглика 119.
 Бежаново 89, 101.
 Безденица 26, 213.
 Бездъни-пчелинъ 213, 240.
 Бейлеръ-чифликъ 146.
 Беласица 60, 81.
 Белаурица 131.
 Белащица 15, 73, 82.
 Белятово 48, 79.
 Бендипара 46, 164.
 Бепара 47.
 Беренде 22, 89.
 Берзития 78, 98.
 Берилъ 91.
 Берипара 47.
 Берница 23, 39, 183.
 Берое 58.
 Бесарабово 233.
 Бессапара 44.
 Бешеновъ 89.
 Бешикъ-гьолъ 267.
 Биволъ (Г.) 225.
 Биволаре 235.
 Биволарското 183, 235.
 Бигла 117.
 Бигла-планина 117.
 Бигоръ 216.
 Бизоне 44.
 Бинъ-кьой 259.
 Бистраница 255.
 Бистрецъ 255.
 Бистрилица 255.
 Бистрица 19, 26, 79, 80, 255.
 Битоля 36, 168.
 Блага-вода 261.
 Благунъ 222.
 Блатецъ 181.
 Блато 181.
 Блача 95.
 Близме 48.
 Блъсничево 255.
 Боаза 209.
 Боазъ-дере 82.
 Бобошъ 264.
 Бòбошево 69, 264.
 Бовъ 235.
 Бога-глава 231, 244.
 Бòгдановъ-градъ 133.
 Богьовица 244.
 Богьовци 135.
 Богомила 171.
 Богородица 167.
 Богословъ 171.
 Богослова-поляна 171.
 Богословецъ 171.
 Бодиловци 135.
 Боерица 111.
 Божиградъ 79.
 Божия-мостъ 162.
 Божурище 226.
 Божурлукъ 226.
 Божурова-поляна 226.
 Бозъ-дагъ 193.
 Бозлу-гьолъ 188.
 Бокиловци 135.
 Болованица 242.

- Болярски-ржтъ 25, 111.
 Болярци (Г. и Д.) 111.
 Бонония 15.
 Борилица 91, 128, 134.
 Борилова-гора 128.
 Бориловецъ 91, 128.
 Борисово 126.
 Борованъ 91, 134.
 Боровица 222.
 Боровци 222.
 Борозанъ 149.
 Бору-гьолъ 181.
 Борушица 85.
 Босилковецъ 26, 134.
 Босилково 40, 65, 80, 134.
 Боспара 74.
 Ботевградъ 41.
 Ботевградски-проходъ 209.
 Бохотъ 269.
 Бошнакъ-тарлж 104.
 Бошнячица 104.
 Бошуля 112.
 Боюкъ-дере 82, 180, 202, 246.
 Боюкъ-Кайнарджа 246.
 Бояна 33, 111.
 Боянино-гумно 133.
 Браилъ 91.
 Браиола 47.
 Бранилъ 91.
 Браница 79.
 Браничево 78, 79.
 Братия 137.
 Братьовецъ 137.
 Брдуня 60.
 Брегалница 16, 80, 81.
 Брегурла 61.
 Бреница 20, 28, 52, 80, 183.
 Брентопара 46.
 Бродъ 211.
 Брусенъ 242.
 Брѣгаре 194.
 Брѣговица 194.
 Брѣгово 194.
 Брѣжане 117.
 Брѣзе 222.
 Брѣзникъ 222.
 Брѣзовецъ 222.
 Брѣстъ 221.
 Брѣстница 221.
 Брѣстовица 221.
 Бръшляница 226.
 Бръшляновецъ 226.
 Бугарака 45.
 Бугариево 100.
 Будимиръ 134.
 Будимирци 135.
 Будинградъ 153.
 Бузлуджа 188.
 Буковецъ 221.
 Буковъ-лжкъ 221.
 Буковикъ 20.
 Буково 219.
 Букоръ 250.
 Букорово 250.
 Букоровци 250.
 Букривица 250.
 Буланлъкъ 254.
 Булгаръ-къой 100.
 Булгара 19, 100.
 Булгари 19.

Бунарджика 179.
 Буная 18, 195, 196.
 Бунѣ-врѣхъ 73, 196.
 Бунѣлъ 91.
 Бунѣло 267.
 Буново 81.
 Бунѣовъ-сѣчъ 196.
 Бураново 69, 81.
 Бургасъ 61, 155.
 Бургуджии 155.
 Бурдапа 46.
 Бурѣлъ 52, 77.
 Буртодиза 16.
 Буру-каѣ 154.
 Буруня 198.
 Бусманци 81, 89.
 Бутанъ 197.
 Бутиръ 270.
 Бутово 197.
 Бутунѣцъ 147.
 Бутура 267.
 Бутурецъ 77.
 Буче (Г. и Д.) 221.
 Бучимъ 270.
 Бучино 189.
 Бучино-дервентъ 189.
 Бучумъ 91.
 Бѣя 88, 251.
 Бѣдинъ 15, 59.
 Бѣзѣвецъ 226.
 Бѣзунека 226.
 Бѣлгарене 100.
 Бѣлгария 97.
 Бѣлгарино 49.
 Бѣлгарски-лесъ 220.
 Бѣндѣрица 81, 201.
 Бѣрдарски-геранъ 179.

Бѣрдене 194.
 Бѣрзина 251.
 Бѣрзици 39.
 Бѣркачъ 199, 265.
 Бѣркачево 33, 199, 265.
 Бѣркачица 265.
 Бѣрложница 212.
 Бѣтина 91.
 Бѣглѣшъ 265.
 Бѣгуновци 265.
 Бѣла 217, 254.
 Бѣла-вода 177, 254.
 Бѣла Мѣста 255.
 Бѣла-паланка 255.
 Бѣла-рѣка 180.
 Бѣла Слатина 184.
 Бѣла-Цѣрква 254.
 Бѣла-черква 254.
 Бѣлградъ 19, 79, 252.
 Бѣлене 217, 254.
 Бѣлѣщица 84.
 Бѣли-брѣгъ 194, 252.
 Бѣли Вѣтъ 255.
 Бѣли Искѣръ 255.
 Бѣли Ломъ 255.
 Бѣлимѣлъ 216.
 Бѣлина 254.
 Бѣли Осѣмъ 255.
 Бѣлово 254.
 Бѣловощица 84.
 Бѣломиръ 26, 133.
 Бѣляковѣцъ 170.
 Бѣляновѣцъ 52, 254.
 Вакарѣлъ 77, 147.
 Вакѣвъ 120.
 Вала 162.
 Вологъ 191, 200.

Валовища 36.
 Валявица 147.
 Вапа (Г. и Д.) 214.
 Вапиревица 234.
 Варвара 167.
 Вардаръ 37, 70.
 Вардимъ 88.
 Вардина-могила 117.
 Вариана 45.
 Варна 35.
 Варнея или Арная 28,
 270.
 Варовитецъ 216.
 Варошъ 156.
 Василица (Г. и Д.) 110,
 206.
 Вèженъ 28, 245.
 Везиръ-тепе 111.
 Велбждъ или Вель-
 бждъ 49, 79.
 Велепунке 270.
 Велесъ 161.
 Велесека 270.
 Велика Влахия 76.
 Венчанъ 79.
 Вепърчане 234.
 Вердикалъ 269.
 Верила 184.
 Веселиново 40.
 Веслецъ 194.
 Веслъцъ 194.
 Ветърски пжтъ 177.
 Вигла 117.
 Вигнище 140.
 Вигнището 140.
 Вигня 140.
 Вигнята 140.

Видболъ 33.
 Виденица 39, 263.
 Видинъ 32, 59, 70, 83.
 Видни 140.
 Виднитъ 140.
 Византионъ 112.
 Визурилъ 91.
 Винарово 41.
 Виница 146, 228.
 Виная 40.
 Вирове 181.
 Виса 28, 158.
 Висецъ 158.
 Високъ 27, 195, 246.
 Височка 19.
 Витъ 15, 58, 60.
 Витомерица 133.
 Витомиръ 26.
 Витоша 37, 44, 80, 193.
 Витошица 193.
 Вишанъ 247.
 Вишовградъ 155, 247.
 Владикова чешма 170.
 Власатица 76.
 Власи 76.
 Влаховица 106.
 Влаховичъ 76, 96, 106.
 Влашица 76.
 Влашки-долъ 76.
 Влашко-селище 106.
 Влашко-село 106.
 Вòденъ 53, 79, 176.
 Водица 27, 177.
 Водно 51, 177.
 Водни-долъ 177.
 Воеводинъ-долъ 112.
 Войнежа 133.

- Войникъ 25, 115, 120.
 Войникъ-махле 115.
 Войнишка-могила 115.
 Войнягово 133.
 Войчова-падина 134.
 Волуекъ 267.
 Вокуякъ 267.
 Вонеща-вода 260.
 Вонещи-кладенецъ 260.
 Вонещица 85, 260.
 Воони-долъ 270.
 Вранъ-камъкъ 216.
 Вранащица 239.
 Вранщица 84.
 Вратица 79.
 Вратникъ 209.
 Вратцата 209.
 Враца 209.
 Врачешъ 209.
 Врачовецъ 49.
 Врело и Врелото 209.
 Вресово 80, 227.
 Врещица 84.
 Врисъ и Вриса 178.
 Врися 73.
 Връбница 223.
 Връмъ 223.
 Връмбичъ 223.
 Връшка-чука 195, 197.
 Вукашинецъ 134.
 Върба 223.
 Върбени 223.
 Върбица 79, 223.
 Върбовка 225.
 Върбовникъ 225.
 Вълкова Слатина 184.
 Вълчедръмъ 233.
 Вълчекъ 202,
 Вълчиградъ 153, 233.
 Вълчи-трънъ 224, 233.
 Върколдаци 173.
 Върлещица 84.
 Въртешница 80, 262.
 Въртопъ 213.
 Вѣтрене 189.
 Вѣтрила 189.
 Вѣтровица 189.
 Вѣтърски-долъ 189.
 Вжбелъ и Вжбела 179,
 214.
 Вжгарецъ 252.
 Вжмбелъ 214.
 Вжпа и Вжпата 214.
 Вжпи 214.
 Вжпитъ 214.
 Габаре 222.
 Габарево 222.
 Габеръ 222.
 Габрово 20, 222.
 Гагала 267.
 Гаганица 265.
 Гагатъ 265.
 Гала 253.
 Галата 66, 252.
 Галатинъ 252.
 Галиче 252.
 Галичникъ 253.
 Галово 253.
 Гарванъ-долъ 239.
 Гарванъ-канара 239.
 Гаргалъкъ 239.
 Гарище 266.
 Гарлупово 269.
 Гатанецъ 81, 92.

Гатилъ 26, 91.
 Гебедже 162.
 Гебе-клисе 162.
 Гевгели 145.
 Гедиклии 199.
 Гелинджикъ 227.
 Гелупара 46.
 Геракѡрци 121.
 Герания 230.
 Гераня 179.
 Гердиме 41.
 Гереня 183.
 Герила 201.
 Герилово 201.
 Геринула 46.
 Герлово 201.
 Германъ 33, 185, 186.
 Германа 186.
 Гѣнгеръ 173.
 Главанъ 66, 132.
 Глава Панега 188.
 Главница 19, 49, 53, 79.
 Глама 195.
 Гламея 195.
 Гледка 40.
 Глоговица 224.
 Глогощица 84.
 Гложе 224.
 Гложене 8, 80, 224, 264.
 Глотно 269.
 Глухи-камъни 263.
 Глушникъ 227.
 Говедаре 146, 235.
 Грведарникъ 147, 285.
 Говедарци 235.
 Говежда 235.
 Года 269.

Годечъ 234.
 Гола-глава 243.
 Голакъ 243.
 Голенци 203.
 Голешъ 241, 243.
 Голо-бърдо 194, 243.
 Голое 48.
 Голѣма Брѣстница 246.
 Голѣма Вишия 247.
 Голѣма-гора 220.
 Голѣма Кутловица 246.
 Голѣманово-кале 133.
 Голѣми-дѣлъ 195.
 Голѣмо Конаре 246.
 Голѣмо-село 157, 246.
 Гора 191.
 Горановци 34.
 Горенци 247.
 Горичане 19.
 Горка 191.
 Горникъ 221.
 Гѡрняни 247.
 Горна Кремена 247.
 Горни Джбникъ 247.
 Горни Коритенъ 247.
 Горно Цѣровене 247.
 Горско Косово 192.
 Горско Слиново 192, 224.
 Горталово 39.
 Гортиния 44.
 Гостилица 66.
 Гостиля 66.
 Градъ 152.
 Града 152.
 Градево 153.
 Градецъ 79, 153.
 Градешница 153.

- Градини 145.
 Градница 79, 153.
 Градо 152.
 Градоманъ 22, 91.
 Градоманци 91.
 Градски-долъ 153.
 Граждани 20.
 Грамада 196.
 Граматиково 40, 65.
 Грамена 48.
 Граово 50, 68, 81.
 Граница 20, 221.
 Грапля 269.
 Грашки-долъ 153.
 Гращица (Г. и Д.) 153.
 Гребенъ-планина 193.
 Гребенецъ 193.
 Гребенико-планина 20.
 Греда 194.
 Грезница 52, 80, 183.
 Грета 194.
 Григора 167.
 Грахотакъ 266.
 Грънчаръ 149.
 Гръцка-лжка 153.
 Гръцка-поляна 153.
 Гръцка-сѣчь 100, 114, 149.
 Гръцкй-долъ 153.
 Гургулетъ 240.
 Гургулецъ 240.
 Гургулять 77, 240.
 Гурмазово 89, 134.
 Гължбъ-планина 240.
 Гължбецъ 240.
 Гърбино 237.
 Гъркова-могила 100.
 Гърковица 100.
 Гърляно 211.
 Гьозъ-тепе 39, 93, 164, 263.
 Гьозъ-юкъ 269.
 Гьозекенъ 61, 95.
 Гьокъ-тепе 252, 257.
 Гьола 181.
 Гьолджукъ 181.
 Гьолечица 81.
 Гьолщица 84.
 Гьопса 61, 95.
 Гюешево 144.
 Гюдюкъ-тепе 263.
 Гюзелдже-аланъ 204, 250.
 Гюмюрджина 61, 95.
 Гюмюшъ-дере 144.
 Гюмюшъ-чалъ 144.
 Гюндюзъ-чешме 189.
 Гюнели 189.
 Гюпско 106.
 Гюраджия 116.
 Гюргенджикъ 222.
 Гявато или Гявото 121, 210.
 Гявето 210.
 Гяуръ-бунаръ 101.
 Гяуръ-гине 94, 101.
 Гяуръ-иолу 101.
 Дабижовъ-долъ 134.
 Дамлж-дере 194, 202.
 Дардания 97.
 Две могили 259.
 Дворище 140.
 Дебелецъ 225.
 Дебелцово 225.

- Дебрене 19.
 Дебрица 79, 201.
 Дебъръ 79, 210.
 Дебърщица 80, 84, 201.
 Деве-багъръ 237.
 Деве-баиръ 237.
 Деве-барганъ 237.
 Деве-дере 237.
 Девене 136.
 Девенци 136.
 Девня 136.
 Девина 48.
 Деветъ пжтища 258.
 Деветтѣ могили 259.
 Декастера 46.
 Дели-бинлери 94.
 Дели-орманъ 94, 220.
 Демиръ-баба-теке 169.
 Демирджилеръ 144.
 Демирджилере 144.
 Демирджилии 144.
 Демиръ-капия 53, 206, 209, 210.
 Демиръ-капу 144, 210.
 Демиръ-тепе 144.
 Демиръ-хисаръ 53, 93, 155.
 Дервентъ 121.
 Дервентъ (Г) 208.
 Дервишка-могила 170, 196.
 Дервишка-планина 170.
 Дервищица 83.
 Дере-къой 158.
 Дери-волъ 236, 266.
 Дери-магаре 236, 266.
 Дериопъ 44.
 Дерманци 34, 91, 135.
 Дерменъ-дере 147.
 Дерменджикъ 147.
 Дерменджиолу 147.
 Десино 269.
 Десподецъ 110.
 Джамията 169.
 Джанаваръ-тепе 231.
 Дженевизъ-йолъ 105.
 Джерманъ 61, 185.
 Джумая (Г.) 149.
 Джулюнъ-гьолъ 226.
 Джулюница 226.
 Джупаница 111.
 Джурилово 198.
 Джуровъ 198.
 Дива Слатина 33, 184.
 Дивиртмечъ 270.
 Дивля 223.
 Дидимотихонъ 258.
 Дидинякъ 269.
 Дикъ-чаиръ 199.
 Диканитѣ 267.
 Диканя (Г. и Д.) 267.
 Дикили-ташъ 267.
 Димотика 150.
 Диндурина-брада 134.
 Динката 267.
 Диоклецианополисъ 47.
 Дионизополисъ 45.
 Диосполисъ 47.
 Дипсисъ-гьолъ 213.
 Дискодуротера 46.
 Днепъръ 175.
 Днестъръ 175.
 Добралжкъ 251.
 Добревци 135.

- Добрилово-бранище 134.
 Доброшка-махала 104.
 Добруджа 67, 95.
 Добруша 105, 132.
 Доганъ-хисаръ 154.
 Доганищица 83.
 Доганово Канаре 121.
 Дойренци 60.
 Доленъ 247.
 Долене 20.
 Долени 247.
 Долистово 69.
 Долна Кремена 247.
 Долна Студена 178.
 Долна Сжтѣска 247.
 Долни Джбникъ 247.
 Долни Коритенъ 247.
 Долно Цѣровене 247.
 Домузъ-баиръ 234.
 Домузъ-дере 234.
 Домузъ-орманъ 26.
 Донъ 175.
 Дорионесъ 45.
 Дорково 236.
 Доспатъ 110, 130.
 Дравинъ 134.
 Драга 182.
 Драговетъ 182.
 Драговецъ 181, 182.
 Драговития 47, 98.
 Драговица 20, 182.
 Драговищица 84.
 Драгоина Слатина 184.
 Драгоица 182.
 Драгоманъ 134.
 Драгоманци 91, 135.
 Драгоръ 182.
 Драгулинъ-долъ 134.
 Дразманъ 134.
 Дразъ-махла 248.
 Драчево 225.
 Драшанъ 134.
 Дрезна 95.
 Дристрия, Дристра 15.
 Дружимиръ 133.
 Друма 161.
 Друмоаръ 18, 24, 72, 251.
 Дръстене 25, 147.
 Дръстъръ 15.
 Дръновъ-долъ 179, 222.
 Дръновецъ 222.
 Дръново 20, 222.
 Дубица 221.
 Дуганъ-хисаръ 239.
 Дуганджа 239.
 Дуганица 239.
 Дуганово 239.
 Дудене 224.
 Дукова-могила 111, 197.
 Дуковецъ 111.
 Думанлии 195.
 Дунавъ 175.
 Дупинджа 95.
 Дуплякъ 203, 212.
 Дупна-могила 203.
 Дупни-врѣхъ 203.
 Дупница 26, 64, 79, 202.
 Дупяни 19.
 Дуросторумъ 15.
 Дългачъ 121.
 Дълбокъ-долъ 66, 200.
 Дълбоки 66.
 Дълбоки-валогъ 191, 200.

- Дълбочани 20.
 Дълбочица 201.
 Държанъ 134.
 Дъртитъ лозя 250.
 Дъскотъ 269.
 Дъскотна или Дискотна 269.
 Дъсченъ-кладенецъ 178.
 Дѣдино 137.
 Дѣдовецъ 137, 171.
 Дюзлюкъ 191.
 Дюлгерли 149.
 Джбене 220, 221.
 Джбилино 79.
 Джбникъ (Г. и Д.) 202.
 Джбница 202.
 Джбницитъ 202.
 Джбованъ 41.
 Джбово 221.
 Джбрава 221.
 Дяволска-воденица 174.
 Дяволско-езеро 182.
 Джмбовица 21.
 Евмолпида 34, 43.
 Евреецъ 105.
 Еврейска кула 105.
 Еврейска махала 105.
 Егрека 147.
 Егри-паланка 243.
 Егюптенъ 106.
 Еди-гьоль 257.
 Едирне 61, 95.
 Езерецъ 181.
 Езерото 181.
 Езерча 95, 181.
 Екрене 95, 230.
 Елъ-тепе 93, 274, 190.
 Еледжикъ 192.
 Елена 65.
 Еленинъ-връхъ 233.
 Еленишки гробища 100.
 Еленска-рѣка 233.
 Еленска-черква 233.
 Еленска-чешма 98.
 Еленски-гробища 98, 100.
 Еленски-манастиръ 233.
 Еленско-гробе 100.
 Елехча 95, 222.
 Елешница 222.
 Ели-дере 180, 190.
 Елисе 167.
 Елисейна 64, 167.
 Еловъ-долъ 222.
 Еловица 222.
 Елхово 222.
 Елшица 26, 222.
 Емборе 148.
 Емине 60.
 Емине-балканъ 245.
 Емине-бурунъ 198, 246.
 Емирлеръ 111.
 Емона 60.
 Емонска-гора 246.
 Ени Заара 61.
 Ени-махле 250.
 Ени-пазаръ 148.
 Ени-ханъ-тепе 93.
 Еничарски-кладенецъ 116.
 Еничарското 116.
 Еносъ 56.
 Еремия 171.
 Еркесия 94, 162.

- Еркечъ 236.
 Ерменлуй 105.
 Ерулъ 77.
 Ески-Джумая 37, 149, 249.
 Ески Заара 35, 58.
 Ески Пасли 250.
 Ески-пазаръ 148, 250.
 Ески Стамбулъ 249.
 Ески-Шехиръ 249.
 Етровица 144, 177.
 Етрополски-врѣхъ 56.
 Етърски-пжтъ 177.
 Ешекли 236.
 Ешекъ-бунаръ 236.
 Жаба-крепость 238.
 Жабляно 238.
 Жабокрътъ 238.
 Жагитѣ 143.
 Ждрѣло 26, 208.
 Жедна 184.
 Желѣзна 25, 144.
 Желѣзна (Г. и М.) 144.
 Желѣзна-врата 210.
 Желѣзникъ 35.
 Желѣзница 144.
 Женско 53, 135, 150.
 Жеравица 80, 239.
 Жеравино 239.
 Жеравна 147.
 Жерноница 147.
 Жидовъ-кладенецъ 98.
 Жидяновецъ 184.
 Жижкинъ-долъ 142.
 Жижниче 142.
 Жижничка-усойна 142.
 Жироветѣ 221.
 Житомискъ 49.
 Жребичко 235.
 Жупа 111.
 Жупаница 111.
 Жъданъ 184.
 Жълтата скала 257.
 Жърньовница 147.
 Забелъ 119.
 Забърде 194.
 Забърдене 194.
 Забърдо 194.
 Заградъ 155.
 Загора 51, 78, 192.
 Загоре 192.
 Загорово 40.
 Загоряне 20.
 Задъненикъ 202.
 Задънката 202.
 Заешка-падина 233.
 Заешка-пжтека 233.
 Залдапа 47.
 Занога 204.
 Заногитѣ 204.
 Заножене 204.
 Запара 47.
 Заселе 159.
 Звъниградъ 152.
 Звъника 226.
 Звѣрино 64, 118, 231.
 Згуриградъ 141.
 Згурия 141.
 Згурово 141.
 Зелена-глава 256.
 Зелени 52.
 Зелениградъ 152, 226, 252, 256.
 Зеленикъ 19.

- Зелениковецъ 226, 256.
 Зелениково 256.
 Зелениковщица 83, 84.
 Земидрена 46.
 Земляне 217.
 Зербаста 46.
 Зерклене 46.
 Зимница 119.
 Зимничъ 95.
 Зичера 46.
 Златареви-рупи 143.
 Златица 143, 218.
 Златията 250.
 Златна-ливада 204.
 Златовръхъ 41, 189, 257.
 Зли-долъ 199.
 Злокученъ или Злоку-
 чене 237.
 Змейови дупки 173, 238.
 Змейово 173, 238.
 Змийница 238.
 Золашъ 218.
 Золитъ 218.
 Зольовецъ 218.
 Зуберъ 244.
 Ибъръ 60, 65.
 Иванкова-пжтека 128.
 Ивановъ-преслапъ 134.
 Иваново 134.
 Иверке 214.
 Иверце 101.
 Игуменецъ 170.
 Изворъ 20, 177.
 Изворъ (Г. и М.) 177.
 Издай-глава 263.
 Излако 179.
 Изтокъ 23, 178.
 Икинликъ 145.
 Иланъ-тепе 238.
 Иланлъкъ 258.
 Илдъзъ-табия 244.
 Илиенци 167.
 Илинъ-връхъ 167.
 Илощица 85.
 Илта 217.
 Имрихоръ 112.
 Иоаница 47.
 Иоанополисъ 36.
 Иоглавъ 33.
 Иозъ-аланъ 221.
 Иокáри-махле 247.
 Иренополисъ 35, 125.
 Ири-дере 94, 243.
 Иримъ 199.
 Ири-хисаръ 243.
 Искъръ 15, 41, 60, 68.
 Искърски-проломъ 208.
 Исмаръ 43.
 Испренъ-камень 266.
 Истанбулъ 35.
 Истерна 95, 162.
 Исчипара 47.
 Ичера 24, 60.
 Ишоръ 269.
 Кабара 123.
 Кавакъ-дере 223.
 Кавакли 223.
 Кавáла 150.
 Каварна 35.
 Кавръка 94.
 Кадиево 113.
 Кадинъ-мостъ 162.
 Кадж-боазъ 208.
 Кадж-кьой 113.

- Казалъкъ 40.
 Казанъ 202.
 Казанлъкъ 94.
 Казанлъшка долина 200.
 Казълъ-агачъ 94, 222.
 Каймакъ-чаланъ 94, 198.
 Каинъ-долъ 221.
 Каинъ-чалъ 198, 221.
 Кайнакъ-дере 178.
 Кайнарджа 178.
 Кайракъ 217.
 Калаващица 18, 81, 83, 85.
 Калакастрово 18, 81, 154.
 Калатись 16, 56.
 Калафатъ 77.
 Калдърма или Калдър-
 мътъ 161.
 Калеица 81, 153.
 Каленъ 66.
 Калето 153.
 Калиманъ 129.
 Калиманско-поле 129.
 Калища 183.
 Калище 183.
 Калкуря 28, 77, 269.
 Калникъ 183.
 Каловитица 81.
 Калоенецъ 128.
 Калоферъ 227.
 Калоянка 128.
 Калояновъ-врѣхъ 128.
 Калояновъ-пжтъ 128.
 Калоянова-махла 52, 128.
 Калояново 128.
 Калугеръ 170.
 Калугерець 170.
 Калугерица 170.
 Калугеровъ-долъ 170.
 Калугерово 52, 170.
 Калугерча 95.
 Калъчлии 226.
 Камарова-поляна 162.
 Камарци (Г. и Д.) 162.
 Камбитъ 269.
 Каменградъ 153.
 Каменъ-дѣлъ 216.
 Каменецъ 215.
 Каменица 19, 50, 52, 80,
 214.
 Каменна 48, 214.
 Каменна-могила 215.
 Камено-поле 216, 217.
 Камили 237.
 Камиструмъ 45.
 Канара-дере 197, 216.
 Кангалъ 94.
 Канлж-дере 115.
 Капешъ 70.
 Капралъ 19.
 Капралець 236.
 Капралско-дере 236.
 Капролинецъ 77, 81, 236.
 Капрулъ 236.
 Капу-дервентъ 208, 210.
 Кара-аланъ 221.
 Кара-баиръ 193, 253.
 Кара-балканъ 193.
 Кара-бунаръ 94.
 Карагуй 39, 88, 239, 252.
 Кара-дагъ 253.
 Кара-денизь 53.
 Караджа-дагъ 53, 93,
 193, 234.
 Кара-кая 253.

Кара-Мусалъ 40.
 Каранлж-маара 254.
 Кара-окушъ 93.
 Кара-орманъ 220, 253.
 Карапанча 95.
 Карапетра 293.
 Карапча 95.
 Кара-су 37, 53, 93, 177.
 Карасура 45.
 Кара-топракъ 217, 252.
 Кара-тепе 253.
 Карачево 51, 144.
 Карачелебиица 81.
 Карашъ 21, 87.
 Карвуна 35.
 Карлуково 40, 240.
 Карлово 37, 132, 204.
 Карловица 133.
 Картала 238.
 Карши-махле 247.
 Каршияка 248.
 Касабата 156.
 Касандрия 122.
 Каспичанъ 22, 89, 132.
 Кастариитъ 60, 75, 152.
 Кастелъ 152.
 Катрище 259.
 Катунецъ 160.
 Катунца 160.
 Катунище 160.
 Катунци 160.
 Кауръ-аланъ 101, 204.
 Кауръ-чанъ 101, 169, 268.
 Каурско-гробе 101.
 Кацамуница 81.
 Кацарелъ 77.
 Кашана 270.

Каяли 215, 216.
 Каяли-дере 216.
 Кейресъ 44.
 Кель-тепе 244.
 Келеносъ 46.
 Келифарево 112.
 Кемикъ-дере 114.
 Кемикли-дере 82.
 Кемиковъ-долъ 114.
 Кепичево 52.
 Керванъ-сарай 159.
 Керемитликъ 40.
 Керкенитесъ 44.
 Кертелде 88, 260.
 Кесаръ 110.
 Кесаръ (Г. и М.) 110.
 Кесарево 110.
 Кéстричъ 95, 152.
 Кечи-олу 236.
 Кешанъ 61.
 Кешишъ-дере 170.
 Кешишликъ 170.
 Киевщица 83, 85.
 Кимерлията 162.
 Кисела вода 260.
 Киселица 223.
 Китка 244.
 Кичево 48.
 Кичера 244.
 Кладорубъ 267.
 Кладоруби 267.
 Клаудиополисъ 123.
 Кленовикъ 222.
 Кленовѣтъ 222.
 Климашъ 267.
 Клиседжикъ 166.
 Клисе-ери 166.

- Клисе-кьой 166.
 Клисе-тарлж 166.
 Клисура 208.
 Клисурата 208.
 Клокотъ 262.
 Клокотина 262.
 Клокотишъ 262.
 Клокотница 262.
 Клуцохоръ 73, 113.
 Кнежа 113.
 Кнежки-долъ 113.
 Князово-торище 113.
 Кованлъкъ 241.
 Ковачевци 141.
 Ковачица 141.
 Ковачовица 25, 141.
 Ковилъ 40, 51, 59.
 Коджа-балканъ 27, 53, 93, 193, 246.
 Козаревецъ 236.
 Козарско 236.
 Козгунъ 239.
 Козекъ-градъ 236.
 Козешица 84.
 Козлуджа 95.
 Козякъ 48.
 Козя-стена 236.
 Коилово 227.
 Койнаре 147..
 Койно 72.
 Кокалось 114.
 Кокарджа (Г. и М.) 234.
 Кокиница 13, 81, 256.
 Кокино 73, 256.
 Коласия 61, 65.
 Колдоперъ 69.
 Колуша 61, 65.
 Комъ 26, 196, 242.
 Команишка-лжка 102.
 Комарево 42, 116.
 Комень 102.
 Коменско 90, 101.
 Коменско-гробе 102.
 Комощица 82.
 Комщица 84.
 Кондофре 134.
 Конска-поляна 235.
 Конски-долъ 147.
 Конско-езеро 235.
 Константинъ 125.
 Константина 36.
 Конщица 235.
 Копаранъ 149.
 Копиловци 149.
 Копренъ 160.
 Коприва 227.
 Копривецъ 227.
 Коприщица 82, 160.
 Корбулъ 239.
 Кордуна 28.
 Коритенъ (Г. и Д.) 200.
 Коритенъ-градъ 152, 200.
 Коритна 200.
 Коркина 69.
 Коркинска-махла 69.
 Корманъ 134.
 Кормень 91.
 Кормянско 91, 134.
 Корнетъ 222.
 Корнидица 222.
 Корница 77, 222.
 Кортенъ 95, 200.
 Косаня 26, 91, 133.
 Косматица 244.

Косовъ-долъ 240.
 Косово 205.
 Косово (Горско) 205.
 Косовча 95.
 Косталево 19, 152.
 Костандово 167.
 Констанция 49.
 Костантия 49.
 Костелъ 152.
 Костена-рѣка 114.
 Костимялъ 216.
 Костинбродъ 33, 211.
 Костичовци 135.
 Костуръ 234.
 Костурино 234.
 Котелъ 202.
 Котецъ 143.
 Котля 202.
 Котляне 202.
 Кочакъ 33.
 Кочариново 33.
 Кочешево 52.
 Кочово 48.
 Кошава 190.
 Кошута 26, 234.
 Кошутца 234.
 Кощанево 26, 223.
 Коюнъ-тепе 236.
 Краводеръ 235.
 Крагуевацъ 39.
 Крагуево 39.
 Кракра 127.
 Кралъ-мезаръ 110, 169.
 Кралевъ-врѣхъ 110.
 Кралевъ-дворъ 110.
 Кралевъ-долъ 110.
 Кральовъ-долъ 110.

Крамолинъ 115.
 Кранея 230.
 Красалопара 46.
 Кратово 36.
 Краца 269.
 Крашѣво 87.
 Кремена (Г. и Д.) 66.
 Кременната-могила 217.
 Креница 217.
 Кремиковци 217.
 Кресненско дефиле 208.
 Крета 194.
 Крѣцулъ 77, 244.
 Крѣща 194.
 Крива-бара 180.
 Крива-рѣка 180.
 Крива-паланка 156.
 Кривградъ 122, 243.
 Кривина 227.
 Кривня 95, 227.
 Криводолъ 243.
 Криволакъ 243.
 Кричимъ 28, 142.
 Крошуна 33, 239.
 Круни 35, 58.
 Крупникъ 80, 228.
 Крушево 223.
 Крушовене 223.
 Крушовица 223.
 Крушово 223.
 Кръвавето 115.
 Кръкъ-гечитъ 259, 260.
 Кръкъ-гечитъ-су 260.
 Кръкъ-юклеръ 259.
 Кръклийското 167.
 Кръклъкъ 167.
 Кръкня 259.

- Ксанти 62.
 Ктения 48.
 Кубратово 39.
 Куванъ-кая 241.
 Куза 189.
 Кузгунъ-дере 82.
 Кузуръ 269.
 Кукова-могила 33.
 Кукулевецъ 77.
 Кукулевица 239.
 Кукулевия-долъ 239.
 Кула 33, 155.
 Кулакля 41, 225.
 Кулаково 41.
 Кулата 155.
 Кулели-Бургасъ 155.
 Куманецъ 101.
 Куманинъ-долъ 102.
 Куманица 30, 90, 101.
 Куманичъ 90, 101.
 Куманичево 101.
 Куманова-чука 90, 101.
 Кумъ-гедикъ 218.
 Кумлукъ 214, 218.
 Кунино 28, 33, 235.
 Купена 195, 242.
 Курбанъ-ики 170.
 Курилъ 198.
 Курило 198.
 Курново 69, 269.
 Курпиза 46.
 Куру-баагларъ 146, 228.
 Курубашаца 81.
 Куру-дере 184.
 Куруджиево 81, 113.
 Куру-чая 94, 180.
 Куру-чешме 178.
 Куртъ-аланъ 204.
 Куртъ-бунаръ 41, 53, 93, 179.
 Куртъ-кале 154, 233.
 Куртъ-кая 233.
 Куртлуджа 233.
 Кутланица 202.
 Кутлино 202.
 Кутловица 26, 39, 52, 78, 80, 202.
 Кутмичевица 78.
 Кутугерци 33, 171.
 Кушъ-кая 240.
 Кушларъ 240.
 Кушница 36.
 Кушъ-тепе 240.
 Кую-су 178.
 Къзъ-бунаръ 136.
 Къзъ-кале 136.
 Къзъ-хисаръ или Късъ-хисаръ 53, 93, 136, 154.
 Кървава-рѣка 115.
 Кървава-стена 257.
 Кървавето 257.
 Кърки-жаба 238.
 Кърналово 78.
 Кърчево 142.
 Кърчища 142.
 Кьопекъ-кьой 237.
 Кьопекли 237.
 Кьосе-базирганъ 149, 244.
 Кюлевча 66, 95.
 Кюпрю-кьой 158, 162.
 Кюпрюлю 93, 161.
 Кюстенджа 61, 65.
 Кюстендилъ 36, 95, 132.

- Крънъ 64, 265.
 Крънулъ 77.
 Крънча 64, 96.
 Кръстецъ 19, 79, 241.
 Кръчйшница 142.
 Кюфаларецъ 112.
 Кючюкъ-дере 246.
 Кючюкъ-Кайнарджа 246.
 Кжмпалонгъ 76, 248.
 Кжпиново 226.
 Лага 204.
 Лагаторъ 265.
 Лазъ 221.
 Ламеръ 270.
 Ланговецъ 77.
 Лапардица 81.
 Лардея 48.
 Латинъ-градъ 98.
 Латинска-черква 98.
 Латински-гробница 98,
 99.
 Латински-караулъ 99.
 Латински-кръстеве 99.
 Латински-черкви 99.
 Латинско-кале 98.
 Ласкарица 132.
 Лачманъ 91.
 Лашоръ 77.
 Лева 213.
 Левище 213.
 Левия-долъ 213.
 Леденикъ 188.
 Леденика 189.
 Леденицата 188.
 Лепидера 267.
 Лепица 80.
 Лесичево 233.
 Лесичи-дупки 233.
 Лесура 69.
 Лефка 223.
 Лефке 254.
 Лехово 104.
 Лешовецъ 51.
 Лешница 20.
 Леща-ханъ 159.
 Либиста 46.
 Ливурдишъ 227.
 Лигинъ 43.
 Лизимахия 122.
 Ликъ 149.
 Ликовуни 73, 233.
 Лимовица 49.
 Линзипара 24, 69.
 Липенъ 225.
 Лисецъ 19, 33, 195, 244.
 Литри 242.
 Ловечъ 231.
 Ловча 95.
 Логора 28, 270.
 Лозенъ 146, 229.
 Лозето 146, 228.
 Лозна 95.
 Лозница 51.
 Лозята 146.
 Лойникъ 160.
 Локорско 69.
 Ломъ 59, 60, 180.
 Ломъ-паланка 156.
 Ломецъ 180.
 Ломея 180.
 Лонгоза 204, 220.
 Лоптрига 269.
 Лопушна 33, 227.
 Лопушница 227.

- Лукачъ 39, 65.
 Луковица 79.
 Луковитъ 243.
 Луково 20, 243.
 Луповъ-долъ 26, 78, 233.
 Луповъ-лжкъ 233.
 Лупово 233.
 Лупянъ 225.
 Лъджене 187.
 Лъджа 187.
 Лъджа-хисаръ 187.
 Лъджитъ 187.
 Лѣва-рѣка 180.
 Лѣковития-кладенецъ 168.
 Лѣсковъ-долъ 224.
 Лѣсковецъ 224.
 Лѣтница 119.
 Лѣшко 224.
 Люляково 40.
 Люта 199.
 Лютаджикъ 96, 199.
 Люти-долъ 199.
 Лютица 79, 199.
 Лясковикъ 19.
 Ляхово 104.
 Лжгъ 220.
 Лжжене 8, 187, 204, 221.
 Лжжо 204.
 Лжжовица 204.
 Лжкатница 234.
 Лжкатникъ 243.
 Маара 213.
 Маара-гедикъ 191, 193, 213.
 Мавроги 70, 73, 253.
 Магарево 236.
 Магерова-колиба 176.
 Магура 196.
 Маданъ 25, 141.
 Маданище 81, 141.
 Мадано 141.
 Маданска (рѣка) 141.
 Мадара 95, 248.
 Маджаръ-тепе 103.
 Маджаре 23, 103.
 Маджарско-кладенче 103.
 Македония 59, 62, 97.
 Маково 227.
 Макра 248.
 Макрешъ 227.
 Макриево 248.
 Малъ-юкъ 197.
 Мала Влахия 76.
 Мала Кутловица 246.
 Малешъ 190.
 Малешево 81, 190.
 Малибухалщица 85.
 Малка Брѣстница 246.
 Малки Самоковъ 64.
 Малко-Чочовени 246.
 Малорадъ 80.
 Манастиръ 168.
 Манастирица(Г.иД.)168.
 Манастирище 168.
 Мангалия 59, 89.
 Манджаринъ 104.
 Манзулъ 236.
 Марашъ 146.
 Марашки Тръстеникъ 146.
 Маренъ 175.
 Марица 36, 181.

- Маркели 48.
 Марковъ-камъкъ 131.
 Маркова-могила 131, 196.
 Маркова-стжпка 131.
 Маркови-кули 131.
 Марковицъ 131.
 Мѣрковица 131.
 Марково 134.
 Марковча 95.
 Маркови-кукли 131.
 Марна-тепе 175.
 Марно-поле 175.
 Марония 56, 62.
 Мартиница 133.
 Мартинова-чука 133.
 Марцианополисъ 18, 45, 123.
 Марцилъ 23, 48, 61.
 Марянъ 175.
 Матара 79, 248.
 Матарчица 249.
 Махалата 158.
 Медведъ 232.
 Медвенъ 24, 240.
 Меденикъ 143.
 Медетъ 232.
 Медковецъ 143,
 Медно-гумно 143.
 Медуница 232.
 Мезарлъкъ 169.
 Мездрея 162.
 Мезекъ 61.
 Мекишъ 225.
 Мела 216.
 Мелдия 45.
 Мелна (Г. и Д.) 216.
 Мелна (рѣка) 216.
 Мелникъ 79, 214, 216.
 Мелникица 216.
 Мелникичъ 216.
 Мелнишка (рѣка) 216.
 Мело 216.
 Мелово 19.
 Меловетъ 216.
 Мелта 45.
 Меляне 33.
 Мензиля 161.
 Мензилски-пжтъ 161.
 Мермера 217.
 Меруль 77, 224.
 Месемврия 56, 62.
 Месинъ-калеси 75, 154.
 Места 37, 60, 68.
 Меча-поляна 232.
 Мечи-лжкъ 232.
 Мечита 169.
 Мечка 232.
 Мечкарица 232.
 Мечкатица 232.
 Мешатлъкъ 169.
 Мещица 228.
 Миджуръ 131.
 Мидирисъ 41.
 Мизия 59, 63, 67, 97.
 Микре 72.
 Милковица 42.
 Миндя 269.
 Мирковци 51.
 Мисловщица 82.
 Митиризово 41, 154.
 Михалци 135.
 Младо Нагоричино 250.
 Могила 196.

- Могилата 163.
 Мода-касаба 156.
 Мокра 19.
 Мокра-гора 192.
 Мокренъ 192.
 Мокрена 182.
 Мокрешъ 227.
 Мокрищата 182.
 Моминъ-градъ 136.
 Моминъ-кладенецъ 136.
 Момина-баня 136.
 Момина-долина 136.
 Момина-клисуре 136, 208.
 Момина-могила 136.
 Момина-скала 216.
 Момина-стена 136.
 Момчилъ-баиръ 132.
 Момчилова-маара 132.
 Момчилово-градище 132.
 Момчилово-кале 132.
 Монастиръ 168.
 Моноспитово 259.
 Морава 60.
 Мориово 78, 173, 256.
 Моровица 173, 256.
 Морунецъ 49.
 Моруница 237.
 Мосина 46.
 Мочинъ-шаваръ 181.
 Мраморъ 217.
 Мраморенъ 217.
 Мугерица 163.
 Мулешки-чучуръ 179.
 Мундепа 47.
 Мундрага 48.
 Мургащъ 19, 253.
 Мургевица 253.
 Мургенецъ 253.
 Мурджовецъ 253.
 Мурсалица 253.
 Мусей 196.
 Мусина 69.
 Мусли-чалъ 198.
 Мъгленъ 78.
 Мърващи 142.
 Мързянъ 269.
 Мъртвината 189.
 Мъртвица 189.
 Мърчево 253.
 Мжгура 41, 163.
 Мжтенъ-заливъ 252.
 Мжтна-рѣка 251.
 Мжтница 26, 80, 254.
 Нагояса 28, 77, 134.
 Надарево 41.
 Надърлъкъ 41.
 Налбантларе 144.
 Неаполисъ 17, 56, 71.
 Небетъ-тепе 117, 263.
 Невля 95.
 Негованъ 91.
 Недобърско 61.
 Неегърщица 77, 84, 255.
 Неозиконъ 72.
 Непритва 269.
 Нерези 145.
 Нерезине 145.
 Несеро 91, 269.
 Несла 28, 269.
 Несретна-клисуре 208.
 Нигрилъ 77.
 Нидже 254.

- Никополь 63.
 Никюпъ 60, 75, 95.
 Никулщица 83.
 Нирецъ 212.
 Ница 254.
 Ницеа 44.
 Нова Загора 48, 250.
 Нова-махла 158.
 Новградъ 250.
 Нове 45.
 Нови-ханъ 159, 250.
 Ново-бърдо 250.
 Ново-село 52, 157, 250.
 Нѣмски-гровища 103.
 Обнова 40.
 Оборище 160.
 Образцовъ-чифликъ 146.
 Обреща 194.
 Обручище 171.
 Овата 203.
 Овча-могила 236.
 Овче-поле 203.
 Огоста 60.
 Ограшъ 164.
 Оградището 163.
 Огреякъ 257.
 Одивой 269.
 Оескусь 45.
 Озирова (Г. и Д.) 263.
 Озремъ 269.
 Окната 213.
 Окчиларъ 115.
 Оливерица 132.
 Омана 227.
 Омуртаговия-мостъ 121.
 Описена 47.
 Орбелось 15, 81.
 Оризаре 116.
 Оризари 228.
 Орлица 238.
 Орловецъ 238.
 Орлово-гнѣздо 238.
 Орлощица 84.
 Орля 238.
 Орлякъ 238.
 Ормана 220.
 Орниче 145.
 Орта-кумъ 248.
 Орта-кьой 248.
 Орта-махле 248.
 Орханъ-кьой 41, 94.
 Орхане 41.
 Орѣовъ 224.
 Орѣховъ 79.
 Орѣховица 224.
 Орѣхово 224.
 Орѣшакъ 226.
 Орѣшецъ 225.
 Оселна 236.
 Осенецъ 222.
 Осеновъ-лакъ 222.
 Осиковица 223.
 Осиково 64, 223.
 Осички-долъ 223.
 Ослень Криводолъ 236.
 Османъ-пазаръ 148.
 Осмаръ 149.
 Осоговска планина 193.
 Острецъ 26, 195, 241.
 Остреница 241.
 Острица 241.
 Остъръ-камъкъ 241.
 Осьмъ 15, 60.
 Отманлии 141.

Охридъ 55, 58, 59, 70.
 Охридско-езеро 181.
 Павликени 51, 171.
 Павликенски-гровища 171.
 Падалище 159, 266.
 Падалището 159.
 Падалото 42, 43, 159.
 Падалщица 83, 84.
 Падешъ 263.
 Падещица 84.
 Паламарица 81, 205.
 Паланка 156.
 Паланката 156.
 Паланкитъ 156.
 Палатъ 34.
 Палатово 159.
 Палеокастро 154.
 Памуклукъ 25, 228.
 Панагюрище 73, 148.
 Панаиръ-гедикъ 148, 199.
 Панака 69.
 Пангей 36, 164.
 Панега 60, 69, 164.
 Пандъкли 66, 224.
 Пантеле 167.
 Папазъ-къой 169.
 Папазъ-чаиръ 170.
 Папазли 169.
 Паралово 193.
 Парамунъ 18, 24, 117.
 Парилкитъ 187.
 Парория 48.
 Парчовица 133.
 Пастухъ 147.
 Пастуша 235.

Патарица 171.
 Пателеница 167.
 Патлейна 167.
 Патрахиль 27, 73, 188, 216, 257.
 Патрешица 85.
 Патулия 91.
 Пауталия 45.
 Паша-бунаръ 111, 179.
 Паша-къой 25, 111.
 Пашаница 81, 111.
 Пашины пояти 111.
 Пашмакли 25, 94, 120.
 Пашовица 81.
 Пела 122.
 Пелагония 70.
 Пелатиково 81, 115.
 Пелешечка могила 201.
 Пелишатъ и Пелешатъ 200.
 Пеония 59, 67, 97.
 Перемболе 45.
 Периволъ 72, 77, 145.
 Периловецъ 92, 134.
 Перинъ 174.
 Перинъ-градъ 174.
 Перинтъ 44.
 Перистеръ 240.
 Перникъ 174,
 Перперакъ 143.
 Персеида 122.
 Перунъ 174.
 Перунъ-градъ 174.
 Перушица 18, 70, 73, 83, 84, 240.
 Петъ кладенци 259.
 Петково 134.

- Петра 70, 73, 215.
 Петреване 18, 73, 81, 215.
 Петрефетинъ 136, 216.
 Петричъ 215.
 Петришоръ 77, 216.
 Петрова-долина 127.
 Петрохански-проходъ 209.
 Петрусь 216.
 Петруша 215.
 Петърница 215.
 Петърчъ 215.
 Пехцето 140.
 Пехчево 140.
 Печенакъ 89, 101.
 Пещъта 26, 212.
 Пещане 19.
 Пещене (Г. и М.) 213.
 Пещера 142, 212.
 Пещерна 212.
 Пеячево 48.
 Пилафъ-тепе 242.
 Пиргиционъ 48.
 Пйргосъ 61, 64, 155.
 Пирдопъ 225.
 Пиретензиумъ 46.
 Пирея 227.
 Пиринъ-планина 174, 193.
 Пировецъ 23.
 Пиряса 269.
 Писаната-цркъва 257.
 Пиянецъ 59, 68, 97.
 Плавило 140.
 Плавица 143.
 Пладнище 146.
 Плакалница 25, 140.
 Плана 192.
 Планина 192.
 Планиница 192.
 Планщица 83, 84.
 Плевенъ 226.
 Плешива 244.
 Плешивецъ 244.
 Плешивица 244.
 Плешивото-устие 241.
 Пловдивъ 15, 33, 59, 68.
 Платинополисъ 45.
 Плъвдинъ и Плъвдивъ 52, 58, 151.
 Пляшово 52, 244.
 Побитъ-камъкъ 266, 267.
 Повря 269.
 Погледецъ 263.
 Подграда 156.
 Подградецъ 156.
 Подградо 156.
 Подмочани 182.
 Поибрене 64.
 Поимия 51.
 Полатенъ 160.
 Полатово 160.
 Поликрайще 203.
 Пологъ 245.
 Полощица 83.
 Полско Косово 192.
 Полтимбрия 122.
 Полугаръ 160.
 Поморница 260.
 Помочна-поляна 182.
 Помпеанополисъ 45.
 Понерополисъ 34.
 Поноръ 212.

- Полови-печъ 212.
 Попово 169.
 Поповяне 169.
 Поровецъ (Г. и М.) 234.
 Поромино 72, 117.
 Поте 69, 186.
 Потемнишко 23, 40, 253.
 Потидея 122.
 Потукъ 64.
 Правецъ 265.
 Правъца 265.
 Прапора 267.
 Превала 198, 211.
 Предълъ 198.
 Прекачъ 211.
 Прекопа 162.
 Прекопаникъ 162.
 Прелогъ 198, 211.
 Преславъ 36, 66, 79, 133.
 Преславецъ 133.
 Преслопъ 198.
 Пресъка 210.
 Прибой 160.
 Прилепъ 79, 266.
 Присой 189.
 Приста 45.
 Присъка 267.
 Прича 269.
 Пробойница 262.
 Провадия 236.
 Проватонъ 71.
 Прогледъ 263.
 Прогледецъ 263.
 Прогоня 147.
 Продуняса 77.
 Продъница 213.
 Пролазница 211.
 Пролома 208.
 Просеникъ 228.
 Просочень 210.
 Просъкъ 79, 206, 210.
 Просъка 210.
 Просъченикъ 210.
 Протопопинци 169.
 Прохода 209.
 Пръскалото 266.
 Пседерци 237.
 Пулпудева 15, 34, 52, 58.
 Пчелина 240.
 Пчелинци 240.
 Пърженакъ 189.
 Пърнаръ-дагъ 36.
 Пъснопой 266.
 Пъсченикъ 218.
 Пждарево 113.
 Пждарско 113.
 Равень 49.
 Равеньта 227.
 Равна 203.
 Равна-тикла 267.
 Равни-чалъ 197.
 Равнище 203.
 Равно 79, 203.
 Радей 269.
 Радиненецъ 40.
 Радне-махле 158.
 Радомиръ 127.
 Радомира 133.
 Радомирецъ 133.
 Радомирци 135.
 Радуилъ 33.
 Разбой 116.
 Разбойна 116.
 Разкола 243.

Разлогъ 205.
 Райково 134.
 Ракѣта 79, 223.
 Ракитовецъ 223.
 Ракитово 223.
 Раковъ-долъ 218.
 Раковица 218.
 Ральово 132.
 Рамна 60.
 Ранискелось 46.
 Расникъ 227.
 Расоватецъ 243.
 Ра̀тица 115.
 Рахово 20.
 Ращане 224.
 Ресенъ 80.
 Ресилово 69.
 Ржана 26, 189.
 Рѣбарица 181, 237.
 Рибенъ 181.
 Рибина 181.
 Рибно-езеро 79, 81.
 Рибново 181, 237.
 Рила 37.
 Рипкавица 266.
 Ришъ 269.
 Рогозенъ 226.
 Рогозово 41.
 Родопи 62.
 Родосто 37.
 Ролигера 47.
 Романъ 226.
 Романова-могила 133.
 Росенъ 172, 225.
 Росенъ-баиръ 225.
 Росенова-поляна 225.
 Росеня 172, 225.

Росица 51.
 Росоманъ 225.
 Рошава Драгана 244.
 Рошава-могила 244.
 Рудари 139.
 Рударка 139.
 Рударско 139.
 Рударщица 85, 139.
 Рудево 139.
 Рудината 199, 217.
 Рудищата 139.
 Рудище 139.
 Рудището 139.
 Рудникъ 139.
 Рудьовица 139.
 Руенъ 189, 257.
 Ружинци 135.
 Руй 225.
 Рупината 139.
 Рупски-долъ 139.
 Рупча 96, 139.
 Рупчось 52, 139.
 Русалийска-могила 172.
 Русалийса-поляна 172.
 Русалски-гровища 172.
 Русалски-лжкъ 172.
 Русаля 172.
 Русе 63.
 Русокàстро 150, 154.
 Руховецъ 65.
 Рѣзньоветъ 193.
 Рѣка 180.
 Рѣчка 180.
 Рѣчка (Г. и Д. Бѣла) 180.
 Рѣчковецъ 180.
 Ржчене 180.
 Садина 243.

- Садовецъ 145.
 Садовикъ 145.
 Садово 145.
 Сакаръ-балканъ 244.
 Сакаръ-планина 37, 94, 244.
 Сакарка 244.
 Саламанитъ 268.
 Саламаново 268.
 Салашъ 160.
 Салихъ 220.
 Самодивска-могила 172.
 Самодивска-поляна 172.
 Самодивско изворче 172.
 Самоковъ 25, 64, 79, 140, 141.
 Самоковище 141.
 Самоковището 141.
 Самотраки 62.
 Самуилецъ 127.
 Самуилица 127.
 Самуилова-могила 127.
 Самураново 234.
 Самуровъ-трапъ 234.
 Саса 103, 142.
 Сасани 103.
 Сасе 142.
 Сараето 159.
 Сарай 159.
 Сарандопорисъ 259.
 Саранбей 40.
 Сараньово 40.
 Сарпъ-дере 199.
 Сарж-гьоль 181.
 Сарж-меше 221.
 Сарж-яръ 252, 257.
 Св. Власъ 166.
 Света-вода 168.
 Св. Врачъ 166.
 Световрачене 166.
 Св. Георги 168.
 Света-гора 190.
 Св. Илиенски възвишеніа 168.
 Св. Илия 168.
 Св. Константинъ 168.
 Св. Марена 175.
 Св. Недѣля 168.
 Св. Никола 168.
 Св. Петка 168.
 Свищовъ 64.
 Своге 261.
 Своде 261.
 Себастополисъ 47.
 Севлиево 222.
 Седемтѣ-езера 259.
 Седемтѣ-могили 259.
 Сеидъ 112.
 Сеймень 116.
 Селиврия 36, 62.
 Селище 157.
 Селце 157.
 Селча 95, 157.
 Селяни 19.
 Семчинъ 269.
 Семчиново 269.
 Сергентай 43.
 Сергьовецъ 268.
 Сердика 15, 59, 97.
 Сердаръ-чифликъ 112.
 Сеферъ-бунаръ 116.
 Сеферъ-кьой 116.
 Сеферъ-чешме 116, 179.
 Сибярце 270.

- Сивриджа 241.
 Сиври-тепе 241.
 Сиври-чалъ 241.
 Сиврия 241.
 Сидера 144, 210.
 Сидерока̀стронъ 144, 155.
 Силистра 53, 59, 61, 75, 95, 150.
 Сингуръ 259.
 Сингурия 259.
 Синджирлии 194.
 Сини-виръ 257.
 Синитъ-камъни 257.
 Синьо-бърдо 193.
 Сирманъ 134.
 Сирнота 45.
 Ситово 228.
 Сихня 269.
 Скакавица 269.
 Скакля 266.
 Скаловитецъ 216.
 Скаптопара 46.
 Скаптосиле 43.
 Скаскопара 46.
 Скафида 268.
 Скиртиана 44.
 Скодреносъ 46.
 Сколдиня 24, 226.
 Скопарникъ 23, 60.
 Скопие 53, 59, 60, 70, 75.
 Скорилъ 198.
 Скочивиръ 263.
 Скравена 26, 262.
 Скребатна 227.
 Скребатно 80, 219, 227.
 Скръвеникъ 213, 262.
 Скръвеница 262.
 Скриеница 262.
 Скрино 269.
 Скриптенецъ 24, 244.
 Славеино 40.
 Славиеви гори 130.
 Сладница 52, 260.
 Сладницата 261.
 Слана-бара 184.
 Сланище 218.
 Сланището 184.
 Сланница 184.
 Слано 49.
 Сланутъкъ 228.
 Слатина 80.
 Слепче 49.
 Сливата 224.
 Сливенъ 261.
 Сливница 251.
 Сливово-градище 224.
 Словникъ 51.
 Слокощица 82, 83.
 Смилева-долина 131.
 Смилева-скала 130.
 Смилево 131.
 Смилецъ 131.
 Смиловене 131.
 Смильовецъ 131.
 Смильовица 134.
 Смилянъ 98.
 Смоквица 224.
 Смоково 20.
 Смолница 217, 252.
 Смолско 252.
 Смоляновци 252.
 Смърданъ 113.
 Смърдливица 260.

- Смръдливо-езеро 260.
 Смърдливщица 260.
 Смѣдовица 253.
 Смѣдово 253.
 Собаста 47.
 Соволщица 83.
 Соволяно 69.
 Созóполъ 35, 62, 72, 261.
 Соколаре 25, 121.
 Соколовецъ 239.
 Солень-кладенецъ 260.
 Солената-вода 260.
 Солище 184, 218.
 Солу-маара 117.
 Солу-дервентъ 117, 208.
 Солунъ 59.
 Сопо 178.
 Сопотъ 23, 178.
 Состра 45.
 Сѣтка 261.
 Соуджакъ 177, 178, 188.
 Соукъ-пунаръ 188.
 София 37, 167.
 Софлу 37.
 Сохаче 28, 243.
 Сохая 243.
 Спанчево 73, 243.
 Спанчица 243.
 Сперла 28, 69.
 Срацимиръ или Сраци-
 мирица 130.
 Сребърница 144.
 Сребърно коло 144.
 Сръбинъ-чешма 104.
 Сръбски-гровища 104.
 Сръбски Самоковъ 104,
 141.
 Сръбско-село 104.
 Сръдецъ 55, 58, 59, 75.
 Сръдна-гора 192, 248.
 Сръдорѣкъ 248.
 Станимака 72, 207.
 Станци 260.
 Стара Загора 35.
 Стара-планина 53, 193,
 246.
 Стара-рѣка 180, 249.
 Стариградъ 249.
 Старидолъ 249.
 Старово 249.
 Старо Нагоричино 249.
 Старо-ново Орѣхово
 249.
 Старопадалишка-махала
 159, 249.
 Старо-село 66, 157.
 Старчовецъ 249.
 Стене 44, 206.
 Стеница 48.
 Стенско 207.
 Стенче 207.
 Стибера 44.
 Стифаръ 241.
 Стобъ 63.
 Стоби 48.
 Стогова-планина 242.
 Столникъ 25, 49, 112.
 Сторгозия 45.
 Стохълмие 259.
 Стража 117.
 Стражата 117.
 Стражева 163.
 Стражовица 117.
 Стражица 117.

Страната 199.
 Странето 199.
 Стралджа 95.
 Странджа-планина 22,
 95, 163, 193.
 Стратешъ 117.
 Стратопара 46.
 Стрезимировци 135.
 Стрелча 95.
 Стрема 60.
 Стримонъ 15.
 Строево 81.
 Струга 80, 206, 210.
 Струинъ-долъ 200.
 Струма 15, 58, 60, 68, 261.
 Струмска-долина 200.
 Струмица 36, 81.
 Струпенъ 199, 265.
 Струпецъ 199, 265.
 Стръмни-дѣлъ 195.
 Стубель 179.
 Стубело 179.
 Стублата 179.
 Студена 95, 178, 188.
 Студена (Г.) 178.
 Студенецъ 27, 178, 188.
 Студено-буче 189.
 Студенски-долъ 178.
 Стѣкленъ 79.
 Стѣлбица 267.
 Стѣргель 210.
 Стѣнскъ 207.
 Сугаревецъ 250.
 Сулица 117.
 Султанъ 110.
 Султанъ-ери 110.
 Султаница 81.

Султанъ-сарай 159.
 Султанъ-тепе 110.
 Сулу-дервентъ, вж. Со-
 лу-дервентъ.
 Сулу-маара, вж. Солу-
 маара.
 Сунгурларе 239.
 Сунгуръ-махле 239.
 Сурдулица 77, 202, 263.
 Сусузъ 184.
 Сусуль 247.
 Суха-гора 212.
 Суха-рѣка 184.
 Сухи-дѣлъ 184.
 Сухи-печъ 212.
 Сухи-чалъ 184.
 Суходолъ 184.
 Сухо-езеро 184.
 Сучурумъ 263.
 Сушица 37, 79, 184.
 Сърандилица 259.
 Сърбѣ 23, 104.
 Сърбенещица 85.
 Сърбено бърдо 104.
 Сърнена-гора 234.
 Сърневецъ 234.
 Сърница 234.
 Съртоветъ 195.
 Съсека 161.
 Сѣкирна (Г. и Д.) 145.
 Сѣръ 59, 68.
 Сютка 261.
 Сжтѣска 207.
 Таваличево 60, 81.
 Тамбарасце 21, 87, 209.
 Тарпаронъ 47.
 Тасъ-тепе 242.

- Тасибеста 46.
 Тасось 62.
 Татаръ-кьой 158.
 Татаръ-махле 107.
 Татаръ-Пазарджикъ 94, 148.
 Татарджикъ 107.
 Татарево 23, 107.
 Татень 269.
 Таушанъ 233.
 Таушанъ-тепе, 39, 233.
 Тахино-езеро 52.
 Ташъ-боазъ 215, 216.
 Ташъ-тепе 216.
 Ташлъкъ 216.
 Ташчи 216.
 Твърдица 66, 155.
 Теаръ 43.
 Теке 169.
 Теке-Козлуджа 169.
 Текиръ-дагъ 37, 53, 93, 165.
 Текиръ-дере 169.
 Текиря 169.
 Тележане 52, 198.
 Телишъ 198.
 Телица 80.
 Темна-гора 253.
 Темната-дупка 253.
 Темни-долъ 173.
 Теодоруполъ 36, 125.
 Термица 81.
 Тесалоника 122.
 Тетевене 8, 264.
 Тетово-бърдо 265.
 Тетрелъ 225.
 Тибиска 47.
 Тивериополисъ 63.
 Тиквешъ 70.
 Тиле 44.
 Тилкелиитъ 233.
 Тимакусъ 16.
 Тимокъ 60.
 Тихня 269.
 Тодоричане 167.
 Топъ-курия 242.
 Топирось 45.
 Топлика 187.
 Топлица 79.
 Топля 187.
 Тополово 19, 223.
 Топракъ-хасаръ 163.
 Торлакъ-махле 158.
 Тракия 59, 62, 97.
 Транупара 16, 36.
 Траузъ 270.
 Траянъ (Г. и Д.) 124.
 Траяно 124.
 Траяновъ-валъ 125.
 Траяновъ-градъ 124.
 Траяновъ-друмъ 124.
 Траяновъ-мостъ 125.
 Траяновъ-пжть 124, 125.
 Траянови-врата 125, 209.
 Траянополисъ 45, 123.
 Трепетушица 84.
 Тресавището 181.
 Тресулъ 27, 181.
 Три кладеници 178, 259.
 Тримонциумъ 58, 258.
 Трипетлака 223.
 Триполисъ 258.
 Три уши 259.
 Трихълмие 34.

Троекръсти 259.
 Троица 167.
 Троянъ 124.
 Троянъ-друмъ 161.
 Троянъ-хисаръ 154.
 Троянски-пжтъ 124.
 Тръпката 183.
 Тръпкитъ 183.
 Тръстеникъ 226.
 Трѣвна 95, 119.
 Трѣска 266.
 Трѣскавецъ 266.
 Туденъ 24, 60, 68.
 Тузла 184, 218.
 Тузлукъ 37, 94, 218.
 Тулеусъ 44.
 Тулешово 51, 268.
 Тулешова-странъ 267.
 Тѹлово 44.
 Тумба 196.
 Тунджа 60.
 Турия 225.
 Турла 19, 155.
 Турлата 155.
 Турна-тепе 230, 239.
 Турна-чаиръ 230.
 Турунджа 167.
 Тутмеръ 91.
 Тухтонъ 49.
 Тученица 225.
 Тъмрешъ 199.
 Тъмръшъ 69, 200.
 Търговище 148, 149.
 Тържище 149.
 Търша 160.
 Търнава 224.
 Търничени 124.

Търново 64, 79, 224.
 Търнакъ 224.
 Тюркменъ 23.
 Убогово 149.
 Угаритъ 145.
 Углярци 142.
 Угрешъ 50, 104.
 Узларъ 102.
 Узунъ-баиръ 248.
 Узунъ-касаба 157, 248.
 Узунъ-окушъ 248.
 Узундже-аланъ 248.
 Узунджово 203, 204, 248.
 Уино Алба 254.
 Уитимаръ 89, 269.
 Улувица 240.
 Умни-долъ 217.
 Умнището 217.
 Унгуритъ 104.
 Урвичъ 260.
 Урзелъ 77.
 Уровене 112.
 Урсель 232.
 Урсовъ-лжкъ 232.
 Урсулъ 77.
 Урсулица 19, 77, 232.
 Урумъ-ени-кьой 100.
 Урумъ-кьой 23, 100.
 Урумъ-чифликъ 146.
 Ускана 44.
 Усойка 189.
 Усойна 189.
 Усоица 189.
 Усте 211.
 Устие 211.
 Устина 167.
 Устово 64, 211.

- Ушатови-дупки 28, 214.
 Факия 228.
 Фалковецъ 77, 239.
 Фандъкли 224.
 Фармакъ 169.
 Фердинандъ 39.
 Фетинци 136.
 Филибе 61, 95.
 Филипи 122.
 Филипополисъ 15, 34, 57, 122.
 Флорентинъ 60.
 Фотовища 74.
 Франгя 105.
 Фращане 137.
 Фрелинъ 270.
 Френкъ-хисаръ 105.
 Фригия 63, 97.
 Фритени 77, 269.
 Фролошъ 33, 72, 117.
 Фунденъ 245.
 Хайдушката пещера 177.
 Хайдушка-поляна 117.
 Хайдушка-чешма 117.
 Хайнъ-боазъ (проходъ) 209.
 Халка-бунаръ 245.
 Хамбарлии 161.
 Хановетъ 159.
 Харамидере 116.
 Харамлиеъ 116.
 Харкома 268.
 Харманлии 94, 145.
 Хвойна 222.
 Хасъ-къой 120.
 Хасаръ-тепе 163.
 Хасекия 25, 120.
 Хасково 81, 120.
 Хасътъ 120.
 Хедрускера 47.
 Химитлии 260.
 Хисаря 41, 153.
 Хисарлъка 153.
 Хисарджикъ 153.
 Ходжово 52.
 Хлѣбово 41.
 Хлѣвене 28, 161.
 Хмѣлщица 228.
 Хотница 268.
 Хремщица 85.
 Хубавене 250.
 Хумата 217.
 Хустето 211.
 Хуталиджа 51.
 Цалапица 73, 226.
 Царвулщица 85.
 Царъ Костадинъ и царица Елена 125.
 Царевъ-градъ 108.
 Царевъ-кладенецъ 109.
 Царева-ливада 109, 118, 207.
 Царева-могила 110.
 Царева-пжтека 110.
 Царевецъ 109.
 Цареви-кули 110.
 Царевитъ кладенци 109.
 Царево 40.
 Царево-падало 110, 159.
 Царево-селище 110.
 Царево-село 108.
 Царевото-дърво 110.
 Царина 146.
 Царицинъ-гробъ 110.

- Царичина 25, 109.
 Царичина-чешма 109.
 Царска-клисуре 206.
 Царченецъ 109.
 Церецель 66.
 Цибрица 60.
 Циганска-бара 106.
 Циганска-махала 105.
 Цигански-пжтъ 106.
 Циклево 202.
 Црешньово 224.
 Цръна-гора 192.
 Црънча 26, 96, 170.
 Църква 166.
 Църквица 166.
 Цъцъркъ 183.
 Цѣпена 89.
 Цѣрова 19,
 Цѣровене 221.
 Цѣрово 221.
 Чадъръ-тепе 94, 197,
 245.
 Чаиръ 146, 221.
 Чакмакъ-дере 217.
 Чакмакъ-тепе 217.
 Чакмаклж-юртлу 217.
 Чала 197.
 Чалтъкчий или Челтик-
 чий 146, 228.
 Чамъ-дере 222.
 Чамъ-курия 222.
 Чамъ-тепе 169.
 Чамурли 183.
 Чамурлу-къой 183.
 Чанъ-баиръ 268.
 Чанъ-тепе 268.
 Чардъкъ (Г. и М.) 160.
 Чардъклии 160.
 Чарикманъ 91.
 Чаталъ-балканъ 242.
 Чаталъ-тепе 197, 242,
 259.
 Чая 37, 177.
 Чгура 141.
 Чебрень 270.
 Чеканчево 155.
 Ченге 61.
 Ченгене-кале 106.
 Чепанъ 89.
 Чепино 207, 208.
 Чербулъ 77, 233.
 Червезница 48.
 Червень 252, 256.
 Червень-брѣгъ 52, 194,
 256.
 Червена-вода 256.
 Червена-могила 256.
 Червена-стена 27, 256.
 Червената-черква 256.
 Червено-меле 216, 256.
 Червилище 257.
 Черешово 224.
 Черешникъ 19.
 Черешница 224.
 Черкезъ-къой 107.
 Черкезитѣ 107.
 Черкезка-махала 107.
 Черкезлии 107.
 Черкезкото-селище 23.
 Черковна 166.
 Черень-окопъ 252.
 Черна 255.
 Черна-вода 253.
 Черната-вода 177, 253.

- Черната-скала 216, 253.
 Чернаки 252.
 Чернелка 255.
 Черна Места 255.
 Черни Витъ 255.
 Черни-връхъ 253.
 Черни-долъ 255.
 Черни Искъръ 255.
 Черни Ломъ 255.
 Черни Осъмъ 255.
 Черникъ 19.
 Черничане 224.
 Черноземъ 41.
 Черно-море 53, 252, 255.
 Чертиградъ 152, 173.
 Черчелъ 268.
 Честитъ могили 260.
 Четате 154.
 Четиредесетъ извора 259.
 Четиредесетъ могили 259.
 Четирци 259.
 Чешко-пазарище 104.
 Чешко-поле 23, 104.
 Чибаръ 270.
 Чилъ-тепе 191.
 Чилингиръ-махле 141.
 Чипровци или Чипоровци 145.
 Чифликъ (Г.) 146.
 Чифте-баня 187.
 Чифутъ 105.
 Чичево 70.
 Чобанъ-азмакъ 181.
 Чобанъ-дере 147.
 Чорковна 166.
 Чорлу 61.
 Чортленъ 174.
 Чортовецъ 173.
 Чукарката 197.
 Чукуръ 190.
 Чукуръ-кьой 190.
 Чумерна 253.
 Чунголъ 89, 269.
 Чурилъ 198.
 Чурилица 198.
 Чурулъ 77.
 Чъртовецъ 173.
 Шавара 226.
 Шайтанджикъ 174.
 Шайтанъ-кюпрю 174.
 Шамако 226.
 Шанъ-баиръ 268.
 Шаръ-кьой 158.
 Шаръ-планина 60.
 Шаранполъ 163.
 Шарапъ-таши 146.
 Шаратуръ 77, 218.
 Шатрово 269.
 Шахинларъ 121.
 Шашево или Сасево 103.
 Шевря 28.
 Шегова 269.
 Шехъ-Джумая 149.
 Шипка 225.
 Шипково 225.
 Шипченски-проходъ 209.
 Шишинци 135.
 Шишкинъ-градъ 130.
 Шишманецъ 129, 130.
 Шишманица 129.

- Шишмановъ-долъ 52, 130.
 Шишмановитъ-дупки 130.
 Шишмановитъ-кладенци 130.
 Шишманово-кале 130.
 Шишманово-поле 133.
 Шлегово 25, 141.
 Шлякно 141.
 Шурдилъ 269.
 Шуменъ 264.
 Шумнатица 264.
 Шумнене 264.
 Шундола 270.
 Щавица 277.
 Щетинитъ 142.
 Щипъ 59, 20.
 Щръклево 240.
 Щърково 240.
 Юмрукъ-чалъ 26, 94, 197, 242.
 Юнда 147.
 Юндола 147.
 Юренджикъ 154.
 Юренлии 154.
 Юреня 154.
 Юрукъ-аланъ 107.
 Юруклеръ 23, 107.
 Юрушки-чалъ 106.
 Юрушко-кале 107.
 Юскюпъ 61.
 Юстиниана Прима 47, 258.
 Ючъ-бунаръ 259.
 Ябланица 223.
 Ябълково 223.
 Яворецъ 222.
 Ягуля 269.
 Язовина 233.
 Яйлъджикъ 192.
 Яйлъкъ 192.
 Яковщица 85.
 Якорущица 84.
 Ямборано 18, 60, 72, 148.
 Ямень 18, 72, 182.
 Ямна 182.
 Ямникъ 182.
 Ямурджа-баиръ 190.
 Яна 33, 167.
 Янещица 84.
 Яница 79.
 Янка 23.
 Янтра 79.
 Ярбата 77.
 Ярдъмъ 94.
 Ярджиловци 91.
 Ясенъ 222.
 Ясеново-кале 129.
 Ястребъ-планина 239.
 Жсенъ 129.
-

ПЕЧАТНИ ГРЪШКИ

Стр.	Редъ	Вмѣсто	Да се чете
23	12 отдолу	Εχόμβρος	Σχόμβρος
24	18 „	отсѣтсвие	отсѣтствие
28	11 отгоре	ΒΕΨΑ	ΒΨΑ
35	11 отдолу	освобождението	Освобождението
48	1 „	следъ Нова, да се прибави Загора	
49	13 „	Βητεν	Βητεν
69	17 отгоре	βαδάρα	βασάρα
72	15 отдолу	Στενίμαχο	Στενίμαχος
74	1 отдолу	еврмето	времето
94	3 „	гласна	съгласна
104	17 отдолу	Росица	Малки Вършецъ
117	13 отгоре	минало	минали
159	6 отдолу	villa	villa
165	4 „	Хора	Хера
223	2 отдолу	—	голѣмъ брой

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.
Предговоръ	5
Съкращения	10
Уводъ. Общи бележки	13
Народни тълкувания на имената	32
Промѣна въ селищнитѣ и мѣстнитѣ названия	34
Изчезнали и забравени имена	42
Преведени имена	52
Видоизмѣнени и осмислени имена	54
Запазени названия	61
Пренесени имена	62
Тракийски имена	67
Илирийски имена	69
Имена отъ гръцки произходъ	71
Название отъ латински и вулгаро-латински произходъ	74
Славянски наименования	78
Названия отъ чуждъ произходъ съ славянски наставки	80
Имена съ наставката щ и ца	81
Прабългарски и печенежко-кумански имена	85
Турски имена	92
Названия съ турски изговоръ	94
Албански названия	96
Имена свързани съ народностъ	97
Названия свързани съ имена отъ обществения животъ	108
Имена свързани съ войни, бунтове, войници, грабежи и пр.	113
Названия свързани съ привилегии, известни правдини, задължения, данъци и пр.	117
Имена, свързани съ лица	121
Имена въ връзка съ понятията жена, мома, мъжъ и пр.	135
Названия свързани съ занятия	137
Названия свързани съ градъ, крепостъ, кула, село, постройка, старъ пжтъ, граница и пр.	149
Названия въ връзка съ храмове, църкви, манастири, джамии, светии и пр.	163
Самодиви, змейове, зли духове, езически вѣрвания и пр.	172
Названия въ връзка съ вода, рѣка, потокъ, изворъ, езеро, блато, мочуръ, безводие и пр.	175
Имена свързани съ бани, топло и студено	185

	Стр.
Названия, свързани съ с изложение на мѣстото на слънце, сѣнка, вѣтъръ и пр.	188
Названия свързани съ земеповърхностнитѣ форми — планина, височина, гребенъ, връхъ, седловина, стръмнина, долина, котловина, поле, равнина и пр.	190
Тѣснина, клисура, проходъ, проломъ и пр.	205
Имена въ връзка съ пещери, пропасти, ями, вдлъбнатини и други подобни	212
Съставъ на почвата	214
Названия въ връзка съ растения	218
Имена въ връзка съ животинския миръ	229
Имена въ връзка съ външенъ видъ	241
Названия въ връзка съ голѣмина, малко, високо, ниско, широко, тѣсно, долно, срѣдно, горно, старо, ново и пр.	245
Имена свързани съ цвѣтъ — черно, бѣло, зелено, червено, синьо, свѣтло, мжтно, бистро и пр. . . .	251
Названия въ връзка съ количество	258
Названия свързани съ миризма и вкусъ	260
Глаголни сжществителни	261
Названия свързани съ разни предмети	266
Неопредѣлени названия	263
Литература	271
Показалецъ на имената	275
Печатни грѣшки	314
Съдържание	315

